

**АЛЕКСАНДРАР БЕЛИЋ – 110 ГОДИНА ОД ПОЈАВЕ СРПСКОГ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКОГ ЗБОРНИКА**
Зборник радова са истоименог научног скупа

Библиотека
НАУЧНИ СКУПОВИ

Главни и одговорни уредник
Доц. др Гордана Ђигић

Уређивачки одбор

Проф. др Јордана Марковић
Филозофски факултет у Нишу

Проф. др Недељко Богдановић
Филозофски факултет у Нишу

Проф. др Недежда Јовић
Филозофски факултет у Нишу

Др Марина Јуришић
Институт за српски језик САНУ у Београду

Доц. др Татјана Трајковић
Филозофски факултет у Нишу

Рецензенти

Проф. др Жарко Бошњаковић
Филозофски факултет у Новом Саду

Проф. др Софија Милорадовић
Филозофски факултет у Нишу

Др Рада Стијовић
Институт за српски језик САНУ у Београду

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

АЛЕКСАНДРАР БЕЛИЋ – 110 ГОДИНА ОД ПОЈАВЕ СРПСКОГ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКОГ ЗБОРНИКА

Зборник радова са истоименог научног скупа

Приредила
Јордана Марковић

Ниш
2017

Зборник радова са научног скупа *Александар Белић – 110 година од појаве Српског дијалектолошког зборника*, одржаног од 17. до 18. априла 2015. године у Нишу.

САДРЖАЈ

Срето Танасић ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКА ДИЈАЛЕКАТСКА ОБЛАСТ У СРПСКОМ ДИЈАЛЕКТО- ЛОШКОМ ЗБОРНИКУ	9
Слободан Реметић АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ И СРПСКА ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА	17
Јордана Марковић ДИСЦИПЛИНАРНА ИСТРАЖИВАЊА ПОСЛЕ БЕЛИЋА	27
Недељко Богдановић ДИЈАЛЕКАТСКА ТВОРБА	31
Љубисав Ћирић ФОНЕТСКО-ФОНОЛОШКИ СТАТУС ПОЛУГЛАСНИКА У ДАНАШЊЕМ ГОВОРУ ЛУЖНИЦЕ	37
Радивоје Младеновић ОБЛИЦИ ИМЕНИЦА СА НЕСИСТЕМСКОМ МНОЖИНОМ У СЕВЕРНОШАРПЛА- НИНСКИМ И МЕТОХИЈСКО-КОСОВСКИМ ГОВОРИМА	43
Јордана Марковић ПИСАНИ ЈЕЗИК ЗАПЛАЊАЦА С ПОЧЕТКА 20. ВЕКА	53
Јаворка Маринковић ВРАЊСКИ АКЦЕНАТ НА ОНОМАСТИЧКОМ МАТЕРИЈАЛУ ОД БЕЛИЋА ДО ДАНАС	63
Надежда Јовић БЕЛИЋЕВИ ДИЈАЛЕКТИ ИСТОЧНЕ И ЈУЖНЕ СРБИЈЕ У СВЕТЛУ СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ ДИЈАХРОНИЈЕ	71
Марина Јуришић ПОСТЕРИОРНОСТ У ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИМ ГОВОРИМА	83
Татјана Трајковић ПРОУЧАВАЊЕ ГРАДСКИХ ГОВОРА НА ПРОСТОРУ ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКЕ ОБЛАСТИ	93
Тања Милосављевић СУФИКСИ СУБЈЕКТИВНЕ ОЦЕНЕ У ДОМЕНУ НОМИНАЦИЈЕ ЧОВЕКА У ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИМ ГОВОРИМА (ДИЈАХРОНИЈСКИ И СИНХРОНИЈСКИ АСПЕКТ)	101
Ана Савић-Грујић СТЕПЕН ОЧУВАНОСТИ ПОЛУГЛАСНИКА И ПАЛАТАЛИЗОВАНИХ СУГЛАСНИ- КА <i>К</i> , <i>Г</i> У ТИМОЧКО-ЛУЖНИЧКИМ ГОВОРИМА	113
Марина Јуришић, Јордана Марковић ПРИЛОГ БИБЛИОГРАФИЈИ ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИХ ГОВОРА ОД 1992. ДО 2014. ГОДИНЕ	127

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Овај Зборник садржи радове са научног скупа *Александар Белић – 110 година од појаве Српског дијалектолошког зборника*, који је у организацији Департмана за српски језик Филозофског факултета у Нишу одржан 17. и 18. априла 2015. године. Скуп је био посвећен стодесетогодишњици од појаве *Српског дијалектолошког зборника*, тј. од појаве Белићеве монографије *Дијалекти источне и јужне Србије*. Из тих разлога је тематика скупа и била везана за проучавање говора призренско-тимочке области, а на скупу су учествовале колеге које се тиме баве

Редакција је у штампу уврстила све радове који су прошли стручну рецензију. Један број колега своје радове, прочитане на скупу, нажалост, није доставио за штампу.

ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКА ДИЈАЛЕКАТСКА ОБЛАСТ У СРПСКОМ ДИЈАЛЕКТОЛОШКОМ ЗБОРНИКУ

У раду¹ се говори о томе колико је часопис *Српски дијалектолошки зборник* посвећивао пажњу проучавању призренско-тимочке дијалекатске области. На основу увида у садржај овога реномираног гласила утврђено је да је тема призренско-тимочких говора актуелна у њему кроз свих једанаест деценија његовог излагања. Први број часописа испуњава монументална монографија његовог оснивача, а посљедњи (књ. LXI за 2014. годину) доноси озбиљну студију са истог дијалекатског простора. Радови бјављени у СДЗБ могу се подијелити у три групе а) монографије и сличне студије, б) дијалекатски рјечници, односно збирке дијалекатских ријечи в) други прилози. У првој групи налази се безмало двадесет радова, у другој десетак. Само та чињеница говори да Српски дијалектолошки зборник континуирано има истакнуто мјесто у објављивању резултата проучавања призренско-тимочке дијалекатске области.

Кључне ријечи: српски језик, дијалектологија, *Српски дијалектолошки зборник*, дијалекти, призренско-тимочка говорна област.

Ријетко која научна дисциплина код нас се може похвалити часописом са тако дугим трајањем као што је српска наука о језику, односно њена једна област – дијалектологија. То је часопис *Српски дијалектолошки зборник*, око кога смо се и окупили поводом 110 година од његова покретања. Као што је добро знано, овај часопис покреће у Београду млади професор Универзитета Александар Белић. А већ прву књигу испунио је покретач монументалном монографијом *Дијалекти источне и јужне Србије*. И мада се почетак српске дијалектологије везује за рад Вука Стефановића Караџића, може се рећи да се дијалектолошка наука у правом значењу те ријечи у Срба развија некако од покретања гласила намијењеног дијалектологији – *Српског дијалектолошког зборника*. Тако тврде квалификовани стручњаци, на примјер, Недељко Богдановић – директно: „Истина, стручних (културних и научних) сазнања о српским народним говорима било је и пре тога (Вук, Даничић, Милићевић, Решетар, Брох), али се стварним почетком српске науке о народним говорима, или дијалектологије, с највише права (и по тематици, и по територији, и по ауторству) може сматрати рад А. Белића и рођење Академијине публикације скромно, али прецизно назване *Српски дијалектолошки зборник*“ (Богдановић 1999: 48). Сличне тврдње о почецима српске дијалектологије као изграђене научне дисциплине у Срба износи и Јордана Марковић (1999: 129–130). Нема сумње да је овом монографијом Белић стекао углед једног од водећих словенских дијалектолога; није случајно што му се убрзо по њеном објављивању обратио чувени Бодуен де Куртене за савјет како прикупљати дијалекатску грађу (в. Танасић 2016).

Са данашње удаљености од сто десет година није нам тешко закључити колико је тада млади, свјетски образован лингвиста био далековид кад се одлучио да покрене

---

* sreto.tanasic@isj.sanu.ac.rs

¹ Рад је настао у Институту за српски језик САНУ у оквиру пројекта 178021 – Опис и стандардизација савременог српског језика, који финансира Министарство просвете науке и технолошког развоје Републике Србије.

ово гласило. Са прекидима у свјетским ратовима *Српски дијалектолошки зборник* је пратио, или тачније речено, покретао српску дијалектологију, давао јој свакако и оријентире и захтјеве и замах. У ових сто десет година Александар Белић је часопис уређивао до своје смрти, пола животног вијека овог угледног гласила; то је педесет пет година. Уредио је тринаест књига; посљедња носи годину 1958. Послије Белићеве смрти на чело уредништва дошао је његов наслједник у Адакемији и на Универзитету академик Михаило Стевановић. За десет година он је уредио седам књига *Зборника* – од XIV (1964) до XX (1974) По одласку М. Стевановића у пензију часопис уређује академик Павле Ивић, од његове XXI књиге (1976) до XLVIII (2001). Он је увео новину у уређивању часописа; поред њега као главног уредника јавља се уредништво – први чланови су били [Берислав Николић] и Асим Пецо. Такође, у Ивићево вријеме часопис се учврстио као редовна годишња публикација. Иза П. Ивића остале су припремљене двије књиге па је његово уредничко име задржано и на њима. А потом на чело уредништва долази академик Александар Младеновић; он води уредништво од XLIX књиге (2002) до до LVI књиге (2009), то јест до своје смрти. Од тада је главни уредник часописа академик АНУРС Слободан Реметић, професор Универзитета у Нишу; уз њега је члан уредништва још један професор Универзитета у Нишу – Недељко Богдановић. Можда овдје није сувишно рећи да је и директор Института за српски језик САНУ, оперативног издавача *Зборника*, такође професор Универзитета у Нишу. На првих десет књига стоји да је издавач Академија, не стоји да је уредник академик Александар Белић. Тек од једанаесте књиге (1950) појављује се име уредника: академик Александар Белић, уз то стоји да је поред Академије издавач и Институт за српски језик, који је основан 1947. године. Када су реорганизацијом Академије институти изашли из њеног састава, језичке часописе је издавао Институт; на књизи XIV за 1964. годину као издавач наводи се само Институт за српскохрватски језик. У Ивићевом времену *Српски дијалектолошки зборник* поново издају Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски/српски језик САНУ – од XXVII књиге за 1981. годину, иако ће Институт још читаву деценију формално бити изван Академије.

Оперативне послове око припремања и штампања часописа, како је већ назначено, обавља Институт за српски језик САНУ. Са задовољством свакако и с поносом овдје, пред дијалектолозима, члановима уредништва и приносницима, истичем чињеницу да Институт ту дужност обавља успјешно. Посебно је то важно нагласити за посљедњих двадесетак година, у којим смо као земља, народ и струка доживљавали огромне проблеме. Ипак, данас *Српски дијалектолошки зборник* још увијек представља редовну годишњу публикацију, упркос чињеници да ресорно министарство даје све мање финансијске подршке, а у прошлој години Институт од министарства није добио ни динара за њега. И данас је овај часопис радо виђен у најзначајнијим славистичким центрима у свијету.

Као што сам већ истакао, први број часописа донио је пространу монографију свога покретача академика Белића *Дијалекти источне и јужне Србије*. Посљедњи број LXI, годиште за 2014. доноси такође обимну монографију Марине Јуришић *Синтакса надежа у Горњој Пчињи (одредбене функције)*. Дакле, и први и посљедњи број доносе монографије о призренско-тимочкој области. А између тих бројева часопис је континуирано доносио радове о овој дијалекатској области, ако нам је добро бројање – укупно 40 радова у 61 књизи! Мало није. Ни по врсти приноса није мала улога *Зборника* у проучавању српских говора ове дијалекатске области². Радови објављени у

² Библиографија радова призренско-тимочке зоне насталих до пред крај 20. вијека објављена је: Богдановић-Вукадиновић-Марковић 1994, наставак се доноси у овом зборнику – Јуришић-Марковић 2016.

СДЗб могу се подијелити у три групе а) монографије и сличне студије, б) дијалекатски рјечници, односно збирке дијалекатских ријечи в) други прилози. У првој групи налази се безмало двадесет радова, у другој и десетак.

У првој књизи, како је речено, *Зборник* доноси монументално дјело Александра Белића *Дијалекти источне и јужне Србије*, СДЗб (I–CXII+715) 1905. Не улазећи овом приликом у разлоге за Белићеву одлуку да систематско проучавање српских дијалеката започне баш студијом о призренско-тимочким говорима, морамо се сложити да је почетак најавио плодан вијек српске дијалектологије. У сваком случају, ово је значило почетак систематског изучавања говора ове дијалекатске области, али и почетак српске дијалектологија на почетку вијека српске дијалектологије. Високу оцјену Белићеву дјелу дао је Павле Ивић у својој *Дијалектологији српскохрватског језика*, која заслужује да се овдје наведе готово у цјелини: „Највећи рад наше дијалектологије, како по обиму тако и по значају. Врло богат материјал из скоро свих крајева призренско-тимочке дијалекатске зоне у границама преткумановске Србије. Фонетско бележење истиче се узорном и досад ненадмашном прецизношћу и пажњом према нијансама. По први пут у нашој научној литератури приказана су широка варијациона поља разних језичких феномена. У први план стављене су заједничке особине свих говора испитиване области, док на локалним разликама писац мање инсистира (остаје нпр. задатак да се осветле јужноморавски месни типови на граници према косовско-ресавском дијалекту). Драгоцена обавештења дата су о грађењу речи и о акценатском систему у морфологији. Сразмерно најмање разрађена је синтакса. Плодна дискусија о многим појавама која је, поред осталог, на дефинитиван начин решила питање генетичког односа говора ове зоне према осталим нашим дијалектима и према бугарском језику [...] И данас, кад је познато кудикамо више података из разних других извора, у Белићевој књизи има само мало појединости у схватањима које захтевају ревизију“ (Белић 2001: 168; ¹1956). Ову оцјену је такорећи досљедно дао и готово пола века касније (Ивић 1994), а сличне су давали и други, на примјер Мишаило Стевановић (1976: 9): „дао најбољи образац за дијалекатска проучавања уопште“.

За Белићева вођења *Зборника* објављене су још три монографије посвећене говорима призренско-тимочке дијалекатске области: Маринко Станојевић, *Севернотимочки дијалекат*, СДЗб II (1911); Миливој Павловић, *Говор сретечке жупе*, СДЗб VIII (1939) и Михаило Стевановић, *Ваковачки говор*, XI СДЗб (1950), које је наша наука такође вредновала у разматрању изучености ове области.

Посљедњих тридесетак година двадесетог вијека значајно се повећава број прилога ове дијалекатске области у *Српском дијалектолошком зборнику*, што се везује, већ је запажено (Богдановић 1999: 48), за вријеме кад је на мјесто његовог уредника дошао П. Ивић. Радови каснијих истраживача усмјерени су на мање области и зато дају детаљније описе. Међу прве из тог периода иду монографије Недељка Богдановића *Говори Бучума и Белог Потока*, СДЗб XXV (1979), и Љубисава Ћирића *Говор Лужнице*, СДЗб XXIX (1983). Према оцјени компетентних, оне доносе „обиље података и нове увиде у диференицијацију на земљишту које је изгледало много уједначеније у Белићевој књизи, усредсређеној на широке обресе великих дијалекатских јединица ... Главну врлину ових радова чини обиље поуздано забележених и правилно протумачених чињеница“ (Ивић 1994, 61). У овој групи су и монографије Недељка Богдановића *Говор Алексиначког Поморавља* (1987) и Љубисава Ћирића *Говор Понишавља* (1999), које су, према П. Ивићу (стр. 62) значајне јер детаљније осликавају предии који је у Белићевој студији остао у сјенци, те што се одликују „изразито чврстом везаношћу за чињенице“. За монографију Н. Богдановића се каже да „срећна размера између језичког материјала и расправљања о њему доприносе да

Богдановићева монографија о Алексиначком Поморављу буде подацима најбогатија међу објављеним студијама о говорима призренско-тимочке области, разуме се после Белићевих дијалеката (Ивић 1994: 62). У овај круг, по времену настанка, приступу проблематици и главним својим карактеристикама, спада и монографија Јордане Марковић *Говор Запања* (2000), која затвара вијек српске дијалектологије, како је већ примијетио Недељко Богдановић (1999: 48). Наравно, не треба заборавити ни монографију Вилотија Вукадиновића *Говор Црне Траве и Власине* (XLII, 1996). П. Ивић је скренуо пажњу и на монографију *Говор Свиничана* у Румунији (1984), која је значајна прије свега што представља „својеврстан снимак стања у говорима призренско-тимочког типа у доба пре усвајања већине балканизама“ (Ивић 1994: 67). Овај вриједни и многозаслужни Србин из Румуније објавио је у нашем *Зборнику* још двије монографије о другим српским говорима у Румунији. Ту је, затим, и монографија Слободана Реметића *Српски призренски говор I* (XLII, 1996), која је још једном потврдила да овај часопис доноси најзначајније прилоге опису призренско-тимочких говора. Настала је из пера изграђеног дијалектолога и зато је по ријечима приказивача „за српску дијалектологију драгоцена, са лингвистичког становишта ретка, а са методолошког занимљива“, и то (1) „по предмету истраживања; (2) по социolingвистичком аспекту предмета испитивања; (3) по богатом, досад незабележеном, егземплару; (4) по тачности описа; и (5) по тумачењу генезе идиома и његовог положаја у дијалекатском комплексу јужне Србије“ (Ђуровић 1998: 231). Исти приказивач закључује: „У С[рпском] П[ризенском] Г[овору] није описан само један идиом П[ризенско]-Т[имочког] дијалекта, већ је ту учињена и синтеза о кључним питањима дијалектологије на штокавском југу“ (Ђуровић 1998: 240). Такође, *Српски дијалектолошки зборник* објављује обимно дјело Радивоја Младеновића монографију *Говор шарпланинске жупе Гора* (XLVIII, 2001), која му је обезбиједила престижну награду „Павле Ивић“.

Српски дијалектолошки зборник објављује и дјело које значи новину у српској дијалектологији – монографију која је усмјерена на испитивање градског говора: П. Л. Тома, *Говори Ниша и околине* (XLV, 1998). На основу проучавања обимне грађе француски слависта је утврдио велике разлике у говору данашњег Ниша у односу на стање које нуди језик Сремчевих јунака с почетка вијека, као и Белићева монографија. Ова монографија показује „домашај и путеве неизбежног узмицања дијалекта пред све јачим налетима стандардног језика“ (Реметић 1999: 120).

У *Зборнику* су објављене и двије вриједне монографије посвећене опису говора једнога села. То су: Јасмина Гмитровић, *Говор села Милушница (у Сокобањској котлини)* (LV, 2008) и Тања Милосављевић, *Говр села Присјана (Горњег и Доњег)* (LXI, 2009).

Радови објављени у *Српском дијалектолошком зборнику* за сто година донијели су доста новости у односу на знања која је донијела Белићева монографија с почетка вијека, истина ништа радикално ново, али свакако су учинили да се много више појединост зна, сваки понаособ донио је „још неко сазнање, употпуњавао грађу новим подацима (примерима), помагао прецизирању дијалекатских граница, а у срећним случајевима уочавала се и нека мање или више значајна појава или макар појединост“ (Богдановић 1999: 49). *Српски дијалектолошки зборник*, видјели смо, у првој књизи је објавио монументалну монографију о говору ове дијалекатске области; и посљедња штампана књига опет доноси монографију посвећену говору исте области: Марина Јуришић, *Синтакса надежа у Горњој Пчињи (одредбене функције)* (LXI, 2014). За Белићеву је запажено да је најдефицитарнија у погледу синтаксе, ова, посљедња, опет је

посвећена искључиво синтакси³, најслабије обрађиваном слоју не само кад су посриједи говори ове дијалекатске области.

Посебно ваља скренути пажњу на три дјела Драгољуба Златковића објављена у *Зборнику: Пословице и поређења у пиротском говору* (XXXIV, 1988), *Фразеологија страха и наде у пиротском говору* (XXXV, 1989) и *Фразеологија омаловажавања у пиротском говору* (XXXVI, 1990). Ова дјела нису од интереса само дијалектолозима.

Рјечници такође заузимају значајно мјесто у часопису. Још је 1927. објављен мали речник Маринка Станојевића, *Прилози речнику тимочких говора*, СДЗБ III, 175–197. У наредним деценијама објављено је још десет рјечника:

Миодраг Марковић, *Речник народног говора у Црној Реци* (XXXII, 1986); Јакша Динић, *Речник тимочког говора*, (XXXIV, 1988); Јакша Динић, *Додатак речнику тимочког говора* (XXXVI, 1990); Јакша Динић, *Речнику тимочког говора други додатак* (XXXVIII, 1992); Миодраг Марковић, *Речник народног говора у Црној Реци, Књига 2* (XXXIX, 1993); Властимир Јовановић, *Речник села Каменице код Ниша* (LI, 2004); Радмила Жугић, *Речник говора јабланичког краја* (LII, 2005); Властимир Јовановић, *Додатак Речнику села Каменице код Ниша* (LIV, 2007); Недељко Богдановић, *Змијски речник југоисточне Србије*, СДЗБ LIV 2007); Недељко Богдановић, *Земљописна и њој сродна лексика југоисточне Србије* (LV, 2008); Радосав Стојановић, *Црнотравски речник* (LVII, 2010).

Како се види, српски дијалектолошки зборник објавио је повелики број рјечника народне лексике из ове говорне зоне, и тако је ову зону довео опет међу оне с највише објављених дијалекатских рјечника.

Зборник је објавио и два прилога који имају карактер важних алата корисних за истраживаче који на терену скупљају грађу. То су: Софија Ракић-Милојковић, *Синтаксички упитник за говоре косовско-ресавске и призренско-тимочке дијалекатске зоне* (XLI, 1995) и Недељко Богдановић, *Инвентар морфолошке проблематике призренско-тимочких говора* (XLVII, 2000). Корист оваквих помагала је несумњиво значајна: поред тога што доприносе да се у инвентару нађу све битне датости на које треба обратити пажњу, тиме се обезбјеђује и могућност да радови буду међусобно упоредивији. На крају, треба споменути и чињеницу да се посљедњих десетак година у *Зборнику* објављују и прикази књига из дијалектологије. Тако овај часопис омогућује читаоцу да се упозна и са дјелима објављеним у другим публикацијама, изван њега.

На крају, укратко. *Српски дијалектолошки зборник* навршио је сто десет година од покретања. Његов покретач академик Александар Белић уређивао га је пуних педесет пет година. То је најдужи вијек једног лингвистичког часописа на југословенском простору, свакако један од најугледнијих часописа за дијалектологију у словенском свијету. За сто десет година у њему је објављено четрдесет прилога посвећених говорима призренско-тимочке дијалекатске области. Међу њима је и двадестак значајних монографских описа тих говора. Први број часописа испуњава монументална монографија његовог оснивача *Дијалекти источне и јужне Србије*, а посљедњи (књ. LXI за 2014. годину) доноси опет озбиљну студију марине Јуришић са истог дијалекатског простора. *Зборник* је такође објавио и десетак рјечника са ових простора. Када се узме све ово, може се рећи да је *Српски дијалектолошки зборник* и бројем и значајем прилога дао велики допринос да ова говорна зона данас стоји међу најиспитанијим областима српског језичког простора⁴. Доприносом изучавању ове

³ Један прилог посвећен конструкцијама с генитивом објавила је у 44. књизи *Зборника* Радмила Жугић (в. Јуришић 2016).

⁴ Уп.: „Чести су приговори да су јужносрбијански говори непроучени. Наш је утисак, заснован на ономе што је овде споменуто, и што није споменуто али је присутно у науци, другачији. Бројем, карактером и

области⁵, и укупним својим доприносом српској дијалектолошкој науци, те високим стандардима које је пред сараднике поставио својом монографијом објављеном у првом броју његов покретач *Српски дијалектолошки зборник* с пуно разлога можемо сматрати најзаслужнијом публикацијом што се двадесети вијек назива златним вијеком српске дијалектологије.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1999 – Недељко Богдановић, *Призренско-тимочки говори у Српском дијалектолошком зборнику*, Зборник Филолошког факултета Универзитета у Приштини 9, Ниш, 1999, 47–53.
- Богдановић 2003 – Недељко Богдановић, *Досадашња проучавања народних говора југоисточне Србије*, Годишњак за српски језик и књижевност, бр. 7, Филозофски факултет у Нишу, 95–104.
- Богдановић-Вукадиновић-Марковић 1994 – Н. Богдановић, В. Вукадиновић, Ј. Марковић, *Библиографија призренско-тимочких говора*, Филозофски факултет у Нишу, Институт за српски језик САНУ Београд и Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, Ниш, 11–54.
- Ђуровић 1998 – Радосав Ђуровић, Слободан Реметић: Српски призренски говор I, *Српски дијалектолошки зборник XLII*, Београд, 1996, стр. 1–296.
- Ивић 2001 – Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод у итокавско наречје*, Сремски Карловци – Нови Сад (1956).
- Ивић 1994 – Павле Ивић, *Дијалектолошка проучавања говора призренско-тимочке зоне*, Филозофски факултет у Нишу, Институт за српски језик САНУ Београд и Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, Ниш, 55–71.
- Јуришић 2016 – Марина Јуришић, *Библиографија говора призренско-тимочке области*, Александар Белић – 110 година од појаве српског дијалектолошког зборника, Ниш
- Марковић 1999 – Јордана Марковић, *Сто година проучавања говора источне и јужне Србије*, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитет у Нишу, Одсек за српски језик Радови I, Ниш, 129–138.
- Реметић 1999 – Слободан Реметић, *Страни научници – проучаваоци јужносрбијанских говора*, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитет у Нишу, Одсек за српски језик Радови I, Ниш, 117–128.
- Стевановић 1976 – Михаило Стевановић, *Живот и дело Александра Белића*, Зборник радова о Александру Белићу. Посебна издања САНУ, Одељење језика и књижевности 28, 1976.
- Танасић 2016 – Срето Танасић, *Српски дијалектолошки зборник – 110 година излажења*, Трибина Библиотеке САНУ 6 (у штампи).

разноврсношћу научних радова с тематиком о нашим народним говорима, ни једни се говори српскога језика не могу мерити са говорима призренско-тимочке области“ (Богдановић 2003: 102).

⁵ „Већина најзначајнијих резултата тражиће се, и наћи, у импозантним свескама *Српског дијалектолошког зборника*“, закључује Н. Богдановић у своме осврту на мјесто ових говора у *Зборнику* (Богдановић 1999: 52).

Срето Танасич

ПРИЗРЕНСКО-ТИМОКСКАЯ ДИАЛЕКТНАЯ ЗОНА В СЕРБСКОМ
ДИАЛЕКТОЛОГИЧЕСКОМ СБОРНИКЕ

Резюме

В данной работе указывается в какой мере *Сербский диалектологический сборник* уделял внимание изучению призренско-тимокской диалектной зоны. На основании обзора содержания этого известного вестника констатируется актуальность темы призренско-тимокских говоров в течение всех одиннадцати десятилетий его публикации. В первом номере была представлена монументальная монография основателя сборника, а последний номер (кн. LXI 2014 год) приносит серьезное исследование того же диалектного пространства. Работы, опубликованные в СДСб, подразделяются на три группы: а) монографии и подобные исследования, б) диалектные словари, т.е. собрания диалектных слов в) прочие статьи. В первой группе находится почти двадцать работ, во второй около десяти. Также, в этом вестнике было опубликовано несколько диалектных словарей. Тот факт свидетельствует о том, что *Сербский диалектологический сборник* непрерывно занимает видное место в публикации результатов изучения призренско-тимокской диалектной зоны. Считается, что первая книга *Сербского диалектологического сборника* с монографией его учредителя академика Александра Белича „Диалекты восточной и южной Сербии“ представляет собой начало сербской диалектологии как научной дисциплины. Компетентные диалектологи утверждают, что говоры призренско-тимокской зоны входят в число наиболее изученных сербских народных говоров. По количеству и значению опубликованных работ *Сербский диалектологический сборник* имеет значительные заслуги в таком факте.

Кључеве слова: српски језик, дијалектологија, Српски дијалектолошки зборник, дијалекти, призренско-тимочка говорна област.

АЛЕКСАНДАР БЕЛИЋ И СРПСКА ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА

У раду се говори о доприносу Александра Белића, водећег српског лингвисте прве половине XX века, утемељењу дијалектологије у српској (и хрватској) науци о језику. Родоначелник већине језичких дисциплина, оснивач најважнијих лингвистичких гласила, посебно је својим ауторитетом допринео утемељењу дијалектологије. Његовом капиталном студијом *Дијалекти источне и јужне Србије*, по много чему још увек недомашеним радом, године 1905. заснован је Српски дијалектолошки зборник, први лингвистички часопис Српске краљевке академије, гласило са најбогијом збирком монографских дијалектолошких прилога код Словена. А. Белић је најзаслужнији што је призренско-тимочка дијалекатска област најиспитаније подручју на српском језичком простору.

Кључне речи и изрази: Српска дијалектологија, призренско-тимочка дијалекатска област, Александар Белић, белићевска и ивићевска дијалектолошка школа.

1. У историји Срба све се дешавало и(ли) дешава пре и(ли) после појавила Решетарова књига о акценту у Косова, а у култури пре и после Вука, за кога нас везују многи почеци па и у области дијалектологије. Неуморни путник је, записијући народне умотворине, бележио и језичке особине, писао о српским дијалектима, усавршавајући постепено њихову класификацију. Призренско-тимочка дијалекатска област у овом случају није имала среће, будући да Вук, како духовито рече Павле Ивића на научном скупу у Нишкој Бањи јуна 1992. године, "откако се 1804. обрео у ослобођеној устаничкој Србији, више никад није крочио на земљиште којим је владао султан" (Ивић 1994: 57). После Вука наступа дужи мук, јер двојица највећих у другој половини XIX века: Ђура Даничић и Ватрослав Јагић нису се бавили дијалектологијом. Почетак двадесетог века богато надокнађује пропуштено и у једној националној језичкој дисциплини наступа велики преокрет, јер су се на сцени некако истовремено појавила двојица великана: већ зрели Дубровчанин Милан Решетар и млађани Александар Белић. Када се 1900. нашим југозападним говорима, њен аутор је имао 40 година, а Белић петнаест лета мање када је 1901. започео славодобитна истраживања дијалекатског комплекса источне и јужне Србије.

2. У науку о језику Белић је ушао силовито. Вашем сећању враћам његов приказ Маретићеве *Граматике и стилистике хрватскога или српскога књижевног језика* (Белић 1899). Белић је тада имао двадесет и три године, а на основу чињеница из његовог у основи веома позитивног осврта на књигу великог хрватског вуковца може се направити солидан део програма из историје српског народног језика. Толико година имао је и Белићев најбољи ученик када је у студентском раду постављао темеље модерне српске дијалектолошке науке (Ивић 1978). У оба случаја по јутру су се познавале деценије, а зашто не рећи – и ере. За дијалектолога је најважније "да има добре ноге и добар слух", говорио је Јован Вуковић, непоновљиви слухиста, који је за живота могао да чита Ивићеву оцену да је његова студија *Говор Пиве и Дробњака* "најзначајнији од постојећих радова из области штокавских говора са новом акцентуацијом и уједно најуспелија од расправа у нашој науци у којима аутори описују свој матерњи говор полазећи пре свега од сопственог језичког осећања" (Ивић 1956: 151). Белић је, срећом, дуго живео, био је изврстан слухиста, али се, нажалост, као ни

његов даровити ђак са Пивске планине, није дуго активно бавио теренским истраживањима. Белић је то чинио у првој деценији своје бриљантне научне каријере. У освртима на његове темељне историјске дијалектолошке екскурзије помало у сенци остаје важна везивна нит: у сва три случаја радило се о географској периферији "наше" земље и "нашег" језика, разуме се "нашег" у контексту тадашњих друштвеноисторијских прилика. У првом случају: источна и југоисточна, у другом – Стара Србија, у ствари данашња Македонија и предели у северној Грчкој насељени словенским живљем, а у трећем – чакавска област. Испоставило се да је, с изузетком говора на тлу преткумановске Србије, то био почетак трошења ионако недовољних кадровских снага, у дијалектологији најбољих које смо досад имали, на обрађивању "туђе њиве", док је домаће имање, посебно у домену писане баштине, а непријатно и у дијалектолошком атару, неблаговремено и недовољно обрађивано. Српски великани су раздрешили неке кардиналне чворове хрватских дијалеката, а у трећи миленијум смо угазили са засад три уочена озбиљна необављена задатка у говорном комплексу на простору Републике Србије.

3. "Професор Белић је централна личност наше дијалектолошке науке. На бази његових ставова или у дискусији с њима развијени су готово сви погледи које наука данас има за проблеме наших дијалеката", стоји у Ивићевој *Дијалектологији*, објављеној пре шест деценија (Ивић 1956: 9). Такав статус Белићу обезбеђује чињеница да је пресудно утицао на заснивање и утемељење свих важнијих сегмената ове националне научне дисциплине. Он је дијалектологији, нема никакве сумње, својим ауторитетом обезбедио високо место у домену не само србистике, односно србокroatистике, него и у оквиру славистике узете у целини. Његовом магистралном, по много чему до данас недомашеном студијом *Дијалекти источне и јужне Србије* заснован је Српски дијалектолошки зборник, часопис са најбогатијом збирком монографских дијалектолошких прилога код Словена. Садржај првог броја часописа донео је образац описа дијалекатских и говорних типова. Белић је, између осталог, учинио велике помаке у домену рашчлањивања српског (и хрватског) дијалекатског мозаика. Непрекисновени научни ауторитет, члан свих тадашњих словенских академија наука, несумњиво је најзаслужнији што призренско-тимочка дијалекатска област данас баштини статус најиспитанијег подручја на српском језичком простору. Захваљујући Александру Белићу и његовом најдаровитијем ученику Павлу Ивићу у свету се цени српска, белићевска и ивићевска дијалектолошка школа. Из Белићевих руку, на самом почетку једне сјајне каријере, добијена је (на руском језику) 1905. и *Дијалектолошка карта српског језик*, "први озбиљан рад са прегледом граница свих најважнијих говорних типова на српском и хрватском дијалекатском простору" (Петровић 2001: 242). На тој карти издвојене су следеће значајније дијалекатске формације:

1. Призренско-тимочки дијалекат/говор;
2. Косовско-ресавски;
3. Средишњи;
4. Зетко-босански и
5. Приморски говор.

Прва два блока углавном су издржала каснија истраживања, укључујући и њихову номенклатуру, док су три преостала, и Белићевом руком, већ наредних година доживела значајне корекције, које су водиле њиховом углавном дефинитивном терминолошком одређењу. "Доцнији развој науке донео је модификације многих схватања овде изражених (неке од тих измена јавиле су се већ у току дискусије између Белића и Решетара, која се одмах развила), али полетно

писане странице ове расправе остале су темељ наше модерне дијалектологије", пише П. Ивић (1956: 38).

4. У тековине распламсане, на моменте веома оштре полемике с Решетаром свакако иде и Белићева расправа *О српским или хрватским дијалектима* (Белић 1908), на светлост дана изашла три године после *Дијалектолошке карте*. У домену класификације дијалеката видљиво је озбиљно побољшање. Штокавски наречје дели се на I *Призренско-тимочке* (69–71) и II све остале говоре (А *екавске*, Б *јекавске* и В *икавске*). Екавски су *косовско-ресавски* (71–72), *шумадијско-сремски* или *средишни* дијалекат (72–73), *ијекавски* су *зетски* или *зетско-сјенички* говор (73–74), *херцеговачки дијалекат* (74–76). Тежиште, за струку у сваком случају плодносно, полемике са Решетаром у овом случају је на "питањима штокавског карактера призренско-тимочких говора, генезе шумадијско-сремског дијалекта и утицаја чакавштине на образовање штоковских икавских говора" (Ивић 1956: 39). Ванредно је поучна њихова полемика, темељена искључиво на научним, стручним основама, покадшто и оштра, али увек академска, господска размена мишљења, сучељавање различитих погледа на статус, порекло, еволуцију чињеница и појава. Обојицу великана је красила флексибилност, спремност да, у контексту неспорних чињеница, одустају од раније заступаних мишљења, или, како Драгољуб Петровић, најбољи стилиста међу лингвистима, подсећа да се Белић "често враћао ранијим темама, упорно заступао своја уверења, али и од њих с лакоћом одустајао пред силом јачих аргумената" (Петровић 2001: 239). Тако се може, а и мора, тамо где се копља укрштају око чињеница и само из таквих опредељења и понашања двају великана су и могли унапредити "познавање проблема о којима су се спорили" (Петровић 2001: 239) и захваљујући управо тој чињеници могао је један Павле Ивић написати да су "концепције у науци о класификацији наших дијалеката еволуирале од 1905. до 1910. више него у целом ранијем или целом каснијем периоду" (Ивић 1956: 40).

5. Сматра се да су Белићева гледишта о српско-хрватском дијалекатском мозаику "изложена у мање-више коначној форми" у Станојевићевој *Народној енциклопедији* 1929. године. Под одредницом *Штокавски дијалекат* дат је дотад најсадржајнији преглед штокавских говора, који су "подељени на староштокавске (= македонске), средњештокавске (= призренско-тимочке) и новоштокавске (све остале). Новоштокавски говори разврстани су на екавске архаичније (косовско-ресавске) и млађе (шумадијско-сремске), јекавске, архаичније (зетско-сјеничке) и млађе (млађе херцеговачке) и икавске, најархаичније (посавске), архаичније (западнобосанске) и млађе (далматинске)" (Ивић 1956: 42). Оваква подела доноси корак напред, с тим да су неке појединости, временом, доживеле ревизију.

6. О Белићевим магистралним *Дијалектима источне и јужне Србије* у струци је речено практично све. "Највећи рад наше дијалектологије, како по обиму тако и по значају... И данас, кад је познато кудикамо више података из разних других говора, у Белићевој књизи има само мало појединости у схватањима које захтевају ревизију" (Ивић 1956: 125). Ивићево мишљење у основи је оверила богата истраживачка активност на Белићевом терену наредних шест деценија.

Када са данашње, већ солидне временске дистанце, размишљамо о главним, ударним достигнућима чувене студије, на површину испливавају три драгоцености:

а) утврђени су сви битнији детаљи дијалекатске структуре једне простране области. Њено рашчлањивање на три засебне реалности: *тимочко-лужничку*, *заплањску*, односно *сврљешко-заплањску* и *јужноморвску* издржало је проверу времена. Превођење термина *јужноморавски* у сложеницу *призренско-*

Јужноморавски донели су послекумановско време и прилике да се истражују области које су у време Белићевих истраживања биле у надлежности султана.

б) све битније језичке, у првом реду фонетске карактеристике говора описаних у првом годишту Српског дијалектолошког зборника "имају неспорна обележја српског дијалектског простора", доказујући да се те "српске језичке особине простиру на бугарском терену и да су обрнуте солуције, како рече Белић, празна фикција" (Петровић 2001: 240). На темељу неспорних језичких чињеница доказао је да се лингвистичка језичка граница двају народа налази на бугарској страни.

в) то култна дело српске дијалектологије је "и по количини сабране грађе, и по прецизности њенога бележења, и по дубини њене интерпретације, деценијама остајало недомашено и служило као узор каснијим истраживачима" (Петровић 2001: 240). Из реченога произилази та трећа, путоказна, изузетно важна, практично најкориснија компонента, а о тој дидактичкој драгоцености у наше време вероватно и најпродуктивнији и најзаслужнији дијалектолог лаконски каже: "После Белића, наиме, лако се било бавити дијалектологијом, јер је он за свако истраживање имао макар глобалан оквир, смернице у којима се оно може обављати, као и резултате који се могу очекивати као изненађење" (Петровић 2001: 244).

7. Ближи приступ делу великог научника и минуциозна анализа његових појединих остварења шире корпус језичких дисциплина којима је члан свих тадашњих словенских академија наука ударао темеље или значајно придонио њиховом утемељењу. Белићев најдаровитији и најпродуктивнији ученик, водећи дијалектолог континента у своје време, говорећи о научним квалитетима *Дијалеката источне и јужне Србије*, каже: "Драгоцен обавештења дата су о творби речи и о акцентима у морфологији. Сразмерно најмање разрађена је синтакса (лексичко благо као такво није ушло у оквир истраживања)" (Ивић 1994: 58). Оквирно у смислу тематски не, али у садржају монументалне грађевине свакако – да. Недељко Богдановић је недавно управо у Белићевим *Дијалектима* и Решетаровом *Штокавском дијалекту* (Решетар 1907) видео "и значајну потпору српској дијалекатској лексикографији" (Богдановић 2013: 95). Са високог места данашње србистике се, наиме, подсећа да је у првом годишту Српског дијалектолошког зборника "после Вуковог *Српског рјечника*" објављена "највећа збирка дијалекатских речи, досад највећа у дијалектолошким монографијама у нас, која не припада категорији дијалекатских речника" (Богдановић 2013: 96). У виду се има првенствено *Регистар* на крају расправе са 6209 речи. Иако су "ове речи биле само градивни материјал", количина тих илустративних сведока појединих језичких особина је толика да је по мишљењу данас најбољег познаваоца говорног мозаика призренско-тимочке дијалекатске области, чији опус, по речима Павла Ивића, красе "трезвеност и одмереност", толика да је "искористива (чак и као полазна основа) за азбучник будућег, обједињавајућег дијалекатског речника призренско-тимочких говора, уз разумљив обзир према временској дистанци која нас дели од настанка Белићевих записа до неке пројекције *Речника призренско-тимочких говора*, према којем се пажња дијалекатских лексикографа управља" (Богдановић 2013: 105).

Белићеви по правилу далекосежни закључци и судови како у најзначајнијем тако и у његовим другим дијалектолошким радовима темеље се на ванредно богатом корпусу чињеница, уз то недвосмислено вешто бираних примера релевантних за осветљавање више говорних карактеристика. У том смислу Белићев најдаровитији и најпродуктивнији наследник и следбеник често је говорио, а и писао о "односу између чињеница и спекулација", дајући, разуме се, предност првима.

8. Овде је уместо једно поређење, из којег израња вертикала: Ђура Даничић — Александар Белић — Павле Ивић. Најмлађи, говорећи о 160-годишњици најстаријег, у Матици српској, каже: "Међу врлине Даничићевих синтетичких дела спада огромна количинска превага података над спекулацијама. Даничић нас засипа чињеницама, а на њихово коментарисање не троши много речи. Подаци, ако су добро скупљени и разврстани, имају трајну вредност, док њихова интерпретација лако застарева, нарочито ако су у питању схватања из ране фазе развоја неке науке" (Ивић 1990: 246). Имао сам привилегију да ме пуне две и по деценије професор Ивић, посредно, а неретко сасвим непосредно, подсећа на изнето начело, којег се, као и његов велики учитељ, држао у своме раду, сугеришући на тај начин практично и својим млађим сарадницима да се држе таквога пута. Довољно је погледати регистре на крају Белићеве монументалне студије и Ивићеве докторске дисертације *О говору Галипољских Срба* па се уверити какав је статус имала чињеница у очима и делу двојице највећих. На основу Белићевог регистра исцеђеног из оних силних низова примера за већину обрађиваних особина професор Богдановић је извукао оквир, темељ за, надам се будући, речник призренско-тимочке дијалекатске зоне.¹ Регистри на крају књига најпознатијих српских лингвиста дају упориште за многе изоглоса на српској дијалектолошкој карти, а незаобилазни су и у пословима из домена историје српског језика. С овим у вези, на крају, а можда и најважније: без оваквог Ивићевог (читај и Белићевог, учитељевог) односа према чињеници, према језичком податку са терена, свакако бисмо данас имали мање дијалекатских речника, односно збирки речи из народа, нарочито са ових страна, јер је његов ауторитет у прах разносио многе сумње и дилеме ученика (о томе у: Петровић 2013: 37–38) кроз чије руке су, у фази уобличавања и припремања за штампу, прошле хиљаде страна са дијалекатском лексиком прикупљеном и обрађеном трудом аматера ентузијаста.

9. Узимам да је овоме тренутку примерено подсећање на често понављане речи најбољег Белићевог ученика: "У науци постоји оно што је објављено". С друге стране, вредност публикованог се обично мери према репутацији гласила у коме је то дело угледало светлост дана. Ту су српски дијалектолози и српска дијалектологија у великој предности у односу на осталу словенску сабраћу. Уз Српски дијалектолошки зборник, гласило без пандана код других Словена, Белић је родоначелник и праксе да се резултати дијалектолошких испитивања објављују и у другим публикацијама. Његов уторитет свакако стоји иза чињенице да је "у првом столећу свога постојања *Јужнословенски филолог*", часопис који је Александар Белић основао 1913. године, "објављивао је резултате истраживања свих српских дијалеката. Међу његовим корицама место су налазиле све врсте научних прилога: монографски описи појединих говорних идиома, чланци и расправе посвећени појединим питањима, обавештења о основним карактеристикама локалних говорних типова, полемички текстови и прикази" (Реметић 2013: 14). Од обимнијих прилога, углавном монографског карактера, да поменемо само следеће: *Акцентски*

¹ У вези са Белићем још један податак, однекуд непознат ни његовим најближим, да не кажем и најмилијим ученицима, податак до кога сам, стицајем околности, дошао слушајући некадашње Белићеве, од њега знатно млађе саговорнике. Велики научник је, наиме, у глави као драгоцене илустративне сведоке, поштапалице у научном и педагошком послу, држао хиљаде и хиљаде стихова, толико да се могао сатима такмичити са, колико је мени познато, најбољим познаваоцем српске народне поезије, са професором Војиславом Ђурићем, који је остао упамћен и по галантном давању "десет хиљада стихова форе" евентуалним такмацима у рецитовању, а таквих се, по сведочењу његових ученика, углавном није налазило.

системи српско-македонских говора (ЈФ II и IV) М. Московљевића, *Акцент у говору села Лепетана (Бока Которска)* (ЈФ XIV) В. Томановића, *Источноцрногорски дијалекат* (ЈФ XIII) М. Стевановића, *Говор Пиве и Дробњака* (ЈФ XVII) Ј. Вуковића. На страницама угледнога гласила објављиване су расправе које су чиниле озбиљне помаке у дијалектологији и науци о српском језику у целини. За Белићевог живота објављена је и капитална Ивићева студија *О неким проблемима наше историјске дијалектологије* (ЈФ XXI/1–4, 97–129), до данас најважнија расправа из домена дијалектолошке дијахроније. Да не заборавимо ни Белићево писмо Бодуену де Куртенеу, чувене *Мисли о прикупљању диалекатског материјала*, писмо објављено у шестој књизи (стр. 1–10) Филолога. Осврт на удео изузетно референтног лингвистичког гласила у обелодањивању резултата истраживања српске (и хрватске) дијалекатске стварности завршићу пригодним подсећањем да је "првих сто година *Јужнословенског филолога* обележено прилозима наших најугледнијих дијалектолога: А. Белића, М. Решетара, Ј. Вуковића, П. Ивића, М. Пешикана, А. Пеце, Д. Петровића и др." (Реметић 2013: 14). У Филолога су објављивани резултати истраживања практично свих српских дијалекатских типова, с тим да је на његовим страницама у последње време све присутнији призренско-јужноморавски дијалекат, понајвише заслугом агилног Радивоја Младеновића, који запаженим прилозима васпоставља језичке тапије на области јужне покрајине, која је у наше време највећим делом привремено остала без Срба.

10. Стицајем околности, од којих смо неке већ помињали, српски дијалектолози су у трећи миленијум пренели утврђивање граница ареала трију, раније неуочених важних фонолошких особина у говорима Србије. Реч је о зонама префонологизације некадашњег квантитета у вокалски квалитет (неједнака судбина дугих и кратких *e* и *o* на терену призренско-јужноморавског дијалекта), тзв. копаоничког неоакута, као и фонолошке индивидуалности старога гласа *jat*. Прва појава уочена је на тлу јужне српске покрајине (о томе в.: Ивић, Александер 1971; Ивић, Реметић 1990; Стијовић 2010; Стијовић 2011), тамо где је и најизражајнија, на терену који је, из сасвим прозирних разлога, остао изван домашаја Белићевих истраживања. Призренско-јужноморавско говорно подручје у овоме случају, судећи по резултатима досадашњих испитивања, баштини статус леопардове коже, с тим да краци појаве допиру до Алексиначког Поморавља (Богдановић 1987: 68–73), а изостају у зонама сасвим блиских њеном жаришту. Најуочљивија је у Подрими, али је, примера ради, нема у Призренском Подгору па ни самом Призрену.

11. Док за неуочавање ове појаве велики научник не сноси било какву одговорност, кашњење струке у два преостала случаја говори да ауторитет појединца за собом уме донети и озбиљну колатералну штету. Белић је 1907. године боравио у Александровачкој жупи, на терену копаоничког неоакута, али није запазио тамошњу најважнију прозодијску појединост, појаву коју ће већ идуће године учити у чакавским говорима. Антологијска расправа *Заметки по чакавским говорам*, објављена 1909. године, донеће му научну славу, а животне прилике и радне преокупације учиниле су да се више не враћа на тло косовско-ресавског дијалекта. Његов превид Павле Ивић објашњава чињеницом да је "акцентска слика говора Новог далеко јаснија од оне у Жупи. Тамо постоје свега два дуга акцента, а не три као у Жупи, а изговор акута није факултативан". Ивић подсећа на околности које стоје иза Белићевог утиска "о аналошкој природи феномена: према *ђака* и *ђак*, а према овоме и *град*, па онда и *градимо* према инфинитиву *градит*, императиву *гради* итд. Све је то сметало Белићу да уочи да већина категорија са

дугим узлазним акцентом место $\hat{}$ у жупском говору одговара чакавском акуту". Белић се више није враћао на терен србијанског акута, чиме је отпала могућност "покушаја да се поново удуби у проблем. Каснији истраживачи се, опет, нису усуђивали да изађу експлицитно са идејом да се на 'Белићевом терену' у Србији изговара и 'Белићев акут', а да га он није уочио. Толики је био ауторитет великана српске лингвистике", закључује његов ученик (Ивић 2009: 85). Новија истраживања показују да је ареал акута знатно шири но што се доскора мислило, јер се његови неспорни трагови уочавају, између осталог, "од студеничког краја преко Драгачева, југоисточног појаса Ужичке Црне Горе и јужнијег појаса таковске зоне до северног подножја Рудника" (Петровић 2013: 35).

12. Други случај је још упечатљивији, да не кажем драстичнији. Белић је, што је добро познато, деценијама истраживао на теорији по којој је шумадијско-војвођански дијалекат настао укрштањем, односно мешањем косовско-ресавске и икавске компоненте. Своје мишљење темељио је на чињеници да на месту ранијег јата по правило стоји *e*, а вокал *и* у одређеном броју речи и категорија. Он није одустајао ни од теорије да су ти икавизми остатак наноса из источне Босне, која је, по њему, својевремено била икавска (о томе нпр. у: Белић 1905а; Белић 1908; Белић 1929). Показало се да иза истраживања у мишљењу о икавском адстрату стоји и погрешна перцепција затвореног *e*, јер се у *Дијалектолошкој карти српског језика* говори о икавцима из околине Обреновца (Белић 1905а: 39–40). Белић се касније није враћао ни на то подручје, а време је донело откриће чувања старе вредности јата пре свега у исељеничким српским говорима. У време Ивићевих интензивних истраживања наведеног феномена Берислав Николић му је, по Ивићевим речима, скренуо пажњу на исту појаву "ту, у Словцу". Познато је да се трошна ћуприја на Колубари испречила намери Павла Ивића да са групом студената 1959. године студијску екскурзију заврши управо у Словцу и провери наводе свога колеге. Две и по деценије касније сви србијански икавци, с изузетком уског појаса у Азбуковици, "преведени" су у јатовце, чиме је дефинитивно отклоњена свака сумња у аутохтону, органску генезу шумадијско-војвођанског дијалекта и показано да се на западосрбијанском терену нису сучељавали икавци и екавци него ијекаци и јатовци. Сам Берислав Николић, који је "од 1. до 30. јула 1959. године проучавао говоре Ваљевске Колубаре и Ваљевске Тамнаве", пише да је "нарочито у Бранковини, на месту старог јата слушао глас између *e* и *и*. Ова је особина нарочито карактеристична за говор старијих жена, које су се мало кретале из села". Верно је бележио "равномеран изговор у већој или мањој мери, али увек изразито затвореног *e*", тачно наглашавајући да се такав "изговор јавља под сва четири акцента а такође и у неакцентованим слоговима (и дугим и кратким)" (Николић 1969: 33). И поред свега, по Бериславу Николићу: "Колубарски је говор у основи екавски", а икивизме шумадијско-војвођанског типа он углавном тумачи "раним икавским утицајем" (Николић 1969: 69, 70). "Толики је био ауторитет великана српске лингвистике", како би рекао П. Ивић, да се и један од најбољих тадашњих српских лингвиста не усуђује да прелази праг "отворених врата".

13. На међународном научном скупу "Сава Немањић – Свети Сава. Историја и предање", одржаном пре четири деценије, Павле Ивић за најмлађег Немањиног сина рече да се "родио у право време и у правој породици за велике подухвате, али који је уз то имао и правих способности" (Ивић 1979: 167). Речима великог научника о првој личности код Срба не противречи ни мишљење да прави људи чине право време. Као да судбина појединцима налаже историјске задатке. Један од њих је несумњиво и Александар Белић, рођен велике, од турског јарма ослободилачке 1876. године, а доживео четири пустошна рата: оба балканска и оба светска. Доживео је и преживео

две династије и еру највеће планетарне идеолошке револуције. Живео је и стварао у временима у којима је живот имао најнижу цену. У неминовним компромисима са интимном научном свешћу и савешћу имао је присебности и осећај за суштину. Хапсила га је и најзлогласнија полиција коју планета памти. Оснивао је, водио и до краја живота бранио научне дисциплине, часописе и институције. Вукао је велике потезе на животној и научној табли, у које спада и помало анегдотско спашавање водеће научне институције, у којој одмах након револуције нису предњачили "подобни кадрови". Импонују и не смеју се заборавити ни Белићева храброст и патриотизам показани у једном од најстрашнијих и најтежих датума новије српске историје, из времена формирања Недећеве владе, детаљи до којих се не долази из писаних докумената. Кажу да су велике људе овековечиле и анегдоте са њиховог животног пута. Трагикомични детаљи тога типа везују се за ослобађање великог научника из логора, као и његово враћање на трон водеће научне институције. На заласку каријере заложо је свој ауторитет и за науку спасао екипу најталентованијих својих ученика, у ресорном министарству, у складу са тадашњом праксом, декретима већ распоређених по разним местима у унутрашњости земље, групу талената, будућих великих имена српске, словенске па и светске науке о језику, без којих бисмо данас били духовно сиромашнији. Ни то му не смемо заборавити. Александар Белић, по речима Милке Ивић "планина од знања и идеја", припада најужем сазвежђу српских великана. Мисију коју му је историја наменила он је на срећу српске науке и културе, а нарочито науке о језику, успешно обавио. Никома колико управо њему треба да смо захвалимо ми, учесници овога научног састанка.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1899 — А. Белић, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Napisao Dr. T. Maretić. — Летопис Матице српске, Нови Сад, 1899, књ. СС, 170–186; књ. ССИ, 174–186.
- Белић 1905 — А. Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*. — Српски дијалектолошки зборник, 1905, књ. I, стр. I–CXII + 1–715 (са двама картама).
- Белић 1905а — А. И. Беличъ, *Диалектологическая карта сербского языка*, Отдѣльный оттискъ изъ "Сборника по славяновѣдѣнію" II. — Санктпетербургъ 1905 (датум сепарата; на самом зборнику стоји година 1906), 1–59 (с картом).
- Белић 1908 — Александар Белић, *О српским или хрватским дијалектима*. — Глас, Београд (Српска краљевска академија), 1908, књ. LXXVIII, 60–164.
- Белић 1929 — А. Белић, *Штокавски дијалекат*. У књизи: Проф. Ст. Станојевић, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*. — Загреб (Библиографски завод), 1929, књ. IV, 1064–1077.
- Богдановић 1987 — Недељко Богдановић, *Говор Алексиначког Поморавља*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1987, књ. XXXIII, 7–302.
- Богдановић 2013 — Недељко Богдановић, *Лексика у Белићевим Дијалектима источне и јужне Србије*. — Годишњак за српски језик, Филозофски факултет у Нишу, год. XXVI, број 13, Ниш, 2013, 95–105.
- Ивић 1956 — Др Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*. — Нови Сад (Матица српска), 1956, стр. 218 (са картом).
- Ивић 1978 — Павле Ивић, *Белешке о биографичком говору*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1987, књ. XXIV, 125–176.

- Ивић 1979 — Павле Ивић, *О језику у списима светога Саве*. — Свети Сава. Историја и предање. — Београд (Српска академија наука и уметности. Научни скупови, књ. VII. Председништво, књ. I), 1979, 167–175.
- Ивић 1990 — Павле Ивић, *О језику некадашњем и садашњем*. — БИГЗ – Јединство (Београд – Приштина), 1990, стр. 335.
- Ивић 1994 — Павле Ивић, *Дијалектолошка проучавања говора призренско-тимочке зоне*. — Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката. Зборника радова са научног скупа (Нишка Бања, јуна 1992), Ниш (Филозофски факултет у Нишу. Институт за српски језик САНУ Београд. Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу), 1994, 55–71.
- Ивић 2009 — Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација. Приредио Слободан Реметић*. — Издавачка књижарница Зорана Стојановића. Библиотека ЕЛЕМЕНТИ, 81 (Сремски Каровци), 2009, стр. 221.
- Ивић, Александер 1971 — П. Ивич, Р. Александер, *Рефонологизација количества гласног в качество в одном юго-восточном сербском говоре*. — Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования, Москва (Академия наук СССР. Институт русского языка), 1971, 18–21.
- Ивић, Реметић 1990 — Павле Ивић и Слободан Реметић, *Рефлекси акцендованих вокала е и о у говорима призренско-јужноморавског дијалекта на земљишту косовске покрајине*. — Косовско-метохијски зборник, Београд (Српска академија наука и уметности, Међуодељењски одбор за проучавање Косова и Метохије), 1990. књ. 1. 163–173.
- Николић 1969 — Берислав М. Николић, *Колубарски говор*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1969, књ. XVIII, 1–71.
- Петровић 2001 — Драгољуб Петровић, *Дијалектолошка истраживања Александра Белића (Поводом изласка из штампе његових Сабраних дела)*. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 2001, књ. XLIV/1–2, 237–245.
- Петровић 2013 — Драгољуб Петровић, *Слободан Реметић и српска дијалектологија*. — Годишњак за српски језик, Филозофски факултет у Нишу, год. XXVI, број 13, Ниш, 2013, 33–43.
- Реметић 2013 — Слободан Реметић, *Сто година дијалектологије на страницама Јужнословенског филолога*. — Јужнословенски филолог, књ. LXIX, Београд, 2013, 13–32.
- Решетар 1907 — Milan Rešetar, *Der štokawischen Dialekt*. — Kaiserliche der Wissenschaften, Scruften der Balkancommission. Linguistische Abteilung, VIII, Südslvische Dialektstudien, Heft IV, Wien, 1907, 4°, 320 стубаца (са две карте).
- СТИЈОВИЋ 2010 — Рада Стијовић, *Прилог утврђивању границе префонологизације наглашених вокала е и о у говорима призренско-јужноморавског дијалекта на територија Косова и Метохије*. — Косово и Метохија у цивилизацијским токовима, књ. 1: Језик и народна традиција, Косовска Митровица, 2010, 319–325.
- СТИЈОВИЋ 2011 — Рада Стијовић, *Још неколико напомена о префонологизацији у призренско-јужноморавским говорима на територији Косова и Метохије*. — Косовско-метохијски зборник, Београд (Српска академија наука и уметности, Међуодељењски одбор за проучавање Косова и Метохије), 2011. књ. 4, 149–157.

Slobodan Remetić

ALEKSANDAR BELIĆ AND SERBIAN DIALECTOLOGY

Summary

The contribution of Aleksandar Belić, the leading Serbian linguist from the first half of the 20th century, the first one to develop several linguistic disciplines, the founder of the most important linguistic journal, is especially evident in dialectology, which through his scientific authority he was able to promote to a high position in the domain of not only Serbian linguistics, that is Serbo-Croatian linguistics, but also in the domain of Slavic linguistics taken as a whole. His seminal work, which to this day remains unparalleled, his study *The Dialects of East and South Serbia* (*Дијалекти источне и јужне Србије* in Serbian) is the basis for the Serbian dialectological journal, which represents the most encompassing collection of monographic dialectological contributions in Slavic linguistics. The content of the first edition of the journal represents pattern of descriptions of dialectological and speech types. Belić, among other things, made great strides in the domain of separating the pieces of the Serbian (and Croatian) dialectological mosaic. His work was the first to offer an overview of the borders of the most important speech types in the Serbian and Croatian linguistic space. An unsurpassable scientific authority, a member of the Slavic academy of sciences of the time, he is undoubtedly most deserving for the Prizren-Timok dialectological field of study today being recognized as the most studied area of the Serbia linguistic space. Thanks to Aleksandar Belić and his most talented student, Pavle Ivić, today the world respects the Serbian, Belić and Ivić school of dialectology.

Key words: Aleksandar Belić, Serbian dialectology, speech types.

ДИСЦИПЛИНАРНА ИСТРАЖИВАЊА ПОСЛЕ БЕЛИЋА**

У раду се даје преглед послова којима су се, идући Белићевим путем, бавили српски лингвисти. Белић је отпочео са проучавањем српских народних говора и у томе је имао бројне следбенике. У периоду после Белића описани су народни говори различитих српских средина.

Осим тога, појавили су се и радови из области дијалекатске лексикографије, термилошке лексикографије и ономастике. Српски лингвисти обављали су и посао у вези са израдом лингвистичких атласа, махом тако што су прикупљали грађу. У новије време ради се и на истраживању језика писаца који пишу на дијалекту или користе дијалектизме.

Кључне речи: Белић, дијалекти, народни говори, дијалектолог.

1. Александар Белић поставио је темељ српској дијалектологији описом народних говора југоисточне Србије. То дело је означило почетак озбиљног интересовања за српске народне говоре: њиме је отпочето излагање Српског дијалектолошког зборника и њиме је дат до данас непревазиђени узор за опис народних говора. Белићевим тумачењима одређених језичких појава не противуречи се, на њих се само позива. Његовим путем убрзо ће кренути други српски лингвисти, те ће се појавити описи српских народних говора југоисточне Србије који нису обухваћени Белићевим *Дијалектима* попут: *Говора сретечке жупе* Миливоја Павловића, *Баковачког говора* Михаила Стевановића, али и бројни описи говора крајева удаљенијих од овог дела Србије: *Диалекат источне Херцеговине* Данила Вушовића, *Источноцрногорски* Михаила Стевановића, *Мрковићки* Луке Вујовића, а затим и: *Трстенички говор* Душана Јовића, *Ресавски* Асима Пеце и Бранислава Милановића, *Левачки* Радоја Симића и бројни други. Дакле, Белић је иницирао описе народних говора разних подручја српског језика, пружајући својим монументалним делом образац како то треба радити. То су описи руралних говора, што је за тренутак у коме се са тим отпочело и оправдано и нужно.

2. Померања становништва у новије време намећу потребу да се тежиште истраживања помери ка новим становиштима већине живља, а то значи ка урбаној средини. У овом тренутку у српској дијалектологији то су још увек пионирски подухвати. Први крупни корак начинио је Француз Пол-Луј Тома, дајући опис *Говора Ниша и околних села*, рађен под палицом искусног дијалектолога и научника светског гласа Павла Ивића. Будући да на српском језичком подручју није имао узор за рад ове врсте, Тома је узор затражио у матерњем француском, тј. у радовима такве врсте који су рађени пре свега на грађи из француског језика. Но, ово семе као да није наишло на плодно тле. Најобимнији посао ове врсте у овом тренутку урадили су једино новосадски лингвисти, штампајући двотомни зборник о говору Новог Сада. То је ново поље у дијалектологији на коме тек предстоје послови.

---

* jordana.markovic@filfak.ni.ac.rs

** Овај прилог резултат је рада на пројекту 178020 – *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Дакле, српска дијалектологија мора се преусмерити од рурарне ка урбаној, али, док су Белића следили многи, за Томом се ретко ко поводи.

3. Веома рано, већ у СДЗБ бр. 3, 1927. године Маринко Станојевић је публикувао *Прилоге речнику тимочког говора*, мада се, изгледа неоправдано улога првенца у области дијалекатске лексикографије приписује *Речнику косовско-метохиског дијалекта* Глише Елезовића. Сам Белић у *Дијалектима* има бројну грађу од које би се могао начинити солидан речник, али лексикографски посао као да је текао на колосеку паралелном са Белићевим. После Елезовићевог речника једно доба није било обимнијих радова ове врсте, све до појаве *Речника лесковачког говора* Бране Митровића из 1984, да би потом овај посао напросто процветао, а обављали су га бројни аутори, обично заљубљеници у реч свога родног краја. Највише таквих речника у овом тренутку је са ПТ простора.

4. Посебно место у лексикографији припада терминолошкој лексици. Селективна лексика, везана за неки занат, обичај, неку област, предмет је истраживања у бројним радовима и доноси лексички инвентар о рибарењу, кући и покућству, ратарству и повртарству, пчеларству, о обичајима везаним за свадбу, исхрану итд. У томе су водећу улогу имале колеге из Војводине, са Горданом Вуковић на челу, али је идеја наишла на погодно тле и у неким другим крајевима, те су у овом тренутку бројне публикације овога типа. Ово поље рада је веома богато и требало би му посветити пажњу док не буде прекасно – док не останемо без информатора.

5. Ономастика на јужнословенском простору, па тиме и српска ономастика, свој почетак мора приписати оснивању Одбора за ономастику при Српској академији наука и уметности 1974. Заслуга за тај посао припада Павлу Ивићу и Светозару Стијовићу, који је на различите начине дао велики допринос овој области. Истина, неких ономастичких радова било је и у новосадским *Прилозима проучавању језика*, што би ономастичка проучавања померило на 1965. годину када отпочиње њихово излагање.

По инструкцијама Павла Ивића већ 1975. отпочело се са овим истраживањима у околини Дечана. Приоритет је дат Косову и Метохији из већ познатих историјских и друштвених разлога, али било је истраживања и на другим просторима. Грађа је сакупљана у дијалекатској форми.

Одбор за ономастику САНУ покренуо је и своје гласило *Ономастолошке прилоге*, чији је први број изашао 1979. године.

Захваљујући овој делатности, ми данас између осталог имамо *Речник личних имена код Срба*, Милице Грковић, а осим простора Косова и Метохије, ономастички су пописани и многи крајеви у Србији. На тај начин један конкретан крај кроз именослов људи и називе места оставља сведочанство о себи, о свом постојању, али понекад, нажалост, и о свом нестајању.

6. Чини се да се у новије време појачава интересовање за језик писаца, тј. за језик оних писаца који су се у своме делу служили дијалектом. Тиме се даје допринос и питању оправданости употребе дијалекта у књижевности. Историји књижевности није ни нова ни непозната употреба дијалекта у књижевном делу. То је значајна одлика реалиста, а чини се да је у српској књижевности овакву употребу дијалекта својим делима освежио Драгослав Михаиловић. Бројни су писци са свих простора српске језичке територије који дијалекат користе или у дијалозима или и за писање на дијалекту. Јован Јерковић је указао на такву језичку употребу у књизи *Писци и језик*, а заслуге за такав рад на простору југоисточне Србије треба одати проф. Недељку Богдановићу, који је на том послу окупио младе истраживаче показујући колико има разлога за оваква језичка истраживања. Наравно, бројни су радови који говоре о употреби дијалекта у језику писца. У новије време том послу посвећена је и једна секција научног скупа који се одржава у Лесковцу.

7. Српска наука о народним говорима, тј. њени посленици, учесници су у раду на прикупљању грађе за израду лингвистичких атласа. Из пунктова са српског језичког простора има грађе у *Општесловенском лингвистичком атласу*, *Општекарпатском дијалектолошком атласу* и *Лингвистичком атласу Европе*. Рад на изради атласа српског језика доста касни, мада се на њему ради. Кривица за касно отпочињање таквог посла може се приписати и самом Белићу, будући да је он био противник испитивања народних говора уз помоћ квестинара. У овом тренутку има доста грађе за израду једног таквог атласа. Преостали део посла може се свести на техничку обраду података. Међутим, чини се да тај завршни посао отежава чињеница да се српскохрватско језичко подручје распало, а грађа је прикупљена са српскохрватског простора, те је ово тежак тренутак да се пресуди где би биле границе српског дијалекатског простора, ако бисмо тако насловили лингвистички атлас настао на тој грађи. Шта избацити из прикупљене грађе, чини се да је хамлетовско питање на које је немогуће одговорити а да сви буду задовољни или, што је још горе, да вам неко не замери, тј. да вас не нападне. У овом тренутку изгледа као да чекамо разрешење те дилеме.

8. Добро је што смо на почетку имали лингвисту светског гласа да поведе коло и да смернице. Кад год се ишло његовим стопама – није се могло промашити. Остали путеви нису били тако сигурни. Некима се корачало сигурније и брже, некима спорије.

Александар Белић био је и остао понос српске науке и готово недостижни узор, узор коме увек треба тежити. Он је говору овога краја дао примат у изучавању народних говора.

Изгледа да је атрактивност иновативних процеса у овим говорима и даље присутна. То су најистраженији српски говори. Међутим, бројна истраживања народних говора ових крајева врше се и даље, она и даље доносе нова открића дотле неидентификована у дијалектологији.

Овим говорима и даље бива оспоравана припадност српском језику или говорницима овога идиома бива оспоравана могућност усвајања српског стандарда. Но, то је стара појава, инспиративна за истраживања младих лингвиста.

Иордана Маркович

ДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОСЛЕ БЕЛИЧА

Резюме

Александар Белич установил сербскую диалектологию монографией *Диалекти восточной и южной Сербии*, которая представляет описание просторечия этого региона, документированное обширным и богатым материалом. После того появились еще сербских лингвист с описанием просторечий других регион.

Во время после Белича начала работа исследований просторечий над чем-то еще как описано в этой статье. Это работы в области диалектной лексикографии, терминологической лексикографии, ономастики, но и работа по созданию лингвистического атласа, а в последнее время и и изучение языка писателей которые пишут в диалекте и изучать язык писателей, которые пишут на диалекте или диалектизми используют.

Ключевые слова: Белич, диалекти, диалектолог, просторечие

ДИЈАЛЕКАТСКА ТВОРБА**

У раду се указује на основаност потребе да се изучава творба речи која у дијалектима одступа од стања у књижевном/стандардном језику. Наводе се примери који показују на постојање творбених форманата различитих од стања у стандардном језику (*нилики, младџиња, крпóљина, капóч*), или синонимија на творбеном плану (диј. *женитóр* – std. женскадија, *брдлe* – брданце и сл.).

Кључне речи: српски језик, српски дијалекти, творба речи.

Било је много прилика да се међу колегама дијалектолозима поведе разговор о оствареним и неоствареним пословима на дијалектолошким истраживањима. И скоро увек истицало се да, поред синтаксе, постоји још једно, скоро неначето, поље рада – дијалекатска творба (и-ли: творба речи у дијалектима).

Спомињала се и могућност организовања неког стручног саветовања са иначе маленом групом истраживача српских народних говора, углавном окупљених око факултета на којима се дијалектологија (још) предаје. Појавио би се и по неки напис у стручној штампи, више као опомена него као резултат програмиране активности.

Због заиста актуелног задатка: обрадити све што се може о народним говорима, на основу дијалеката који се, са друштвеним променама нашега времена, добрано трансформишу (и затиру?!), у Центру за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, планирано је да се у оквиру пројекта „Типолошко проучавање српских призренско-тимочких говора“ једна година рада посвети управо дијалекатској творби, и то различитим питањима творбе, по нахођењу истраживача (од којих, да и то речемо, свако ради на неком свом, другом, послу изван области чије се истраживање планира). До тога није дошло, а о питањима творбе речи и граматичких облика повремено се проговарало у дијалектолошким монографијама. Одмицале су и године, слабио је и ентузијазам, а наша се жеља, нажалост, није претворила у програм.

Ипак остала нам је нека пролегомена за дијалекатску творбу, коју овде саопштавамо.

Будући да књижевни (стандардни) језик настаје избором једног дијалекта за општу употребу, и у процесу стандардизације језичких система,¹ увек се могу постављати питања односа оног што је у језику изван стандардизованог језика, дакле – у дијалектима изван основице књижевног језика према ономе што је у књижевном

---

*nedb@ni.ac.rs

** Овај рад настао је по пројекту „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (ЕДБ 178020), који се у Институту за српски језик САНУ реализује под руководством академика Слободана Реметића и уз материјалну подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Избор дијалекта је прва етапа у настајању стандардног језика. Процес се представља као низ поступака који чине „селекција, дескрипција, кодификација, елаборација, акцептуација, имплементација, експанзија, култивација, евалуација и реконструкција“ – Радовановић 1986, стр. 190.

језику, дакле у дијалектима који су му у основици. Пошто у овом раду стање у стандардном језику изједначујемо са стањем дијалеката који су му основици, уз сву релативност овога гледања, то под дијалекатском творбом подразумевамо само стање које је изван књижевног језика, у дијалектима изван његове основице.

Једно од таквих је и следеће.

Сигурно је да ће се наћи подоста заједничких елемената граматичког система па и система творбе у целини српскога језика, али *постоји ли, ипак, нешто што може обележити творбу речи у једном дијалекту и ставити је типолошки наспрам поступака за образовање исте категорије речи у другим дијалектима, па и у онима који чине основицу књижевног језика*, те стога у исто време различитим од стандардног језика?

Имајући у виду говоре призренско-тимочке дијалекатске области, односно оне говоре којима је данас тешко одредити западну границу (али је, после најновијих померања становништва са Косова и Метохије она свакако ужа), а на истоку и југу допиру до бугарских, односно македонских говора, – могло би се помишљати да извесна одступања ипак постоје.

У начелу, творба се у једном говору (дијалекту) – систем Д, који се истражује, у односу на књижевни језик (односно говор, дијалекат који му стоји у основици), тј. систем С, према коме се Д одмерава, може разликовати у следећим правцима:

а) у дијалекту постоје суфикси непознати књижевном језику
зато што су некад били заједничка својина, па их је један систем задржао, а други (на основу кога је настао књижевни језик) напустио;

зато што су се у дијалекту развили независно од књижевног језика;

б) у дијалекту постоје једни, а у књижевном други суфикси за образовање исте категорије речи;

в) деловањем гласовних промена дошло је до промене лика суфикса у једном или другом систему, што имплицира даље разлучивање;

г) деловањем гласовних промена на морфемским границама у једном или другом систему дошло је до промене фонеме на крају основе (у додиру са суфиксом), што имплицира даљу деривацију, с почетном разликом у елементима творбе;

д) за творбу се у једном систему узима једна, а у другом друга основа;

ђ) специфичности образовања облика деклинације или конјугације одражавају се на структурне елементе творбе у једном или другом систему.

Најзад, разлике у лексичким системима, као резултатима унутрашњег или спољашњег развоја, стварају регионалне разлике с реперкусијама на творбу.

Порекло разлика може бити унутрашње, настало развојем самог система (односно његове граматичке структуре на појединим њеним нивоима), или као резултат утицаја других говора (и језика) из суседства или окружења.

Надаље ћемо покушати да, укратко, оно што је наглашено учинимо мало очигледнијим.

ad "a"

Деминутивни суфикс – (к (< *-џк / -џк) врло је жив на тлу сврљишко-заплањских и тимочко-лужничких говора (*путџк, прутџк*), док је у књижевном језику напуштен те се ова категорија лексема изведена суфиксом *-ић* (*путић, прутитић*).

У другом дијалекту, косовско-ресавском, уопштава се суфикс *-иче* (*путиче, прутиче*).

Према суплетивним облицима (у књижевном језику): пилићи, или тимочко-лужничким говорима: *пиличи*,² у јужноморавским говорима стоје: *пилики*. Очигледно,

² За примере из ПТ говора важи експираторни акценат /' /.

разлика је у суфиксима. Ово је прилика да укажемо на то како дијалекатски идиоми имају могућност да изразе деминутивност / хипокористичност ове именице (и оваквих именица), што у књижевном изостаје:

тимочко-лужнички: *пíличи* – хип. *пíлчичи*,

јужноморавски: *пíлики* – хип. *пíлчики*, где су први облици неутрални, а други с карактером „субјективне оцене”. Могуће је да и једни и други суфикс долази на основу *пил-ч(е)*.

За дискусију је овде до које мере неко од наведених образовања представља граматичку чињеницу (творба множине), а откад постаје чињеница творбе (творба хипокористика).

Према књижевном *млад-еж*, *о-млад-ина*, регионално је: *млад-иња*, или: *младиња*.

Али шта је књижевно у низу *кош* : *кошé* – *кошлé*; *кошчé* – *кóшче* – *кошчé*? Можда *кóшче*, али ако се узме у обзир експираторни акценат, онда – ништа.

Постоји могућност развоја неког суфикса или инфикса у дијалекту, који стандардни језик не познаје (Али пошто је наш књижевни језик настао на дијалекатској основи, значи да тога нема у дијалектима који му служе као основица).

За пример наводимо творбу пејоратива суфиксима *-ина* и *-иште*, уметком *-ољ-*: крпина али у Д: *крп(ољ)ина*, врвиште, али: *врвóљиште*; или глаголске пејоративе створене уметком *-ос-*: *зачм(ос)ал*, *чмóше*, у тимочко-лужничким говорима (Богдановић 1984).

Према умије се, умеси, уда се, у Д је: *омије се*, *омéси*, *одадé се*.

ad „б“

Под различитим утицајем, и с неједнаким распрострањем, за именовање свирача на гајдама имамо: *гајдар*, *гајдарџија*, *гајдаш*, с могућношћу даље, стилистичког раслојавања. Подсећамо да је код Вука (*Српски рјечник* 1852) *гајдаш* упућено на: *гадљар*, које је данас, чини се, заборављено.³

ad „в“

Деминутив именице *ђак*, *ђачé* у множини, свакако суплетивној, јесте *ђачићи*, али ће на тимочко-лужничком терену, због *тј, *дј > ч, њ то бити: *ђачићи*, *пужићи*, *ножићи*, *прачићи*.

ad „г“

Већ спомињани „гајдар“ гради се од основе *гајд-е*, а „гадљар“ од основе *гадљ-е*. И једна и друга основа полазе од тур. *gauda*. Преобликовање основе у гадље Скок тумачи метатезом *гадје > гадље, с ослонцем на *дипле*, које имају исто значење. (Скок, Етим I, 544). Подсећамо да још један народни музичким инструмент има *-ле* (гусле), па нам се чини да би основа могла настати и подешавањем у правцу: *гуд-*, *дип-*, *гајд-* > *гад-*. Развој облика с метатезом омогућава контаминацију: *гајде* > *гад -ј-е* и *гад-л-е* у: *гад-л-ј-е* > *гадље*.

Овде би се, не знамо с колико права, могло размишљати и о томе да ли се заиста ради од исте полазне позиције. Наиме, *гајде* и *гајдар* као да се наслањају на *gauda*, али за *гадље* можда постоји и други пут. У овом случају располажемо и глаголом *гадљати*, који не постоји за основу гајде (немамо: гајдати!). Шта ако „гадљати“ значи: гаткати, голицати, гудичкати, тј. диркати надуту мешину и производити звуке који уз посебну вештину гадљања постају свирка, на инструменту на којем се гадља, одакле онда и онај ко гадља постаје гадљар?!

³ Николић 2000, у свој речник уврштава: *гајдар*, *гајдаш*, као и *диплар*, али не и *гадљар* и *гајдарџија*. Митровић 1992, доноси ову реч, коју налазимо и у другим речницима народних говора југоисточне Србије

Даља деривација, разумљиво, грана се од измењене основе (или од посебних основа?!). На једној страни: *гајдарија*, *гајденица* и *гајдуница* у Д, а на другој: *гадљање*, *гадљарова*, *гадљарски*, *гадљати* (према Вуку).

И *гајдар*, и *гадљар* образују се суфиксом *-ар* (лат. *-arius*).

ad „д“

Музички инструмент начињен од бравље мешине, с додацима за производњу и модулацију звука, носи назив *гајде* и *гадље* (о творби в. напред), и представља балкански турцизам, или пак: *дипле*, што представља балкански грецизам.

И од ове основе имамо деривате, *диплит* „свирати у дипле“, 2. „спавати чврсто“ (Ђупић Загарач), (можда због оног „надуо се као гајде“, „отекао од спавања“, „подбуо од спавања“?), па и тамо где је познато само „гајде“. Наиме, у Мањинцу (тимочки говор), скупљати сено, стављајући навилјке један на други (дакле: дуплирати, што је изворно значење и у грчком и у латинском језику; διπλόσ, *diplus*, *duplex*), каже се „дипли“.

ad "ђ"

Од једне категорије именица некада су се множински облици образовали наставком *-је*. Данас су такви облици остали дијалекатски, док су облици књижевног језика добили другачија образовања. Тип: *муџје*, *љуђе*, *црве* у тимочко-лужничким говорима, према: *муџи/муџеви*, *људи*, *црви* у стандардном језику. Међутим, при творби топонима типа гложје, шипражје као да се творбени моменат удаљује од граматичког, па некадашњи наставак за облик постаје наставак за творбу (ако се ради о истом наставку?!).

*

Ово, свакако нису сви моменти дијалекатске творбе. О некима ће се тек сазнати, ако се с посебном пажњом приђе овом задатку. Примера ради, постоје читави слојеви лексике која није својствена књижевном језику (опсцене речи, еротска фразеологија, системи пејоратива и хипокористика, више суфикса у дијалекту него у стандарду за неке категорије (*скубна* и *скубла* за озн. рашчупане, раскубане, жене; *штрокља*, *штрокша*, *штрокча*, *штрокуљан*, за ознаку прљавог мушкарца итд.), неједнака фреквентност, односно продуктивност неког суфикса у једном идиому у односу на други итд.).

Имало би, мислимо, смисла отворити задатак проучавања творбе речи у дијалектима, звали то *дијалекатском* творбом или не звали.

ЛИТЕРАТУРА⁴

Богдановић 1984: Недељко Богдановић, *Глаголски пејоративи у говору Сврљига*, Лексикологија и лексикографија (зборник реферата), Нови Сад – Београд, стр. 23–25.

Вук 1935: Вук Сте Караџић, *Српски рјечник*, Београд.

Николић 2000: Мирослав Николић, *Обратни речник српског језика*, Београд

Митровић 1992: Брана Митровић, *Речник лесковачког говора*, Лесковац.

Радовановић 1986: Милорад Радовановић, *Социоллингвистика*, Нови сад.

Скок, I: Skok Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, JAZU, Zagreb.

⁴ Податке и грађу с терена доноси свака дијалектолошка монографија о говорима призренско-тимочке дијалекатске области, те овде изостаје потпунији списак.

Nedeljko Bogdanović

DERIVATION IN DIALECTOLOGY

Summary

In principle, derivation in a particular speech (dialect) in comparison to the literary language can differ in the following directions:

a) there are suffixes in a dialect which are not recognized in the literary language (*брд-лѐ, мост-ѐ* etc.);

б) in a dialect there are particular suffixes, and in the literary language other suffixes for the formation of the same part of speech (*нож-ѡк : ножић*);

в) the effects of sound shifts led to changes in the form of a suffix in one or the other system, which implies further differences (*пиличи : пилићи*);

г) the effects of sound shifts on the morphemic borders led to a change in the phoneme at the end of the base (in contact with the suffix), which implied further derivation, with an initial difference in the elements of the derivation (*навацување*);

д) for the purpose of derivation, in one system we use one base, and in the other system we use another one (*гајдар : гадљар*);

ђ) the specific nature of the forms of declension or conjugation are reflected in the structural elements of derivation in one or the other system (*мужи > мужиште, стоваљна : ста- „дубак“, јед-ос- > једоше* 3rd person singular, present.).

Finally, the differences in the lexical systems, as the results of the internal and external development, create regional differences with repercussions for derivation (*смртник : самртник* etc.).

The origin of these differences can be internal, emerging from the development of the system itself (that is, its grammatical structure on some of its levels), or can be the result of the influence of other speeches (and languages) found in its environment.

Key words: suffixes, dialect, literary language, morphemic borders.

ФОНЕТСКО-ФОНОЛОШКИ СТАТУС ПОЛУГЛАСНИКА У ДАНАШЊЕМ ГОВОРУ ЛУЖНИЦЕ

У раду се указује на фонетско-фонолошки статус полугласника у говору Лужнице почетком двадесетпрвог века, упоређен са тим статусом с почетка двадесетог века, и назначује његов статус у будућим временима.

Кључне речи: полугласник, вокал, глас, фонема, алофон

1. Да би се одредио статус неког елемента структуре одређеног дијалекта, није довољан само синхрони опис те структуре, већ и дијахроно сагледавање њенога развоја у периодима коју су му претходили, посебно у претходном периоду. Када је у питању савремени говор Лужнице, ми смо се одлучили да разгледамо статус полугласника, као битног елемента његовог гласовног система. И одлучили смо се да посматрани развојни период буде временски размак од једнога века. Конкретно, да упоредимо стање полугласника у говору Лужнице на почетку двадесетог века, са његовим стањем на почетку двадесетпрвог века. За ово упоређивање ће нам послужити примери са полугласником које је забележио Александар Белић између 1900. и 1905. године на подручју тимочко-лужничких говора, и објавио у својој монументалној монографији о овим говорима (Белић 1905), упоређени са истим таквим примерима, који су интензивније бележени током последњих неколико деценија у говору Лужнице.¹

2. Александар Белић је у својим *Дијалектима источне и јужне Србије* дао изванредан опис говора источне у јужне Србије у њеним преткумановским границама. Иако му ово није најзначајније научно дело, оно представља камен темељац на коме је саздана српска научна дијалектологија, и са којим је заснован **Српски дијалектолошки зборник**, као један од најреномиранијих дијалектолошких зборника у словенском свету. Опис је рађен у духу младограматичарске школе, поткрепљен великом количином перцизно забележене дијалекатске грађе.

3. Опис полугласника у овој књизи је фонетски. Полугласник је описан као глас ("звук"), и одређен је чиниоцима: местом артикулације, јачином изговора, тоном изговора и дужином изговора. Изостаје опис његове фонемске стране, тј. семантичко-диференцијална функција коју остварује у склопу других вокалских фонема. Ову празнину у опису полугласника касније ће попунити Павле Ивић, друга огромна фигура наше науке, који је први у нас почео да примењује структурални метод у дијалектолошким описима (Ивић 1957). Додуше, структурални метод у време појаве Белићевих *Дијалектата* се још није био појавио.

4. Главне поставке Белићевог описа полугласника су следеће.

1) У говорима источне у јужне Србије постоје две врсте полугласника: очувани старосрпски полугласник као континуант два прасловенска полугласника; и

---

¹ Примери су бележени у склопу прикупљања грађе за *Речник говора Лужнице*, чија израда је у завршној фази.

полугласник који се развија на терену ових говора скраћивањем изговора вокала у неакцентованом слогу.

2) По месту артикулације и боји полугласник оба постања је вокал реда *a*, што и потврђује његово прелажење у *a* у ненаглашеним слоговима.

3) У акцентованим слоговима полугласник може да буде прави полугласник (ь), са већом полугласношћу (ь^в) и са мањом полугласношћу (ь^а), али се у ненаглашеним слоговима не може наћи прави полугласник.

4. Зависно да ли се налази испред или иза лабијалних или палаталних сугласника, полугласник може да прими иговорне нисјансе и осталих вокала, и да и буде замењен њима (ь^е, ь^и, ь^о, ь^у → *e, i, o, y*) (Белић 1905: 42-89).

5. Професор Ивић је узимао у обзир и фонолошку страну полугласника, па су се појавили нови термини који су опис чинили кудикамо прецизнијим. Позната је његова констатација да термин *вокализација полугласника* "није баш срећан, јер и полугласник представља вокал" (Ивић 1972, 6-11). Ако постоји *глас* као најмања језичка изговорна јединица, онда постоји и *фонема* као најмања семантичко-диференцијална језичка јединица, која својим присуством уноси разлику у значење речи. Она је идентична са гласом, али може да почива и на само неком његовом *дистинктивном својству*, каква је нпр. звучност или бесвучност. Изговорне варијанте гласа (Белићев термин "нијансе"), су *алофони*, тј. варијанте једне исте фонеме. *Опозиција* између ненаглашеног ь и *a* изражена алофонима ь^а и *a*^в се неутралише *префонологизацијом* ь^а - *a*^в → *a*.

Да је полугласник *вокал*, заправо *вокласка фонема*, потврђују примери из данашњег говора Лужнице: *мъзгá* ('мезгра') : *мазгá* (*Equus hinnus*), *момѣк* ('слуга') : *момак* : ('младић'), *сѣт* ('саће') : *сáт* ('часовник'), *чѣс* ('тренутак') : *чáс* ('част').

6. Белић је своје примере за полугласник груписао у седам група:

- полугласник у коренима;
- полугласник у наставцима за основу;
- полугласник у покретљивим суфиксима (за основу);
- полугласник у падежним наставцима;
- полугласник у префиксима и предлозима;
- полугласник новог порекла ("у затвореним слоговима који су се находили и у старом срском језику");
- полугласник у речима туђега порекла (Белић 1905: 47).

Ми ћемо упоредити Белићеве примере са полугласником са ликовима тих примера из данашњег говора Лужнице. Данашњи примери, будући да су преузети из грађе припремљене за речник, нису давани у алофонским ликовима, већ само у ликовима са правим полугласником и правим вокалом.

Полугласник у коренима

бѣк: бѣклица, забѣкне (се), бѣчва, бѣчвица,
 бѣц-: бѣцка, набѣцка, бѣцне,
 бѣх-: бѣхи / бахи, бѣхи / бахи, побѣхи / побахи,
 вѣс-: вѣздѣн, сѣв / сáв,
 вѣш: вѣшка,
 дѣн: дѣн, два дѣна, јутредѣн, дѣњом, дѣнѣшьнъ,
 дѣ(х): дѣнем, одѣнем,

дѣска: *дѣска́ / даска́,*
 жѣг: *жѣгне / жѣгне / жегла́,*
 зѣл: *зѣл,*
 зѣлѣв: *зѣлѣва, зѣлѣвица,*
 сѣд-: *сѣд, сѣда,*
 кѣд: *кѣд / ка́д / када́,*
 сѣг: *сѣг, сѣга, сѣгѣшь / сѣгѣшаъ,*
 тѣг: *тѣг, тѣга, тѣгај,*
 лѣг-: *лѣжа́ / лажá, лѣже, лѣжѣ, лѣжѣ, лѣжов, излѣже, слѣже,*
 лѣгѣк: *лѣк, лѣкне, олѣкишица, полѣгѣчка, полѣк,*
 лѣск: *лѣска се, лѣскав, лѣскавче,*
 мѣгл-: *мѣгла́, маглѣушина, могла́,*
 мѣк: *мѣкне, измѣкне, измѣци́ња (се) / измаци́ња (се), омѣкне се / ома́кне се,*
примѣкне / примáкне, промѣци́ња / промаци́ња, размѣкне, смѣкне, смѣци́ња / смаци́ња,
 пѣн: *опѣнак, опѣнци, опѣнчак,*
 сѣвн: *сѣвне, сѣвнуло, осѣвне, сѣвнѣушка,*
 цѣвт: *цѣвти́ / цавти́, прецѣвти́, рацѣвти се,*
 сѣ(п): *сѣн, сáнчѣк, са́нит,*
 сѣх: *исѣло, исѣне, пресѣне, усѣне,*
 тѣк: *тѣкне, натѣкне стѣкне / ста́кне утѣкне се,*
 тѣм: *тѣвни се, тѣвнинá, тѣвница, стѣвни́ло се, тѣмнинá,*
 тѣнѣк: *тѣнак, тѣнѣж,*
 тѣп: *тѣпне / та́пне, тѣпче стѣпка,*
 чѣст: *ча́с, частѣвѣа, частевѣа́ње,*
 чѣч: *чѣчка (се) шичѣчка (се), очѣчка се,*
 шѣл: *шѣл, дошѣл, нашѣл, отишѣл, прошѣл,*
 шѣп: *шѣпне, шѣпче, шѣпчáње.*

Полугласник у наставцима за основу

за́јам, јерѣ́м, јечѣ́м, какѣ́в, никакѣ́в овакѣ́в, онакѣ́в, свакакѣ́в, такѣ́в, котѣ́л, ла́кат,
на́коваъ, но́кат, овѣ́н, овѣ́с, орѣ́л, остѣ́н, петѣ́л.

Полугласник у покретљивим суфиксима

а) -ѣк (скамењена основа): *белутѣ́к, боси́љак, гложда́к, густáк, гуштáк, деветѣ́к,*
десетѣ́к, љи́љак мачѣ́к, мутѣ́к, опѣ́нак, па́сторак, пѣ́сак, петѣ́к / пѣ́так, пљѣ́сак,
поседѣ́к, ручѣ́к, светѣ́ц то́чак, трѣ́сак, тре́ћа́к, трóшак, частѣ́к, четвртѣ́к, чичѣ́к,
шишѣ́к.

б) -ѣк (деминутиви): *домѣ́к, класѣ́к, крстѣ́к, мужѣ́к, овсѣ́к, пасуљѣ́к, репѣ́к, снежѣ́к,*
снопѣ́к, стручѣ́к, цвѣ́тѣ́к.

в) -ѣк (придеви): *кра́так, кро́так, ни́сак, те́жак.*

г) -ѣк (именице): *бра́танац, вражальѣ́ц, грóздовац, свизѣ́ц, јунѣ́ц, кла́денѣ́ц /*
кла́денац, кољѣ́ц, конѣ́ц, конóпац, ле́бац, погáнац, покрóвѣ́ц / покрóвац, Ра́дешевац,
светѣ́ц, скакѣ́ц, слепѣ́ц, старосѣ́делац, ста́рац / ста́рц, удавѣ́ц, целѣ́ц, ша́нац, шипарѣ́ц.

д) -ѣк, -ѣцк, -ѣцн (придеви): *малецѣ́к, кра́тацко / кратѣ́цко.*

ђ) -ѣк (именице): *вирчѣ́к, грúменчѣ́к, зáлчак, крвчѣ́к, крпóльчѣ́к.*

ђ) -(ѣ)чѣ (придеви и прилози): *да́вначко, полѣгѣ́чка, полѣгѣ́чи́е, ле́пачѣ́к, ма́лечѣ́к,*
овóлачѣ́к, одáвначка, пу́начак, сла́бачак, ста́рачѣ́к, у́бавачак.

е) -њн (придеви): *бóлан, глáдан, белáвњн, жáлан, јáдан, једњн, милостíван, науман, пóсан, сítан, срéгањ, срéћан.*

Полугласник у падежним наставцима

- а) Ђ + с: *дњнњс, дњнњске - дњнњсће / данњс, данњске - данњсће, јесенњс, јесенњсће.*
б) Ђ + в, т, н (чланске морфеме): *стáрцњв – стáрцњт – стáрцњн / стáрцњв – стáрцњат – стáрцњан* (тако увек).
в) Ђ + ј: код Белића: *тњј / тíја, овњј / овíја, онњј / онíја*; данашшње стање: *тíја, овíја, онíја*, (*тија* м. *тај* аналогијом према *овија, онија*, као што је једино: *змиј* и *змија*).

Полугласник у префиксима и предлозима

- а) *изњткáје / изаткáје, одњнне / одáнне, разњнне / разáнне, сњбере / сáбере, сњпре / сáпре.*
б) код Белића: *са / сњс*; данашшње стање: *са / сас / сњс.*

Полугласник новогa порекла

- а) К² + в + њ: *мртњв, мртавáц / мртавњц.*
б) К + к + њ: *вóсак, мóзак.*
в) К + л + њ: *мáсњлце, мíсњл / мíсал, могњл, рекњл, дíгњл / дíгал, облњкњл / облњкал, затњкал, посњкал, смрњал се.*
г) К + њ + њ: *чњшаљ* (али: *чешњљ*).
д) К + м + њ: *óсом, осомдесњ, осомнáјес, сњдом, седомдесњ, седомнáјес; сњм / сам, несњм.*
ђ) К + н + њ: *јáганњи, пњсан, тíсамњце, сњкњнњце / сњканњце.*
е) К + њ + њ: *óгњњ / óгањ.*
ж) К + р + њ: *вњпар / вњпр, вњтар / вњтр, дóбар / дóбр, Пњтар / Пњтр, свњкњр / свњкр.*

Полугласник у речима туђегa порекла

- а) *бáкрач, бњсњија, зњбњн / забњн, калњн / кáлун, књнса, сáкат, сакáт, сандњк / сáндук, сантрáч, тњмњн / тамњн, тáпија, шевтелíја, конáк, мерáк, ортáк.*
б) -љк (изворни турски суфикс): *домáзљк, лоповљк, навањилљк, пашáлљк, пијелљк, резилљк, чивилљк, њабáлљк.*

7. Наведени примери указују на четири тенденције у развоју полугласника у говору Лужнице у временском распону од једног века.

- 1) Добра половина је задржала пуни полугласнички изговор као у Белићево време.
- 2) Приближно половина од ове друге половине, односно једна четвртина од Белићевог броја, је са префонологизованим полугласником у вокал *а* (или *о* ако се налазио пред лабијалом: *моглá, сњдом, óсом, собóр*; односно *и* ако се налазио пред *ј* у вишесложницама: *змијá, овíја, онíја*).
- 3) Другу половину, односно другу четвртину од Белићевог броја, чине алтернативни примери: са чувањем или са префонологизацијом полугласника, примери типа: *óгњњ / óгањ, њњжá / њњжá, њњвтí / њњвтí, дíгњл / дíгал, дњнњс / данњс, сњс / сас.*

² К - симбол за ма који консонант.

4) У врло малом броју примера секундарни полугласник се развија, али и не развија. То су алтернативни ликови типа: *вѣпар / вѣпр, вѣтар / вѣтр, дѣбар / дѣбр, Пѣтар / Пѣтр, свѣкр / свѣкр*.

Ово показује да се полугласник доста добро чува у изговору, односно да као битна дијалекатска особина показује велику отпорност у мењању своје природе.

8. Међутим, перспектива говора Лужнице, па и његовог полугласника, није нимало ружичаста, као, уосталом, и осталих српских дијалеката. Ову сетну, али сурову, истину најпрецизније је изразила Анкица Николић следећим исказом: "Једни се шобљају сас њу, друђи се срамују од њу, а оратава ни се на-очи трѣви". (*Једни се спредају са њиме, друга га се стиде, а овај наш говор пред очима нам се губи*).³

ЛИТЕРАТУРА

Белић 1905: Александра Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, СДЗБ бр. I, Београд.

Ивић 1957: *О говору Галипољских Срба*, СДЗБ бр. XII, Београд.

Ивић 1972: П. Ивић, *Судбина полугласника у српскохрватском језику*, Књижевност и језик 2-3, Београд.

Ljubisav Ćirić

THE PHONETIC-PHONOLOGICAL STATUS OF SEMIVOWELS IN MODERN SPEECH OF THE LUŽNICE AREA

Summary

This paper will present an overview of the fate of semivowels in the development of the speech of Lužnica in the last hundred years or so, since the publication of Belić's *The Dialects of East and South Serbia* (*Дијалеката источне и јужне Србије*, in Serbian) in 1905 until today. The analysis of the relevant examples has indicated that the semivowel can still be found in one half of the overall number of examples, but also that there is an evident tendency of it being replaced with the vowel *a*. Generally speaking, in one quarter of the analyzed examples the semivowel is pronounced as an alternative to *a*, while in the other quarter it has been completely replaced with the vowel *a*. However, as an idiosyncratic feature of speech, it has shown a great resilience to a change in its nature, which will, certainly, be the case in the future development of this speech.

Key words: semivowels, vowel, speech of Lužnica.

---

³ Анкица је једна од неколико аутора који су се појавили последњих година, и који стварају поезију и прозу на аутохтоном лужничком дијалекту.

ОБЛИЦИ ИМЕНИЦА СА НЕСИСТЕМСКОМ МНОЖИНОМ У СЕВЕРНОШАРПЛАНИНСКИМ И МЕТОХИЈСКО-КОСОВСКИМ ГОВОРИМА²

У раду се расправља „о нерегуларности” у облицима као последици дефектног односа облички једнинске и значењски или морфолошки множинске парадигме истих лексема. На „нерегуларност” утиче или парадигматска неподударност на релацији једнина : системска множина (*теле : телићи*), или неподударност облика (морфолошка једнина) и значења (значењска множина) именица типа *деца, браћа, пруже, дружина, војска, двојица*.

Неподударност значења (семантике) и облика (граматике) у говорима анализиране области доводи до низа морфосинтаксичких и синтаксичких иновација. Ове иновације подстакнуте су повећавањем значаја семантике и морфолошког приближавања парадигме реалном броју.

Кључне речи: парадигма, несистемска множина, значење и облик, морфосинтаксичке иновације.

1. Ареал обухваћен истраживањем у овом прилогу обухвата северношарпланинске говоре у Гори (ГГ), Подгори (ПодгорГ) и Сретечкој жупи (СрГ), који су претрпели мањи или већи утицај контактних западних и северозападних македонских говора, затим говоре призренско-јужноморавског типа у јужном делу Метохијске (ЈМГ) и јужном и централном делу Косовске котлине (КГ). Призренско-јужноморавском типу припада и говор северношарпланинске Сиринићке жупе (СиГ). Иако се уочава дијалекатско раслојавање призренско-јужноморавских говора формираних у котлинама у више говорних типова, с обзиром на блискост у судбини особина анализираних у овом прилогу, они се не издвајају из ширег дијалекатског контекста коме припадају.

Иако генетски и типолошки различити, говори наведене зоне северношарпланинског и призренско-јужноморавског типа показују низ значајних подударности у морфосинтаксичкој судбини скупина именица са несистемском множином³.

1.1. Поред описа дијалекатске ситуације у говорима југозападног дела Косова и Метохије, у прилогу се разматра и судбина ових скупина именица на ширем српском дијалекатском простору, и то не само у идиомима призренско-тимочког типа, већ и у косовско-ресавским говорима. Овакав избор ширег ареала наметнут је из разлога што говори призренско-јужноморавског типа у метохијско-косовско-сиринићком ареалу у

¹ radivoje.mladenovic@gmail.com

² Рад је настао у оквиру пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора” (број 178020).

³ Подударност или блискост у (морфо)синтакси уочава се у низу заједничких особина, по којима ови говори представљају јединствен ареал унутар српског дијалекатског комплекса. Ово се односи на линеаризацију предикатскофразних енклитика (Младеновић 2013 а), на пасивне конструкције (Младеновић 2012), на егзистенцијалне конструкције (Младеновић 2014), на судбину предлошко-падежних конструкција са значењем anteriornosti (Младеновић 2013 б). Поред ових маркантних подударности, присутне су и друге, мање значајне сродне особине унутар укупне језичке структуре.

судбини именских облика показују низ интересантних подударности са говорима косовско-ресавског типа, посебно са контактним говорима у северној Метохији и северозападном Косову. Овде се мисли, пре свега, на добро чување датива оба броја свих именских речи, на стабилизацију двојинског форманта *-ма* у Дмн., осим у СиГ, у коме су напоредни примери типа *женама / женам*, на продор именичког наставка *-е* у Гјд./Дјд./Лјд. заменичко-придевске промене (от *ста́ре* жéне, да́ди *ста́ре* жéне, према *ста́ре* жéне), на стабилизацију форманта *-ема* (*овéма, ста́рема*) у Дмн. заменичко-придевске промене, а посебно на развијање морфолошке диференцијације између Нмн. и ОПмн./Амн. именица мушког рода на *-ø*.

1.1.2. Драматичне историјске и политичке околности у 20. столећу, посебно изгон српског народа са Косова и Метохије 1999. године, знатно су проредиле српско становништво, тако да је највећи део анализираниог ареала остао без носилаца српских говора у матичној области. У јужној Метохији српског становништва има само у Великој Хочи и Ораховцу, у јужном Косову Срба више нема, док је у централном Косову опстао део носилаца говора у севернијем делу. Носиоци северношарпланинских говора знатно су проређени, осим у Сиринићкој жупи.

2. У језичким системима говора који су формирани у процесу вишевековне језичке и биолошке амалгамизације, а таква је област обухваћена овим истраживањем, настају односи који теже упрошћавању језичке структуре и елиминацији наслеђене неподударности значења и облика⁴. Сама неподударност семантике и граматике представља усложњавање структуре, пошто присутно више парадигми него што је неопходно оптерећује систем. Дакле, базични принцип оваквих измена почива на правилу да је у систему сувишно све оно што није неопходно за остварење комуникативне функције језика.

Дефектни однос јединске и значењски или морфолошки множинске парадигме истих лексема доводи до нерегуларности у облицима. На „нерегуларност” утиче или парадигматска неподударност на релацији једнина : системска множина, каква је у *теле* : *телићи*, или неподударност облика (морфолошка једнина) и значења (значењска множина) именица типа *деца, браћа, пруже, дружина, војска, двојица*.

Неподударност значења (семантике) и облика (граматике) у говорима анализираних области доводи до низа морфосинтаксичких и синтаксичких иновација. Ове иновације подстакнуте су повећавањем значаја семантике и морфолошког приближавања парадигме реалном броју. Пошто збирне именице означавају реалну множину, иако припадају граматичкој једнини, оне показују тежњу ка морфолошкој и синтаксичкој плурализацији.

У говорима анализираних зоне утацај семантике на граматичку највећи је у оквиру српског дијалекатског простора, с обзиром на то да је само у овим говорима присутна доследна семантичка конгруенција уз поједине скупине збирних именица и онда када именица морфолошки припада једнини (*стареје деца, овеј двојица*). Из укупне слике издваја се СиГ, у коме факултативно опстаје и множинска двочлана / трочлана моција придевских речи.

Овакве иновације део су балканистичког редуковања морфосинтаксичких односа у општем упрошћавању језичког система и јачању аналитизма на рачун флексије.

⁴ О историјским, географским, етнобиолошким и етнојезичким односима и њиховом значају за стварање актуелне дијалекатске ситуације у говорима анализираниог ареала види: Антонијевић Д. и Радовановић (уредници) 1995, Младеновић 2004, Младеновић 2006, Пешикан 1981, Пешикан 1986, Радовановић 1965, Урошевић 1948, Урошевић 1965, Урошевић 2009, Цвијић 1911.

2.1. Именице са суплетивном множином на *-ићи*

2.1.1. Као дијалекатска особеност јужног поддијалекта призренско-јужноморавског дијалекта, који се због прецизности некада и именује као метохијско-косовско-сиринићки поддијалекат⁵, развијање је морфолошке диференцијације Нмн. и ОПмн. именица м. р. на *-ø*. Сама диференцијација развијена је заједно са севернометохијским и севернокосовским говорима (*мујси* : *мујсе*, *деверџи* : *деверје*, *дари* / *дарови* : *даре* / *дарове*). Обим нове морфолошке разлике Нмн. и ОПмн. повећава се како се иде од југа ка северу Метохијске и Косовске котлине. Иако на Шар-планини, у непосредном суседству са СрГ, у СиГ је морфолошко обележавање ОПмн. ових именица велике доследности.

Северношарпланински говори знају за доследни синкретизам Нмн. и ОПмн. (Павловић 1939: 37–38, Младеновић 2001: 309–311, Младеновић 2004: 229).

2.1.2. Именице с. р. јд. типа *јаре*, *буре* са суплетивном множином на *-ићи*, у већем делу говора призренско-јужноморавског типа анализираног ареала најчешће знају за синкретизам Нмн. и ОПмн. (Нмн.: *Јарич'и* идију у паток, *девојч'ич'и* ч'е иґрав^ф ЈМГ, *те пил'ич'и* пот квач'ку, *чобанч'ич'и* што били КГ : ОПмн.: *дотерај јарући*, па ги узов *тел'ич'и* за кла'н'е ЈМГ, *утепаше ги зајч'ич'и*, давамо децама и *те имући*, *бес куч'ич'и* није моголо да се живе КГ).⁶ Ређи су примери ових именица са интеграцијом у ОПмн. на *-е*, чешће у централнокосовском, ређе у јужнокосовском, најређе у јужнометохијском делу (*Давамо децама ибрићуће*, *метнасмо* и *комач'ич'е* л'еба ЈМГ, *тавај ги води сироч'ич'е* у куч'у, *продавала* и *она чаранч'ич'е* КГ).⁷

Иако морфолошки обележени формантом м. р. мн. на *-ø*, па је очекивано интегрисање у парадигму осталих именица м. р., опстанак множинског синкретизма Нмн. и ОПмн. именица типа *јаре* – *јарући* у метохијско-косовским говорима подржан је синкретизмом Нјд. и ОПјд. ових именица, али и нерегуларним односом граматичког рода у јединско-множинској парадигми (с. р. јд. : м. р. мн.).

Једино је у СиГ ОПмн. ових именица скоро у потпуности интегрисан наставком *-(ић)е* у остале именице м. р. на *-ø* (*Купујоу наше јаруће*, да ги видим и *теј петличуће*, узосмо да носимо *буруће*). Различита судбина ОПмн. ових именица у непосредној је вези са судбином множинске моције рода у говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала⁸, а подржана је и елимисаним синкретизмом у говору усељеника из зетско-сјеничког типа, који су стизали у Сиринић (Младеновић 2004: 214, Младеновић 2005 а: 173).

Док је у ЈМГ и већем делу КГ множинска моција истрвена свођењем трородности на једнородност, што као последицу има јачање значаја јединске парадигме с. р., која маркира ову скупину именица преносећи једински синкретизам Н и ОП и на множину, у СиГ добро опстаје двородна множинска моција, с напоменом да није до краја истрвена ни трородна моција⁹. Чињеница да је детерминативна придевска реч уз именице типа *јарући* у СиГ увек у м. р. мн. (*овија јарући*), подржава у потпуности интеграцију парадигме именица овога типа у парадигму именица регуларног јединско-множинског односа м. р. на *-ø* (Нмн.: *овија синови* – *овија јарући* : ОПмн.: *овиј синове* – *овиј јаруће*). Ова законитост, међутим, није апсолутна, пошто је – судећи према подацима М. Павловића – у централнокосовском јањевском говору,

⁵ Младеновић 2013: 405.

⁶ Види и примере у Реметић 1996: 456, Павловић 1970: 74, Младеновић 2004: 229–230, Младеновић 2013: 154.

⁷ Види и примере у Реметић 1996: 456–457, Младеновић 2013: 154.

⁸ Младеновић 2010: 250.

⁹ Више о судбини множинске моције у говорима анализираног ареала в. у Младеновић 2010: 247–251.

који са СиГ показује низ подударности, множинско трообличје придевских речи сведено на двообличје, са потврдама и уопштавања општемножинске *-е* форме (Павловић 1970: 90), али са очуваним синкретизмом Нмн. и ОПмн. именица типа *јарићи*.

Док у северношарпланинском СрГ добро опстаје нерегуларни јединско-множински однос *јаре – јаричићи / јарићи* (Павловић 1939: 37–38), чиме се овај говор наслања на призренско-јужноморавске говоре, са којима и иначе показује сродност у судбини вокализма и консонантизма (Павловић 1939: 19–154, Младеновић 2004: 213), у ГГ и ПодгорГ – који представљају најјужнију тачку у распростирању суплетивног множинског форманта на *-ићи* – под утицајем граматичког средњег рода у једнини остварује се регуларни јединско-множински однос множинском неутрумизацијом ових именица (Младеновић 2001: 309–311, Младеновић 2005: 75) (*Јарића* пасет, наше *јэгњића* се најубаве, *кучића* лајашоа; *девојч'ич'а* не-могл'е да ил'енет на сокак : Да ге виђим *јарића*, гим онесле и *бурића*, ће ги тэраје *нил'ића*; гим ге украте *котл'ич'а*, па ч'е купимо *јэгњич'а*).

Неутрумизацију у овим говорима, свакако, подржава и одсуство нерегуларног јединско-множинског односа у оближњим западномакедонским говорима са којима ови говори, посебно ГГ, показују низ подударности.

2.2. Збирне именице

2.2.1. Чињеница да збирна множина није права множина, већ некаква множинска једнина саопштена неутралним граматичким родом, има за последицу подстицај за увођење збирних именица у јединско-множинску регуларну парадигму. Семантичко преклапање у једном делу значења регуларне и бројиве множине доводи до морфолошког и морфосинтаксичког приближавања ових скупина именица, уз очекивану експанзију регуларне множине на рачун збирне. На тај начин елиминишу се две множине свођењем на једну – регуларну множину, чиме се смањује број обличких дистинкција као део балканистичког редуковања морфолошких средстава¹⁰.

Лексичко-граматичка разлика између опште и збирне множине, као последица семантичког преклапања, слаби не само у неким српским говорима, пре свега говорима анализираних зоне, већ је обележје и других словенских језика, тако да има словенских идиома без збирне множине. Овакаве иновације нису неочекиване пошто је заједнички сегмент у значењу обеју множина казивање скупина од више ентитета.

Неподударност значења и облика збирних именица различито се разрешава у говорима анализираних зоне.

Најобухватније морфосинтаксичко реструктурирање приближавањем облика значењу у највећем делу говора анализираних зоне остварено је морфолошким плурализацијом неких облика збирних именица и плурализацијом конгруенције у вези са овим именицама.

2.2.2. Доследна морфолошка плурализација захватила је именице *деца* и *браћа* у дативу (*децама / децам, браћама / браћима / браћам*) у свим говорима области:

Па да ги однесем нашема *децама* да јэдев, Мил'етовема *децама* маћи, а како да не кажем *брач'ама*, па ги турише и *брач'има* ЈМГ, немало ни *децама* да се да, да узну књи́ге *децама*, и *твојема* децама смо казали, зэмљу дадоше својема *брач'има*, по ракију *брач'ама* КГ, дадоше Срђановема *децама*, мора да има *децам* да дадеш, братуам *децам*, и *браћама* казувала за тој СиГ;

¹⁰ Детаљније о овоме в. у Младеновић 2005 б: 169–173, Младеновић 2011: 206–225, Младеновић 2013: 202–2012.

па ги бнесл'е Митатуам *дѣцам*, постарам *дѣцам*, муам *браћам*, и н'ѣгуам *браћам* ГГ, Домазѣтоам *дѣцам*, свѣм *дѣцам*, а како нѣ *браћам* своам, ги ўзоа зѣмња и *браћам* СрГ, а се збѣри *дѣцама*, зѣр и *дѣцам*, ги дадоа *браћама* ПодгорГ.

Доследна дативска плурализација је свакако условљена одсуством регуларне множине ових именица, што подстиче слабљење и елиминацију значења збира. Ова околност утицала је на то да су ове две именице подложне плурализацији, додуше не увек доследно, у читавој косовско-ресавској зони, укључујући и контактне косовско-ресавске говоре у северним деловима Метохијске и Косовске котлине, у говорима смедеревско-вршачког типа, али и говорима шумадијско-војвођанског типа у Банату, са слабир траговима у централној Шумадији, затим у говору Драгачева, тако да се ствара један шири ареал дативске плурализације од јужне Метохије до Баната¹¹.

О значају семантике за морфосинтаксу ових говора сведочи и плурализација конгруентних речи и онда када је контролор конгруенције у једнини¹²:

Поред: Однѣси *нашема дѣцама* / *нашам дѣцам*,

р е д о в н о ј е: *Дошле наше дѣца*, да ги видиш *наше дѣцу*, сас *наше дѣцу*, нѣма ни од *старѣје браћу*, *тѣј браћа* нѣсу *моје*, сас *моји браћа*.

Изузетак представља СиГ¹³, у коме је још присутна, мада нападнута, и категорија с. р. мн. придевских речи уз именицу *дѣца*, па у овом говору нису непознате ни потврде: па ги тѣпоў *нашу дѣцу*, па *наша дѣца вредна* су, тако учи́мо *нашу дѣцу*. Именица *браћа* у овом говору интегрише се у м. р. мн. због семантике скупине мушкога пола: *овија браћа*, од *овѣј браћу*.

Сама експанзија семантичке конгруенције на рачун граматичке опште је обележје српских говора који су претрпели балканизацију. Разлог за доминантност семантичке конгруенције може се наћи у већој конкретности семантичке конгруенције, док граматичка конгруенција подразумева апстракцију у којој веза значења и облика није увек лако уочљива.

2.2.3. Категорија збирних именица на *-је* (*пруће*, *снопље*) практично је елиминисана из јужнометохијских говора (Реметић 1996: 470, Младеновић 2005 б: 172–173, Младеновић 2011: 209), затим из јужнокосовског говора (Младеновић 2011: 210–211, Младеновић 2013: 203–205), захватила је у доброј мери и централнокосовске говоре, и то независно од морфолошког лика именице (сноп : *снопље* / *снопли* / *снопља*), пошто су конгруентне речи уз ове именице у множини:

Да се убѣде на *остре трње*, донесѡв *гол'ѣме каме'н'е*, да се упал'ив *суве прўћи* ЈМГ,

па нѡси *мокре снопља* у њиву, *мицке* су *руковља* ову гѡдину, *овѣ клјјсе* се *осушїле*, врзала сас *тѣј прўћи* КГ.

У говорима на Шар-планини, независно од припадности говора различитим дијалекатским системима, плурализација – иако започета, није довршена, пошто се морфолошки и у конгруенцији и даље факултативно јављају облици збирних именица са контролором конгруенције у једнини (Младеновић 2001: 318–319, Младеновић 2005 б: 171–172, Младеновић 2011: 209–210). Оваква ситуација подупрта је бољим чувањем категорије збирних именица у оближњим западномакедонским говорима:

¹¹ Уп. Букумирић 2003: 216–217, Ивић 1957: 196, Ивић – Бошњаковић – Драгин 1997: 67–68, Јовић 1968: 86. Уп. и са резултатима истраживања у говорима анализираног ареала: Павловић 1939: 169, Реметић 1996: 457, 476–477, Младеновић 2001: 317–318, Младеновић 2013: 205–207.

¹² О морфолошкој и синтаксичкој плурализацији збирних именица у говорима анализираних зоне, али и ширем балканословенском ареалу, детаљно се расправља у Младеновић 2011.

¹³ Више о овоме в. у Младеновић 2010: 229–230, Младеновић 2011: 203–214.

Цвѣтало цвѣће, тој трње, комиѣско прѹће, вој камѣње није за кућу, Гѳрњо бѳрје СиГ, ѳстро рѹсје му пѳднало у ѳчи СрГ.

Стабилност збирних именица највеће је снаге у СиГ, што се, опет, може довести у везу са бољим чувањем множинске моције придевских речи у овом говору, али и природом дијалекатског закутка овога говора.

2.2.3.1. Под утицајем множинског значења, збирне именице попуштају преосмишљавањем наставка и прилазом ових именица системској множини. Само преосмишљавање довело је до различитих резултата.

а) Под утицајем наставка *-и* Нмн. им м. р. на *-ѳ* финално *-(j)е* збирних именица преосмишљава се у *-(j)и*, чиме се врши маскулинизација збирне именице и ствара регуларни једнинско-множински однос (*прут, жѳр, снѳп, трн/трњ* : *прући, жѳрљи, снѳпли, трњи*):

Трњи треба да се исѳч'ију, и *корѳн* 'и се видив^ф, *прстењи* от стрѳбро ЈМГ, *клѳјси* се кажу, се направу *снѳпли, руковљи* о^т ч'енице, није били наши те *дѳбљи*, имало *трњи* през ѳѳга, то су *корѳн* 'и о[д] *дѳба* КГ.

Морфолошко преобликовање доводи и до настанка нових основа, па је *жѳр* : *жѳрље / жѳрљи / жарљѳви* (према присутном односу *жѳр* : *жарѳви*).

Маскулинизација је подстакнута слабљењем и брисањем значења збирности:

У говорима призренско-јужноморавског типа потврђени су и ређи примери са очуваним финалним *-је*, али са контролором конгруенције у множини:

Млѳго *рѳбл'е смо бил'е* у *кѳч'у*, *вујгодѳин'е кошѳан'е* ЈМГ.

б) Према облицима јд. типа *пруће, цвѳће* развија се нова множина с. р., чиме се збирне именице неутрумизацијом уводе у једнинско-множински однос. Овакво преобликовање обележје је, пре свега, јужнокосовских и централнокосовских говора, који се и иначе одликују обличким шаренилом збирних именица на *-је*¹⁴. Иновација је захватила и говор Сиринића, који је Бродском клисуром отворен ка јужном Косову, затим најјужнија села јужне Метохије, према којима су се кретале локалне миграције из Сиринића.

Снѳпла се растрвише, пожн'ѳјане *руковља* пред нас, голѳми *прућа* скапѳли, кѳт се осѳшу *дѳбља* КГ, на суве *трња, руковља* се зѳбро СиГ.

Овај морфолошки тип није потврђен већим бројем примера.

2.2.4. Збирне именице на **-јадѳ*

У говорима ареала потврђена је само именица *чѳлад* („члан домаћинства, породице”), која је – осим у ГГ (Младеновић 2001: 221, 276, 317) – у потпуности интегрисанана у систем именица м. р. на сугласник (Стевановић 1950: 150, Младеновић 2005 б: 173). У говорима призренско-јужноморавског типа именица *чѳлад* није честа, пошто се као синоним чешће користи *рѳб* : *рѳбље / рѳбљи* (Младеновић 2013: 209).

Мил'е је наш *ч'ѳлат*^д, има два *ч'ѳлада, ч'ѳл'ѳди* да јѳдев, да однѳсем *ч'ѳладима* ЈМГ, сѳдију *ч'ѳлади* и *ч'ѳту*, имале смо десет *чѳлада*, да виѳне своје *чѳладе* КГ.

У ГГ именица се колеба између им. м. р. на сугласник и збирне именице с. р.:

ѳн ми је *чѳл'ѳћ*, па ја сама со свој *чѳљећ*.

¹⁴ Више о овоме в. у Павловић 1970: 79, Младеновић 2011: 2010–2011, Младеновић 2013: 203–205.

2.2.5. Збирне бројне именице на *-ица* и *-ина*

Збирне бројне именице на *-ица* и *-ина* у свим говорима ареала понашају се у свему као именице *деца* и *браћа* – у дативу је остварена доследна плурализација, у Н и ОП морфолошка једнина неконгруентна је са конгруентним речима:

Се оженил'е старе́е *двои́ца*, све́ма *трои́цама*, и њо́јнема *четвори́цама* ЈМГ, остадо́ше на́ше *четвори́ца*, а ове́ј *двои́ца*, *дватрои́цама* на́шема ги ўзоше, па ћуте́к те́ма *деветори́цама* КГ¹⁵.

Обличко једначење са именицама *деца*, и *браћа* потпомогнуто је семантиком збира ових именица, пошто се оне по правилу односе на људску скупину.

Оваква плурализација наставља се и у суседним косовско-ресавским говорима (Букумирић 2003: 251).

2.2.6. Збирне именице по унутрашњем значењу

У свим говорима анализирани зоне именице са значењем колектива које према себи немају множину (*родбина*, *својбина*, *дечурлија*, *дружина*, *војска*, *стока*...) захваћене су плурализацијом облика у дативу и плурализацијом конгруенције. За разлику од других збирних именица на *-а*, код којих је плурализација редовна, у овој скупини именица она је факултативна, различите је снаге у различитим говорима, појединачне именице захваћене су различитим обимом плурализације¹⁶. Плурализација се врши чешће од именица које чине скупину људи, док су скупине животиња мање подложне плурализацији због неперсоналности¹⁷. Сама плурализација подстакнута је множинском семантиком ових именица и слабљењем значења збирности.

Моје *родбина* да донесију дарове, бил'е гу у гости н'ојне *својбина*, се крија по на́ше *својбину*; старема *својитинама*, да однесеш својема *дечурлијама* ЈМГ, и куч'у би продаја за своје *дружину*, смо бил'е пукe *сиротиња*; на́шема *дечурлијама*, стока овема *дружинама*, на́шема *стокема* смо давали соли КГ, донија у на́ше *својбину*, се напиле *друштво* у кафану, *својбинама* његовема, да дадоу нешто и овема *сиротињама* СиГ;

ошл'е да тражит свује *дружина*, и они имаје гол'еме *родњина*, ове дете мује *родбина* ми го зимал'е ГГ, трéбало да се поштује своје *родњина*, све ће даде *дружинама* СрГ, отишле у грат све на́ше *роднина* ПодгорГ.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонијевић Д. и Радовановић М. (уредници) 1995: *Шарпланинске жупе Гора, Опoље и Средска (антропoгеoграфско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике)*, Српска академија наука и уметности, Географски институт „Јован Цвијић”, Посебна издања, књ. 40/II, Београд.
- Букумирић 2003: Милета Букумирић, *Говори северне Метохије*. Српски дијалектолошки зборник L. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- Ивић 1957: Павле Ивић, *О говору Галипољских Срба*, Српски дијалектолошки зборник XII, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- Ивић – Бошњаковић – Драгин 1997: П. Ивић, Ж. Бошњаковић, Г. Драгин, *Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Друга књига:*

¹⁵ В. и примере у Младеновић 2011: 217.

¹⁶ Уп. са оваквим двојством у банатским говорима (Ивић – Бошњаковић – Драгин 1997: 69).

¹⁷ Детаљније о овоме в. у Младеновић 2011: 218–223.

- морфологија, синтакса, закључци, текстови*. Српски дијалектолошки зборник XLIII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- Јовић 1968: Душан Јовић, *Трстенички говор*, Српски дијалектолошки зборник XVII, Београд: Институт за српскохрватски језик.
- Младеновић 2001: Радивоје Младеновић, *Говор шарпланинске жупе Гора*, Српски дијалектолошки зборник XLVIII, Београд
- Младеновић 2004: Радивоје Младеновић, Дијалекатска диференцијација српских говора на југозападу Косова и Метохије. Јудита Планкош (ур.), у: *Зборник радова са Међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића”*, Суботица – Нови Сад – Београд – Нови Сад, 209–249.
- Младеновић 2005: Радивоје Младеновић, *Говори трех мусульманских славјанских етнокултурних група на југо-западе Косова и Метохије*. А. Н. Соколов и А. Ю. Русаков (ур.), у: *Језици и дијалекти малих етнических група*. Санкт-Петербург – Мюнхен, 52–82.
- Младеновић 2005а: Радивоје Младеновић, Дијалектолошко истраживање Сиринића. Биљана Сикимић (ур.), у: *Живот у енклави. Лицеум 9*, Крагујевац, 167–192.
- Младеновић 2005 б: Радивоје Младеновић, Граматичка основа именица са номинативом множине на -и (муџи, синови, дедови, пружи, јарићи) у јужнометохијским и северношарпланинским говорима. *Јужнословенски филолог* LXI, Београд, 147–177.
- Младеновић 2006: Радивоје Младеновић, Романски трагови у ономастици северношарпланинских говора. Mihai N. Radan (ур.). *Probleme de filologie slava – Вопросы славјанской филологии – Проблеми словенске филологије* XIV, Timișoara, 99–116.
- Младеновић 2010: Радивоје Младеновић, *Заменице у говорима југозападног дела Косова и Метохије*. Монографије 12. Институт за српски језик, Београд.
- Младеновић 2011: Радивоје Младеновић, Морфолошка и синтаксичка плурализација збирних именица и неких заменица у говорима југозападног дела Косова и Метохије, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LIV/1, 205–226.
- Младеновић 2012: Радивоје Младеновић, Пасивне конструкције метохијско-косовских говора призренско-јужноморавског типа, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LV/2, 153–167.
- Младеновић 2013: Радивоје Младеновић, *Говор јужнокосовског села Гатње*. Монографије 18, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Младеновић 2013 а: Радивоје Младеновић, Линеаризација предикатско-фразних енклитика у говорима јужног Косова и јужне Метохије, *Јужнословенски филолог* LXIX, 401–415.
- Младеновић 2013 б: Радивоје Младеновић, Предлози временског значења пред + и пре + у призренско-јужноморавским говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала, у: *Зборник радова са VII међународног научног скупа Српски језик, књижевност, уметност, одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*, (26–27. X 2012). Књ. 1, *Традиције и иновације у савременом српском језику* [одговорни уредник Милош Ковачевић], Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет – Скупштина Града, 91–99.
- Младеновић 2014: Радивоје Младеновић, Егзистенцијалне конструкције призренско-јужноморавских говора у Метохијској и Косовској котлини. *Јужнословенски филолог* LXX, 151–171.

- Павловић 1939: Миливој Павловић, *Говор Сретечке жупе*, Српски дијалектолошки зборник VIII, 1–352.
- Павловић 1970: Миливој Павловић, *Говор Јањева*. Нови Сад: Матица српска.
- Пешикан 1981: Из историјске топонимије Подримља, *Ономатолошки прилози II*, 1–92.
- Пешикан 1986: Митар Пешикан, Стара имена из доњег Подримља, *Ономатолошки прилози VII*, 1–119.
- Радовановић 1965: Милован Радовановић, Становништво Призренског Подгора, *Гласник Музеја Косова и Метохије IX*, 253–415.
- Реметић 1996: Слободан Реметић, *Српски призренски говор I*, Српски дијалектолошки зборник XLVII, 333–614.
- Стевановић 1950: Михајло Стевановић, *Ђаковачки говор*, Српски дијалектолошки зборник XI, 1–152.
- Урошевић 1948: Атанасије Урошевић, Шарпланинска жупа Сиринић, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Природно-математички оддел*, кн. I, Скопје
- Урошевић 1965: Атанасије Урошевић, *Косово*. Српски етнографски зборник, књига LXXVIII. Насеља и порекло становништва, књига 39. Београд: Научно дело.
- Урошевић 2009: Атанасије Урошевић, *О Косову (градови, насеља и други антропогеографски списи)*. Приштина: Народна и универзитетска библиотека „Иво Андрић”.
- Цвијић 1911: Јован Цвијић, *Основи за географију и геологију Македоније и Старе Србије, књ. трећа*. Београд: Српска краљевска академија.

Radivoje Mladenović

NON-SYSTEMIC PLURAL NOUN FORMS IN VERNACULARS SPOKEN
IN THE NORTHERN PART OF ŠAR MOUNTAIN AND METOHIJA AND KOSOVO

Summary

This paper deals with irregular noun forms, which are a consequence of defective relation between what is formally singular paradigm, but is morphologically and semantically plural paradigm of the same lexemes. These irregularities are due to lack of paradigmatic correspondence between singular and systemic plural (*tele* :*telići*), or lack of correspondence between certain forms (morphological singular) and their meaning (semantic plural) as is the case with nouns like *deca*, *braća*, *pruće*, *družina*, *vojska*, *dvojica*.

This lack of correspondence between semantic and grammatical forms in the vernaculars spoken in the area in question caused a series of morphosyntactic and syntactic innovations. The increased significance of semantic aspects in comparison to grammatical ones further prompts these innovations.

Key words: paradigm, non-systemic plural, form and meaning, morphosyntactic innovations.

ПИСАНИ ЈЕЗИК ЗАПЛАЊАЦА С ПОЧЕТКА 20. ВЕКА²

У раду се анализира писани језик једног броја докумената с почетка 20. века. Документа се односе на неки вид обавештења о смрти члана породице на неком од ратишта или од последица рањавања. То су документа која је писао одређени слој људи – онај који је био писмен и коме је то био посао. Из тих разлога језик тих докумената карактерише мешавина подразумевајуће форме, стандарда и дијалекта. Овај језик се стога не може посматрати као језик народа, већ као специфичан вид писаног језика.

Кључне речи: писани језик, говор, Заплањци, документ.

1. Штампанем Брокове студије 1903. и потом Белићевих *Дијалеката* 1905. отпочиње проучавање српских народних говора. Белић, као научник светског гласа, поставио је висок стандард у сваком погледу – у погледу начина прикупљања грађе и валидности те грађе, али и у погледу тумачења те грађе. Будући да је обухватио веома широк простор, о чему сведочи и наслов (источна и јужна Србија), дуго се нико није усуђивао да закорачи на подручје којим се он кретао, у покушају да одгонетне да ли се нешто од Белићевих времена променило и да ли му је нешто промакло, имајући у виду чињеницу да Белић не потиче са ових простора. То се десило пошто је протекло доста времена од његових истраживања и то су, по правилу, чинили дијалектолози који су са тог простора. Чини се да једна карика ипак недостаје и из Белићевог и из потоњег периода, а то је писани језик. Мали је број радова који се баве писаним језиком овога краја³.

2. Као допринос том запостављеном језичком сегменту, у овоме осврту желим да представим нека документа која су писали Заплањаци на почетку 20. века и покажем њихове језичке особености⁴. У ту сврху као грађа су ми послужила документа из архиве попа Крсте Поповића, свештеника у Великом Крчмиру, у цркви „Светог Вазнесења“. Заправо, то би се могло посматрати и као црквена, али, имајући у виду садржину тих докумената, и као лична архива. Грађу ми је уступио мој земљак господин Владимир Вучковић, аутор књиге о овој цркви из 12. века⁵.

Грађа је садржајно, а тиме и стилски и језички, доста разноврсна. Велики део чине проповеди поводом различитих црквених празника, за које се овај свештеник посебно припремао, о чему је оставио и писани траг (проповеди су записане), на чему би му могао позавидети врстан педагог. Један део грађе се може посматрати као грађа

---

¹ jordana.markovic@filfak.ni.ac.rs

² Рад је рађен у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* бр. 178020, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

³ У том смислу ваља поменути књигу Јасмине Недељковић *Говор Пирота у XVIII веку* (вид. списак литературе), као и рад Александра Младеновића *Тештер Нишавске митрополије из XIX века – споменик филолошког значаја*, Зборник за филологију и лингвистику XIX/2, Нови Сад: Филозофски факултет, 1976, 197–216.

⁴ Народни говор Заплања описан је у раду Ј. Марковић *Говор Заплања* (вид. списак литературе).

⁵ Вид. Владимир Вучковић, *Црква Св. Вазнесења Господњег у Великом Крчмиру (1169–1950)*, Епархија нишка, Ниш 2008.

административног типа – то су дописи које је свештеник слао разним представницима и органима власти у своје име или у име својих сународника. Будући да се преписка одвијала у време бурних историјских догађаја на овим просторима везаних за почетак 20. века, у тим писмима је бројна ономастичка грађа садржана у дописима које је поп Крста слао представницима власти, који представљају списак војних обвезника као одговор на потраживања таквих спискова. Нажалост, као резултат трагичних догађаја везаних за овај историјски период, често су са свих страна пристизала и обавештења о смрти тих несрећних људи.

Аутор најбројнијих докумената из ове грађе је поп Крста Поповић, али није мали ни број других, а то су обично бивали писари, тј. деловође.

При анализи писаног језика мора се имати у виду да он не одражава стање у језику обичних људи, тј. не представља језик већине. То је језик људи који су писмени, а то значи језик оног слоја који је изучио неку школу и кроз систем образовања научио и неке елементе стандарда. Отуда тај писани језик, будући да су га писали људи са ових простора, мора имати елементе два или три идиома – први је онај научени кроз школовање, други језик околине, који је уједно и његов свакодневни, и трећи језик који намеће тражена, тј. прописана форма, која се захтева у том административном поступку.

Предмет овог разматрања представља 20-ак докумената из ове збирке. Та документа обједињена су садржински и представљају неки вид обавештења или доказа о смрти особе на ратишту или касније од последица рањавања, тј. *извешће о смрти*, *уверење о смрти*, тј. *уверење за ... из ... да је умро*, односно *акт о смрти*, како стоји на полеђини ових докумената. Сва писма су датирана и односе се на период од 1913. до 1919. године, одакле је јасно на које историјске догађаје се односе, мада о томе често стоје експлицитна обавештења и у овим документима у виду тврдње да су „били у *Турском рату*“, да је погинуо „за време устанка противу бугара“, „заиста погинуо 1917 г. од стране Бугара“, да је „умро као војни обвезник на крфу 1916 год. у савезничкој војсци“, „у борби са Аустријанцима на положају Крупањ“, „у борби са аустријанцима на Церу“ итд.

Било је, нажалост, и обавештења из 1919. године о томе да је неко (Сибин Анђелковић) умро од колере још 1913.

3.1. И поред релативне разноврсности форме, може се препознати неки писарски шаблон. Такав шаблон одликује сва документа, а за документе који потичу од истог писара могло би се тврдити и да су писарски манир.

Документа истог писара распознају се по рукопису. Будући да се често ради о клишетираној форми докумената, нема нечитких рукописа, иако документа могу бити драгоцене и за палеографску анализу. Палеографски елементи говоре о томе да је писар појединих докумената исти, а нису исти потписници. Такође и организација текста показује да је документ из исте писарске канцеларије. То је обично био посао деловође, што нам потврђује његов потпис као сведочанство о аутору рукописа.

Доказ о аутору рукописа налазимо и тако што у левом доњем углу, где је место за потпис деловође, стоји: за деловођу – и потпис тог (другог) писара, а некада је стајало: за *Деловођу Писар*. Из таквих докумената види се да организација садржине јесте писарски манир канцеларије у којој је документ настао, али извесна нота припада и писару.

3.2. Рукопис ових докумената даје повода да закључимо да су писари неговали краснопис – понекад су то мала уметничка дела. О стању писмености Срба са овог подручја из тог периода сведочи рукопис сведока, тј. издавалаца уверења, а тај рукопис говори да су те особе, за које се сигурно зна да су одслужиле војни рок, а потом и учествовале у рату, биле писмене, али да се у свакодневном животу нису много

служиле писмом, што је и разумљиво када се има у виду да су то били земљорадници. Такав рукопис (иако садржи само име и презиме) могао је бити нечитак, те се тек из текста написаног од стране деловође може идентификовати потписани.

Писмо којим су написана ова документа искључиво је ћирилично.

4. Може се извршити систематизација ових докумената према садржини. Рекло би се да постоје два основна типа. Једно је обавештење из болнице о нечијој смрти, са подацима о особи, о томе у саставу које чете, пука итд. је ратовао и о томе где је заведен, у коју књигу и под којим бројем, као и где је сахрањен. Другу групу представља изјава два сведока, очевидаца нечије смрти.

И намена оваквих докумената је различита. Прво обавештење по правилу се шаље свештенику како би покојника увео у црквене књиге умрлих и то и јесте разлог што су се таква „уверења“ нашла у овој архиви. Друга група је намењена потомцима, обично супругама покојника, како би им се омогућила удаја, или супрузи и деци како би остварили нека права код државе (*да се може удати за другим, ово уверавамо његову жену Љубу ради преудаје, ради тражења инвалидске потпоре*).

4.1. Један део докумената насловљен је као Уверење. Најчешће ово уверење почиње: *Којим ми доле потписати* или *потписати*, после чега следе имена сведока, тј. давалаца тог уверења.

4.2. У неколико случаја обавештење шаље свештеник Моравске столне војне болнице, са намером да се о томе „известити“ „належни свештеник ради знања и даљег управљања“, а документ прослеђује „Суд општине“ „Свештенику цркве вел. Крчмирске“. Рукопис ових докумената је идентичан, али није и потписник, но на тим документима је наведено да представљају преписе, па их је „преписао“ исти писар.

4.3. У неким случајевима се овакво Уверење издаје на захтев супруге умрлог, што је експлицитно наведено још у преамбули, а некада је то могуће претпоставити будући да се у образложењу каже: „*Ово Уверење се издаје Даринки уд. Ст. И. Стојковића из Штрбовца, да се може удати за другим*“.

4.4. Известан број докумената није насловљен. У неким је уместо наслова дативна форма, тј. наводи се коме је порука намењена: *Пароху Брестов Долском, Парохији ок. Нишког, Капетану В. Крчмирском, Лужничком Намеснику, Свештенику В Крчмирском (Команданту II пуковске Окружне Команде, Суду општине Велико Крчмирске)*. Само у једном случају нашла се вокативна форма, тј. форма правог писма: *Пречасни г. Намесниче*.

5. На крају оваквих докумената, пре потписа, обично се налази податак у вези са обавезом плаћања таксе. То су следеће форме: *Такса је плаћена, суд Општине Доњо Присјанске тврди по наплату таксе; Суд Општине Доњо-Душничке, на основу личног познавања, и по наплати прописне таксе, тврди; да је такса два динара у корист Општинске касе наплаћена* итд. Која форма ће бити употребљена – *такса је плаћена/наплаћена, по наплату/наплати таксе*, представља писарску одлику.

6. Иако су ово различита документа, писана од стране различитих људи, осим садржине, обједињује их и простор – то су документа са простора југоисточне Србије с почетка 20. века.

У овом осврту на писани језик ових докумената биће дат преглед правописних и језичких особина. Када су у питању језичке особине, мора се имати у виду да ова документација припада административном стилу, те се одређене формулације могу посматрати као обавезујуће.

7. Будући да се ради о писаном језику, значајно је размотрити правописну проблематику. За разлику од усменог језика када нисмо сигурни да ли је чујемо *потписати* или *подписати*, у писаном је то експлицитно и нема дилеме. То се односи и

на бројне друге језичке елементе, попут састављеног и растављеног писања, употребе великог или малог слова и др.

Правописна страна ових докумената сведочанство је о бројним старим дилемама које су се одржале до најновијих дана. При разматрању ортографских црта мора се имати у виду да у то доба не постоји обавезујући правопис на српском језичком простору. Баш тај детаљ чини да реализација буде занимљивија и инспиративнија за нека могућа правописна решења у савременом тренутку.

7.1. Употреба великог слова као да је препуштена језичком осећању појединца, те су због тога и решења веома шаренолика.

Великим почетним словом написано је:

а. име и презиме редовно: *Алекса А. Савић, Милан В. Митић, Стеван Милојковић, Илија М. Младеновић, Миливоје Милошевић, Петроније Стојковић, Војислав Митић, Стојица Стаменковић;*

б. називи насељених места: *из Великог Крчимира, из Семче, села Горњег-Присјана, из Штрбовца, из Присјана, за село Присјан;*

мада не увек доследно: *из рав. дубраве, из штрбовца*, чини се због непажње, имајући у виду да у истом документу, дакле код истог писара, стоји: *из штрбовца* и *из Штрбовца*; *из штрбовца*, али: *из Богдановца*; и: *из велики Крчмир, из д. Присјана;*

в. микротопоними: *у Пиротском гробљу званом „Барје“, у Бугарско на место Звано Сливен;*

г. назив организационе јединице: *II^е пуковске Окружне Команде; позивајући их лично Суд општине Богдановачке, Рађено у канцеларији Суда општине Велико Крчмирске, суд Општине Доњо Присјанске;*

Овде се запажа несигурност својствена и савременом стању.

д. титула: *с тога молим Команданта, г. Намесниче, Свешетнику Цркве вел. Крчмирске, издаје Молитељици на њену молбу;*

али изгледа и све оно што, по мишљењу писара, треба истакнути: *доле подписати Грађани овим, сваку ово Земаљску надлежну власт а нарочито Духовну, из с Доњег Присјана среза Власотиначког Заиста интерниран и умро, и да је његова Жена Перса Заиста остала Удовица; ступила у Брак, својом часћу и Имањем,*

ђ. као знак да се мисли на одређени документ: *веран Оригинал који се налази;*

е. придеви на *-ски/-шки/-чки*: *у Чачан. окр. Болници, у гробљу Чачанском, пароху Брестов Долском, капетану В. Крчмирском, ср. Нишког, Начелник среза Лужничког, суд општине Богдановачке, среза Власотиначког;*

ређе малим: *ср. власотиначког, окр. врањског;*

ж. етници: *од Бугара, са Аустријанцима на положају Крупањ, али не доследно: противу бугара, у борби са аустријанцима на Церу;*

з. називи месеца: *12 Априла 1919 год, 30 Августа 1913 год., умро 15 Јуна 1918 године, 24. Јуна 1919 год,*

али и: *30 августа 1913 год., 18 маја 1919 год.*

7.2. Од знакова интерпункције у употреби је тачка.

Тачка је правописни знак који се употребљава са различитом функцијом (редовно на крају реченице, понекад после редних бројева, често као знак да је реч написана скраћено):

1. после редног броја – римског или арапског:

а. *регрут I. чете, I. батаљона, II. Пука (али I чете);*

б. *22. овог месеца, 23. овог месеца,*

мада се редни бројеви чешће пишу без тачке: *заиста погинуо 1917 г., 1917 год., 30 августа 1913 год., делов., 12 Априла 1919 год., умро 15 Јуна 1918 године, 28 X 1914 год;*

или комбиновано, што сведочи о несигурности: *на дан 18 маја 1919. год.*

Вероватно се као грешка мора посматрати пример: *стар 21. годину.*

Уместо тачке, иза редног броја употребљен је генитивни наставак у експоненту: *II^{се} (команде), II^{оз} позива, I^{оз} батаљона.*

7.3. Скраћивање је у овој документацији било често, па је начин скраћивања доста шаренолик:

а. писањем почетног слова са тачком: *г. , из д. Присјана;*

б. писањем почетног слова без тачке: *из с Доњег Присјана;*

в. писањем двају почетних слова са тачком: *ов. (овог), ср. (срез), бр.,*

г. писањем двају почетних слова без тачке: *ср (срез), оп (општинског),*

д. писањем трију почетних слова, тј. почетног слога, са тачком: *мес., окр. (окружног), овог мес., пок., бив.,*

ђ. писањем трију почетних слова, тј. почетног слога, без тачке: *бив из с Горњег Присјана, 1919 год, пок Драгутин,*

е. писањем два почетна слога, или првог дела речи, без неке видне аргументације за избор, са тачком: *делов., општ., председ., земљорад.* итд.

ж. писањем два почетна слога, или првог дела речи, без неке видне аргументације за избор, без тачке: *нешад,*

з. писањем почетка и краја речи без тачке: *мца (месеца) марта.* Занимљиво је да је ово скраћивање означено титлом, а јавило се више пута од стране истог писара⁶.

и. властита имена су често писана скраћено:

са тачком: *Гавр. Јовановић, Мил. Илић, Драг. Аранђеловић, Стојча И. Стојковић, уд. Ст. И. Стојковића;*

без тачке: *Драгутина Р Златковића, Ранђела К Николића, Миливоје Ц Митић.*

7. 4. Запета није често у употреби, а писање је препуштено језичком осећању писара.

а. Један писар:

Да су Стојадин Ђорић и Стојица Ранђеловић, оба из штрбовца, заиста данас...

Да је Витомир Милошевић, бив. из штрбовца ср. Лужничког, заиста погинуо...

Да је Милутин Стојановић, бив. из Богдановца ср. Лужничког, заиста погинуо...

б. Други писар:

Да су Велимир Стојиљковић и Стојимир Миленковић оба из Штрбовца ср Лужничког,

в. Трећи: *оба из Овсињинца, ово увреће, у свему за своје по прочитању од речи до речи, пред овом општинском влашћу признали, и такво, Крсјани уд. пок. Милана С. Гроздановића из Овсињинца – издали.*

Суд Општине Доњо-Душничке, на основу личног познавања, и по наплати прописне таксе, у корист опи. касе, тврди.

г. Четврти: *Овај препис, веран Оригинал у који се налази код овог Суда под Бр. 2276*

Овај, веран препис Оригинал у који се налази код Суда, Суд вам учтиво доставља на надлежност.

7.5. Постоји и црта, тј. цртица будући да се, имајући у виду да је у питању рукопис, не може са сигурношћу тврдити да је једно или друго, односно у једном рукопису не налазе се два таква знака:

и такво, Крсјани уд. пок. Милана С. Гроздановића из Овсињинца – издали.

У појединим случајевима такав знак налази се на месту које би се могло посматрати као знак за полусложеницу: *Доњо-Душничке.*

⁶ То је Младен Илић, председник Суда општине богдановачке.

У вредности до (мада супротно данашњој препоруци не у вредности од и до): *стари од 35-40 год.*

Употреба таквог знака при писању датума представља писарски манир карактеристичан за одређени (вероватно доста дуг период): *3-I-1919 г.*

7.6. Мало је било колебања у вези са састављеним и растављеним писањем (или је мало било такве лексике): *Стим да је, ово Земљску надлежну власт, пре по ноћи.*

Тако су различити писари различито писали: *Ђелекула* и *Ђеле-Кула*.

Овде ваља поменути да је образовање посесивних придева од дволексемног назива места увек двочлано: *општине Велико Крчимирске*, како стоји и на печату: СУД ОПШТИНЕ В. КРЧИМИРСКЕ⁷, *парохиу Брестов Долском, капетану В. Крчимирском, Свешетнику Цркве вел. Крчимирске, Општине Доњо Присјанске.*

О колебању сведоче полусложенице: СУД ОПШТИНЕ Доњо-ПРИСЈАНСКЕ, *Доњо-Душничке.*

7.7. Долазило је и до грешака у писању. Тај део је само прецртан: *Ово уверење дајући молићи и суд јамчи да Сибин није жив. Већ је умро и да се ње Љуба може преудати.*

8.1. Као доказ о супституентима јата (екавском и икавском) могу послужити следећи примери: *које издају Лепосаве жене пок Христe, а по себе оставио жену Савку, а по себе оставио жену Борику* али: *по себи оставио своју жену удову Лепосаву, да њихове жене и деца траже себи средства за живот.*

8.2. Покретни вокали су такође потврда књишке употребе: *устанка противу бугара.*

8.3. О судбини гласа *x* сведоче следећи примери:

а. са очуваним гласом: *надлежном г. Парохиу, у протокол умрлих, своје парохије, а сахрањен је дана 30. Месеца новембра, а сахрањен је дана 30. Месеца Септембра, по казивању њихових другова;*

б. са губљењем гласа *x*: *а сарањен је дана 13. Месеца Октомбра;*

в. са супституентом *k* уместо изгубљеног *x*: *на њен зактев,* поред:

8.4. До одступања у једначењу по звучности долази у примерима: *Подписати, по наредби подпуковника,* али: *Ми доле потписати,* а јавило се и: *средства за живот.*

О колебању у вези са алтернацијом гласова по месту артикулације сведочи пример: *јамчимо својом часћу и имањем,* али и: *чаићу.*

Неке сугласничке групе остале су неупрошћене: *очевидци.*

Нашао се и пример са уметнутим сугласником: *Месеца Октомбра.*

9. Лично име увек има редослед име + презиме и у тексту и у потпису.

Такође је видна и деклинација властитих имена, тј. промена и имена и презимена када су у питању особе мушког пола: *изјаве Влајка Миленковића ... и Спиридона Маринковића, удове Драгутина Р Златковића, удови Милана Тричковића.*

10.1. Неколико примера сведочи о постојању аналитичке деклинације: *на дан 18 маја 1919. год у Велики Крчимир, обојица из велики Крчимир, из Доњи Присјан среза власотиначког, у почетку рата на Мердаре.* Пример из Семче такође може послужити као доказ аналитизма, мада треба имати у виду чињеницу да није лако одредити синтетички лик генитива од овог назива.

10.2. О томе да је синтетизам можда научена форма сведочи следећи падежни облик: *да није са ником ступила у Брак.*

10.3. Језик ових докумената сведочанство је и о хиперкорекцији насталој у процесу колебања, о чему сведоче следећи примери употребе падежа: *да се може*

⁷ Графија је преузета из оригинала.

удати за другим, ради ступања у другом браку, на молби Драгиње удове Драгутина Р Златковића.

10.4. Будући да су ово службена документа, синтетичка деклинација преовладава: *овим уверењем, после његове смрти, јамчимо својом Часћу и Имањем, умро од колере у Велесу, ради преудаје, јамчимо чаићу и имањем, и са њима у једној чети, у борби са аустријанцима на Церу, у корист Општинске касе, на положају Крупањ, у броби, и на основу доказа, умро од колере, на Крфу, у савезничкој војсци, из истог села, у бабушници* итд.

10.5. Уверење за Миливоја Цветка Митића сведочи о постојању номинативног лика властитог имена Миливије⁸, а по тврђењу дијалектолога у овом тренутку таква имена имају лик Миливоја, о чему има потврда и у овим списима где налазимо Станоје⁹ Петковић (у потпису), али у истом документу и: *лично познаје Станоју*, одакле је очигледно да је подразумевајући номинативни лик Станоја. Заправо, ово је податак о непоклапању облика у службеној употреби и облика који је у свакодневном говору.

10.6. Називи држава са ликом придева у средњем роду често су бележени у дијалектолошким студијама са овог простора, а потврде има и у овом писаном материјалу: *15. Јуна 1918 године у Бугарско*¹⁰.

10.7. У виду прилога родној равноправности, у овом тренутку веома актуелно, јавило се колебање у избору творбеног лика: *уверење дајући молиљи, и да се Молитељка није преудала и издаје Молитељици на њену молбу и даљу употребу*.

10.8. У овим текстовима јавља се инфинитив.

да се може удати за другим, којој се о томе тицало буде знати, слободно ступити у други брак и венчати се, по потреби можемо се заклети, кога се буде тицало знати, може преудати, којих се буде о томе тицало знати, не могу опстати, те неће пасти држави на терет, да ме изволи известити.

10.9. Забележен је и глаголски прилог садашњи: *позивајући их лично, Ово уверење дајући молиљи*.

10.10. У облику датива, тј. у придевској служби, нашао се прилог времена прошлог¹¹: *заоставшој удови Крсјани* (писано у Д. Душнику).

10.11. Аорист је у употреби и у овој документацији¹²: *Љубомир Милошевић и Станоје Петковић оба из великог Крчимира пристадоше суду и издадоше ово, Престадоше овом суду, на изјавише код суда*.

11.1. Неке лексичке јединице говоре или о утицају језика администрације као сведочанство о административном стилу или о тежњи да се изнађе права лексема, она која ће личити на стандардну. Некада је писар приморан на такав чин будући да у свом свакодневном говору нема такав модел, о чему сведочи: *по прочитању*.

11.2. У значењу 'потврђује' налази се *тврди*¹³: *Пошто овај суд лично познаје Станоју и Љубомира оба из вел. Крчимир то њихово уверење тврди печатом и потписом; Молимо да суд прими ово наше уверење и да га тврди и озваничи; Пошто*

⁸ У Говору Заплања забележени су примери: *Благоја, Видоја, Миливоја, Петронија, Ђорђа* и др. (Марковић 2000: 128).

⁹ На једном другом документу, међутим, потписник је *Станоја Цветковић*.

¹⁰ Истоветан пример забележен је у Марковић 2000: *из Бабичко, у Бугарско, у Немачко*, уз назнаку да су то „имена држава, првобитно придеви, са -о уместо -а“ (стр. 121).

¹¹ Из народног говора овај облик је ишчезао (Марковић 2000: 162).

¹² У народном говору Заплања „аорист је чест и могућ је и од имперфективних глагола“ (Марковић 2000: 162).

¹³ У РМС под одредницом *тврдити* налазимо: 'казивати, износити нешто као непобитну истину', али и 'осигуравати, утврђивати, причвршћивати'.

овај суд лично познаје Станоју и Љубомира оба из вел Крчимир то њихово уверење тврди печатом и потписом; Да су ... Суд Општине Богдановачке тврди, Да су ... . Суд Општине Доњо Присјанске тврди по наплати таксе.

11.3. Писар Младен Илић, како се потписао, редовно има модел: Да су ... заиста данас лично предстали ово општинској/Општинској власти; Да су ... заиста данас лично суду овом предстали и ово уверење на потврду поднели, али сличну лексеми (или исту?) налазимо и код других писара: лично престали суду овом, Престадоше овом суду.

У Речнику српскохрватскога књижевног и народног језика забележена су оба лика: *престати* и *предстати* (последње је означено са варв.) у значењу 'изаћи пред некога, пред неку власт', што би било значење у којем је лексема употребљена и у овим документима.

12. Мора се имати у виду да ова документа не представљају народни језик – писани језик то врло ретко и јесте. Ово су документа писана од стране људи којима је то било занимање. Тако у врху једног од тих докумената стоји: *Рађено у канцеларији Суда општине Велико Крчимирске*.

13. Дакле, језик тих писмених Заплаћаца с почетка 20. века има особине српског језичког стандарда несвојствене говору овога краја: синтетичку деκлинацију, инфинитив, глаголски прилог прошли и глаголски прилог садашњи.

Особина која маркира народни говор овога краја а налази се као одлика писаног језика ових докумената јесте аналитичка деκлинација (*обојица из велики Крчимир*). Као резултат међуутицаја ова два идиома појавиће се нестандрдна али и ненародна деκлинациона форма настала у процесу хиперкорекције (*ради ступања у другом браку, на молби Драгиње удове Драгутина Р Златковића*).

Неке лексичке јединице непознате говору овога краја (*по прочитању, престати/предстати, тврди* у значењу 'потврђује') потврда су административног стила којем анализирана документа припадају.

Посебно су занимљива правописна решења у овим документима, будући да су она сведочанство о стању писаног језика, а то су информације којих у дијалектолошким студијама нема.

ЛИТЕРАТУРА

I

Белић 1905: Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Српски дијалектолошки зборник, бр. I, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.

Вучковић 2008: Владимир Вучковић, *Црква Св. Вазнесења Господњег у Великом Крчмиру (1169-1950)*, Ниш: Епархија нишка.

Марковић 2000: Јордана Марковић, *Говор Заплаћа, Српски дијалектолошки зборник*, бр. XLVII, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.

Александар Младеновић, *Тештер Нишавске митрополије из XIX века – споменик филолошког значаја, Зборник за филологију и лингвистику XIX/2*, Нови Сад: Филозофски факултет, 1976, 197–216.

Недељковић 2004: Јасмина Недељковић, *Говор Пирота у XVIII веку*, Београд: Народна библиотека Србије, Музеј Понишавља, Народна библиотека из Пирота.

РМС 1990: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књ. 1–3, Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969, књ. 4–6, Нови Сад: Матица српска, 1971–1976, Друго фототипско издање.

II

Брох 1903: Olaf Brosh, *Die Dialekte de sudlichsten Serbiens*, Wien.

Иордана Маркович

ПИСАННЫЙ ЯЗЫК ЗАПЛАНЬЦЕВ С НАЧАЛА 20. ВЕКА

Резюме

В данной работе анализируется писанный язык Запланьцев, на основании ряда докуменатов с начала 20. века. Документы относятся на какой нибуд вид уведомления о смерти члена семьи на некатором от театр военных действий или от последствий нанесених ран. Это документы что писал определенный слой – тот что бил грамотный и кому это била професия. По этим причинам, язык этих документов характеризует смесь имплицитных форм, стандарта и диалекта. На этот язык не нада сматреть как на язык народа, уже как на специфичную форму письменности.

Особенно интересние орфографические решения в этих документмов – они свидетельствуют о состоянии писанного языка, а это информации которых в сербской диалектологической литературы, как правило, нет.

Ключевые слова: документ, призренско-тимочская диалектная область, орфография.

ВРАЊСКИ АКЦЕНАТ НА ОНОМАСТИЧКОМ МАТЕРИЈАЛУ ОД БЕЛИЋА ДО ДАНАС

Акцентуација је један од разлога да се врањско подручје у дијалектолошкој литератури издвоји као специфично. Александар Белић, у својој студији (ДИЈС), истиче: „Само на крајњем југу Србије, у Врању и његовој околини до границе, има од тога једно врло интересно одступање, преношења акцента за један слог према почетку речи у извесним случајевима“.

Слику врањског акценатског система, коју данас одражава и микротопонимија наведене територије представљамо у оквиру неколико категорија типичних примера: једносложни микротопоними, двосложни микротопоними и вишесложни микротопоними. У оквиру категорија двосложни и вишесложни микротопоними посебну пажњу посвећујемо чувању акцента на иницијалном слогу, чувању акцента на затвореној и чувању акцента на отвореној ултими.

Кључне речи: акцентуација, Александар Белић, врањски акценатски систем, микротопонимија.

Важност лингвистичких анализа ономастичког материјала налази се у чињеници да су називи места значајни делови лексике језика. Овај репрезентативни језички материјал чине, најчешће, врло стари језички споменици, који, везујући се за неки објекат, конзервирају значење које је у апелативу могло бити, под различитим утицајима, мењано. Називи, дакле, носе значење из далеких времена, о којима често немамо друге поуздане информације.

Топономастички материјал Врања и околине није само један ономастички систем већ је то и језички материјал, чак врло репрезентативан, за дато дијалекатско подручје. У нормалним токовима времена топоними су мање, и спорије од било којих других речи, и говора уопште подложни језичким променама. Зато су у лингвистици ово корисни подаци не само за историјску дијалектологију већ и за историју језика, етимологију, фонетику, фонологију, морфологију и творбу речи.

Општи је став да говор врањског краја преживљава еволуцију карактеристичну за односе дијалекта према књижевном језику, али и да чува и извешан број архаизама (полугласник њ, специфичне рефлексе вокалног $L\text{□}$, постојање вокалног $P\text{□}$ и иновација до којих је дошло уласком ових говора у Балкански језички савез, а које нису познате другим српским говорима (аналитичка деклинација и компарација место синтетичке, губитак инфинитива, удвојени облици личних заменица и нарочито, трајан губитак квалитативно-квантитативних опозиција).

Појам *експираторни акценат* који обележава сав призренско – тимочки говорни простор заснива се на схватањима Александра Белића (1876–1960) чији су теоријски ставови снажно обележили српску лингвистику двадесетог века као модерну, а у њеним оквирима, посебно дијалектологију кодификовали према европским и светским школама дијалектологије.

Акценат призренско-тимочког говорног типа јесте експираторан: “један се слог по јачини гласа истиче међу осталим.” (Белић 1905: 271) Овај се акценат бележи

---

¹ javorkam@ucfak.ni.ac.rs

знаком /², а његово место у речи је слободно (може се наћи на сваком слогу): *злато*, *колéно*, *јунáк*, *прођé*.

Акцентуација је један од разлога да се врањско подручје у дијалектолошкој литератури издвоји као специфично. Александар Белић у својој студији (ДИЈС) истиче: “Само на крајњем југу Србије, у Врању и његовој околини до границе³, има од тога једно врло интересантно одступање, преношења акцента за један слог према почетку речи у извесним случајевима.” (Белић 1905, 274) Следећи примери то потврђују: *водá* > *вóда*, *главá* > *гла́ва*, *вино́* > *ви́но*, *детé* > *дéте*.

Слика врањског акценатског система, коју данас упечатљиво одражава микро-топонимијска грађа, биће представљена у оквиру неколико категорија типичних примера.

1. Једносложни микротопоними: *Глóг*, *Дóл*, *Дрén*, *Ду́б*, *Јáз*, *Лáз*, *Лу́г*, *Рíд*, *Цér*, *Штéк*.

2. Двосложни микротопоними

С обзиром на то да ова говорна зона не зна за квалитативно-квантитативне опозиције акценатогених слогова, овде је пре свега битно место акцента. Примерима који следе покушаћемо да покажемо да ли се још чува стари акценатогени слог или је дошло до његове промене:

а) **чување акцента на иницијалном слогу:** *Бáре*, *Блáто*, *Брécја*, *Бúке*, *Гáбар*, *Зáбел*, *Кáле*, *Лóјзе*, *Мéка*, *Пéтка*, *Рúјан*, *Ру́па*, *Чúка*;

б) **чување акцента на затвореној ултими:** *Благун*, *Бучáр*, *Врбљáк*, *Врљáк*, *Вршини́к*, *Голáк*, *Грдéљ*, *Дуђáк*, *Берén*, *Кочáк*, *Липáр*, *Мечáк*, *Орљáк*, *Пржáр*, *Рамњáк*, *Сипéљ*, *Снасáр*, *Таксím*, *Топли́к*, *Трњáк*, *Чукáр*, *Шумáк*;

3. Вишесложни микротопоними

Микротопоними састављени од три и више слогова углавном показују исте акценатске односе као и двосложни микротопоними. То значи да и у овој категорији речи налазимо примере који чувају акценат на иницијалном слогу, затим примере са очуваним акценатом на затвореној ултими, али су најбројнији они са очуваним акценатом на старом месту. На отвореној ултими и у овој категорији микротопонима акценат се није задржао. Да прегледамо и овде карактеристичне примере:

а) **чување акцента на иницијалном слогу:** *Бúштрање*, *Грóбиште*, *Гúшевац*, *Зáбелће*, *Збíриште*, *Јéндеци*, *Кућиште*, *Лóјзиште*, *Млáчиште*, *Плúговиште*, *Пóјиште*, *Рéчиште*, *Сéлиште*, *Трлиште*;

б) **чување акцента на затвореној ултими:** *Балавáн*, *Балагáч*, *Виногрáд*, *Јаси́кар*, *Кремењáк*, *Мустечин*, *Оцери́д*, *Параспúр*, *Пешчани́к*.

в) у датом топономастичком материјалу нашли смо један пример **чувања акцената на отвореној ултими:** *Амедá* (тур.). Тиме је потврђено, досад више пута истицано мишљење у дијалектолошкој литератури, да је у врањском говору отворена ултима скоро сасвим изгубила ту своју ранију прозодијску одлику.

Топонимни са предлозима су карактеристична појава и у Врањском Поморављу. У њима се предлози третирају као проклитике и образују акценатску целину заједно са семантичким елементом: *Вишегрóбја*, *Укíтке*, *Уíдубља*, *Под^мíпругу*, *Под^мíтурски дóл*, *Уíреку*, *Наíтопóлу*, *Прекоíреку*, *Подíбрécја*. (О преношењу акцента на предлог упор. Белић 1905: 227, 280, 281) Међу бројним примерима које Белић наводи у овом контексту,

² Овај знак никако не значи штокавски дуги акценат.

³ У време обиласка ових области (1905) А. Белић је мислио на српско-турску границу, која је код села Ристовца секла пругу Београд–Скопље. Према мојим сазнањима, особина о којој говори Белић простире се и јужније од тога, све до границе ове говорне зоне са македонским језичким подручјем - па чак и преко те границе до Куманова (Ј. Маринковић).

Врање са околином се помиње само у случајевима *на двор* (Вр. Бања), *привечер*, *увечер* (Вр.), *напролет*, *навечер* (Прибој), *вбздб^ан* (Врање), што нас наводи на помисао да врањски говор знатно одступа од ове заједничкословенске појаве.

Као што се из наших примера види, а ситуација је таква и у другим, акценат се не преноси на предлог. Ова прозодијска појава се подудара са ситуацијама из других говорних сегмената исте структуре врањског говора, у којима се, такође, у највећем броју случајева, акценат не преноси на проклитику: *кудеїкућу*, *наїњиву*, *кудеївас*, *кудеїнас*, *кудеїмос'*, *подїмос'*.

У лексичкој грађи налазимо и изванредан број двочланих и вишечланих микропонима, као што су *Голѐма њїва*, *Кладанац у трњиву падїну*, *Плѝчки дѝл*, *Срѝдња ртїна*, *Шўма у манастирски пўт*. Ове називе бисмо, можда, могли посматрати као акценатске целине ако узмемо у обзир чињеницу да се акценат једне речи по јачини истиче, док су остали акценти нешто слабијег интензитета.

Оваква акценатска диференцијација најбоље се осећа у говору у зависности од тога ком елементу говорник даје значајнију семантичку вредност. Ова линија лингвистичких анализа могла би донети резултате не само на пољу семантике, него и стилистике.

Прилог

Дијалекатски текстови везани за неке карактеристичне микропониме у овој области

Кале

На вој мѐсто, кудѐ је сѝг Жбѐвац бїло је ники пўт, још кѝд су Нѐмањићи владаѝле, голѐмо, богѝто и ўбаво сѝло.

Пѝсле ники голѐм рѝт, млѝго ѝуди сѝс жѝне, дѝца и све од имѝтак што ги је остѝло, лутѝле по рамнїцу око Марѝву да нађѝев свртку. Али свўде кудѐ би огњиште запѝлиле тўј би ги стигнѝла чўма и раскарѝла ги, Мрѝле су дѝца, стѝрци и млѝди, а остѝли су бегѝле, да се спѝсив.

Глѝдала тѝј жал дѝбра вїла, глѝдала, па кѝд ву се дотужїло рѝшїла да спѝси тїј наѝрод. Јѝдњн нѝћ се јѝвїла на сѝн на нѝкога стѝрца и рекнѝла му: „Вѝше плѝме ѝе се спѝси, ако ме послўшате. Нађѝете два цѝрна воѝла, јѝдногѝтци, па с ѝї заѝрите три брѝзде. На трѝћи дѝн искѝпајте темѝљи, а волѝви нека бїднѝев курбѝн. Напрѝвете напрѝд цѝркву, па тѝг сѝло.“

Стѝрац је све овѝј, што му је казѝла вїла, испрїчѝја на старѝји и рѝшїле се да гу послўшав. Све су урабѝтѝле какѝ је вїла казѝла. Чўма вїше нѝје доодїла, а сѝло је раснѝло и богѝтїло се. Ыуди су бїле здравї, раднї и вѝсели. На стѝку брѝј не се знаѝја.

Кѝд су дѝшле Тўрци и овѝј су сѝло у цѝрно завїли; кўѝе запѝлили, стѝку заплѝнїли, а ѝуди одвѝли у рѝпство. Од тѝг на овѝј мѐсто стѝјив пўсте дувѝрїнке што ги вїкав Кѝле, а сѝло Жбѐвац је уз ѝи пѝсле наѝтѝло.

Николѝта Тѝдѝровїћ, рођ. 1907. у Барѝљѝвцу

Манастир Прόхор Пчињски

Манастир Прόхор Пчињски почеле су прво да зидав на Стáрачки рид покрај једн кладанџ. Али све што су сидари дње засидале нешто је ноће рушило, а камен фрљао накуде Пчињу.

Мислиле, мислиле градитељи како да растумачив тј знак па се досетиле. Зарезале стари темелји на рид, па се спустиле доле до Пчињу. На овој место, на којо је сг манастир Прόхор Пчињски, ископали нови темелји и почнали да зидав. Прв ноћ ништа, друг ноћ ништа, трећ такође. Све што дње изсидав, ноће ники не дира. Од тг су решиле да се овј манастир зида покрај Пчињу, испод планину Кóзјак.

Манастир еве и сг постоји као најубав украс покрај чисту и плаовиту Пчињу. Сваку годину, на св. Јована лeтњог тј је собор.

Марика Јовић, рођ. 1900. у Јастрепцу

Побијен камен

Прича се да је Марко Краљевић ники пут, одамна, живеја у свој град, Марково кале, куде Врање. С њега је живеела и њигова сестра.

Једн дн су се брат и сестра млого посвадиле. У тј свађу сестра брата увредила, а он гу помаваја, да гу тепа. Сестра прснала да бега. Низ планину се спустила као стрела, а кд је требало да пређе Мараву, а она надошла мута и голема, све носи пред себе. Она се обрнала на сад бесан Марко, само што гу неје стигнаја, а напред више неје имала куде. Утј ма ништо као да гу динало од земљу; добила крила, прнала преко Мараву и полетела на куде Пчињу.

Марко бесан што не може сестру да стигне и да гу казни, уфати једну стену, замана сс њум и фрљи се на куде Пчињу. Камен погоди сестрину косу и заједно с њум се забије у земљу. Сестра од стра искубе косу и одлети на куде Широку планину, покрај Пчињу и дн дннс стоји стена коју народ вика Побијен камен.

Костадин Јовановић, рођ. 1918. у Спанчевцу

Вража црква

Волеле се двоје млади; он из најбогатију кућу, а она најубава у Пчињу. Чим су за тој чуле њини родитељи покушале на сваки начин да тј везу прекинев затој што већ неколико колена теј две куће су биле у свађу. Млади су се па, што су ги више бранили, више волеле и почесто, тајно састајале.

Неје се имало куде, малко по малко и једни и други родитељи пристанале на венчање. Свадба је била богата и убава, а венчање је било у Вражу цркву, на голему стену. Сватови су се веселиле, а музика и подврискување су се чуле по целу околину.

Кд су млади искочале из цркву, качили се на убави, богато окитени коњи и кд да се пође куде младожењину кућу, њигов коњ се одједнпут потплашија од музику, викање и галаму, потрчаја низ планину и отфрљија младожењу у долину. Кд тој видеела снашка сама се скинала од коња и фрљила се у дубодолину по младожењу. Докле сватови стигнале доле, млади су већем биле мртви.

Отг се у Вражу цркву више никој не венча. Људи из овј крај гу најчесто одминујев и дње, а преко ноћ па тј никој не прооди.

Вражи камен

Никипѹт, у старо време, ђаволи решиле да скрѣнев тѹк на реку Пчињу, да тѣчи на куде Бугарску. Сабирале камења по пчињски брегови и долине и фрља́ле у Пчињу, куде Шаинце.

Кѣд више неје имало камења у близину, једн ноћ оти́шле ђаволи чѣк у Кончуљску клисуру. Тамо нашле ники камен голѣм као стѣна, и сви заједно га понѣле на куде Шаинце. Камен бија тѣшак, а пѹт длѣг, па се ђаволи на млого мѣста одмарале. Нѣсу ни приметиле кѣд је ноћ про́шја. У Клиновац први петлѹви запојале, ђаволи се преплашилѣ, фрљилѣ онуј грѣмаду што носилѣ и разбегале се.

Од тѣг, у Клиновац стоји, покрај једну воденицу, голѣм камен, као кућа, а народ га ви́ка Вражи камен.

Раде Томић, рођ. 1922. у Бараљевцу

Закључак

Данас, сто десет година после настајања значајне дијалектолошке студије Александра Белића (*Дијалекти источне и јужне Србије 1905*), у говору Врања и околине се примећује извесна еволуција карактеристична за однос дијалекта уопште према књижевном језику. Последњих година врањски говор преживљава процес нивелације дијалекатских карактеристика и продирање норми књижевног језика.

Садашњи тренутак на плану усвајања књижевног језика у говору Врања и околине карактерише ревалоризација облика деклинације, враћање инфинитива са футуром на инфинитивној бази, али не и мењање система акцентуације. Овај став се пре свега односи на називе места (ономастички материјал) који, попут археолошких ископина првога реда чувају изворне карактеристике експираторног акцента, уз трајан губитак квалитативно-квантитативних опозиција.

ЛИТЕРАТУРА

- Александер 1975: Ronelle Alexander, *Torlak Accentuation*, Verlag Otto Sagner, München.
- Александер, Ивић 1974: Ронел Александер и П. Ивич, *Рефонологизација количества гласног в качество в одном юго-восточном сербском говоре*, ОЛА (Материали и исследования), Академия наук СССР, Москва, 18–21.
- Барјактаревић 1976: Данило Барјактаревић, *Јужноморавска говорна зона у светлу Белићева испитивања и данас*, 36 Александра Белића, Пос. изд. САНУ књ. СЛХСVII, Одељење језика и књижевности, књ. 28, Београд, 321–332.
- Белић 1905^а: Белић, Александар Белић, *Диалектологическая карта сербского языка*, Сборник по славяноведению II, Санктпетербург, 1–59, са картом.
- Белић 1905^б: Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, СДЗБ I, Београд, I–СХII + 1–715, са 2 карте и регистром на с. 675–715 (преко 6000 речи).
- Белић 1911: Александар Белић, *О дијалекатском материјалу О. Броха*, у: *Die Dialekte des südlichen Serbiens*, СДЗБ II, Београд, 1–105.
- Белић 1908: Александар Белић, *О српским и хрватским дијалектима*, Глас СКА LXXVIII, Београд.
- Белић 1912: Александар Белић, *Стара Србија са историјско-језичке тачке гледишта*, СКГЛ XXIX, Београд, 665–673.

- Белић 1913: Александар Белић, Маринко Станојевић, *Севернотимочки дијалекат* (приказ), ЈФ I, Београд, 136–143.
- Белић 1951: Александар Белић, *Савремени српскохрватски језик*, први део, *Гласови и акценат*, Београд.
- Белић 1914: Александар Белић, *Акцентске студије*, посебно издање СКАН књ. 42, Београд.
- Богдановић 1992: Недељко Богдановић, *Аналошке појаве у говорима нишког краја*, Nissa, Ниш, 476–482.
- Богдановић 1979: Недељко Богдановић, *Географски називи у топонимији сврљешког краја*, НЗБ 8, Ниш, 171–183.
- Богдановић 1985: Недељко Богдановић, *Говор Лужнице* (приказ монографија под бр. 319); НЗБ 15, Ниш, 259–261.
- Богдановић 1986: Недељко Богдановић, *Слово о језику* (поговор књизи *Мисал и земља* З. Вучића), Врање.
- Богдановић 1987: Недељко Богдановић, *Судбина антропонимског фонда сврљешког краја* (према дефтеру из 1478–81. године), Зборник Шесте ономастичке конференције Југославије САНУ, Научни скупови књ. XXXVIII, Одељење језика и књижевности књ. 7, Београд, 327–334.
- Богдановић 1988: Недељко Богдановић, *Тимочки говор и правци његовог даљег проучавања*, Тимочка крајина у XIX веју (Зборник реферата), Књажевац, 187–200.
- Богдановић 1980: Недељко Богдановић, *Топоними антропонимске основе у сливу горњег тока Сврљешког Тимока*, Втора ономастичка конференција Југославије (Зборник реферата), Скопје, 41–45.
- Вукадиновић 1986: Вилотије Вукадиновић, *Антропономија Голака*, ОП VII, Београд, 499–511.
- Ђуровић 2004: Радосав Ђуровић, *О акценту и дијалектима*, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Ниш.
- Ивић 1990: Павле Ивић (са С. Реметићем), *Рефлекси акценатованих вокала е и о у говорима призренско-јужноморавског дијалекта на земљишту косовске покрајине*, Косовско-метохијски зборник 1, САНУ, Београд, с. 163–173, са картом не с. 173.
- Ивић 1985: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Увод и штокавско наречје, Матица српска, Нови Сад 1956; II издање, посебно с. 110–131.
- Ивић 1959: Павле Ивић, *Извештај о дијалектолошкој екскурзији по ужој Србији*, ГФФНС IV, 397–400. Из зоне призренско-тимочких говора посећена су села: Тешица (Алексинац), Јелашница (Ниш) и Гњилан (Пирот).
- Ивић 1957: Павле Ивић, *Говор галипољских Срба*, СДЗБ XII, Београд.
- Маринковић 1989: Јаворка Маринковић, *Топонимија Врања и околине* (монографија), САНУ, ОП XV, Београд, 1–106.
- Маринковић 2002: Јаворка Маринковић, *Микротопонимија бујановачког и прешевског краја* (монографија), САНУ, ОП XV, Београд, 1–169.
- Марковић 1991–92: Јордана Марковић, *Микротопонимија Великог Крчмира*, ЗБФФН 2–3, Ниш, 59–74.
- Павловић 1938: Миливој Павловић, *Основи дијалеката јужне Србије*, Јужни преглед XII, Скопље, свеска 6–7 (јуни–јули, 265–271)
- Skok: Petar Skok, *Etimologijski riječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb 1971–73.
- Тома 1998: Pol-Lučj Thomas, *Говор Ниша и околних села*, СДЗБ XLV, Београд – Ниш.

Шкаљић 1989: Абдулах Шкаљић, *Турцизми у српскохрватском језику*, Сарајево, Свјетлост.

Javorka Marinković

THE ACCENT OF VRANJE
ON ONOMASTIC MATERIAL FROM A. BELIĆ UNTIL TODAY

Summary

The accentuation is one of the reasons that the area of Vranje is seted aside as a specific in dialectical literature. Aleksandar Belić points out in his study (*Dialects of the East and the South Serbia*): "Only in the far south of Serbia, in Vranje and its surroundings to the border, one of which has a very interesting deviation, transferring accent on one syllable to the beginning of words in certain cases."

The figure of Vranje accent system, which is reflected also by the accent of microtoponymy on the mentioned territory, is presented in this paper within the several categories of typical examples: monosyllabic microtoponymes, twosyllabic microtoponymes and multilevel microtoponymes. Within the categories twosyllabic and multilevel microtoponymes special attention is payed to keeping the accent on the initial syllable emphasis, as well as to keeping the accent on the closed and on the open ultima.

Key words and phrases: the accentuation, Aleksandar Belić, Vranje accent system, microtoponymy.

БЕЛИЋЕВИ ДИЈАЛЕКТИ ИСТОЧНЕ И ЈУЖНЕ СРБИЈЕ У СВЕТЛУ СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ ДИЈАХРОНИЈЕ

У раду се разматра значај Белићевих истраживања говора источне и јужне Србије за историју српског језика. Она представљају спону између средњовековних српских рукописа језички везаних за југоисточну Србију (*Хиландарски медицински кодекс*, *Српска Александрида рукопис САН бр. 352* и др.) и новијих дијалектолошких истраживања говора југоисточне Србије (Бучум и Бели Поток, Лужница, Понишавље, Црна Трава и Власина, Заплање, Алексиначко Поморавље, Призрен). То показује већи број језичких црта, које се јављају у поменутиим споменицима, у *Дијалектима* и у новијим монографијама: доследно екавска замена јата, лик ложица, *лy<л□*, *-а<-л*, *-вљ->-љ-*, наставци *-(ов/ев)е*, *-је* у Нмн. м. рода, балканизми и др. – које упућују на повезаност ових споменика са југоистоком Србије.

Кључне речи: Дијалекти источне и јужне Србије, Хиландарски медицински кодекс, Српска Александрида, монографије о говорима југоисточне Србије, историја српског језика, историјска дијалектологија.

0. Познато је да у основне изворе за проучавање историје једног језика спадају сачувани писани споменици и стање у народним говорима (Белић 1972: 18, 20). Како су средњовековни споменици најчешће недатирани и како се најчешће не зна ко их је писао, одакле је био пореклом, у чему се састоји утицај предлошка и сл., поређење са стањем у народним говорима је назаобилазан метод у њиховом изучавању. При томе се долази до значајних података за историјску дијалектологију, пошто су особине народних говора потврђене у старој писмености од посебне важности за ову научну дисциплину (Ивић 1991:181).

0.1. Дobar пример симбиозе историје језика и дијалектологије може бити описивање и анализа језика средњовековних српских споменика језички везаних за југоисток Србије, као што су: *Хиландарски медицински кодекс* (Хмк, Јовић 2011), Академијин препис *Српске Александриде* (СА, Јерковић 1983), *Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића* (Јовић 1968–69), преписи *Душановог законика* из 15. и 16. века (Грицкат-Радуловић 1975, 1981) – уз помоћ Белићевих *Дијалеката источне и јужне Србије* (1999), на које се ослања низ потоњих студија о говорима ове области (Богдановић 1979, 1987, Ћирић 1983, 1999, Вукадиновић 1996, Марковић 2000, Реметић 1996 и др.).¹

---

*nada.jovic@filfak.ni.ac.rs

** Овај рад рађен је у оквиру пројекта *Историја српског језика* (178001), који се реализује у сарадњи Филозофског факултета у Новом Саду, Филозофског факултета у Нишу и Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, под покровитељством Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ У овом раду неће се ићи на исцрпност при навођењу потврда из објављених монографија и речника говора са тла југоисточне Србије. То би, с једне стране, узело превише простора, а са друге, не представља циљ рада.

0.2. Поменути језички споменици, углавном преписи из 15. и 16. века,² захваљујући припадности нижим жанровима³ обилују особинама ондашњег српског народног језика, а оне су потврђене у Белићевим *Дијалектима*, који, с обзиром на време када су издати, документују стање у говорима југоисточне Србије с краја 19. века, па и раније. Већина тих особина среће се и у поменутиим монографијама о појединим говорима са тла југоисточне Србије, које су настајале у последњим деценијама 20. века.

0.3. Ово, с једне стране, говори о томе да су преписивачи поменутих рукописа били пореклом са југоистока Србије (Јовић 2011: 265, 267; Јерковић 1983: 114–115), а са друге, о постојању одређених дијалекатских језичких особина у време настанка споменика (Јовић 2011: 266–267; Јерковић 1983: 115).

1. У *Дијалектима источне и јужне Србије* Александра Белића налазе се бројне фонетске црте, које су одлика поменутих српских средњовековних рукописа, а које и сада карактеришу говоре југоисточне Србије, што ће бити поткрепљено примерима из монографија.

1.1. Тако А. Белић (1999: 65) за ово говорно подручје констатује да „Ѣ прелази увек у е“, што се јавља и у императиву: *берѣте, викнѣте* (1999: 352–354); облицима *нѣсам, несѣ, нејѣ* (1999: 352), као и у компаративу: *старѣји, млацѣји* (Белић 1999: 298).

1.1.1. Вредност јата у *Хмк* такође је екавска (Јовић 2011: 115), што – осим за корен речи, што неће бити посебно документовано – важи и за императив глагола, нпр. *ДВИГНЕТЕ* 203а/26; одричне облике презента глагола *јесам*: *мѢШКО НѢ ТОЛИКО БѢЛѢ* 21а/21–22, *ЕРѢ НѢ ТОЛИКО ТЕЖѢКѢ* 16а/23, *НѢСТѢ* 16/14, 26/17, 6а/15, *НѢ/СТ/* 26/15, 36/13, 1326/1, 8, 194а/6, 199а/5, 2006/14, *НѢСѢ* 194а/19, 386/5, 139а/4⁴ и облике компаратива придева са наставком *-еји*: *сѢМЕ [...] СТѢДЕНѢ* 49а/23–24, *НѢ/СТ/ НѢ/СТ/СТВО СТѢДѢНѢ* и *МОКРЕНѢ НЕ/Ж/(Е) ЛИ* 145а/10; *[БИЛИ]* ... *ТОПѢ* 111а/2, *ЖИЛА МѢ БѢДЕТѢ СЛАБѢ* и *НЕМИРНѢ* 836/1–2; *ВЕЩЕ СТѢДЕНѢ* и *ВЕЩЕ СИРОВѢ* имајутѢ *БѢТН БѢДѢ* ИХѢ *НЕ/Ж/(Е) ЛИ МѢЖѢСКѢ*. и *НѢКОЛИКО НАБѢСТѢ* 145а/11–13, *ОТРОВИ [...] ОСТРЕНѢ* 165а/14–15.⁵

Иста ситуација је и у *СА*. Јат је замењено са *е* у различитим граматичким категоријама: *НЕСТЕ* 36v/11, *ПРОСЛАВЕТЕ* 56r/12, *ПАЗЕТЕ* 128r/2; *МѢДРѢНИ* 54r/15, *СТАРѢНИШИ* 210v/16, као и у корену речи (Јерковић 1983: 105–108, 178).

Компаратив придева са наставком *-еји*, *СТАРЕА*, потврђен је и у *Закону о рудницима* (Јовић 1968–69: 428).

² *Хмк* (Јовић 2011: 13, препис, половина 16. века), *СА* (Јерковић 1983: 3–4, препис, друга половина 16. века), *Закон о рудницима* (Јовић 1968–69: 355, препис, почетак 16. века), преписи *Душановог законика* (Грицкат-Радуловић 1975: 124, последња деценија 14. века – *Струшки*; 1975: 210, друга четвртина 15. века – *Атонски*; 1981: 25, половина 15. века – *Бистрички*; 1981: 62, око 1430. – *Студенички*; 1981: 104, прва трећина 15. века – *Хиландарски*; 1981: 150, прва трећина 15. века – *Ходошки*).

³ Уп. Толстој 2004: 152–153, где се медицински списи сврставају у једанаесту, романи у девету, а правни списи у шесту од четрнаест установљених жанровских рубрика српске средњовековне писмености. Уп. и Јерковић-Мејџор 2007: 450.

⁴ Али и: *НИСА/М/ ВОЛ'НѢ* 1376/14, *НИЕ* 96/20.

⁵ Доследан екавизам је и српскословенска особина од краја 12. века (Младеновић 1977: 4), али његова врло доследна заступљеност у неком споменику говори да је могао имати базу и у народном говору преводаца и писара, што је заједничка особина косовско-ресавског и призренско-тимочког дијалекта (Ивић 2001: 135, 151).

1.1.2. Доследан екавизам одликује говоре истока и југа Србије у поменутиим категоријама.⁶ Тако је у пиротском говору (Живковић 1987: 179–184) *бранéте, молéте; нес'м, несí, нéје*; у Лужници (Ћирић 1983: 33) *вр́жете, вучете, нејé*; у говорима Понишавља (Ћирић 1999: 47) *живéте, оти́дете; несí, нејé*; у Заплању (Марковић 2000: 34–36) *узнетe, одрédете; несám, несí, нејé*; у говору Црне Траве и Власине (Вукадиновић 1996: 75) *носéте, дојдéте; несám, несí, неé; старéј, млацéја*; у Призрену (Реметић 1996: 370–373) *нэси, нéје, нэсмо; старéјо, млац'éја*.

1.2. Лик *ложíца* (Белић 1999: 108), са *о* на месту полугласника,⁷

1.2.1. потврђен је у *Хмк*: *ложиц□* 1956/4, 1966/18, *ложице* 1956/12 (Јовић 2011: 112).

1.2.2. У народним говорима на југоистоку Србије често се среће *ложíца* (Живковић 1987, Богдановић 1979: 16; Марковић 2000: 213; Ћирић 1999: 58; Митровић 1992, Реметић 1996: 365, са констатацијом: „као на готово целом македонско-српском пограничју“).⁸

1.3. Рефлекс *лу < л□* (Белић 1999: 124), познат из најстаријих српскословенских споменика (Белић 1972: 76–77, Ивић 1991: 183), одлика је призренско-јужноморавске групе говора у позицији иза *с* и *д* (Ивић 2001: 148).

У другим позицијама рефлекс је *у*, што је, такође, призренско-јужноморавска (Белић 1999: 125; Ивић 2001: 148), али и шире штокавска особина, присутна од краја друге половине 14. века (Ивић 1998: 384).

1.3.1. Оба рефлекса потврђена су у *Хмк*: *сл□зливѣ очи* 1306/25, *сл□зе изъ очию* 546/3, *сл□зѣ* 1946/10, 14, *сл□зе* 1986/12; *ѡ/т/ в□ка* 1296/21, 24, *в□ч□* 276/3, *дивіе кв□кне* 56а/8, *п□на* 1996/11, *наж□га* 194а/5, *ж□чѣ ѡ/т/ бѣѡа* 1256/21,⁹ *ст□к□* 1996/21, *д□го* 186/25 (Јовић 2011: 116–117).

У *СА* (Јерковић 1983: 60, 109 – *вљка* 6г/8, *вљнами* 108v/6, *дљго* 2г/15) нема ни једног примера замене *л□*, па се претпоставља да га је писар имао у народном говору.

И у *Закону о рудницима* забележено је неколико примера народних рефлекса *л□*: *воукашина, доужит, стоуп, стоупа*, што је ретко у споменицима из тог периода (уп. Јовић 1968–69: 383). Иначе се пише *љѣ*, а нема ни једног примера са *лу*.

1.3.2. Призренско-јужноморавски говори имају рефлекс *лу* иза дентала (Реметић 1996: 374: *слунце, слúзе, слубíце*), а чување *л□* одлика је тимочко-лужничких говора: *жлт, плн* (Живковић 1987); *глта, клчíна* (Богдановић 1979: 15); *клк, жлтíца* (Ћирић 1983: 27).

1.4. Промена *-л > -а* у радном глаголском придеву мушког рода, карактеристична за призренско-јужноморавске говоре (Белић 1999: 382–391), док је у већини штокавских говора од краја 14. века заступљена промена *-л > -о* (Белић 1972: 78; Ивић 1991: 144).

1.4.1. Обе појаве потврђене су у *Хмк* у по једном примеру: *ѳ/ѣт/ оздравѣа* 130а/4; *на онаи ча/ѣ/ толиком м□ ѳ/ѣт/ □сiѡнѡ*,¹⁰ како да би лежа/ѣ/ годице. и □ ѡвоизи □силости 756/10 (Јовић 2011: 118–119), што је веома драгоцено, будући да су, због чувања финалног *-л* у српскословенском језику (Младеновић 1977: 9), ове промене слабо документоване у споменицима српске редакције почев од 15. века.

⁶ С тим што је компарација аналитичка, о чему ће бити речи у 3.3.

⁷ Овде се неће улазити у тумачење појаве: да ли је *о* рефлекс ненаглашеног полугласника, као што сматра Белић, или је лик дошао аналогijом на *за-ложити (се)* према мишљењу П. Ивића (1998: 467).

⁸ С тим у вези уп. Видоески 1962: 42: обичније *ложица, ложичарник*, али и *љжица*.

⁹ Није забележено *жључ*, карактеристично за јужноморавске говоре, а присутно и у сврљишко-заплањском и лужничком, где је, вероватно, пренето из јужноморавског (Ивић 1991^а: 208–209).

¹⁰ Поред: *аце ли м□ в□де/т/ □силнѡ* 766/10.

У опису језика *Закона о рудницима* деспота Стефана Лазаревића наведено је неколико примера са *-а < -л* (Јовић 1968–69: 412: *КОУПИА*; 425: *ОУЧИНИА*, 432: *Е ОУСТАВИА*, *Е ПЛАТИА*), али се промена не помиње и не тумачи. Промене *-л > -о* нема у домаћим речима (Јовић 1968–69: 389–390), али је једна немачка реч записана у различитим облицима: *ЦОЛНЕ*, *ЦЮВНА*, *ЦОНА*, *ЦЮНОМ* (исто: 390).

Студенички препис Душановог законика из прве трећине 15. в. (Грицкат-Радуловић 1981: 69) има на неколико места примере ове гласовне промене који „спадају међу доста ране за рашку писменост: *СЪГРЪШИЮ*, *□ЧНИШ*, *ВЛАСТЕСКИ*, *ОУЧИНИШ*. Напоредо с тим још има *СЕЛСКЕ*, *ВЛАДАЦИ*.“

У *СА* (Јерковић 1983: 109–110) нема потврда о промени *-л*, што упућује на то да писари нису знали за њу у свом матерњем говору, а то је, иначе, одлика тимочко-лужничког говорног типа (Белић 1999: 376).

1.4.2. У монографијама које описују призренско-јужноморавске говоре добро је потврђена промена *-л* у *-а*, посебно у облику радног глаголског придева мушког рода у једнини, али и код придева и именица: *биднѣја*, *побеснѣја*; *врѣја*, *дѣја* (Реметић 1996: 419–422); *бирѣја*, *дѣја*, *звѣја* (Богдановић 1987: 105); мада има и промене у *-о*: *предавао*, *немао*, *узео* (Реметић 1996: 420). Источни крајеви, тимочко-лужнички и сврљишко-заплањски говори, чувају финално *-л*: *вал*, *дол*, *бел* (Богдановић 1979: 17); *видѣл*, *делил*, *мрднул*; *гол*, *кисел*, *зѣлва* (Марковић 2000: 81–83).

1.5. Формирање секундарног сугласника испред палатала: *брѣћа*, *несрѣћа*, *срѣћа*, *куѣће* (Белић 1999: 141), тумачи се антиципацијом наредног сугласника *ћ* (Белић 1999: 141), или неког другог палаталног сугласника: *калуѣћери*, *љуѣљћу*, *пуѣшћу*, *трпѣѣзу* (Белић 1999: 168).

1.5.1. Појава је потврђена у *Хмк*: *ВЕИКИЕ* 1976/19, 198а/8–9, 9, *ПОВЕИКИЕ* 86/10, 11, *ХОИКИЕШЪ* 1936/8, 194а/22, 195а/10, *ХОИКИЕ* 1996/16, 2016/1, *ХОИКИЕМО* 11а/4, 13а/23, *ХОИКИЕШЪ ПОЗНАТИ* 194а/22–23, *НЕИКИЕ ОСТАРЪТЪ* 194а/7 (Јовић 2011: 137).

1.5.2. Примера има у неким народним говорима југоистока Србије (Младеновић 2001: 167, *нејћеш*), али и шире¹¹ и нису везани само за позицију испред палатала.

1.6. Чување групе *-стр-* у *остро* (Белић 1999: 179), заједничко призренско-тимочком и косовско-ресавском дијалекту (Ивић 2001^а: 185, Елезовић 1998: *ѡстар*, *ѡстра*, *ѡстро*),

1.6.1. у *Хмк* је потврђено већим бројем примера: *ОСТРЪ* 204а/24, *УСТРА* 8а/18, 1936/7, 135а/8–9, *ПРЪОСТРА* 8а/18, 132а/13, *УСТР□* *УГНИЦ□* или *ПРЪОСТР□* 132а/11, *ВЪ УСТРОИ ОГНИЦИ* 8а/11, *КОИ НЕ МОГ□ СПАТИ □ ПРЪ/Ъ/ОСТРЕ ОГНИЦЕ* 1986/5, *УСТРИНЮ* 204а/24, *НАУСТРИ* 1356/22, *ОБОСТРИ* 106/14 (Јовић 2011: 138), а у *СА* се не бележи.

1.6.2. У говорима истока и југа Србије ликови *остар*, *остра* и сл. јављају се у: пиротском говору (Живковић 1987), Бучуму и Белом Потоку (Богдановић 1979: 35), Лужници (Ћирић 1983: 53), Заплању (Марковић 2000: 90), говору Црне Траве и Власине (Вукадиновић 1996: 103), Алексиначком Поморављу (Богдановић 1987: 127), призренском говору (Реметић 1996: 423).

1.7. Промена групе *-ск-* > *-сп-* у речи *љуспа*: *две љуспе*, *љуспа* (Белић 1999: 239, 259),

1.7.1. забележена је и у *Хмк*: *ИЗЪ ЛЮСПЪ* 436/15, *ПЛЪЖЪ БЕЗЪ ЛЮСПЕ* 187а/18, 1876/1 (Јовић 2011: 135),¹² док у *СА* није регистрована. Иако је у питању детаљ, и он може допринети склапању мозаика о пореклу писара и преписивача *Хмк*.

¹¹ За македонске говоре уп. Стаматоски 1957: 111: *не'ке*, *не'кеф*, *не'кеше*.

¹² Среће се и *-шп-*: *□ ПИЧАН□* *ЛЮШП□* 44а/5 (вероватно аналогјом према *љуштити*).

1.7.2. И у новије време на југу и југоистоку Србије може се чути: *љу́сна, љуспі́на* (Митровић 1992); *љу́сна* (Живковић 1987).

1.8. Редукција у сугласничкој групи *вљ>љ*: *ста́љаиш, оста́ља* (Белић 1999: 149), особина заједничка призренско-тимочком и косовско-ресавском дијалекту (Реметић 1996: 422, Ивић 2001^а: 185),

1.8.1. у *Хмк* (Јовић 2011: 136) посведочена је у примерима: *СТАЛАМШ* 1966/2, *СТАЛАХ*□ 1966/1, *ПОСТАЛА СЕ* 1936/4–5, 198а/12, 156/17, 22а/3–4, 316/27, *ПОСТАЛАЮ* 1976/17, 198а/1, 7, *СЕ* [...] *НЕ СТАЛА* 1556/9, *СТАЛАЈОКИ* 170а/12;¹³ *ПРЪХ*□*ГИ* [...] *ЦРЪЛЕННИ* 124а/19.¹⁴

Редукција у сугласничкој групи *-вљ-* добро је потврђена и у другим споменицима: у повељама кнеза Лазара упућеним Дубровнику (Младеновић 1980: 70, *не устаља*); у *Атонском препису Душановог законика* (Грицкат-Радуловић 1975: 215, *ДА ИСПРАЛАЮ*); у *Студеничком препису Душановог законика* (Грицкат-Радуловић 1981: 69, *ИЗСТАЛА*).

1.8.2. Појава је широко заступљена у народним говорима: *забра*□*ља, оста*□*љали* (Богдановић 1979: 44), *допра*□*љам, препра*□*ља* (Вукадиновић 1996: 90), *изнапраља*□*ле, распра*□*ља* (Марковић 2000: 69), *остаља*□*мо, саста*□□*љав* (Богдановић 1987: 131), *забрал'ено, попрал'ам* (Реметић 1996: 398) итд.¹⁵

1.9. Образовање сугласника *т* између *с* и *л/р*: *страмота́, стребрó, см'ливу* (Белић 1999: 178), које се тумачи прекидањем даха што ствара утисак експлозије, као и аналогно *д* у групи *зр*,¹⁶

1.9.1. присутно је у *Хмк* у неколико примера: *КЪ/Д(Ъ) С*□ *ЗДР'Ъ/ЛА* 1956/18, *ЗДР'Ъ/ЛЪ МЪНЕ ЗАТВОРЪ, НЕХО НЕЗДР'ЪЛЪ* 157а/17, *РАЗДР'ЪЖЕ/Ш/* 74а/18 (Јовић 2011: 137–138).¹⁷

У *СА* (Јерковић 1983: 112) група *зр* доследно се јавља са *д* у парадигми глагола *разрушити* (*РАЗ/Д/РОУШИШЕ* 154г/4, *РАЗ/Д/Р*□*ШИ* 190г/1–2).

1.9.2. У призренско-јужноморавским говорима чест је лик *здрав* (Богдановић 1987: 132, Вукадиновић 1996: 118, Реметић 1996: 440), а може се чути још по која реч у којој се огледа поменута фонетска особина, посебно раширена у призренском говору (Реметић 1996: 200, *стре*□*бро, страм, страмо*□*тно, страму*□*је, стре*□*да, стреди*□*на, стрез, стре*□*ћа; 201, здре*□*ло* итд.).

2. У Белићевим Дијалектима постоје и неке морфолошке црте поменутих српских средњовековних рукописа које су остале карактеристика призренско-тимочких говора.

2.1. Као чување старине тумаче се наставци *-е, -је* у номинативу множине именица мушког рода са основом на консонант и без наставка у номинативу јединице, при чему именице са једносложном основом добијају проширење *-ов/-ев-* испред наставка *-е* (Белић 1999: 234, *судове, сватове, креље́ве; 237, другарé, козарé, овчарé; 236, љу́ђе, го́сје, му́жје, капета́ње*).

2.1.1. Исти наставци потврђени су већим бројем примера у *Хмк*: *МЪХОВЪ* *КОВАЧНИ* 1376/2, *ДЈОВЪ* 133а/8, 22, *ШНИ* *ДЈОВЪ* 736/12, *ШНИ* *ТРЪ*□*Д*□*ХОВЪ* 74а/9, *ЧИРШВЪ* 203а/20, *ДИМОВЪ* 8а/11–12, 13, 132а/6, 8, *ДИМШВЪ* 193а/8, *ДОВЪ* 786/18;

¹³ Поред: *ПОСТАВЛАЮ* 476/8, *СЕ НЕ ПОСТАВЛАЮ* 1556/9–10, *ПОСТАВЛА СЕ* 1976/2, 1986/2, 1996/9, *ПОСТАВЛАЮ* 1956/19, 1976/20, *ПОСТАВЛАТИ* 1946/2.

¹⁴ Али и српскословенско: *ЧРЪВЛЕНЪ* 276/12, *ЧРЪВЛЕНЪИ* 276/13.

¹⁵ За косовско-ресавске говоре в. Елезовић 1998: *црљив*. Ивић 1991: 228 *црљен*<*чрвљен*.

¹⁶ Група *здр* постојала је и у старословенском (уп. Ђорђић 1975: 83 *РАЗДРЪШИТИ, ИЗДРАИЉ*) и прасловенском (Бошковић 1969: 105) језику. Уп. и Скок 1971–1974 *zreti*², *zrem*, *zrim*.

¹⁷ Поред *ИЗРЕЖИ* ю 806/15.

ВРАЧЕВЪ 196а/26–1966/1; 133а/3, 1336/7, 136а/15, 20–21, 26; 1376/5, 1386/10; ПАСТИРИЕ 536/2, ПЧИТЕЛИЕ 197а/5, 2006/10, 203а/1; ЧРЪВИЕ 199а/1, ЛЮДИЕ 2036/2 (Јовић: 2011: 154),

као и у рукопису СА: ПИРГОВЕ 52г/1, ГРОБОВЕ 71в/4–5, СЛОНОВЕ 185в/15, МПЖИЕ 46в/11, 50в/15, МРАВИЕ 143г/6 итд. (Јерковић 1983: 141), што наводи на помисао да су писари ових споменика били са призренско-тимочког терена.

У споменицима ова појава није толико раширена. *Струшки препис Душановог законика* има СОУДОВЕ (Грицкат-Радуловић 1975: 133), *Бистрички – СТАНОВЕ* (Грицкат-Радуловић 1981: 228–229), повеља кнеза Лазара Дубровнику из 1387. године – ТРЪГОВЕ (Младеновић 2003: 193), *Закон о рудницима – делове* (Јовић 1968–69: 400). Именице са значењем занимања имају наставке према *Ї основи м. рода: МИТРОПОЛИТИНЕ, ЕПИСКОПИНЕ; им. на -ТЕЛЪ, које су се мењале по консонантској промени у множини, приближиле су се форми *Ї основе ВЛАСТЕЛИНЕ; СВЕТИТЕЛИНЕ (*Струшки препис*, Грицкат-Радуловић 1975: 132–133).

2.1.2. Стари наставци *-(ов/ев)е* и *-је* чувају се у тимочко-лужничком дијалекту и у говорима у суседству: *Тимочање, црвје, путје* (Богдановић 1979: 54, са констатацијом „да се ови наставци у наше време већ губе“); *љуђе, мужје, вилцање, гџсје* (Ћирић 1983: 58–59); *астаље, грнчаре, волџе* (Ћирић 1999: 109–110: у Средњем и Горњем, али не и у Доњем Понишављу); *говедаре, бџрове, гџсје* (Вукадиновић 1996: 130–133); *ибрице, кафтане, казане* (Реметић 1996: 453–455); *џепове, сатеве* (Богдановић 1987: 144–145, са напоменом да се облици ретко јављају).

2.2. Народни језик карактерише жива употреба партикула (Белић 1972^а: 129–132), гласовних проширења без семантике, али са одређеним правилима употребе (Грицкат-Радуловић 1975: 149), што важи и за говоре источне и јужне Србије (Белић 1999: 314–315: *синџке, овдџна, текџ, туџа, тудџа* и сл.).

2.2.1. У језику Хмк (Јовић 2011: 230–231) уочене су партикуле *-ј, -зи, -ре, -е* уз заменице, везнике и прилоге, од којих се неке могу и међусобно комбиновати: ген. јд. м./с. р.: ТОГДИ 5а/8, 6а/9–10, 23, 66/6, 76/15, 195а/2, 137а/1, ак. јд. с. р. ТОИ 2а/13, 86/25, 197а/5, 1326/18, 23, 133а/7, 136а/10, 1366/20, ак. мн. ж. р. ЗА ТЪИ 56а/11, ТОМПИ СВЪДОЧИ 201а/19, КОЛИКОИ 6а/9, 134а/16,¹⁸ ТОЛИКОИ 4а/19, 56/16, 6а/9, 1976/3–4, 4–5, 198а/9, 1336/4, 137а/4–5, ТОЛИКАИ ЗРЪНА 200а/12, ТОЛИКПИ ВРКНИК 4а/15, БДЕТЬ МНОГВ ВРЪМЕ ДА Е ТАКВДИ 1476/19, ТАКВДИ ВОДА 1476/20–21, ШВОИ ЛЕТПРИШ 1936/25, 194а/1, ШВОИ БИЛИЕ 10а/20, 14, Ш/Т/ ОВЪИ МАЛЪ ЖИЛЪ 133а/13, ШВЪИ 10а/7, ШНОМПИ 163а/6; ШНЪДАИ 134а/9, ТА/Д/(А)И 2а/18, 1336/20, ТАДАИ 56/22, 76/23, 86/11, 82а/2, ТЪДАИ 198а/4 (уп. Белић 1972^а: 131); ШВАИЗИ ТРАВА 221а/7–8, ШНЪИЗИ МЪХИРЪ 156а/22 (уп. Белић 1972^а: 130); ТОЛИКОГЕРЪ 1956/22, 1966/16, 202а/12, ТОЛИКОГЕ/Р/ 196а/17, 201а/5; ТАКОГЕ/Р/ 200а/20, 21, 10а/23, ТАКОГЕРЪ 10а/12, 106/21, ТАГЕР’ 106/12 (уп. српскословенски лик ТАКОЖ/Д/Е 1а/15, 46/18, 5а/15, 19, 66/1, 16, 20–21, 76/20, 86/8, 1336/23, 136а/23, 1936/11, 22, 203а/14, 15, 203а/24, 204а/7–8, 8, 2046/4), ЗА ОНЪГЕРЪ БОЛЕСТИ 50а/4, ЗА ШНЪИГЕ/Р/ РАБОТЪ 1546/27–28 (уп. Белић 1972^а: 132); П КОЕ/М/ ГОДЕРЪ МЪСТП 171а/10 (уп. Белић 1972^а: 130); МОЖЕ БЪПЪ ДА ГА КИЕ ТЪМЪИ ПЧИТИТИ 906/14, ТЪМЪИ НЕКИЕ ПРЪСТАТИ 97а/8–9, ТЪМЪИ НЕМОИ КРЪСМАТИ, ТЪКМО ЕЛИКО МОЦ’НШ СКОРО ЧИНИ 109а/14–15 (уп. Белић 1972^а: 130).

Слична је ситуација и у другим српским средњовековним писаним споменицима световног карактера: у *Струшком препису Душановог законика* (Грицкат-Радуловић

¹⁸ Чешће КОЛИКО 1а/17, 5а/22, 56/16, 1976/4, 198а/8, 1996/1, 200а/12, 203а/24, 2036/9, 10а/17, 133а/6, 1336/5, 134а/14, 16, 136а/6, 22, 25.

1975: 149, где се јављају партикуле: *-и, -зи, -си, -но*), у *Атонском препису* (Грицкат-Радуловић 1975: 218, где је чешћа употреба партикуле *-и*, али се враћа и партикула *-жде*: **ТАКОЖДЕ, ТЪМЖДЕ, ѠБРАЗОМЪ**, а уочене су и две партикуле у једној речи – **ТАКОГЕРЕ**), у *Студеничком препису* (Грицкат-Радуловић 1981: 71, партикуле *-зи, -и, -но*), у *Ходошком препису* (Грицкат-Радуловић 1981: 166, *-зи, -и, -но, -жде*, које је претходило савременом *-ђе*), у *Бистричком препису* (Грицкат-Радуловић 1981: 230: *-зи, ређе -и*).

2.2.2. Монографије и речници говора југоисточне Србије бележе употребу партикула *-ј(а), -к(а), -н(а), -р(е), -зи* уз придевске заменице и прилоге: *овија, това* (Живковић 1987: 182); *онуј, овија, овдека, јутроске, доклем* (Богдановић 1979: 101); *овдѣк, овдѣка, тув, тува* (Ћирић 1983: 83); *тој, това, такој, јучѣр, овдѣк* (Ћирић 1999: 200); *кој, тов, овдѣк, озгѣр, тува, овдѣка* (Вукадиновић 1996: 248); *овеј, никој, озгор, овдек, овдена, њојзи* (Марковић 2000: 196); *одозгѣр, дѣклен, ѣндак, лѣтоска, ондѣкај* (Богдановић 1987: 223–224); *овденка, јутроске, тујкен, онејзин* (Реметић 1996: 531).

2.3. У Дијалектима источне и јужне Србије А. Белића (1999: 227) има потврда о томе да су неке именице женског рода, које су се некада мењале по *ї основи, постале именице мушког рода: *смртови, неки бѣлес, овај пролет, памет велики, на тај реч, други ноћ* итд.

2.3.1. Судаћи по примерима из *Хмк* (Јовић 2011: 167): **ЕРЪ ОНАИ СВЪРЪ □ КОЕМ СЕ НАХОДИ 59а/25, Ѡ/Т/ НЪКОЕГА ЗВЪРА 25б/15–16, □ ИН'ДИЕ СЕ НАХОДИ □ НЪКОЕХЪ ДИВЕХЪ ЗВЪРЪ/Х/ КОИ С □ КАКО КОЗЛИКЪ □ 59а/12–13; Ѡ/Т/ МНОГО ГЛАДА 77б/23;¹⁹ Ѡ/Т/ [...] ЕДА 178б/18; СТАВИ В'САКЪ □ ВЕЧ/(Е)РЪ 32б/4, СВАКИ ВЕЧ/(Е)РЪ 41а/10, И МА/Ж/(И) ГЛАВ/(□) СВАКЪ □ ВЕЧ/(Е)РЪ ДОКЛЕ ѠЗДРАВЪ 125б/22–23),²⁰ може се закључити да је такав процес у овим говорима дао своје резултате још у 16. веку, а вероватно и пре.**

У *СА* (Јерковић 1983: 151) нису забележени случајеви промене рода именица женског рода *ї основе, што се може објаснити вишим процентом заступљености српскословенских црта услед припадности нешто вишем жанру средњовековне књижевности него што су то медицински списи (Толстој 2004: 152–153).

2.3.2. Поменута појава представља заједничку особину косовско-ресавског дијалекта и западних делова призренско-тимочког дијалекта (уп. Ивић 2001^а: 186). Тако се, рецимо, именица *звер* различито понаша у народним говорима: *сверови* (Марковић 2000: 76), *свѣри, звѣрови* (Богдановић 1987: 144); *свѣр, свѣра* (Елезовић 1998), па се због тога у *Опшесловенском лингвистичком атласу* тражи и род ове именице. Именица *глад* може бити м. рода: *голѣм глад* (Ћирић 1983: 62); *опасан глад* (Ћирић 1999: 109), *од глад умреја* (Марковић 2000: 115 *голѣм глад* (Вукадиновић 1996: 128); *велики глад* (Богдановић 1987: 143), али и ж. рода: *од глади* (Белић 1999: 245). И именица *вечер* може бити мушког: *Бѣгњи вѣчер* (Ћирић 1999: 109) или женског рода: *вечертѣ* (Живковић 1987: прил. те (оне) вечери), *једну вечер, туј вечер* (Марковић 2000: 132, али да је раније била м. р. показује облик *вечером* са прилошким значењем), а у неким говорима има оба рода (Ћирић 1983: 63; Реметић 1996: 449, чешће м. рода, али и ж. рода).

3. Балканизми, језичке појаве карактеристичне за словенске и несловенске језике Балкана, од којих су најважније: аналитичка деклинација, аналитичка компарација,

¹⁹ Ова именица се у споменику деклинира по *о промени као у старословенском, уп. Словњик 1958–1997: **ГЛАДА, -а м. Даничић 1975: ГЛАДЪ**, наводи инстр. једине: **ГЛАДОМЪ ИЗМОРИВЪ, ГЛАДЕМЪ**.

²⁰ Словњик 1958–1997: **ВЕЧЕРЪ, -а м. Даничић 1975: под ВЕЧЕРЪ** наведен је пример **АЩЕ ЕСТЬ НА ѠБЪДЪ, ДА МОУ ЕСТЬ РОКЪ НА ВЕЧЕРИ**, из кога се види да се у неким старим српским споменицима ова именица мењала по консонантској промени именица ж. рода, као данас *вечер, -и*.

удвојена употреба личних заменица, ширење конструкције *да+презент* уместо инфинитива глагола, експираторни акценат и употреба постпозитивног члана (Ивић 2001: 162–163), јављају се у призренско-тимочким говорима српског језика од 15. века (Ивић 2001: 163).

У *Хмк* присутни су у већој мери него у до сада проученим споменицима, што ће бити показано у даљем тексту.

3.1. Употреба везе (*да*)+*презент* уместо инфинитива глагола: *ја ће дођем, не смém да искóчим* (Белић 1999: 406–411),

3.1.1. честа је у *Хмк*: *трьбѣ да се гледа* 134а/26, 134б/13, *ако хонкѣшъ да мѣ очистишъ крѣвѣ и прохладнишъ* 193б/8 итд. (Јовић 2011: 244–245), док се у *СА* и *Закону о рудницима* не јавља.

3.1.2. Како је инфинитив веома ретко у употреби у говорима југоисточне Србије, обична је конструкција везника *да* и *презента* што потврђују и монографије. Везник *да* може и изостати у неким случајевима, нпр. ако је допуна повратни глагол: *морá да основém ткаѣ, оће се бије* (Богдановић 1979: 124–126); *воле да једу, мора се живи* (Ћирић 1983: 107); *нечу да бегам, нумéјем се снајдем* (Ћирић 1999: 163–166); *не могу се јоште маем* (Марковић 2000: 163); *не-мог да спавам, не-мог се дигнем* (Богдановић 1987: 191).

3.2. Почечи аналитичке деклинације, која води свођењу флексије на један или два падежна облика што се употребљавају са предлозима у функцији осталих падежа (Белић 1999: 40, 225–226),

3.2.1. присутни су у *Хмк* (Јовић 2011: 245–249) у виду појаве облика акузатива уместо локатива уз предлоге *у/ва, на, по*: *кои имаю много димѡв/ □ глав□* 168б/25–26, *прил□чаѣт се вѣ око, 72б/21–22, коѣ имаю пѣг□ки на образѣ* 19б/21, *ѡ/т/ прѣмѣнѣниа водѣ по др□гѣѡ законѣ* 145а/8; акузатива уместо патривног генитива: *и постави тѣдан к њем□ малѡ прѡхъ ѡ/т/ мастиха* 55б/2–3, *аще постави/ш/ кѣ нимѣ малѡ бд□ракѣ* 163а/2; номинатива као општег падежа у множини: *имаю крѣвѡ/в/(ѣ) на очии* 131б/1 (им. је у облику некадашњег ном./ак.), напоредне употребе акузатива и локатива у истој реченици у два напоредним синтагмама: *свари □ вино или □ водѣ* 48б/13–14, *свари □ вино и □ масл□ дрѣвѣнѡ/м/* 150б/10–11.

Појава акузатива уместо локатива среће се у великом броју потврда у Академијином рукопису *Александриде*, што се тумачи дијалекатском базом говора писара: *алеѣандрѣ же вѣ землю и/х/ градѣ сѣз/д/авѣ* 144г/9–10, *вѣ недо□мене вѣѡѣ* 238г/9 итд. (Јерковић 1983: 215).

У споменицима насталим између краја 14. и половине 15. века ситуација је следећа: *Струшки препис Душановог законика* – јавља се *пред+инст.* уместо *пред+ак.* (Грицкат-Радуловић 1975: 152); *Атонски препис* има пример *да га дастѣ оутрѣ на ѡбѣдѣ*, док је у *Струшком* на истом месту у тексту *на ѡбѣдоу* (Грицкат-Радуловић 1975: 218); *Бистрички препис* има: *тъи часѣ да приде на соудѣ и да рече*, и у *Хиландарском* је *на соудѣ*, док *Струшки, Атонски, Ходошки* ту имају *на соудѣ; да га даа прѣд соудами* (исто *Струшки, Атонски, Хиландарски, Ходошки*), а постоји и „дати пред судије“ (Грицкат-Радуловић 1981: 230–231). На основу свих ових примера, И. Грицкат-Радуловић даље закључује да се у оваквим случајевима ипак ради о мешању падежа које је познато у српским говорима.

3.2.2. Истраживачи говора југоисточне Србије у својим монографијама истичу добро чување аналитичке деклинације код информатора, али се слажу да ће временом утицај школе и средстава информисања учинити своје и нарушити систем (Богдановић

1979: 51, Ћирић 1983: 57, Ћирић 1999: 107, Вукадиновић 1996: 127, Марковић 2000: 113, Богдановић 1987: 141, Реметић 1996: 447).

3.3. Аналитичка компарација: *пó боље, пó вече* (Белић 1999: 299),

3.3.1. посведочена је и у средњовековним српским споменицима. У *Хмк*: ПОГОРЧЪИ Ш/Т/ ВЪШЕПИСАНАГО 586/14–15, ВОДА [...] ПОТАНА, И ЗДОЛА ПОДЕБЛА 1826/23–24 (Јовић 2011: 249–251); у *Закону о рудницима: ПОЛОЦА, ПОТАКВЪ ‘ЛОШИЈИ’* (Јовић 1968–69: 428); у *Струшком препису: ПОМЪНИИ ДЪГЪ, ПОМАЛА ВЛАСТЕЛИНА* (Грицкат-Радуловић 1975: 147, што је протумачено као појачано *по-*).

Интересантно да појава није забележена у *СА* (Јерковић 1983: 178–179) иако се по фонетским особинама види да је споменик са призренско-тимочког подручја, а препис је млађи од преписа *Хмк*. Биће да је предлозак ту одиграо велику улогу.

3.3.2. У говорима југа и истока Србије обично је: *пóголем, пóубава* (Богдановић 1979: 73–74); *пóздрава, најсиромашина* (Ћирић 1983: 79); *пóбогате, пóстар* (Ћирић 1999: 143); *пóвисок, пóјак* (Вукадиновић 1996: 192); *пóмал, пóмлада* (Марковић 2000: 157); *пó дибóк, пó млáд* (Богдановић 1987: 175–176); мада има трагова старијег грађења компаратива (Вукадиновић 1996: 192, Реметић 1996: 477; в. у претходном тексту т. 1.1.2).

3.4. Удвојена употреба личних заменица – уз пуни облик заменице употребљен је и енклитички облик: *што ти је тебе, тебе те трајим* (Белић 1999: 221, 277–286),

3.4.1. у два примера потврђена је у *Хмк*: И АЦЕ ВИДИШ/ да м□ на ѡни двѡ рока вѡшеписана не б□де/т/ ем□ блованіе 846/1–3, и ако и/м/ да/ш/ пити онѡ/м/, кон имаю чрѡн□ жлѡч/ѡ(ѡ) 156а/14 (Јовић 2011: 251).

3.4.2. У монографијама се појава удвајања личних заменица бележи, али се и наглашава да није тако честа као у време Белићевих истраживања: *мене ми дојде, тебе те питајем* (Богдановић 1979: 127, у Бучуму – ретко, у Белом Потоку – ређе); *да му њему дадемо* (Ћирић 1983: 74, ретка одлика); *и то си им добро њим, нече те траже теб* (Ћирић 1999: 134–135); *мене ме нема, на ти тебе* (Вукадиновић 1996: 151, не тако често колико се очекује); *мен ми онакој, да ти ја теб кажем*, (Марковић 2000: 140, ретка појава); *нема га њега* (Богдановић 1987: 226); *и мене ме помаже, и мене ми збори* (Реметић 1996: 482–486).

4. На основу претходне анализе може се закључити да је студија *Дијалекти источне и јужне Србије* А. Белића, због своје научне заснованости и свеобухватности, била и остала незаобилазна не само за каснија детаљнија проучавања народних говора него и за изучавање језичке прошлости југоисточне Србије.

4.1. То се показало и при анализи средњовековних споменика: *Хиландарског медицинског кодекса, Академијиног рукописа Српске Александриде бр. 352, Закона о рудницима деспота Стефана Лазаревића, преписа Душановог законика (Струшког, Атонског, Студеничког, Хиландарског, Ходошког, Бистричког)*, који су настали током 15. и 16. века, а писани су нижим стилем, услед чега удео народног језика у таквим текстовима значајан.

4.2. У њима је, у различитој мери, пронађен низ црта које их језички везују за југ и исток Србије, иако су неке од њих и особина српскословенске редакције. То су: екавска замена јата (*неси, стареји, дигнете*), лик *ложница*, промена л□ у лу или у или његово чување (*слuze, пуна, Вукашина, влка*), промена финалног -л у -а или -о или његово чување (*оздравеја, купија, усионо, селски, шолна*), формирање секундарног сугласника испред палатала (*вејће, хојће*), чување групе -стр- у *óстро*, промена љуска у љуспа, упрошћавање -вљ- у -љ- (*стаљамо, стаљаху*), појава сугласника д у групи *зр* (*здреле, раздруштити*), облици номинатива множине именица мушког рода са наставцима *-(ов/ев)е, -је* (*мехове, пиргове, мужје, пастирје*), употреба партикула уз

придевске заменице и прилоге (*тогај, тадај, толикођер*), маскулизоване именице некадашње *ї основи (*звер, глад, вечер*), конструкција *да+презент* уместо инфинитива, аналитичка дефлекција, аналитичка компарација, удвајање облика личних заменица. Највише потврда свих побројаних особина пронађено је, укупно узев, у *Хиландарском медицинском кодексу*, што се може објаснити, пре свега, жанровском припадношћу текста.

4.3. Ови споменици, с друге стране, потврдили су старину побројаних народних језичких црта, и данас карактеристичних за говоре југоисточне Србије. Посебан значај огледа се у томе што су у њима посведочени балканизми, који нису тако чести у српским средњовековним споменицима, те су због тога ови рукописи од посебног значаја за историјску дијалектологију.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1972: Александар Белић, *Основи историје српскохрватског језика, Фонетика*, Београд.
- Белић 1972^а: Александар Белић, *Историја српскохрватског језика, књ. II, св. I (Речи са дефлекцијом)*, Београд.
- Белић 1999: Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Изабрана дела А. Белића, т. 9, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Богдановић 1979: Недељко Богдановић, *Говори Бучума и Белог Потока*, СДЗБ XXV, Институт за српскохрватски језик, Београд.
- Богдановић 1987: Недељко Богдановић, *Говор Алексиначког Поморавља*, СДЗБ XXXIII, САНУ и Институт за српскохрватски језик, Београд.
- Бошковић 1969: Радосав Бошковић, *Основи упоредне граматике словенских језика I*, Београд.
- Видоески 1962: Божидар Видоески, *Кумановскиот говор*, Скопје.
- Вукадиновић 1996: Вилотије Вукадиновић, *Говор Црне Траве и Власине*, СДЗБ XLII, САНУ и Институт за српски језик, Београд.
- Грицкат-Радуловић 1975: Ирена Грицкат-Радуловић, *Законик цара Стеф. Душана, књ. I, Струшки и Атонски рукопис*, САНУ, Одељење друштвених наука, Извори српског права IV, Београд.
- Грицкат-Радуловић 1981: Ирена Грицкат-Радуловић, *Законик цара Стеф. Душана, књ. II, Студенички, Хиландарски, Ходошки, Бистрички рукопис*, САНУ, Одељење друштвених наука, Извори српског права IV, Београд.
- Грковић-Мејџор 2007: Јасмина Грковић-Мејџор, *Списи из историјске лингвистике*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Даничић 1975: Ђура Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских I-III*, Београд.
- Ђорђевић 1975: Петар Ђорђевић, *Старословенски језик*, Нови Сад.
- Елезовић 1998: Глигорије Елезовић, *Речник косовско-метошког дијалекта*, Приштина.
- Живковић 1987: Новица Живковић, *Речник пиротског говора*, Пирот.
- Ивић 1991: Павле Ивић, *Из историје српскохрватског језика*, Изабрани огледи II, Просвета, Ниш.
- Ивић 1991^а: Павле Ивић, *Из српскохрватске дијалектологије*, Изабрани огледи III, Просвета, Ниш.
- Ивић 1998: Павле Ивић, *Расправе, студије, чланци, I. О фонологији* (прир. Д. Петровић), Целокупна дела X/1, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Ивић 2001: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика, Увод и штокавско наречје* (прир. Д. Петровић), Целокупна дела II, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Ивић 2001^а: Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација III, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLIV/1–2, Нови Сад, 175–209.

- Јерковић 1983: Вера Јерковић, *Српска Александрида, рукопис САН бр. 352, Палеографска, ортографска и језичка испитивања*, Посебна издања САНУ, књ. DLIV, Одељење језика и књижевности, књ. 35, Београд.
- Јовић 1968–1969: Душан Јовић, О језику „Закона о рудницима деспота Стефана Лазаревића“. *Јужнословенски филолог*, XXVII/3-4, Београд, 365–455.
- Јовић 2011: Надежда Јовић, *Језик Хиландарског медицинског кодекса*, Филозофски факултет, Ниш.
- Марковић 2000: Јордана Марковић, *Говор Запања*, СДЗб XLVII, САНУ и Институт за српски језик, Београд.
- Митровић 1992: Бранислав Митровић, *Речник лесковачког говора*, Београд.
- Младеновић 1977: Александар Младеновић, Напомене о српскословенском језику, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XX/2, Нови Сад, 1–20.
- Младеновић 1980: Александар Младеновић, Језик у повељама кнеза Лазара упућеним Дубровнику, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXIII/2, Нови Сад, 47–82.
- Младеновић 2003: Александар Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, Чигоја штампа, Београд.
- Младеновић 2001: Радивоје Младеновић, *Говор шарпланинске жупе Гора*, СДЗб XLVIII, САНУ и Институт за српски језик, Београд.
- Реметић 1996: Слободан Реметић, Српски призренски говор I (Гласови и облици), *Српски дијалектолошки зборник* XLII, САНУ и Институт за српски језик, Београд, 319–614.
- Скок 1971-1974: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, I-IV*, JAZU, Zagreb.
- Словњик 1958–1997: *Slovník jazyka staroslověnského* 1–52, Československá akademie věd, Praha.
- Стаматоски 1957: Трајко Стаматоски, Градскиот тетовски говор, *Македонски јазик* VII/2, Скопје, 210–242.
- Толстој 2004: Никита Толстој, *Студије и чланци из историје српског књижевног језика*, Београд – Нови Сад.
- Ћирић 1983: Љубисав Ћирић, Говор Лужнице, *Српски дијалектолошки зборник* XXIX, САНУ и Институт за српскохрватски језик, Београд, 7–187.
- Ћирић 1999: Љубисав Ћирић, *Говори Понишавља*, СДЗб XLVI, САНУ и Институт за српски језик, Београд.

Nadežda Jović

DIJALEKTI ISTOČNE I JUŽNE SRBIJE BY A. BELIĆ
IN THE LIGHT OF THE HISTORY OF SERBIAN LANGUAGE

Summary

This paper consider importance of A. Belic's research of the east Serbian and south Serbian speeches for history of Serbian language. Research conducted by A. Belic connect middle-age Serbian writings related with south-eastern Serbia (*The Hilandar Medical Codex, The Serbian Alexandride, The Law on Mines by Despot Stefan Lazarevic, The Code of Emperor Dušan*) and newer dialectological research on speeches in south-eastern Serbia (Bučum and Beli Potok, Lužnica, Ponišavlje, Zaplanje, Aleksinačko Pomoravlje, Prizren etc.). Paper presents number of dialectological characteristics which appears both in middle-age Serbian writings mentioned above and speech in south-eastern Serbia such as: the ekavian substitution of yat, the vowel *o* in the word *ložica*, *w/lu/l* < vocal quality *l*, *l/o/a* < the sonant *-l* in syllable final positions, the formation of secondary consonant in front of palatal phonemes (*brađca*), the preserving of the cluster *str* as in *ostro, ljuska>ljuspa, -vlj-> -lj-* (*postavlja>postalja*), the secondary *d* in the cluster *-zr-* (*zrelo>zdrelo*), the nominative plural of masculine gender nouns ending in *-(ov/ev)e, -je*, an intensive use of the particles, a tendency to masculinization of feminine gender nouns with a base ending in consonant and without endings in the

nominative singular (*zver, glad, večer*), frequent use of the structure *da+present tense* instead of infinitive, the analytic declension and comparison and the doubling of personal pronouns.

Key words: A. Belic, *Dijalekti istočne i južne Srbije*, monographies on speeches Southeast Serbia, history of Serbian language, historical dialectology

ПОСТЕРИОРНОСТ У ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИМ ГОВОРИМА

Овај прилог, на основу домаће дијалектолошке литературе, проучава постериорност у говорима призренско-тимочке дијалекатске области, а циљ му је да у овом сегменту расветли синтаксу падежа српских народних говора са аналитичком деклинацијом. Постериорност се обично исказује предлогом *по* и, ређе, предлогом *после*, док је предлог *иза* реткост (посебно у темпоралном значењу). Они се комбинују са општим падежом и, ређе, генитивом. Изузетак је јужно Косово, где је *после* једини постериорни предлог који обично иде са генитивом. Постоји и занимљива правилност у дистрибуцији предлога *по* и *после* – под одређеним околностима једино се може употребити предлог *после*.

Кључне речи: дијалекатска синтакса, призренско-тимочка дијалекатска област, синтакса падежа, постериорност, предлози *по*, *после* и *иза*.

Увод

1. У овом раду говори се о *постериорности* у говорима призренско-тимочке дијалекатске области или о исказивању временских односа у ситуацији када се радња детерминисане предикације смешта иза темпоралног оријентира. Најпре се даје кратак поглед на временско значење уопште (темпоралност) и на начин граматикализације једног његовог сегмента – постериорности у стандардном језику, док је тежиште овога прилога представљање постериорности у српским народним говорима са аналитичком деклинацијом. Синтаксичко истраживање предлошко-падежних конструкција са поменутиим значењем извршено је на основу потврда преузетих из домаће дијалектолошке литературе.¹ Циљ овог истраживања јесте да се бар у једном сегменту проучи и расветли синтакса падежа српских народних говора озбиљно захваћених процесом аналитизма.

2. Време доживљавамо једнодимензијално, стога је темпоралност једноставнији подсистем од спацијалности (просторности). Предлошке конструкције са временским значењем могу се посматрати као две велике целине: темпорална локализација и темпорална квантификација. Темпорална локализација у ствари представља смештање радње у време, односно, одговара на питање *када се остварује* детерминисана радња, а

---

* Marina.Jurisc@isj.sanu.ac.rs

** Овај прилог резултат је рада на пројекту 178020 – *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ За ову прилику пажљиво су проучени досада објављени монографски описи и речници призренско-тимочких говора како би се на основу њих утврдио репертоар свих предлога у поменутом значењу. Потврде за синтаксичку анализу ексцерпирани су из: *Тимочког дијалекатског речника* (Динић 2008), *Речника говора јабланичког краја* (Жугић 2005), *Црнотравског речника* (Стојановић 2010), монографије *Говор јужнокосовског села Гатње* (Младеновић 2013) и ауторових тонских записа са простора Горње Пчиње. Ради лакшег сналажења, у загради након потврде дата је одредница (у којој је уочена истраживана појава) и страна (на којој се та одредница налази), а тек након изношења свих потврда из истог извора – наводи се назив самог извора (тј. назив речника одакле су потврде преузете). Осим тога, преузете потврде дате су на исти начин као у литератури из које су цитиране, уједначавање је извршено само у виду доследног истицања синтагми са одређеним предлогом италиком.

темпорална квантификација – *колико дуго траје* та радња или *колико често се понавља*. Темпорална локализација може бити инклузивног типа (и испољава се искључиво као *симултаност*) и ексклузивног (испољава се као *антериорност* и *постериорност*), а темпорална квантификација се јавља као одмеравање дужине трајања детерминисане радње (*лонгитудиналност*, *ингресивност* и *терминативност*) и као одмеравање учесталости њеног појављивања (*фреквентивност*).² Постериорност, о којој говори овај прилог, представља исказивање временских односа када локализатор долази после оријентира (тј. када радња управног глагола долази после темпоралног оријентира).

3. У стандардном језику ово временско значење реализује се: генитивом са предлозима *после*, *након*, *иза* (при чему је предлог *иза* све ређи, а *након* се среће и у говорном и у писаном језику све чешће – *видимо се после/након/иза празника*),³ слободним инструменталом или факултативно са предлогом *са* (*са Дејановим изласком игра се погоршала*), инструменталом са „предлогом за девербативне именице или ’праве’ именице, властите именице или личне заменице” (уз глаголе типа *следити*, затим *стићи*, *доћи* – *за разговором је следила вечера, ја ћу одмах за тобом*)⁴ и локативом са предлогом *по* девербативне именице (*по доласку с посла, по истеку рока*)⁵.

Када су у питању говори призренско-тимочке дијалекатске области, постериорност се исказује углавном предлозима *по* и *после* у аналитичким конструкцијама, уз изузетак који чине говори јужног Косова, код којих функционише искључиво конструкција *после* са генитивом (или ређе ОП).⁶ Предлози *са* и *за* могу се често срести, али не у овом значењу. Предлог *након* није евидентиран у постојећој литератури,⁷ а предлог *иза* забележен је у само једном делу истраживаних говора (обично у просторном, а врло ретко и у временском значењу).

Предлог по

4. Темпорална аналитичка конструкција *по* + ОП са значењем постериорности пореклом је секвентивно *по* + *локатив*, за које се верује да је прасловенског порекла (в. напомену 213 у: Павловић 2006: 161–162). У истраживаним говорима добро је очувано и значење „иза” предлога *по* у аналитичкој постлокационој конструкцији (уп. Златковић 2014: 132; Јовановић 2004: 538; т. 4.1.4.2.1.3 у Јуришић 2014; Марковић

² Начин представљања временских односа у истраживаним говорима одговара ономе из монографије С. Павловића (2006: 115–193), мада је темпоралност слично представљена и у *Синтакси* (2005: 154–159; 216–225; 250–254; 284–289): темпорална локализација се посматра као непосредна временска локализација (*симултаност*) и посредна временска локализација (*сукцесивност*), која пак може бити: одређена посредна временска локализација (*антериорност*, *постериорност*, *интериорност*) и неодређена посредна временска локализација, док је темпорална квантификација дата као темпорална квантификација у ужем смислу (*лонгитудиналност*, *ингресивност*, *терминативност*) и темпорална фреквенција (*периодичност*, *континуираност*).

³ „Ови предлози су при том необележени у погледу обележја квантификације постериорности (постериорне удаљености од локализатора)” (Синтакса 2005: 157). Стевановић сматра „да се у овом значењу сва три предлога напоредо употребљавају, углавном као синтаксичко-семантички синоними” (Стевановић 1986: 267).

⁴ „Значење постериорности при том је обележено у погледу квантификације (удаљености од локализатора), и то као непосредна постериорност – имедијатност” (Синтакса 2005: 253).

⁵ Овим предлогом, уз одређена лексичка средства, може се означити и непосредна постериорност (*одмах по добијању пријаве*) или квантификација постериорности (*трећег дана по доласку у Београд*).

⁶ Радивоје Младеновић примећује у говору села Гатње и другим деловима јужног Косова одсуство конструкције *по* + *генитив/ОП*, за коју наводи да је „иначе присутна у јужнометохијским и северношарпланинским говорима као напоредна са *после* + (Младеновић 2002: 314–315; 2013: 190).

⁷ На пример, у врло богатом Црнотравском, Тимочком и Јабланичком речнику (које је аутор овог прилога имао могућности да детаљно прегледа) нема предлога *након* ни у самој грађи, а ни на месту одредница.

2000: 229; Михајловић 1977: 56; Тома 1998: 360), што је, можда, допринело да се и у значењу постериорности најчешће појављује *по* са ОП. Тако је не само у призренско-тимочким говорима већ и у суседном кумановском говору где се употребљава предлог *по* у значењу ‘након, после’.⁸ У својству лексичког експонента забележене су: именице које значе живо (+), личне заменице, називи празника, дана, обично без одредби које би их прецизирале:⁹

Викав, у суботу кад умре – ће умре и друк *по* њум; овџ има кола, тџ *по* ћерку ми што је (рођен), тџ Бора; сал је останја тџ једџн, Лека што му име, што је *по* Манасију (рођен); *по* мене су се женили; Ја најстара и *по* мене две сестре, па онија шестина браћа; после, *по* мене са се жењили, тија двојца; па ја сџм *по* њџга; после се роди, *по* њџга; после, *по* њџга се овој роди, мушко; после, *по* њџга се је родило, посмрче; једното се после рађало, *по* њџга, он кџт побџже; и тџ сџн ми *по* њума што је; деџа нека останџф *по* нас; Он, болџн онџ дџчко, и после, *по* Лазарицу, знаш, умре; ако дојде сџк, *по* Митровдџн; сџк онџ стџлне, трџба се отџлеф *по* Митровдџн, обе; *по* недељу (долази) понедељник; па после, *по* то[џ] ослобођење; па некој и на патерицу наврати и тџк, *по* трџџ дџн; кој *по* ко[џ] је дџн (Горња Пчиња); ће правив свџдбу *по* Бурђевдан (стр. XXXVI), Од доктури сџм чџла да се тај бољка *по* аперџцију па врђа (врђам – 46), Жџто није глџтно, неће никој *по* мене да меља (глџтан – 55), Дође онџ кашљичџвка па се *по* њум деџа разболџше; Не се кџзете, деџа, *по* кџзење иде плаџање! (кашљичџвка; кџзење – 154), Еве мџло ладџџемо *по* обџд (ладујџм – 176), Нумџш се ти уварџкаш, немџ тџшко да дџзаш, мџра нико врџме да измџне *по* аперџцију (уварџам се – 408) (Жугић 2005); *По* врџилбу жџто веџмо с ветрењџчу, џли па с решџто (вџе / веје – 93), Немџ више да ми остаљаш твојџ жвакољци *по* обџд (жвакољци – 214), Кајдисџл: *по* Велигден ће иде у печџлбу (кајдише – 351), *По* свџдбу младџнци прџспу у кућџрче доле, пот кућу (кућџрче – 409), *По* менџ ће настџпи лошо врџме (мена – 450), *По* свџдбу се иде на мир куде девојџкини (мир – 455), Жџне су се *по* порођај молитвиле која куде, у кошџру, кућу (молитви се – 460), Озгор небо, оздол земња, а *по* среду – четврџтак (озгор – 578), Ете-ни куде вџс *по* Бурђовдџн; За квџ сам се мучџл, нека *по* мене остџне нешто добро (по – 653), Неје тџл да чџје за пожењување *по* њџјну смрт (пожењување – 674), Навџкал да мџлко полџга *по* обџд (полџга – 681), *По* обџд си, боџме, попрџлегне (поприлегне – 692), Не мџж а да не поспџ *по* обџд (поспџ – 699) (Стојановић 2010); Д џм *по* ручџк да бџлнем мџлко постџвџкџв (бџлне – 26), *По* Божџч блажење свџћи дџн до Водџце (блажење – 32), Ко би билџ да се најдемо *по* врџилбу (врџилба – 88), До плџдне бџше обџлачно и ћиша, а *по* ручџк грџсну сџнце и тџчичи почџше да поју (грџсне – 113), После *по* тџј нашу делилбу јџко смо си џбаво живувџли, а дотлџ, да те Бог сџчува (делилба – 132), *По* жџтву се еребице напрџе ко ћуповчичи (еребица – 175), Разболе се у загрџање, а оздраве *по* Пробрџжење (загрџање – 204), Замрљџле ми се џвце џдма *по* Пробрџжење (замрљџи се – 224), *По* Свети Илију запрџламо плџвњу (запрџла – 230), *По* плџдне че д џмо да зарџзамо лџзје (зарџза – 234), И текџ *по* тој ми заџзнемо Бољевац, па удџримо на Пџраћин (заџзне – 243), Бџлка почџла да се кџчи у субџту (15. јула 1990) *по* плџдне и доџавнин окућџла чџтри кџчичи (кучи се – 372), Лењџв се и *по* спање одмџра (лењџв – 380), Там *по* Свети Илију почнем да сечџм шџму за лџсник и насечџм за трџ лџсника (лисник – 384), *По* ручџк мијџм сџдови (мије – 411), *По* ручџк мџра мџлко да се навалџм,

⁸ Ово се може закључити на основу дијалекатске грађе дате у *Текстовима* поменуте монографије, на пример: По-једџње после ке-стане попова кџрка да-зџира полози; По-некоје врџме почнале да-ву-зборив на-тџј чорџаџкуту (подвукла М.Ј.) (Видоески 1962: 274; 278).

⁹ Изузетак су три потврде у којим је изостављена именица *син*, тако да је присуство одредбе (у лику *придева наш и стар*) било неопходно: и он је *по* нашога отишџа; а он је *по* нашотога отишџа; тџј (што је рођен) *по* старџотога (сина) (Горња Пчиња).

да дрёмнем (навали се – 434), Копачи се *по ручџк* натручкају под орџ, да се малко одморе (натручка се – 471), *По ручџк* си обелим по неколко чаше винце (обели – 487), *По Пробрџење* почну ноћи да се одлџују (одлџуе се – 510), *По Свети Павол* на два-три денá (Павол – 552), До плáдне сам најела има за пџт снóпа, *по плáдне* чу јóш тóлко (плáдне – 574), Че малтерисуемо кућу там *по Свети Илију*, кџд пребие малко жџгата; *По вечеру* се проодим, па си лџгам (по – 579), Нџгде *по Видовдан* повáламо црвџни лџк, да пóсрчено узрџе (поваља – 581), Вџчером *по вечеру* свџ и подрџди куџ че каквó јџтре да рабóти и на којџ че стрáн да иде (подрџди – 596), Потпадаљџе се лóве пóсле, *по жџтву*, тџг су дебџле ко ћџповчичи (потпадаљџа – 630), Примџта остáл *по ѳдење* (примџта – 671), Примрџаше там *по сóбуту* (примрџа – 672), *По плáдне* волим да се малко проодим, да испрáим нóђе (прооди се – 686), Рáда се топрџв, *по женџлбу*, рáзубави (разубави се – 711), Свџтка свџтка *по Спáсовдан* (свџтка – 747), Цџлу прóлет би нџкако слабужњáва, а *по копáње* момџрузу она́ óздраве (слабужњав – 764), Спатилосувáње óдма *по вечеру* (спатилосување – 780), Пóче га ставџна óдма си *по ручџк* (ставџна – 787), *По ручџк* пóче да се тџнти од Лџковсџи дџл и дó кночи ўдари ћџша (тунти се – 829), Ўмалко *по тóј*, евџ и њџ (умалко – 858), Ўпљџк *по тóј*, чџ се и за онóј (упљџк – 860), Шџма се чегáри *по Свети Илију* (чегари – 887) (Динић 2008).

5. Постериорна конструкција са предлогом *по* сама не даје податак о квантификацији постериорности, односно о постериорној удаљености од локализатора, тек употребом „одређених лексичких средстава” њоме се може означити и (а) непосредна постериорност (имедијатност) и (б) квантификација постериорности:¹⁰

а) пџтџк напрџт *по Велигден*; Ми отидóмо бџш *по Свети Никóлу*, óдма (Горња Пчиња), *по вечеру* одмá отџдоше; одмá *по вóјску* се óжени (стр. XXXVI), Да ги врнев ћџрку одмá *по свáдбу* у понедџни[к] (посмџша – 292) (Жугић 2005); Одмá *по врџилбу* це врћам у рабóту (врџилба – 117), Педесџ друѓу смо заврџили међџње, óдма *по делидбу*, и омеђџли чијó-е доклџ (међџње – 448), Јутредџн *по свáдбу* куде младожџњини, иде се на мџрбу (мирба – 456), Дојдóше óдма *по свáдбу* (по – 653), Пострџгомо óвце óдма *по Бурћóвдџн*, а лџтос ће ги шџшамо (постриже – 702) (Стојановић 2010); Деца́ пóде у шкóлу óдма *по Пáнаџур* (Панаџур – 555) (Динић 2008).

б) мџ арно ги чувáмо (овце), петнаџз гóдине *по деџá* чувáмо – у смислу: петнаест година након што су деца отишла од куће; баба ми живџ ше-седџм гóдине *по мџјку*, па и она́ умрџ (Горња Пчиња); Мáло *по тóј* откарáше га у вóјску (Жугић 2005: 469); Упокоџл се на трџћи дџн *по Велигден* (упокоџ се / упокоџи се – 979) (Стојановић 2010); Свети Јовáн дóјде двџ нџдеље *по Божџч* (Божџч – 36) (Динић 2008).

Предлог после

6. Предлог *после*, који у стандардном језику уз генитив, конкурише и потискује постериорно *по* + *локатив* (Пипер 2001: 137), у призренско-тимочким говорима генерално се ређе употребљава од предлога *по*, као и у косовско-ресавском дијалекту (М. Ивић 1951–1952: 193–194), осим, када је у питању један његов говор са израженим тенденцијама ка аналитизму (што помало збуњује!), у коме је предлог *после* обичнији, док се *по* + *локатив* / *ОП* „не употребљава превише често у свом првобитном значењу („после, након”)” (Милорадовић 2003: 273, 121–122).¹¹ Досадашња литература о истраживаним говорима обично потврђује да је *по* сачувано у поменутом временском

¹⁰ Ова ситуација у потпуности одговара оној у стандардном језику (уп. Синтакса 2005: 288).

¹¹ Ово, међутим, одговара стању у галипољском говору, у коме П. Ивић бележи „свега један пример из песме” за временско значење локативне конструкције са предлогом *по* (1957: 354), а за лексему *после* само напомиње да је и прилог и предлог, као и у књижевном језику (1957: 314).

значању, али да ни предлог *после* није непознат (Богдановић 1979: 111, 118; Богдановић 1987: 239, 244; Митровић 1984: 93, 129;¹² Тома 1998: 377; Ћирић 1983: 103), при том се *после* употребљава много ређе од *по* у пчињском, јабланичком (Жугић 2005; 2010)¹³ и тимочком говору (Динић 2008); у Црној Трави је готово уједначено присуство оба предлога (Стојановић 2010), а у јужном Косову, као што је већ речено, ситуација је потпуно обрнута – тамо функционише искључиво предлог *после* са генитивом (или ређе ОП), док је конструкција с предлогом *по* и *генитивом/ОП* присутна „у јужнометохијским и северношарпланинским говорима као напоредна са *после* +” (Младеновић 2002: 314–315; 2013: 190). Такође, у говору Призрена (у регистру лексема) помиње се једино предлог *после* (Реметић 1996: 594). Али, у говору Запања (Марковић 2000: 189, 223–234) и Понишавља (Ћирић 1999: 187, 155–163) лексема *после* је регистрована само у прилошком значењу. Потврде са предлогом *после*:

Ни сѝк ми неѝ јасно како̀ изнѐсе жѝву гла̀ву по̀сле то̀ј ака̀ње (ака̀ње – 27), И деца̀ во̀лу бачка̀ње по̀ блато̀ по̀сле кѝшу (бачка̀ње – 52), Бесра̀мник ѐдан, како̀ по̀сле то̀ј мо̀ж у о̀чи да ме по̀гледа̀ (бесрамник – 61), По̀сле ра̀т нѝки се у Цр̀ну Тра̀ву не венчу̀е у цр̀кву (венчу̀е (се) / венчу̀је (се) – 94), вута̀рке се по̀јавѝле по̀сле ра̀т, до тѝк се носѝле ву̀те (вутарка – 120), По̀сле ра̀т црно̀тра̀вска сѐла почѝше да га̀сну (гасне – 126), По̀сле ра̀т не ли истребѝмо ко̀зе? (истреби – 334), Гу̀вно се трѐбе до̀бро ометѐ по̀сле вршѝлбу (омете – 588), Све смо по̀сле ра̀т купу̀вали на та̀чкице и бо̀нови (тачкица – 918), По̀сле то̀пење, гр̀снице су̀шимо ус-плот̀ (топење – 927), Почѝл се дѐда успра̀ља на но̀ге по̀сле ба̀њу (успра̀ља се – 986) (Стојановић 2010); Ива̀нко Белѝчко по̀сле о̀нија̀ ра̀т ошѝл у Ау̀стра̀лију и не се вѝше врча̀л оту̀д (беличко – 26), Довлчѐ се кѝд че да ручу̀емо и по̀сле ме ма̀е цѐло по̀сле пла̀дне, н у̀ме до̀м да си отѝде (довлче се – 140), Не зор̀но да ми о̀дма вр̀неш парѝте, али да ми вр̀неш кѝд има̀ш, али немо̀ј по̀сле Пѐтро̀вден (зорно – 257), По̀сле о̀нија̀ ра̀т смо мора̀ли обовѝзно да контракѝрамо, ако смо тѐли нѐшто да к̀упимо, она̀к не мо̀гло (контракира – 348), У Тимок̀ се к̀упемо по̀сле Вѝдовдан, а нѐћи пу̀т и окол Трѝцу (купе се – 369), Прича̀ју љу̀ђе да кѝд је А̀лдинчанин, по̀сле о̀нија̀ ра̀т, срѝтал кра̀ља Алекса̀ндра за̀грлѝл га и ... (Лисандрија – 383), Преквѝча̀л је цѐло по̀сле пла̀дне у бу̀рјан, то̀лко га свитлѝла мешѝната (преквечи – 649), Ра̀сипа се хѝша, дѝнѝс по̀сле пла̀дне (расипе се – 713), Мло̀го ми прија̀е ма̀лко тишта̀ње, по̀сле будѝње (тиштање – 811), По̀сле о̀нија̀ ра̀т ни тѐрали д има̀мо у Ка̀лну, да тѝцамо ка̀мење покрѐ дру̀м (тлца – 812), По̀сле жѐтву до̀јде уга̀рење (угарење – 847), Тека̀ сам шѝмутан по̀сле начѝшњу пија̀нку, да ми ѐ гла̀ва ко бу̀нцула (шѝмутан – 908), тека̀ се бранѝл Евра̀, кавѝија̀ на су̀д по̀сле о̀нија̀ ра̀т (шпикулант – 915), По̀сле о̀нија̀ ра̀т имало̀ само̀ тѐгетни и бра̀он штѝвови (штѝв – 917) (Динчић 2008); по̀сле новѝмбар по̀ч’е снѝг^к, на̀стаде му̀ка по̀сле ра̀т (Младеновић 2013: 138);

А он у̀мр по̀сле свѐкра, по̀сле сѝна ро̀ди му се ч’ѝрка, по̀сле по̀па до̀ц’е му и к̀ум (Младеновић 2013: 139), По̀сле веч’ѝре по̀ ма̀ло, свѝ у тро̀њове по̀сле веч’ѝре, отѝсмо по̀сле сва̀дбе, по̀сле ч’ѝрке ро̀ди гу се сѝн, по̀сле Но̀ве го̀дине, до̀ша по̀сле сла̀ве, бѐше по̀сле жѐтве, идѐмо по̀сле сла̀ве, и свѐкар у̀мре по̀сле свѐкрѝве, ч’ѝ до̀ц’е по̀сле Заду̀шнице (Младеновић 2013: 190).

7. У оном делу призренско-тимочког простора где је предлог *по* обичнији, судећи по подацима из литературе до којих се могло доћи, у одређеној ситуацији може да се употреби само мање фреквентно *после* (што, наравно, није битан податак за говоре јужног Косова, у којима се иначе појављује једино овај предлог). Наиме,

¹² Видети одреднице: *заблагним* (93. страна) и *истришче* (129. страна).

¹³ У *Речнику говора јабланичког краја*, статистички посматрано, налазе се две потврде постериорне конструкције са предлогом *после* и ОП и 11 оних са предлогом *по* (Жугић 2005), међутим, исти аутор у својој монографији о генитивним значењима у јабланичком крају наводи „да се може говорити о подједнакој фреквенцији ова два предлога” у означавању постериорности (Жугић 2010: 131).

предлог *после*, који је некада ишао са генитивом, једини може да стоји поред лексеме која значи неку јединицу временске мере (*дан, недеља, година*) уз коју је детерминатор у виду броја или неодређеног *неко, неколико*, односно, једини може да буде поред синтагме која представља тачан или приближан број дана, недеља, година и сл. за којима следи детерминисана радња. На пример, следеће потврде не би трпеле предлог *по* уместо предлога *после*:

ко́ла не́је има́ло, а́фтобус не́маше, *после неко_вре́ме* пуштіше а́фтобус; *после не́ку го́дину* то́ј баталише (Горња Пчиња); *После оно́лке ра́справе*, она́ па́ дошла (закрстим се – 102), *После то́лко вре́ме*, дође за недељу дња, деца́ разгруши (разгрушим – 325) (Жугић 2005); *До́луња сино́шке после то́лко луња́ње* (долуња (се) – 181), *Заблажи́ла сам јутроске после то́лко вре́ме* (заблажи (се) – 224), *Прекасну́ се кд га видо́ после три́ дња* дооди до́м (прекасне се – 727), *Ка[д]-це врну́ после не́колко го́дине*, у до́м зате́ко штуриња́к (штуриња́к – 1056) (Стојановић 2010); *Кд беоше зажені́ли Стова́нку оно́ се за́рати*, та ју не мо́гоше оже́не т́г, него *после не́колко го́дин* (зажени – 209), *Кд га зако́пају он се после неко́лко го́дин* земљоше и не́ма ништа (земљоше се – 254), *Моа́ снаа стану́ла мађистер*, ел она́ е и *после то́ље шко́ле*, еднó вре́ме ишла́ још у шко́лу (мађистер – 395), *После не́ да́на* ете́ ти га і́де, зарасал у бра́ду и гла́дан (пе – 562), *Млади ла́ставчичи прола́те после ме́сец да́на* (пролати – 684), *Разману́ли се после то́ље го́дин* (размане се – 708), *И после то́ље го́дине* и с́г осе́чам ко ме бо́лу онéј моé смрзóтине (смрзотина – 773) (Динић 2008).

У поменутиим примерима *по* не би могло заменити *после* зато што би то утицало на смисао исказа, наиме, тада би се постериорно *по* могло схватити као прилошко *по*, чијим се додавањем на постојећу беспредлошку конструкцију наглашава дужина трајања радње (*по цел дан*),¹⁴ а одсуство глагола имперфективног вида, који се обично везују за значење лонгитудиналности, само би реченицу чинило нелогичном.

Предлог *иза*

8. Предлога *иза* нема у говорима Горње Пчиње, Гатња (Младеновић 2013: 388), Запаља (Марковић 2000: 223–234), Понишавља (Ћирић 1999: 155–163); није евидентиран ни као одредница, ни у самој грађи Тимочког и Јабланичког речника,¹⁵ а у *Говору Ниша и околних села* помиње се да је забележена једна потврда предлога *иза*, и то у самом граду, а да је у селима обичнији предлог *поза* (Тома 1998: 371). Овај предлог је у ствари регистрован у грађи *Црнотравског речника* (релативно често у просторном, а два пута и у временском значењу) и у монографији о говору Црне Траве и Власине, мада, тамо само у месном значењу (Вукадиновић 1996: 254), затим се помиње у говору Алексиначког Поморавља, опет са потврдама просторног значења и напоменом да се поред њега употребљава и *поза* (Богдановић 1987: 235), у говору Бучума и Белог Потока (Богдановић 1979: 113), где је дата и једна потврда са његовим темпоралним значењем, а у говору села Каменице код Ниша евидентиран је у грађи самог речника и то у просторном значењу (кимање – 449, кравје – 453, уво – 506 у: Јовановић 2007). Углавном, предлог *иза* (који ни не функционише на целом призренско-тимочком

¹⁴ Прилошко *по* појављује се код лонгитудиналности – врсти темпоралне квантификације којом се исказује *колико дуго* траје детерминисана радња, и његовим изостајањем не може се променити смисао исказа (в. т. 4.2.2.1.1.2 у Јуришић 2014).

¹⁵ Ни у монографији *Исказивање генитивних значења у говору јабланичког краја* не помиње се предлог *иза* у постериорном значењу (Жугић 2010: 125–134).

простору) много је ређи од предлога *по* и *после*, а врло ретко се налази у постериорном значењу.¹⁶

Поред већег броја потврда предлога *иза* са просторним значењем, примећене су и само три његове потврде са временским значењем: Изделимо се одма туј *иза рат* (издели се – 303), Дојде у неки заман *иза полови[н] ноћ* (неки заман – 531) (Стојановић 2010); *Иза прázник* мора да почнемо жétву Б (Богдановић 1979: 113).

Закључак

9. Дакле, постериорни предлози у призренско-тимочкој дијалекатској области су: *по*, *после* и *иза*. Предлог *по* је најчешћи, док се предлог *после*, у већини ових говора употребљава паралелно са њим, али обично ређе. Изузетак представља стање у јужном Косову, где је *после* једини постериорни предлог, који се обично појављује уз стару генитивну форму, ређе уз ОП. Предлог *иза* је много ређи од предлога *по* и *после*, а у темпоралном значењу је забележен само у говорима Црне Траве и Бучума и Белог Потока. У говорима у којима функционишу предлози *по* и *после* постоји једна правилност: да би се постигла квантификација постериорности потребно је уз предлог *по* употребити одређена лексичка средства (баба ми живе ше-седэм гóдине по мајку) или ју је могуће остварити употребом предлога *после* у синтагми која представља тачан или приближан број дана, недеља, година и сл. за којима следи детерминисана радња (он се *пóсле неколкó гóдин* земљóше).

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1999: Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Изабрана дела Александра Белића, IX том, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Богдановић 1979: Недељко Богдановић, *Говори Бучума и Белог Потока*, *Српски дијалектолошки зборник*, XXV, Београд, 1–178.
- Богдановић 1987: Недељко Богдановић, *Говор Алексиначког Поморавља*, *Српски дијалектолошки зборник*, XXXIII, Београд, 7–302.
- Видоески 1962: Божо Видоески, *Кумановскиот говор*, Скопје: Институт за македонски јазик, Посебни изданија 3.
- Вукадиновић 1996: Вилотије Вукадиновић, *Говор Црне Траве и Власине*, *Српски дијалектолошки зборник*, XLII, Београд, 1–317.
- Динић 2008: Јакша Динић, *Тимочки дијалекатски речник*, Институт за српски језик САНУ, Монографије 4, Београд.
- Жугић 2005: Радмила Жугић, *Речник говора јабланичког краја*, *Српски дијалектолошки зборник*, LI, Београд, 1–470.
- Жугић 2010: Радмила Жугић, *Исказивање генитивних значења у говору јабланичког краја (у светлу призренско-тимочких говора као целине)*, Институт за српски језик САНУ, Монографије 13, Београд.
- Златковић 2014: Драгољуб Златковић, *Речник пиротског говора*, Том II (О–Ш), Службени гласник, Београд.

¹⁶ Изузетно ниска фреквентност предлога *иза*, и то у малом броју призренско-тимочких говора, намеће сумњу да је можда у питању калк или да је то једноставно свеж нанос из урбаног говора. У прилог овим „сумњама” јесте и чињеница да у регистру *Дијалеката источне и јужне Србије* није евидентирана лексема *иза* (Белић 1999). Ипак, не може се са сигурношћу довести у питање аутохтоност овога предлога у поменутиим говорима.

- М. Ивић 1951–1952: Милка Ивић, О предлогу *по* у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог*, XIX/1–4, Београд, 173–212.
- П. Ивић 1957: Павле Ивић, О говору Галипољских Срба, *Српски дијалектолошки зборник*, XII, Београд, 1–519.
- Јовановић 2004: Властимир Јовановић, Речник села Каменице код Ниша, *Српски дијалектолошки зборник*, LI, Београд, 313–688.
- Јовановић 2007: Властимир Јовановић, Додатак Речнику села Каменице код Ниша, *Српски дијалектолошки зборник*, LIV, Београд, 403–520.
- Јуришић 2014: Марина Јуришић, *Синтакса надежа Горње Пчиње (Одредбене функције)*, *Српски дијалектолошки зборник*, LXI, Београд, ?.
- Марковић 2000: Јордана Марковић, Говор Запаља, *Српски дијалектолошки зборник*, XLVII, Београд, 7–307.
- Милорадовић 2003: Софија Милорадовић, *Употреба надежних облика у говору Параћинског Поморавља, Балканистички и етномиграциони аспект*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања 50, Београд.
- Митровић 1984: Брана Митровић, *Речник лесковачког говора*, Библиотека народног музеја у Лесковцу, књ. 32, Лесковац.
- Михајловић 1977: Јован С. Михајловић, *Лесковачки говор*, Лесковац: Библиотека Народног музеја у Лесковцу.
- Младеновић 2002: Радивоје Младеновић, Генитив именских речи у северношарпланинским и јужнометохијским говорима – флексија и анализација, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLV/1–2, Нови Сад, 291–320.
- Младеновић 2013: Радивоје Младеновић, *Говор јужнокосовског села Гатње*, Институт за српски језик САНУ, Монографије 18, Београд.
- Павловић 2006: Слободан Павловић, *Детерминативни надежи у старосрпској пословноправној писмености*, Матица српска, Нови Сад.
- Пипер 2001: Predrag Piper, *Jezik i prostor*, Biblioteka XX vek, Beograd.
- Реметић 1996: Слободан Реметић, Српски призренски говор, *Српски дијалектолошки зборник*, XLII, Београд, 319–614.
- Синтакса 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица*, У редакцији академика М. Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига, Нови Сад: Матица српска.
- Стевановић 1986: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма)*, II: *Синтакса*, Београд: Научна књига (4. издање).
- Стојановић 2010: Радосав Стојановић, Црнотравски речник, *Српски дијалектолошки зборник*, LVII, Београд, 1–1060.
- Тома 1998: Пол-Луј Тома, Говори Ниша и околних села, *Српски дијалектолошки зборник*, XLV, Београд, 1–473.
- Ћирић 1983: Љубисав Ћирић, Говор Лужнице, *Српски дијалектолошки зборник*, XXIX, Београд, 1–190.
- Ћирић 1999: Љубисав Ћирић, Говори Понишавља, *Српски дијалектолошки зборник*, XLVI, Београд, 7–262.

Марина Юришич

ПОСТЕРИОРНОСТЬ В ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧСКИХ ГОВОРАХ

Резюме

В данной работе, на основании сербской диалектологической литературы, изучается постериорность в говорах призренско-тимочской диалектной области с целью выявления синтаксиса падежей сербских народных говоров с аналитическим типом склонения. Постериорные предлоги в упомянутых говорах – это предлоги *по*, *после* и *иза*. Предлог *по* является самым частым, тогда как предлог *после* в большинстве данных говоров употребляется параллельно с ним, но обычно используется более редко. Исключением является южное Косово, где предлог *после* является единственным постериорным предлогом, который чаще всего употребляется со старой генитивной формой, реже с общим падежом. Предлог *иза* гораздо более редкий, чем предлоги *по* и *после*, а в темпоральном значении встречается только в говорах нас.п. Црна Трава, Бучум и Бели Поток. В говорах, где используются предлоги *по* и *после*, постериорность выражается при помощи предлога *по*, употребляемого с определенными лексическими средствами (*баба ми живе ше-седам_године по мајку*), или же может быть реализована посредством употребления (исключительно!) предлога *после* в словосочетании, обозначающем точное или приблизительное число дней, недель, лет и т.п., за которым следует детерминированное действие (*он се после неколко годин земљоше*).

Ключевые слова: диалектный синтаксис, призренско-тимочская диалектная область, синтаксис падежей, постериорность, предлоги *по*, *после* и *иза*.

ПРОУЧАВАЊЕ ГРАДСКИХ ГОВОРА У ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКОЈ ОБЛАСТИ

У раду се даје преглед статуса градских говора у досадашњим дијалектолошким истраживањима призренско-тимочке дијалекатске области. Од многобројних монографија, у којима се анализирају говори појединих подручја (Сретечка Жупа, Призрен, Власина, Алексиначко Поморавље, Лужница, Понишавље, Заплање, Горња Пчиња и др.), једино се издваја дело Пол-Луј Томе *Говори Ниша и околних села*, где се језички материјали из града и из села засебно посматрају.

У раду се разматра и могућност испитивања говора градских средина, које представљају административне и културне центре мањих географских целина на територији призренско-тимочке дијалекатске зоне.

Кључне речи: призренско-тимочки говори, градски говори, социјална дијалектологија.

Социјална или урбана дијалектологија за домаћу лингвистику још увек представља новину. Њеним научним методама врата је отворио пројекат *Говор Новог Сада*, на којем су се лингвисти са Универзитета у Новом Саду и поједини истраживачи са Института за српски језик упустили у испитивање стања у језику града. На простору призренско-тимочке дијалекатске области таквог подухвата нема, иако је и она погодно тло за ову врсту истраживања.¹

У Белићевим *Дијалектима источне и јужне Србије* постоје пунктови који се могу назвати градским (додуше, углавном условно). То су: Бабушница, Бела Паланка, Књажевац, Пирот, Врање, Лесковац, Ниш. Међутим, они су стављени у исту раван са мањим, сеоским срединама. Истина, може се рећи да су пре више од 110 година они, вероватно, и били на једнаком или сличном дијалекатском/језичком нивоу.

Бројне монографије о појединачним призренско-тимочким говорима заснивају се на испитивању говора пунктова који се налазе у једној мањој или већој регији те су тако и насловљене: *Говор Сретечке Жупе, Говор Лужнице, Говор Алексиначког Поморавља, Говор Црне Траве и Власине, Говор Понишавља, Говор Заплања, Говор Горње Пчиње*. Свака од ових области има и неки свој административни и културни центар, који би се могао назвати урбаним насељем (Срецака, Бабушница, Алексинац, Сокобања, Црна Трава, Бела Паланка, Пирот, Гаџин Хан, Трговиште и сл.). И у овим детаљним анализама појединих говора ПТ дијалекатске зоне испитивани пунктови углавном се налазе у истом рангу језичке опсервације. Неки аутори опрезно су изостављали градске центре из језичке анализе.

Бабушница није обележена као испитивани пункт у „*Говору Лужнице*“, а уз овај топоним стоји напомена „варошица“ (Ћирић 1983: 14). Алексинац и Сокобања не

---

* tatjana.trajkovic@filfak.ni.ac.rs

** Овај рад настао је у оквиру пројекта 178020 – *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Проф. Бошњаковић даје детаљан преглед и критички осврт на радове у којима се испитују градски говори у Србији (Бошњаковић 2009).

представљају пунктове у Говору Алексиначког Поморавља (Сокобања и из географских разлога). Бела Паланка и Пирот се не обрађују у *Говору Понишавља* (заступљен је само говор села из регије).

Проф. Богдановић износи и разлоге неузимања појединих места за дијалектолошку обраду у *Говору Алексиначког Поморавља*: „[...] изостављају се: на истоку Рсовац и Преконози, на западу: Зубовац и Росица, а из централног дела Житковац, који су, будући варошког типа, са много досељеника из најновијег времена, као и Алексинац, не обрађује“ (Богдановић 1987: 60).

Проф. Ћирић у *Говору Понишавља* истиче: „Ми смо још пре отпочињања прикупљања грађе на терену били у уверењу да градски говор Пирота не представља изворну дијалекатску целину због сталног и снажног досељавања околног становништва. И то не само из ближе, већ и шире околине. Има у њему, на пример, доста Лужничана. Због тога га нисмо узели као пункт за дијалектолошко истраживање, што не значи да истраживање овога говора са социолингвистичког становишта не би било врло корисно“ (Ћирић 1999: 37).

У монографији „*Говор Запаља*“ (Марковић 2000) обрађени су подаци из 34 села Горњег и Доњег Запаља чије је средиште Гаџин Хан, док из самог Гаџиног Хана није прикупљана језичка грађа.

У опису говора Горње Пчиње изнет је и анализиран материјал из девет села општине Трговиште, али из Трговишта нема података. Ауторка објашњава разлоге избора ових села, али не наводи објашњење изостављања Трговишта из обраде (Јуришић 2009).

Постоје и изузеци у нашој дијалектолошкој пракси. Миливој Павловић (1939) је навео места одакле је прикупљао материјал за анализу говора Сретечке Жупе. Међу њима се налази и Срецка као највеће село у жупи и средиште овог подручја, које из језичког угла није издвајано од осталих села, већ једнако третирано као саставни део целине говора Сретечке Жупе. Аутор монографије *Говор Сретечке Жупе* описао је положај овог краја, који је отежавао додир овог становништва са оближњим крајевима, што је ишло у прилог очувању локалног говора. Иако су житељи одлазили на рад ван свог места, па и у друге државе, Павловић тврди да „многи по дугогодишњем бављењу у иностранству сасвим лепо говоре својим дијалектом“ (Павловић 1939: 9). Разлоге аутор налази у томе што је „код становника ове жупе веома развијено субјективно језичко осећање о свом локалном говору, управо зато што је он једна мешавина од разних околних дијалеката“ (Павловић 1939: 9).

У „*Говору Црне Траве и Власине*“ проф. Вукадиновић објашњава статус Црне Траве као градског насеља и она је уврштена као место из којег је током истраживања прикупљана грађа. Интересантни су закључци изнети у монографији који говоре о наступању неких измена у дијалекту. Наиме, иако је испитивање ишло у правцу бележења говора од аутентичних информатора, запажено је да да је промени највише изложено *-л*, које се интезивно замењује са *-о*; у власинском (тимочко-лужничком) говору све се ређе чује *ч*, *џ* < *tj, *dj и *ћ*, *ђ* од *к*, *џ* (насталих у лужничкој палатализацији) код млађег становништва. Ове одлике су се ретко могле чути још у доба писања монографије, те аутор претпоставља да ће стање бити још очигледније за 20–30 година (Вукадиновић 1996: 49).

И у неким другим од наведених радова постоје напомене о разликовању говора младих и старијих представника датог говорног типа. Нпр. проф. Богдановић за говор Алексиначког Поморавља наводи: „Колико смо могли приметити, генерацијски је највеће удаљавање у све чешћој употреби *-о* уместо *-а* < *-л* као и у опадању употребе облика 3. л. мн. презента на *-в* (*имав* и сл.) код млађег нараштаја. Нападнуте су управо најмаркантније јужноморавске одлике!“ (Богдановић 1987: 60).

Проф. Ћирић у Говору Лужнице закључује: „У последње време и у зони I и у зони II присутна је нова тенденција, условљена општом интензификацијом друштвених промена, а то је усвајање књижевнојезичке норме. Она ће у ближој или даљој, перспективи довести до нестајања разлика у говору ових двеју зона, али и овог говора у целини у односу на прогресивније штокавске говоре. У том правцу снажно делују школа и средства масовне комуникације. Овоме би се могла додати и традиционална покретљивост мушког дела стаовништва, при чему, не тако ретко, долази до склапања бракова са девојкама из других крајева, што, опет, има реперкусија на језик и непокретнијег дела становништва“ (Ћирић 1983: 169).²

Рекло би се да на подручју призренско-тимочке дијалекатске области готово да нема села чији говор није описан, што говори о марљивости наших дијалектолога који су веома темељно одрадили свој посао.

С друге стране, издвајају се две монографије и један краћи рад који описују српски говор у градским срединама према традиционалној дијалектолошкој методологији: „*Ђаковачки говор*“ (Стевановић 1950), „*Српски призренски говор*“ (Реметић 1996) и „*Лесковачки говор*“ (Михајловића 1977). Прва два дела донела су, између осталог, закључке о неким језичким утицајима до којих је могло доћи само у таквом градском окружењу, односно, неке фонетске прилике (нпр. палаталност сугласника, губљење два пара африката) можда нису могле бити остварене у етнички компактнијој сеоској средини.³

Стевановић у уводу описа ђаковачког говора истиче: „И наћи данас типични ђаковачки говор у чаршији ђаковичкој, у радњи, на улици, у кафани – то већ није могуће; он још живи само у старој Српској улици, јединој улици где су пре ослобођења од Турака живели Срби, а где је и после, све до Другог светског рата остало да живи оно осамдесетак кућа ђаковичких Срба“ (Стевановић 1950: 5). Даље се са сигурношћу тврди да ће се тај говор временом мењати под утицајем друштвено-економских и културних услова као и изумирањем старијег становништва. Самом аутору било је јасно да се градски идиом разликује од изворног дијалекта и он је, са намером да забележи говор у нестајању, прикупљао грађу од информатора који су га у том тренутку чували.

Професор Реметић је испитивао говор града Призрена, а грађу је прикупљао углавном снимањем спонтаног говора становника Поткаљаје (стрмог дела Призрена, који се налази испод зидина старог града). Аутор ове монографије пошао је од чињенице да је структура српског становништва Призрена, чији је говор проучавао, специфична. Пре свега, ради се о средини у којој се српско становништво у оно време све више смањивало. Женидбама и удајама становништво се мешало са живљем удаљенијим од ове дијалекатске средине. Мушки слој углавном су чинили бивши трговци и занатлије, који су дуго били у контакту са људима различитог порекла и занимања. Све то је утицало на формирање посебног идиома. С обзиром на то „да се у некадашњој престоници српске царевине данас тешко налазе аутентични носиоци дијалекта“ (Реметић 1996: 342), проф. Реметић је трагао за поузданим информаторима од којих је и забележио изворни локални говор на који су велики утицај извршили несловенски језици – турски и албански, као и суседни македонски језик. То значи да

² На тему разлика између говора старије и млађе генерације говорника са ПТ подручја писале су Јаворка Маринковић (*Генерацијска диференцијација као основ дијалекатских разлика у говорима Врањског Поморавља*, Маринковић 1994: 225–230) и Тања Милосављевић (*Међугенерациске разлике у систему источносрбијанских говора*, Милосављевић 2011: 233–238, где се даје преглед радова о ПТ говорима у којима се запажају разлике у говору на генерацијском нивоу).

³ У прилог овоме иду речи М. Стевановића који наводи пример умекшавања сугласника као појаву нарочито везану за градско стаовништво (Стевановић 1950: 71).

су се и у истраживање говора града Призрена пошло од традиционалних дијалектолошких циљева и метода како би се записао говор који полако нестаје. Након анализе српског призренског говора дошло се до закључка који упућује на изузетност баш у градском говору: „Судећи по објављеним резултатима досадашњих истраживања са означеног подручја и увиду у прилике у Призрену, несловенски језици су највише уплива имали управо у генези градског говора призренских Срба. [...] Вишевековни суживот са Турцима, а затим и са Шиптарима, са којима су Срби, претходно, вековима, у ближој или даљој околини вароши имали одговарајуће контакте, морао је оставити трага у језицима трију народа“ (Реметић 1996: 535). Оваква језичка интерференција идеалне услове за своје реализовање имала је управо у градској средини и не би се могло тврдити да би се исто десило у неком мањем, етнички и језички уједначенијем окружењу.

Јован Михајловић је говор Лесковца (иако није сасвим јасно о којем говору се ради: градском или и оном из околине Лесковца) анализирао на основу грађе коју је прикупио од информатора Лесковчана различитог порекла и професија, због чега му се, између осталог, замерало у научним круговима. Међутим, то је, вероватно, био прави прилаз једном градском говору, јер су његови носиоци управо такви: они у свом говору имају како елементе свог матерњег говора, тако и неке од одлика стандардног језика.

Један од начина приступа градском говору понудио је Станислав Станковић у раду под називом „Градски власотиначки говор(и) – социолингвистички процеси (опште карактеристике)“ (Станковић 1997), који је на примеру Власотинца показао како свако од градских насеља носи неко своје обележје од ког треба кренути у истраживање. Наиме, етнички састав градског становништва и његово географско порекло (које говорника одређује и као носиоца другачијег дијалекатског типа) у великој мери одређује градски идиом.

Први пут у дијалекатском раду на материјалу из ПТ области долази до раздвајања грађе из говора града и говора села у монографији „Говори Ниша и околних села“ (Тома 1998), где је сам наслов дела усклађен са циљем и предметом истраживања. Пол-Луј Тома применио је један могући метод у напоредном представљању говора нишких села (са јужноморавским карактеристикама) и града Ниша, која се заснива на једној друштвеној варијабли, а то је место живљења. Примери из сеоског говора означени су кратицама села, док су примери из града обележени бројем под којим се води одређени информатор. На тај начин је напоредо праћено језичко стање у граду и у селу.

Постоји један интересантан рад америчког лингвисте Томаса Магнера (Магнер 1984), у којем је један исти текст дат у три различите језичке, односно, дијалекатске варијанте: нишкој, загребачкој и сплитској. Међутим, нишку верзију је Павле Ивић окарактерисао као „имитацију језика Ивкове славе“ (Ивић 1994: 63), те се не може рећи да се у том случају ради о правом нишком градском говору.

Позивајући на нови подухват у темељнијем проучавању лесковачког говора, проф. Богдановић запажа да „народни говори, поготову они који не стоје у основици књижевног или стандардног језика, трпе многе промене и изложени су затирању појединих, обично највреднијих одлика, јер су те одлике оне које су најудаљеније од стандарда. Оне највише маркирају говорника и није ретко да се у њему јавља осећање инфериорности. Иако то, по правилу не важи за Лесковчане, увек поносне на своју прошлост и свој језик, ипак се догађа да, у сусрету са светом чији је језик ближи књижевном стандарду дијалекатски говорник настоји да елиминише из свог говора ону црту по којој се највише и препознаје“ (Богдановић 2009: 15–16). Оваква визија развоја градских говора, нарочито оних са призренско-тимочког подручја, свакако је блиска истини. Однос говорника према матерњем говору, какав је описао проф. Богдановић,

боље се одржава у некој мањој урбаној средини, док ће приближавање стандардном језику бити израженије у већим центрима, као што је то Ниш.

Још 1994. године Павле Ивић је у оквиру свог прегледа дијалектолошких проучавања говора призренско-тимочке зоне позвао дијалектологе на социолингвистичка проучавања говора града: „То што је Тома учинио у Нишу треба чинити по свим градовима“. Он даље претпоставља да ће се уз Ниш, који спремно прихвата књижевни језик у форми адаптираној свом изговору, наћи градови попут Приштине, Алексинца и Прокупља. Међутим, за градске средине као што су Пирот и Врање наводи да је однос према дијалекту другачији, односно, тамо се народни говор боље одржава. Ивић истиче задатак да се опише „југоисточни тип изговора књижевног језика“, што је, према њему, „говорна стварност која на овом тлу има највећу будућност“ (Ивић 1994: 70).

Собољев је исказао сумњу у могућост успешности рада на градском говору тврдећи да описивање градског говора Пирота данас „представља изванредно тежак, ако не и немогућ задатак“ (Собољев 1995: 206, нап. 10). Овакве тврдње би се могле оспорити тек онда када би се упустило у такав посао.

Приликом прикупљања грађе из прешевског говора,⁴ запазила сам да се и на тако малом подручју, као што је општина Прешево, појављују језички дизбаланси на разини село – град, а да се то не односи на диглосију нити на сам однос млађих и старијих, већ на свакодневни живи говор града, односно села. Анализа једног малог градског говора указала је на могуће путеве којим би се могло кренути у испитивање говора у градским срединама призренско-тимочког дијалекатског подручја.

Прегледом стања у дијалектолошким описима ПТ говора и чињеница да постоје социолингвистички моменти које не треба заобићи, намеће се потреба за измештајем предмета дијалектолошке анализе. Село, као изворни носилац дијалекта је испитано, али се заборавља на стање у говору града (у случају ПТ области то су мање средине у односу на право значење те речи). Свако такво урбано насеље има неке своје карактеристике које га, у зависности од различитих друштвених чинилаца, разликује од сеоског говора. У вези с тим постоји могућност за испитивање говора у граду (нпр. Врање, Пирот, Лесковац, Прокупље, па и оних мањих око којих се окупљају мање групе села: нпр. Лебане, Бујановац, Владичин Хан и сл.). У прилог овоме иду речи Душана Јовића, који, описујући социолингвистичке факторе језичких промена у жупском говору (Јовић 1979), закључује да се разлике између говора града и села све више смањују, а да се тај процес најбоље може пратити „кад се компаративно изучавају мањи градови, какав је Александровац, са селима у непосредном окружењу“ (Јовић 1979: 251).

Идеја о истраживању говора мањих градских средина каквих има на простору ПТ дијалекатске области (Пирот, Лесковац, Врање и сл.) могла би се једним делом остварити по угледу на истраживања у пројекту *Говор Новог Сада*. Сигурно је да би било неопходно прилагођавање типу говора, језичким и друштвеним категоријама. Један од модела истраживања градског говора на тлу ПТ дијалекатске зоне могао би бити издвајање маркантних дијалекатских црта од којих би се истакле најбитније језичке, а онда би се пратило њихово стање у говору одабраних представника из града. Одређивање дијалекатских категорија свакако би било олакшано увидом у постојећу богату литературу о појединим ПТ говорима. Информатори би били груписани према одговарајућим друштвеним варијаблама: нпр. према узрасту, образовању, пореклу (у

---

⁴ Грађа је прикупљана за потребе рада на докторској дисертацији под називом „Говор Прешева“, а она је обухватила материјал из говора 15 прешевских села и из самог Прешева. Анализа сеоског говора рађена је класичним дијалектолошким приступом, а анализа градског говора обележена је социолингвистичком методологијом.

зависности од тога шта нуди друштвено окружење). Као пример најширег груписања по друштвеним категоријама наводим Прокупље, где није довољно одабрати групе говорника према узрасту и образовању, већ и према пореклу (с обзиром на то да је Прокупље место са најширим миграционим утицајем, а поред тога налази се на самој граници ПТ и КР говора). Можда једноставнија истраживања захтевају мањи урбани центри типичних ПТ говора: нпр. Врање, Пирот, Сврљиг и сл. Као град, у најближем смислу те речи, анализа говора Ниша била би нешто комплекснија.

У сваком случају, овакво дијалектолошко испитивање на тлу ПТ говора је свакако неопходно јер нуди нешто другачију слику дијалекта од оне шире, изворне, која је до сада била позната. Потребно је само утврдити предмет (односно град) испитивања, његове социолошке и језичке карактеристике, груписати говорне представнике, а добијене резултате упоредити са стањем у њиховом класичном дијалектолошком опису. Такви резултати се могу статистички представити начином познатом у методологији социјалне дијалектологије (мисли се на индекс фреквенције, где се креће од формуле: број примера са дијалекатским обележјем подељен бројем свих забележених примера пута 100). Сигурно је да би резултати били другачији од основног дијалектолошког описа шире регије (која се, заправо, односи на говор села), јер, ако се до тога дошло у опису градског говора једног малог Прешева, свакако би било видљивије у једном Пироту или Врању.

Овим радом жели се указати на потребу савремене српске дијалектологије за истраживањима стања у градским говорима, при чему нас, пре свега, интересује призренско-тимочка дијалекатска зона. С обзиром на њене посебности у односу на остатак српских дијалеката, било би заиста интересантно утврдити какав је то идиом, односно идиоми, једног од дијалекатских типова заступљеног у градовима овог подручја, колико се он разликује од свог руралног окружења, који је то ниво удаљавања од изворности дијалекта, а колики је степен приближавања стандарду. Дакле, утврдити основне елементе по којима се говор градске средине разликује од сеоске, а по чему и представља својеврстан вернакулар, који може бити путоказ развојног пута датог дијалекта. Стање градског говора може указати на осетљиве дијалекатске категорије које могу бити подложне променама у даљем развоју дијалекта.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1999: Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Изабрана дела Александра Белића, IX том, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Богдановић 1987: Недељко Богдановић, *Говор Алексиначког Поморавља*, у: *Српски дијалектолошки зборник*, XXXIII, Београд: САНУ, Институт за српски језик, 7–302.
- Богдановић 2009: Недељко Богдановић, *О лесковачком говору*. Прилози познавању српских народних говора 1, Лесковачки културни центар, Лесковац.
- Бошњаковић 2009: Жарко Бошњаковић, *Испитивања градских говора у Србији*, у: *Говор Новог Сада, св. 1: Фонетске особине*, Лингвистичке свеске 8, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику, 47–76.
- Вукадиновић 1996: Вукадиновић 1996: Вилотије Вукадиновић, *Говор Црне Траве и Власине*, у: *Српски дијалектолошки зборник*, XLII, Београд: САНУ, Институт за српски језик, 1–317.

- Ивић 1994: Павле Ивић, Дијалектолошка проучавања говора призренско тимочке зоне, у: *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, Зборник радова са научног скупа, Ниш: Филозофски факултет, 55–71.
- Јуришић 2009: Марина Јуришић, *Говор Горње Пчиње: гласови и облици*, Монографије 6, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Јовића 1979: Душан Јовић, Социолингвистички фактори језичких промена у жупском говору, у: *Књижевност и језик*, 26/2–3, Београд, 243–251.
- Магнер 1984: Thomas. F. Magner, Gradski dijalekti u Jugoslaviji, *Argumenti*, 1–2, Rijeka: 187–195.
- Марковић 2000: Јордана Марковић, Говор Запања, у: *Српски дијалектолошки зборник*, XVII, Београд: САНУ, Институт за српски језик, 7–307.
- Маринковић 1994: Јаворка Маринковић, Генерацијска диференцијација као основ дијалекатских разлика у говорима Брањског Поморавља, *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, Зборник радова са научног скупа, Ниш: Филозофски факултет, 225–230.
- Милосављевић 2011: Тања Милосављевић, Међугенерациске разлике у систему источносрбијанских говора, *Октоих*, Часопис Одјељења за српски језик и књижевност, Год. 1, бр. 1 / 2, Матица српска, Дрштво чланова у Црној Гори, 233–238.
- Михајловић 1977: Јован Михајловић, *Лесковачки говор*, књ. 24, Лесковац: Библиотека Народног музеја.
- Московљевић 1921: Неколико речи о београдском говору, у: *Zbornik Filoloških i lingvističkih studija: Aleksandru Beliću povodom 25-godišnjice njegova naučna rada posvećuju njegovi prijatelji i učenici*. Beograd: S. B. Cvijanović. 132–140.
- Павловић 1939: Миљивој Павловић, Говор Сретечке Жупе, Српски дијалектолошки зборник, VIII, Српска краљевска академија, Београд.
- Реметић 1996: Слободан Реметић, Српски призренски говор, у: *Српски дијалектолошки зборник*, XLII, Београд: САНУ, Институт за српски језик, 319–614.
- Собољев 1995: Адреј Собољев, О пиротском говору у светлости најновијих истраживања, *Пиротски зборник*, књ. 21, Пирот, 195–214.
- Станковић 1997: Станислав Станковић, Градски власотиначки говор(и) – социолингвистички процеси (опште карактеристике), у: *О српским народним говорима*, Дани духовног преображења IV (Научни скуп, Деспотовац, 21–22. 8. 1996), Деспотовац, 167–179.
- Стевановић 1950: Михаило Стевановић, *Ваковачки говор*, Српски дијалектолошки зборник, XI, Београд, 1–152.
- Тома 1998: Пол-Луј Тома, *Говори Ниша и околних села*, Ниш: Просвета, Београд: Српски дијалектолошки зборник, XLV, Институт за српски језик САНУ.
- Ћирић 1983: Љубисав Ћирић, Говор Лужнице, у: *Српски дијалектолошки зборник*, XXIX, Београд: САНУ, Институт за српски језик, 7–119.
- Ћирић 1999: Љубисав Ћирић, Говори Понишавља, у: *Српски дијалектолошки зборник*, XLVI, Београд: САНУ, Институт за српски језик, 7–262.

Tatjana Trajković

RESEARCH OF CITY SPEECHES IN PRIZREN-TIMOK AREA

Summary

This paper provides an overview of monographs describing Prizren-Timok speeches tracking relationship with the condition village speech and speech administrative and cultural center of certain areas. The paper analyzed attitude of the authors when selected by place for research and determines whether they are real difference between speech of village and speech of small town. It was concluded that the authors of monographs Prizren Timok speaks mostly fenced in advance of the speech research urban areas. For studies that dealt with the linguistic situation in certain cities (Djakovica, Prizren, Leskovac) material is collected and analyzed classical dialectological process. Extracting Work Speeches of Nis and nearby villages where the dialectological prism in some way moved and where the stands city language material from material of a rural area.

This paper provides a review and reminder of Pavle Ivić for explore the city speeches in Prizren-Timok dialectal area. Then, explains the need and possible ways of approach Prizren-Timok city speeches.

Key words: Prizren-Timok speeches, city speech, social dialectology.

СУФИКСИ СУБЈЕКТИВНЕ ОЦЕНЕ У ДОМЕНУ НОМИНАЦИЈЕ ЧОВЕКА У ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИМ ГОВОРИМА (ДИЈАХРОНИЈСКИ И СИНХРОНИЈСКИ АСПЕКТ)

Семантичко поље 'човек' представља неисцрпни корпус именичких експресива којима се у српским народним говорима означава особа према неком спољашњем (телесном) или унутрашњем (психичком, моралном, интелектуалном) својству. На призренско-тимочком дијалекатском простору пратићемо дистрибуцију суфикса субјективне оцене са дијакхронског и синхронског аспекта. Праћењем развоја суфикса позитивне и негативне оцене од Белића до данас могуће је уочити извесне законитости деривационих процеса у семантичкој категорији именовања човека, доминацију и продуктивност појединих наставака, као и пресемантизацију примарно неутралних именичких суфикса који у додиру са експресивном основом добијају конотативни карактер.

Кључне речи: Експресиви, суфикси субјективне оцене, призренско-тимочки говори.

Деценију уназад све већу пажњу дериватолога, лексиколога, семантичара закупаља слој експресивне лексике у савременом српском језику и његовим дијалектима. У домаћој лингвистичкој литератури, на основама савремених славистичких језичких теорија развили су се нови правци сагледавања проблематике експресива и њихове обраде у стандарним и дијалекатским речницима. Полазећи од традиционалног лексичко-граматичког приступа, аутори анализу овог лексичког типа спроводе у оквирима семантичко-прагматичког модела. Модерне анализе, поред описа творбено-семантичке структуре, при чему се истичу граматичка својства лексичких јединица, уочавају и ситуационе, контекстуалне услове у којима се актуелизира експресивно-емотивно значење лексема (Драгићевић 2001; Клајн 2003; Ристић 2004; Гортан-Премк 2004; Ћорић 2008; Јовановић 2010; Штасни 2013). Феномену експресивности приступа се са становишта когнитивизма и антропоцентризма, који се заснива на аксиому да сваки појам означен језиком одражава и човеков однос према њему. Разматрајући статус експресива у савременом српском језику, С. Ристић истиче да је за њихову реализацију битан субјекат именовања, те да је за њихово функционисање поред адресанта важан и адресат, с обзиром на то да се јављају као експоненти експресивног говорног чина (Ристић 2004: 87). Стога, осим дескриптивног и аксиолошког значења, експресивне номинационе јединице садрже и емоционално значење, које носи информацију о емоционалном стању субјекта именовања у моменту говора. Конотативни макроплан експресивних језичких елемената укључује компоненте субјективне оцене двоструке модалности – опште оцене засноване на параметру добро / лоше и емоционалне оцене базиране на параметру волим / не волим.

---

* tanja77nis@gmail.com

** Овај рад настао је по пројекту „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (ЕДБ 178020), који се у Институту за српски језик САНУ реализује под руководством академика Слободана Реметића и уз материјалну подршку Министарства просвете и науке Републике Србије.

Когнитивну заснованост оцене експресива чине стандарди и стереотипи језичке заједнице, који као културни слојеви одражавају реалност језичке слике света (Ристић 2004: 24).

Дискурси у којима функционишу експресивне јединице најчешће се везују за разговорни идиом. Експресивност се најдиректније испољава у непосредним комуникативним ситуацијама и у дијалекту, што дијалекатски лексички систем чини квантитативно богатијим номинацијама субјективне оцене у односу на стандард. За разлику од аксиолошки неутралних јединица, које са фиксираним степеном својства у односу на прототип функционишу у централној зони сваког лексичко-семантичког поља, стилски маркиране јединице на емотивној скали оцене имају колебљив статус и гравитирају ка околјезгреном појасу као другостепене номинације. Номинативни инвентар српског језика који припада семантичком пољу 'човек' представља неисцрпни корпус придевских и именичких експресива, који је послужио као полазна грађа за многа творбено-семантички и семантичко-прагматички оријентисана истраживања стандардне и дијалекатске лексике. Експресивним јединицама интегрисаним архисемом 'човек' означава се особа према неком спољашњем (телесном, узрасном, гендерном), унутрашњем (психичком, моралном, интелектуалном) својству или социјалној улози.

Један од начина формирања именичких експресива реализује се на деривационо-семантичком плану – суфиксацијом, где се творбени формант јавља у улози најмаркантнијег сегмента лексичке и семантичке структуре деривата. Истраживање творбених, примарних експресива и модела њихове деривације ареално је ограничено на призренско-тимочку говорну зону. На том дијалекатском простору пратићемо дистрибуцију суфикса субјективне оцене са дијахронијског и синхронијског аспекта. Стању приказаном у *Дијалектима источне и јужне Србије* А. Белића придружићемо хронолошки близак лексички материјал (Збирка речи из Призрена Д. Чемерицића), а њима конфронтирати синхронијски пресек пејоративно конотиране лексике из јабланичког говора (приказан у радовима Р. Жугић о пејоративима за мушка и женска лица) и дијалекатске творбене форманте упоредити са еквивалентима у стандардном језику (према класификацији И. Клајна и творбено-семантичким разматрањима Р. Драгићевић, С. Ристић, Б. Ћорића, В. Јовановић). Пратићемо она обележја конотативности која се испољавају на формалном плану и која се препознају као семантичке компоненте експресивности ван контекста, размотрити ефекте семантичке спојивости пејоративне основе и неутралног суфикса, односно пејоративне творбене основе и експресивно обојеног суфикса, као и прагматичке услове у којима се реализује експресивно значење речи.

Белићев експресивни дијалекатски лексички фонд углавном кореспондира са реалијама из материјалне сфере, тако да је атрибутивно маркирање човека по некој наглашеној телесној или душевној особини сведено на илустрације општијег типа, којима се особа обележава, пре свега по гендерној и узрасној припадности, а у самом именовању скривено је присутан комплекс моралних квалификација. Ретки су примери *nomina attributiva* у *Дијалектима источне и јужне Србије* којима се човек обележава по неком карактеристичном физичком или духовном својству.¹ За критеријум класификације суфикса Белић узима сугласник на који се суфикс завршава (Белић 1905: 362), без обзира на мушко-женску референцију. Из пописа наставака који се најчешће јављају у југоисточним говорима издвајамо методом приказа по значењу само

¹ Разлог овоме треба тражити у ванјезичкој стварности и узети у обзир говорни тип који преовладава на терену у комуникативној ситуацији чији су учесници између академски стручњак који прикупља грађу и информатор – носилац дијалекта.

експресивно нијансиране творбене форманте, које и сам Белић стилски маркира као пејоративне, деминутивне или хипокористичне.

Суфикси негативне оцене са пејоративном конотацијом за означавање мушких лица забележени код Белића су: *-ик* (*бедник, гладник, залудњик* (=беспослен човек)), *-ник* (*пропасник* (=несрећник)), *-ина* (*мужетина*), *-љак* (*родљак*), и са проширењем *-урљак* (*момчурљак*) и *-ужљак* (*момчужљак*), *-ља* (*љжља*), *-ија* (*баћавија*), *-итина* (*муштина, момитина, пастиритина*); а за женска лица *-ина* (*девојчина*), *-ача*; сложени: *-етина* (*заветина, женетина*), *-чина*, *-урина* (*женскурина*), *-љак* (*девојжљак, девојчљак, девојшљак*), *-урљак* (*девојчурљак*), *-итина* (*женитина*).

Директна пејоративна маркација остварена је наставцима *-љак, -урљак, -ужљак, -ља, -ина*, односно сложеним суфиксима за грађење номинација женског рода *-етина, -урина*, који се могу третирали као суфикси негативне оцене. Специфичност творбеног форманта *-итина* у призренско-тимочким говорима је у способности да гради збирне именице пејоративне конотације. Суфикс *-ик, -ник* примарно су неутрални и покривају више творбено-семантичких категорија, али у домену *nomina attributiva* могу добити пејоративни карактер ако ступају у везу са негативно конотираном творбеном основом. Пејоративност семантичког садржаја творбене основе, била она придевска или именичка, преноси се на творбени формант, који постаје експресивно нијансиран.

Највећу фреквентност у процесу деминуције постиже наставак *-џк*, који и Белић квалификује као најчешћи и најобичнији деминутивни суфикс (*виричџк* („детенце”), *браџк, дететџк, детињџк, момџк, мужџк*). За разлику од високе продуктивности коју има *-џк* на простору југоисточне Србије, његов моциони парџак *-ка* у овим говорима је у великој мери изгубио деминутивност. Белић овај процес десемантизације суфикса *-ка* објашњава губљењем основних простих речи од којих је форма са *-ка* изведена или чињеницом да је дериват добио, донекле, друго значење према основној речи. Своје теоријско разматрање Белић поткрепљује лексичким материјалом са терена, где као деминутиве издваја само лексеме *стринка* и *унучка*. Деминутивно семантичку вредност реализују и творбени форманти *-ић* (*момчић, унучић*), *-ица* (*бабица*) и у сложеној форми којом се истиче хипокористична нијанса значења *-ичка* (*бабичка*)², затим *-инка* (*сиротинка*) и *-ушка* (*гостушка*).

Релативно је кратак (четврт века) хронолошки размак између Белићевог боравка на терену и Чемерикићеве лексичке грађе из Призрена, која показује да је највећи број атрибутивних именица изведен неутралним суфиксима, који у контакту са пејоративном основом, најчешће придевском, попримају експресивност мотивних речи.

Примарно неутралне суфиксалне морфеме у контакту са пејоративним основама пресемантизују своје основно значење у конотативном смеру. Нископродуктивним суфиксима субјективне оцене *-оња* (*грдоња, дугоња, главоња*), *-ило* (*грдило*), *-ул'а* (*грдул'а, гадул'а, беснул'а, манитул'а*), *-уша* (*дебел'уша, -ач'а* (*алапач'а, сиртукач'а*), *-ајка* (*таралајка, дембел'ајка*), *-етина* (*курветина, куч'кетина*), *-ештина* (*курвештина*), *-еша* (*катил'еша, мрзеша, изеша*), интензивира се особина исказана мотивним придевом и у значење деривата уноси виши степен пејоративности. Употребом експресивно обојених творбених форманата постиже се снажнији интензитет емоционалног односа и субјективног става према номинату и исказује виши степен експресивности, него номинационим јединицама које припадају творбеном типу

² Сложени наставак *-ичка*, карактеристичан за говоре на југоисточном ареалу српског језичког простора, показује да је *-ка* првобитно имао деминутивно значење, „јер иначе његово додавање суфиксу *-ица*, који је и сам по себи деминутивни наставак, не би имало смисла” (Белић 1905: 375).

пејоративна творбена основа + неутрални творбени формант.³ У оцени младе женске особе значајну улогу играју екстралингвистички фактори, односно морални кодекс и колективни етички стандарди. Аксиолошки план значења условљен је елементима изванјезичке стварности, минимално одступање од важећег и друштвено прихватљивог начина понашања изазива осуду и гнушање јавности, што на језичком нивоу актуелизира сему негативне субјективне оцене (осуда) и емотивну компоненту (гнушање, презир). Именовања *девојч'етина*, *девојчина*, *девојч'иште*, *девојч'ура*, *девојч'урина* укључују и експресивну компоненту стилског типа (номинатор обележава номината експресивним именом са негативном конотацијом) и експресивну компоненту прагматичког типа (номинатор чини то на такав начин да и особи и другима буде јасан његов став). Комбиновање пејоративних суфикса доприноси афективности и јачем интензитету емоционалног изражавања субјективног става. Конотативни део семантичке структуре деривата којима се особа обележава по полу и узрасту у Чемерицићевом корпусу показује тенденцију ка позитивној субјективној оцени, којом се изражава наклоност према денотатима млађе узрасне доби (*бѣпч'е*, *рул'ч'е*, *двегодишња́ч'е*, *двогоч'е*, *алтњнч'е*, *бáнч'е*, *девојч'е*, *мушкарч'е*, *шипáрч'е*, *бѣбѣнце*, *детѣнце*, *бисѣрко*). Примери илуструју фреквенцију деминутивних творбених форманата у призренском говору, где потпуно доминирају форме са *-ч'е*.

Дуалистичка природа човековог интелектуалног, емотивног и моралног устројства рефлектује се на језичкој слици света преко лексичке поларизације. Бинарни опозитни принцип на коме је саздан људски карактер видљиво се одражава на лексикон српског призренског говора и у семантичком и у деривационом смислу. Концептуализација доброг и лошег човека вербализује се лексичким јединицама које имају одговарајућу идеографску вредност и граде психолошки профил идеалног Призренца, односно идеалне Призренке, по моралним стандардима прве половине XX века. Носиоци прототипичних особина позитивно су конотирани, што их чини неутралним члановима опозиције. На негативној оси смештене су номинације атрибутивног типа које се процењују негативно у односу на прототип (*нерабоштија*, *мрзеша*, *залудник*, *дембел'ана*, *бадијави'ија*, *локмаџ'ија*, *дембел'ка*, *дембел'ајка*, *дембел'уша*, *бадијави'ика*, *сиртукач'а*, *гладнич'ина*, *изеша*, *алавко*, *алосија*, *гладница*, *алавица*). У поређењу са семантичко-деривационим системом *nomina attributiva* базираним на карактерним својствима човека у стандарду (Штасни 2013: 168), примећујемо извесне законитости у творби именица ове врсте. Паралелу налазимо у фреквентности наставака *-(н)ик / -(н)ица*, који се најчешће комбинују са придевским основама, и у продуктивности творбених форманата *-ац*, *-ко*, *-ија / -ица*. Призренска лексика носи специфична обележја, која се испољавају у аутентичној употреби експресивних наставака *-ија* (*поруганија*, *оростија*, *нерабоштија*, *алосија*, *и'увендија*), *-лија* (*богал'ија*, *себапл'ија*, *ч'ифтел'ија*), *-ка* (*катил'ка*, *зијанч'арка*, *глотешка*

³ Лексичке јединице којима се квалификује човек на основу маркантне телесне особине или истакнутог дела тела најчешће су деривати са придевом као мотивном речи. Све именице које припадају овој лексичко-семантичкој групи су именице субјективне оцене, а већина њих је пејоративно конотирана. Пејоративност, обично садржана у творбеној основи, преноси се на неутрални суфикс и експресивно боји новонасталу именицу којом се квалификује носилац непожељне особине. Према облицима на *-ко* (*дебелко*, *глуавко*) он *-ац* (*гегавац*, *грбавац*) за мушки род суфиксима *-ка*, *-ица* изведене су именице којима се означавају особе женског пола (*дебел'ка*, *глуал'ка*, *грбавка*, *мрсол'ка*; *гегавица*, *сил'авица*, *глуавица*, *грбавица*, *крњавица*, *рилавица*, *дрл'авица*). Једнокоренске суфиксалне творенице са овим творбеним формантима фигурирају као дублетне форме (*ч'кул'а / ч'кул'авко*; *гегавко / гегавац*; *ч'ел'авко / ч'ел'авац*; *дрл'а*, *дрл'авко / дрл'авац*; *мрсол'ко*, *мрсол'авко / мрсол'авко*; *л'игавко / л'игавац*; *дебел'ка / дебел'ица / дебел'ајка*; *кривач'а / кривка*; *глуавица / глуал'ка / глуач'а*; *глуфтѣрка / глуфтерајка*; *ч'оравица / ч'орáјка*; *грбавка / грбајка / грбавица*; *мрсол'авка / мрсол'авица*; *бргозборница / бргозборка*).

дембел'ка), *-еша* (*катил'еша, мрзеша, изеша*), *-уша* (*дембел'ајка, дембел'уша, пепел'уша -андра копил'андра*). Ниску продуктивност бележе пејоративни суфикси *-ајка* (*дембел'ајка*), *-ач'а* (*сиртукач'а*), *-етина* (*курветина, куч'етина*), *-ештина* (*курвеештина*). Творбени модели којима се гради лексика за исказивање негативног става укључују комбиновање домаћих и турских придевских и именичких основа са домаћим и турским суфиксима, при чему се експресивна вредност деривата заснива на пејоративности мотивне речи или настаје као последица семантичког спајања одређених форманата.

Вредност оцене релативизирана је према норми, према прототипу, и зато компонента апсолутне оцене изражава специфичност колектива, који творбеним и семантичким процесима варирања производи блискозначнице да означи оно што је непожељно, „ненормално”, што се не уклапа у оквире прототипа и тиме га пејоративно маркира. Одступање од норме и социјално неприхватљиве особине услов су за формирање негативног суда и негативне субјективне оцене. Фокусирање пажње представника дијалекта на једну карактеристичну пожељну или непожељну црту прераста у главно обележје личности по којем је одређена особа перципирана у друштвеној заједници и одговарајућим језичким знаком обележена. Репертоар негативне номинације у призренском говору неупоредиво је обимнији у односу на систем јединица позитивне оцене. Оваква (не)пропорционалност одговара стању у другим српским народним говорима (Жугић, 2009, 2010) и књижевном језику (Драгићевић 2001; Штасни 2013).

Синхрони пресек система експресива на призренско-тимочком ареалу даје Р. Жугић кроз творбено-семантичку анализу пејоратива за мушка и женска лица у јабланичком говору (Жугић, 2009, 2010). На корпусу дијалекатских пејоративних лексичких јединица мотивисаних непожељним физичким и карактерним особинама, ауторка прати однос пејоратива са продуктивним суфиксалним морфемама за мушка лица (*-ко, -ља, -оња* и *-ча*) и женска лица *-ка* (*аљавка, бандоглавка, грбавка*), *-ла* (*грбла, ћорла, штрокла*), и *-ица* (*неработница, безосрамница, пакосница*), према експресивима деривираним нископродуктивним суфиксима *-ан* (*брнсан, мрсољан, сиван*), *-ник* (*дрчник, пакосник, изешник*), *-ар* (*стипсар, курвар, чкембар*), *-ач* (*шљокач, мајач, мрдач*), *-(-ј)ак* (*брзак, љутак*) / *-ољак* (*гољак, црцољак*), *-ица* (*бађавица, маница, големница*), *-лија* (*арчлија, сакатлија, манлија*), *-аш* (*големаш, лакмаш, мукомаш*), *-арош* (*скитарош*), *-ез* (*крњез*), *-ина* (*курварина*); односно *-отина* (*замлатотина, липсотина, уалотина*), *-уља* (*бесуља, побегуља*), *-ача* (*копиљача, вампирача, модрача*), *-чина*, *-етина* (*кучкетина*), *-иња* (*божјакиња, -ојла* (*прерипојла, завидојла*), *-уша* (*божјакуша*). Закључци које ауторка износи показују тенденцију неутралних суфикса да се везују за пејоративне творбене основе, а да су нископродуктивни суфикси, по правилу, носиоци пејоративног значења, којима се интензификује експресивност творбене основе за коју се везују и на тај начин се образују деривати који изражавају виши степен пејоративности од високопродуктивних, примарно неутралних суфикса чија је пејоративност настала као резултат њиховог контакта са пејоративном творбеном основом. Запажена је семантичка еквивалентност једнокоренских пејоратива од високопродуктивних и нископродуктивних суфикса (*аздисотина* / *аздисанка, беснуља* / *бесница*), као и ступање у синонимске односе једнокоренских и разнокоренских пејоративних јединица (*бесуља* / *врторепка* / *вуксетина* / *копиларка* / *мрдачка...*).

У поређењу са семантичко-деривационим системом *nomina attributiva* у дијалекту, стање у стандардном језику се битно разликује, посебно у сегменту експресивне лексике и творбених форманата којима се она изводи. Преглед суфикса И.

Клајна укључује наставке са деминутивно-хипокористичким значењем *-ић* (*мужић*), *-ица* (*женица*), *-енце* (*детенце*), *-че* (*момче*, *девојче*), а као аугментативно-пејоративни квалификовани су суфикси *-ина* (*војничина*), *-чина* (*лажовчина*), *-етина* (*бабетина*), *-ура* (*девојчура*) (Клајн 2005: 180–183). Суфиксални творбени форманти који у дијалекту учествују у грађењу пејоративних деривата, попут оних високопродуктивних које наводи Р. Жугић, И. Клајн региструје у другим лексичко-семантичким категоријама. Наводећи лексеме које особу маркирају по неком негативном својству и имају изразит негативни денотативно-конотативни садржај (*издајник*, *клеветник*, *отпадник* (Клајн 2003: 159); *беспосличар*, *сплеткар*, *курвар*, *коцкар* (Клајн 2003: 41–45), *грдуља*, *погануља*, *прзнуља* (Клајн 2003: 195), Клајн експлицитно не истиче њихову експресивну вредност. Међу именицама пејоративне семантике евидентира деривате настале суфиксима *-(j)ак* (*дивљак*, *особењак*, *покварењак*), *-аш* (*батинаш*, *цвикераш*, *фотељаш*), *-иња* (*просјакиња*). Шаљивим или ироничним квалификатором стилски су обележене номинације са суфиксом *-лија* (*факултетлија*, *универзитетлија*, *пубертетлија*) (Клајн 2003: 145–146), *-уља* (*побегуља*, *попишуља*, *смејуља* (Клајн 2003: 195)).

У језику функционишу облици који чине стилску резерву и функционишу напоредо са фреквентнијим неутралним еквивалентом. Маркирани члан пара *политичар* / *политикант*, *музичар* / *музилант*, и поред исте основе и исте категоријалне припадности (вршилац радње), има додатно значење ироније, ниподаштавања, поруге. Носилац стилске обојености изведенице је формантски део, суфикс *-ант*. Код пејоративних лексичких парова типа *глупан* / *глуперда*, *бунитељ* / *бунџија* творбена основа је носилац експресивног садржаја у примерима *глупан* и *бунитељ*, док деривирани номинације са суфиксалним морфемама *-ерда* и *-ија* показују виши степен стилске маркираности. Јачи интензитет експресивности остварују деривирани чланови у лексичким паровима *кретен* / *кретенчина*, *лопов* / *лоповчина*. Индикатор стилске маркираности изведеница какве су филмација, брајлија, парајлија, главоња, брकोња, по мишљењу Б. Ћорића није деривациона основа већ суфикс, што значи да творбени форманти *-ија*, *-лија*, *-оња* могу директно да обликују конотативни аспект значења појединих лексема у домену номинације човека. Ћорић даље истиче важност контекста за актуелизацију експресивности творбеног форманта и за реализацију одређеног типа аксиолошког значења изведене речи. У зависности од говорне ситуације, на пример, лексеме формиране аугментативним суфиксима *-ина* / *-чина*, могу добити сасвим супротно експресивно значење (*војничина*, *официрчина*, *људина*). Експресивни ефекат постиже се додавањем деминутивног суфикса *-ић* у категорији занимања (*професорчић*, *лекарчић*), при чему носилац обележен значењем основинске речи унижава, а његова стручна квалификација подвргава исмевању.

У одређивању интензитета експресивности значаја има и структура суфикса. Овакву тврдњу Ћорић потврђује мотивисаним именицама *женица* (*жена* + *-ица*) и *женичица* (*женица* + *ица*), са редуплицираним суфиксима деминутивног значења, при чему примарни суфикс поседује емотивну обојеност, а секундарни испољава јачи степен стилске обојености. Узрок стилске маркираности изведеница може бити комбиновање генетски различитих елемената. Такве су хибридне формације са домаћом основом и страним суфиксом *дрматор*, *гњаватор*, *шљакатор*, *гребатор* (Ћорић 2008: 177–180). Осим у стандардном језику, Ћорић се бави и типовима творбе експресива у супстандарду, испитујући творбено-семантичке могућности форманата *-(ар)ош*, *-атор*, *-ишка*, *-ијанер*, који имају маргиналну улогу у стандардној, али су веома продуктивни у разговорној сфери. Стилску маркираност *nomina attributiva* и *nomina agentis* добијених помоћу суфикса *-(ар)ош* у свакодневној комуникацији (*женскарош*, *жицарош*, *сплеткарош*, *мућкарош*, *лактарош*), аутор објашњава експресивним

значањем мотивних речи. Конотативна компонента именица изведених суфиксом *-атор* такође је смештена у творбеној основи (*дрматор, шљакатор, гњаватор, гребатор*). Изражену експресивну вредност садрже наставци *-ишка* и *-ијанер* у омладинском жаргону (*косијанер, вискијанер, биоскопијанер*) и стилски директно маркирају дериват. Појачану експресивност жаргонска лексика остварује помоћу суфикса турског порекла *-иџа* и *-лија* (*мрежаџија* „трагалац по интернету”, *светаџија* „уредник вести из света на ТВ”; *сликаџија* „фоторепортер”; *михадлија*) (Ђорић 2008: 182–187).

Осим уочавања деривационих модела грађења деминутивне и аугментативне лексике, В. Јовановић узима у разматрање и семантичко-прагматичке услове реализације у којима се актуелизује емотивно значење деминутива и аугментатива, и то не само у савременом књижевном језику већ и у народним говорима старијег типа (призренско-тимочким и косовско-ресавским). Аутор прави паралелу између продуктивних и непродуктивних творбених модела у стандарду и дијалекту, истичући апсолутну доминацију деминутивног суфикса *-ак / -џк* на говорном ареалу југоисточне Србије, као и високу фреквентност суфикса *-иште* у грађењу именица са пејоративном семантиком и то у домену антропографске лексике (*детиште, људиште*), који у стандарду ретко има аугментативну вредност. Поједини непродуктивни творбени форманти са становишта савременог језика карактеристични су за народне говоре. (*-ерина, -ушина, -урда, -ескара (људескара)*). Јовановић износи запажање слично Ђорићевом у вези са укрштањем на пољима квантитета и квалитета (*докторчић* има пејоративно значење, а *људина* позитивно), где долази до непоклапања формалног израза и садржаја. Такође, истиче значај контекста за реализацију стилске вредности именица субјективне оцене, јер у одређеним говорним ситуацијама негативна оцена мотивне речи може бити потпуно неутралисана, а деминутивни садржај (*гадић, лоповчић, мангунчић*) модификован у хипокористични и позитивно конотиран. Аутор закључује да употреба деминутива и аугментатива у комуникацији не зависи само од садржаја творбене основе и значења суфикса који се за њу везује, већ и од прагматичких момената и од сазнања о свету и човеку кодираних у свести српског човека.

Суфикси који се традиционално убрајају у суфиксе субјективне оцене а учествују у грађењу атрибутивних именица, према истраживању Р. Драгићевић су *-оња* и *-чина* граматичког женског рода и *-ишце* и *-це* средњег рода. У деривацији именица женског рода аугментативно-пејоративни форманти су једино *-ара, -уша* и *-уља* (Драгићевић 2001: 58–59), док сви остали наставци које ауторка набраја спадају у неутралне суфиксе за номинацију мушких и женских лица. Г. Штасни изводи закључак да највећу продуктивност у деривацији *nomina attributiva* мушког рода реализује суфикс *-ик*, а супстантиви женског рода најчешће су изведени наставком *-ица* у категорији номинација мотивисаних позитивним особинама. Пејоративну семантичку вредност остварују форманти *-ац, -ик, -ак / -јак, -ица, -ијан, -ко, -уша, -ара* и *-ица* у комбинацији са творбеном основом експресивног садржаја (Штасни 2013: 167-169). Ђорић 179-180).

Праћењем дистрибуције суфикса позитивне и негативне оцене од Белића до данас могуће је уочити извесне законитости деривационих процеса у семантичкој категорији именовања човека. Компаративни преглед распореда високопродуктивних и нископродуктивних суфикса у призренско-тимочкој говорној зони и стандардном српском језику наводи на тврдњу да је најзаступљенији творбени модел грађења експресивне лексике и у књижевном језику и у народним говорима експресивна творбена основа + неутрални суфикс, при чему суфикс као носилац референције поприма елементе конотативне семантичке структуре мотивне речи (именице, придева,

глагола) којом се денотира позитивна или негативна људска особина. И у дијалекту и у стандарду високу продуктивност у деривацији експресива постижу примарно неутрални суфикси *-ик / -ник -ац, -ко, -ица, -ка* и *-ица*. Дистинкција између стандарда и дијалекта испољава се у слободнијој семантичкој спојивости и већем броју комбинација између пејоративних творбених основа и форманата неутралне експресивне вредности, што се у призренско-тимочким говорима рефлектује на плану лексичког система, богаћењем дијалекатског речничког фонда једнокоренским творбеним и разнокоренским семантичким еквивалентима, а на плану језичке парадигме успостављањем синонимских веза и формирањем синонимских редова. Говори југоисточне Србије одликују се специфичном употребом појединих творбених форманата, којих нема у књижевном језику и другим српским народним говорима. Повишени степен експресивности и наглашени емотивни тоналитет имају типично дијалекатски негативно конотирани суфикси *-љак, -урљак, -ужљак, -ља, -жљак / -шљак / -чљак, -штина, -ештина,; ача, -ајка, -иште, -урина, -отина, -иња, -ојла*, што одсликава афективност и емоционални набој разговорног стила и опуштеног, фамилијарног тона, али и потребе човека из народа да изрази свој лични став, морални суд или емотивни доживљај према носиоцу какве телесне или карактерне особине. Стога, у говорима југоисточне Србије експресивне форме надграђују и усложњавају постојећи лексички систем својеврсним деривационо-семантичким структурама. Карактеристични су и деминутивно-хипокористички творбени форманти као језичка средства којима се на овом подручју манифестује позитивно усмерена експресија *-џк, -ичка, -ишка*, са доминацијом форми на *-че, -це* и *-енце* у односу на стандардне деминутивно-хипокористичке облике. Није неуобичајено грађење именица негативне конотације суфиксима позитивне оцене *-ица (безосрамница, саможивница), -ко (ч'кул'авко, ћопавко)*, при чему се потпуно (*-ица*) или делимично (*-ко*) десемантизује њихово примарно значење. У овој категорији наставак *-ица* учествује у суплетивној моцији, градећи женске номинације паралелне са мушким на *-џ / ац*. Суфиксом *-ко* постиже се ефекат ублажавања експресивности мотивне речи. Значењска некомпатибилност, која се огледа у комбинацији контрастних семантичких садржаја основе и наставка, аутоматски доприноси експресивности.

У временском распону од једног века унутар дијалекта приметна је извесна прогресивност суфикса субјективне оцене, посебно сложених пејоративних суфиксалних морфема, којима се додатно истиче емотивни однос према негативном својству и интензивира експресивност садржаја творбене основе. У односу на Белићев лексички материјал, који дисквалификује атрибутивне именице, што нам је ускратило реалну слику деривирања у категорији именовања човека по негативном својству, и Чемерицићева грађа и синхронијска истраживања Р. Жугић потврђују разрађеност творбено-семантичких модела типа неутрална основа + пејоративни суфикс и пејоративна творбена основа + (сложени) пејоративни суфикс. Корелација између југоисточних српских говора и стандардног српског језика је остварена у доминацији негативних номинација. У домену позитивне номинације дијахронијски пресек показује изузетну продуктивност суфикса субјективне оцене на призренско-тимочком ареалу.

Табела 1. Преглед суфикса у домену номинације човека у призренско-тимочким говорима и стандарду

Суфикси	Говори источне и јужне Србије (А. Белић)	Призренски говор (Д. Чемерицић)	Јабланички говор (Р. Жугић)	Стандардни језик (И. Клајн, Б. Ђорић, Р.

				Драгићевић, Г. Штасни)
Неутрални	-ик (бедник), -ник (пропасник), -џија (бађавџија); -ина (девојчина), -ка	-аџ (дрл'аваџ), -ко (дрл'авко), -а (дрл'а), -ник (бесник), -л'ија (нарафл'ија) -џија (бел'аџ'ија); -ка (дембел'ка), -џ'ика (бел'аџ'ика) -иџа, -ија (богал'ија)	-ко (ћопавко), -ча (ћорча), -ан (љиган), -ник (пакосник), -ар (стипсар), -ач (подваљач), - (-ј)ак (љутак) -џија (свађаџија) -лија (арчлија), -аиш (лакмаиш), -арош (скитарош), -ка (грбавка) / -авка (котравка) / -анка (сиљавка) / -енка (замлатенка) / -љивка (мрсољивка) / -џика (свађаџика) -ајка (жутајка) -ла (дрчла)	-аџ (блесаваџ), -ак (мутљак), -ар (сплеткар), -ан, -ник (дрзник), -џија, -ко (блесавко), -аћ (матораћ), -о (бленто); -ло (блебетало) -иџа (блесавиџа), -ка (маторка),
Аугментативни и пејоративни	-љак (родљак), -жљак /-чљак / -шљак (девојжљак, девојчљак, девојшљак) -урљак (момчурљак), -ужљак (момчужљак) -ља (љжља); -етина (мужетина), -иштина (муштина)	-ач'а (сјртукач'а), -ајка (дембел'ајка), -ул'а (гадул'а), -еиша (катил'еиша), -етина (кучкетина), -еиштина (курвеиштина) -иште (девојч'иште), -ура (девојч'ура), -урина (девојч'урина)	-ља (шашља), -оња (патроња); -отина (замлатотина), -уља (беснуља), -ача (копиљача), -чина (неработчина), -етина (женетина), -иња (божјакиња), -ојла (завидојла), -уша (џандаруша).	-ина (војничина), -оња (главоња) -чина (лажовчина), -етина, -ура, -ара (блентара), -уша (дебелуша) -уља (празнуља) -(ј)ак (чудак, сметењак, себичњак)

Деминутивни и хипокористички	-њк (братњк), -ић (момчић), -ушко (гостушко) -ица (бабица), -ичка (бабичка), -инка (сиротинка) -че (слушче) -це	-че (девојч'е), -ко (бисерко), -енце (бебенце)	-ић (мужић), -чић (синчић), -ица (женица), -енце (детенце), -че (момче), -ичак (добричак) -ица (добрица)

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1905: А. Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, СДЗб I, Београд.
- Драгићевић 2001: Р. Драгићевић, *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику*, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, Књ. 18, Београд.
- Жугић 2009: Р. Жугић, Семантичко-творбена анализа пејоратива за женска лица у јабланичком говору (југозападно од Лесковца), *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 52, 81–106.
- Жугић 2010: Р. Жугић, Пејоративи за мушка лица у јабланичком говору од нископродуктивних суфикса и њихов семантичко-творбени однос према пејоративима са продуктивним суфиксима -ко, -ља, -оња, -ча, *Зборник Матице српске за славистику*, 78, 219–237.
- Жугић 2014: Р. Жугић, Синонимија у лексичко-семантичкој групи пејоратива за женска лица у јабланичком говору, *Зборник радова Филозофског факултета XLIV* (2), 295–314.
- Јовановић 2010: В. Јовановић, *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*, Монографије 9, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Клајн 2003: И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*, Други део, Суфиксација и конверзија, Београд.
- Клајн 2005: И. Клајн, *Граматика српскога језика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Ристић 1996: С. Ристић, Типови експресивне лексике у савременом српском језику, *Јужнословенски филолог*, 52, 57–78.
- Ристић 2004: С. Ристић, *Експресивна лексика у српском језику*, Монографије 1, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Ћорић 2008: Б. Ћорић, *Творба именица у српском језику*, Београд.
- Штасни 2007: Г. Штасни, Атрибутивне именице (*nomina attributiva*) у српском језику, *Српски језик* 12/1–2, 469–483.
- Штасни 2011: Г. Штасни, Номинација човека мотивисана позитивним карактерним особинама, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 54, 167–180.
- Штасни 2013: Г. Штасни, Речи о човеку (Номинација човека у српском језику), Филозофски факултет, Нови Сад.

Tanja Milosavljević

SUFFIXES OF SUBJECTIVE ASSESSMENT IN THE DOMAIN OF THE NOMINATION OF A
MAN IN PRIZREN/TIMOK SPEECHES (DIACHRONIC AND SYNCHRONIC ASPECT)

Summary

The semantic field „a man” presents an endless corpus of nominal expressions which are used in Serbian traditional speeches to signify a person according to some external (corporal) or internal (psychological, moral, intellectual) feature. The research of the creative, primary expressions and the models of their derivations is spaciouly limited to prizren-timok zone of speech. That dialectical space will be involved in following the distribution of suffixes of subjective assessment from diachronic and synchronic aspect. The state which is presented in *The Dialects of eastern and southern Serbia* by A. Belić will be joined by chronologically close lexical material (Collection of words from Prizren by D. Čemerikić), and they will be confronted with the synchronic intersection of pejoratively connoted lexics from Jablanica speech (pesented in the works by R. Žugić about pejorative forms for male and female persons) as well as the dialectical creative formants should be compared with the equivalents in the standard language (according to the classification by I. Klajn and creative – semantic considerations made by R. Dragićević, S. Ristić and B. Ćorić). Following the development of the suffixes with positive and negative assessment from Belić till present time, it is possible to notice certain rules of derivational process in the semantic category of nominating the man, domination and productivity of individual endings, as well as presemantization of the primarily neutral nominal suffixes which in connection with the expressive base receive connotative character. We are going to follow the marks of the connotativity which are manifested on the formal plan and which are recognized as the semantic components of expressivity out of the context.

Key words: Expressive, suffixes of the subjective assessment, prizren-timok speeches.

СТЕПЕН ОЧУВАНОСТИ ПОЛУГЛАСНИКА И ПАЛАТАЛИЗОВАНИХ СУГЛАСНИКА *К, Г* У ТИМОЧКО-ЛУЖНИЧКИМ ГОВОРИМА

Наш рад представља покушај да у светлу Белићевих *Дијалеката источне и јужне Србије* сагледамо промене које захватају фонетски план, а тичу се степена очуваности полугласника, као архаизма својственог целом призренско-тимоком дијалекату, и палатализације сугласника *к* и *г* испред *е, и* и иза *ј, љ, њ* као иновативне одлике тимочко-лужничког говорног типа. Истраживање се заснива на лексичком материјалу сачињеном од придевских и именичких лексема, којима се у неколико одабраних пунктова у сврљишком крају означавају особе мушког пола на основу поседовања особине која се манифестује у спољашњем виду и оставља непријатан естетски утисак.

Кључне речи: српски језик, призренско-тимочки дијалекат, тимочко-лужнички говорни тип, полугласник, палатализовани сугласници *к, г*.

На научном скупу *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, одржаном у Нишкој Бањи 1992. године, П. Ивић назвао је Белићеве *Дијалекте* „магистралном студијом”, која је „обимом и значајем највеће дело на пољу наше дијалектолошке науке”. Том приликом истакао је и Белићеву „ненадмашну прецизност” у бележењу фонетских нијанси, богату грађу, „варијациона поља разних језичких феномена”, „драгоцене обавештења о творби речи и акцентима” (Ивић 1994: 58).

Белићева студија настала на теренском раду почетком прошлог века, обухвата широко подручје с више дијалекатских типова, с очигледном тежњом младог ерудите да уочи заједничке одлике као обележје целине, али и да опише унутрашње разлике које образују посебне дијалекатске зоне и системе.

Управо зато што су Белићеве *Дијалекти источне и јужне Србије* основна и најпотпунија књига о призренско-тимочким говорима, уз то богато документована и ауторитативно структурирана, свако даље истраживање појединих говора, и појединих језичких сегмената с подручја Белићевих *Дијалеката* наслањало се и наслања се на овај темељац. На тај начин су многа питања која је Белић поставио и на ширем плану решавао, продубљена и прецизирана, што је допринело конституисању јасне језичке слике призренско-тимочких говора у оквиру српског говорног подручја као целине.

Међутим, упркос досадашњој истражености, бројни нејезички чиниоци (физички, друштвени, политички и др.)¹ условили су појаву иновација, чија је

---

*anasavic81@gmail.com

** Овај рад настао је по пројекту „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (ЕДБ 178020), који се у Институту за српски језик САНУ реализује под руководством академика Слободана Реметића и уз материјалну подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ У првом реду, све дијалекатске одлике призренско-тимочких говора, регистроване у српској дијалектологији, изложене су снажном утицају школа и медија, које у великој мери утичу на страдање најмаркантнијих дијалекатских одлика и растакање аутохтоног говорног типа. Стицајем околности ово подручје трпи историјске и економске промене које су велики број пунктова на истоку територије

инкорпорираност посебно уочљива у говору млађег становништва, што на језичком плану резултира потребом да се настави с даљим истраживачким радом и интерпретацијом прикупљених језичких чињеница у циљу „прецизирања изоглоса важнијих језичких особина и утврђивања путева и домета дијалекатске диференцијације и кристализације појединих говорних типова унутар ове дијалекатске зоне” (Реметић, рецензија Савић-Грујић: 2008: 71).

У вези с том идејом је и наша тежња да у светлу Белићевих *Дијалеката* сагледамо неке промене забележене на фонетском нивоу у говорима тимочко-лужничког дијалектског типа. Наше истраживање заснива се на лексичком материјалу сачињеном од придевских и именичких лексема, којима се у 13 пунктова² у сврљишском крају,³ који припадају тимочко-лужничком дијалекатском типу, квалификују и номинују особе мушког пола на основу изражености одређене (негативне) физичке особине.

Овом приликом пратићемо промене које захватају фонетски план, а тичу се степена очуваности полугласника, као архаизма својственог целом призренско-тимочком дијалекату, и палатализације сугласника *к* и *г* испред *е*, *и* и *к* иза *ј*, *љ*, *њ* као иновативне одлике тимочко-лужничког говорног типа.⁴

Лингвогеографским картама које прилажемо, прецизира се географско распрострањавање различитих фонетских реализација анализираних лексема. Овакве карте доносе језичка факта на синхронном пресеку, али чињенице које се проналазе на терену и фиксирају преко карата требало би уједно да појашњавају историјски развој језика и предвиђају тенденције даљег развоја.

Тимочки дијалекатски речник Јакше Динића и *Речник тимочког говора* Љубише Рајковића Кожељца⁵ представљају шира подручја у која се делови сврљишког краја укључују као периферија, те смо податке забележене на терену упоредили с онима који су регистровани у њима. Кад год је било могуће, освртали смо се и на стање које је представио А. Белић, мада сама природа грађе није дала много материјала за компарацију. Имајући у виду да је сврљишко говорно подручје детаљно лингвистички обрађено у студији *Говори Бучума и Белог Потока* Н. Богдановића, забележене податке самерили смо томе издању, будући да и сам Бучум припада подручју нашег рада (пункт бр. 6).

Стање полугласника

Чување полугласника, гласа напрегнуте артикулације боје вокала *а*, представља једну од најзначајнијих фонетских особина целог призренско-тимочког дијалекта, која

оставиле без житеља. Још драстичнији је губитак становништва и насеља са западне стране, условљен експанзијом шиптарске имиграције и принудним расељавањем с подручја Косова и Метохије.

² Истраживањем су обухваћени пунктови: Периш (1), Лозан (2), Гушевац (3), Влахово (4), Луково (5), Бучум (6), Гулијан (7), Црнољевница (8), Белоиње (9), Жељево (10), Бурдимо (11), Ђуринац (12), Рибаре (13). Бројеви у загради одговарају бројевима пунктова на картама.

³ Сврљишки крај покривају два дијалекатска типа призренско-тимочке дијалекатске области. Источни део припада тимочко-лужничком, а западни сврљишко-заплањском типу. Заједничке и паралелне одлике ових говорних типова утврђене су у раду *Говори Бучума и Белог Потока* (Богдановић 1979).

⁴ О палатализацији сугласника *г* иза *ј*, *љ*, *њ* говори једино А. Белић (1999: 164) не наводећи примере као потврду таквој реализацији. Остали истраживачи овог говорног подручја ту појаву нису регистровани (Станојевић 1911; Богдановић 1979; Ћирић 1983, 1999).

⁵ *Речник тимочког говора* Љ. Рајковића Кожељца рађен је као диференцијални у односу на *Тимочки дијалекатски речник* Ј. Динића. Од тог начелног става аутор је одступао само у „неким ретким случајевима, и то углавном ако је у питању друго значење речи или друго место акцента у речи” (Рајковић Кожељцац 2014: 9).

ове говоре одваја од остатка штокавске заједнице.⁶ Познато је да је овај вокал најтипичнији под акцентом, док се у другим позицијама отвара те се његов изговор приближава вокалу *a* (Богдановић, Марковић 2000: 148). Међутим, широм говорног подручја забележене су и другачије реализације као резултат различитих асимилационих или аналошких разлога. О прелазном степену полугласности, односно изговорној нијанси између *ь* и вокала *a* у раду неће бити речи, мада не искључујемо могућност да су неки од забележених примера потврда управо таквој вредности.

Степен очуваности полугласника сагледали смо кроз фонетске варијанте лексема: *вашів* (6, 7, 11), *вѣшів* (2, 7–8, 10) / *вашів* (1, 5, 13), *вѣшѣ* (2–4, 6–7, 9–12) / *вѣшѣ* (5), *вѣшко* (2, 7), *вѣшівча* (9), *вашівко* (1, 8, 13), *вашівштина* (1); *малецак* (12), *мљечак* (6, 8–9, 13), *мњецак* (1, 3, 7); *слепѣц* (3–8, 11–12) / *слепѣц* (3, 7); *тњкошѣјес* (1–9, 12–13), *тњкошѣја* (1, 3–5, 7, 11, 13) / *танкошѣја* (8, 10); *ѣклав* (1, 3–5, 7), *ѣклів* (4), *ѣклес* (5, 9); *ѣкѣља* (6, 11), *ѣклоња* (6), *ѣклѣчко* (7, 9), *ѣклѣч* (3), *ѣкловѣн* (3) / *ѣкловѣн* (2); *ѣрномѣњес* (1–4, 7–8, 11–13), *ѣрномѣњас* (6), *ѣрномѣњес* (1–2, 4–6, 8–9).⁷

- = ь
- = а
- ◐ = ь / а

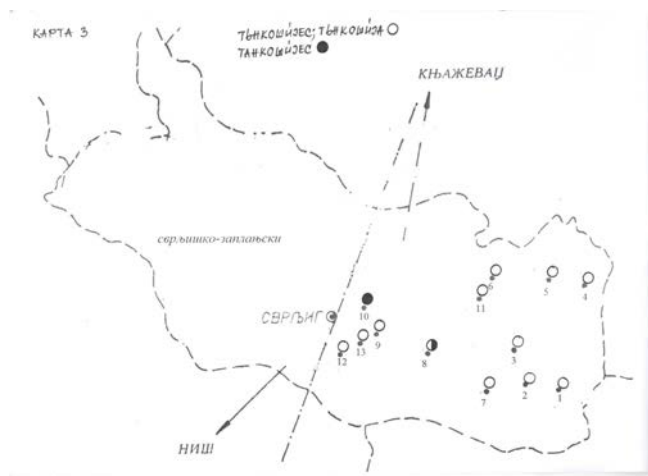
Особа буљавих очију квалификује се и именује придевским и именичким дериватима мотивисаним глаголом *цѣкли* у значењу „гледа нетремице, широм отворених очију, буљи” (Динић 2008: 874; Рајковић Кожељац 2014: 617). Деноминал *цѣкли* настао је од именице *цѣкло* добијене метатезом *st>ts>c* од именице *staklo*, прасл. *stьklo* (Скок III 1973:325). Код већег броја деривата примарни полугласник у корену и под акцентом се одржао: *ѣклав* (1, 3–5, 7), *ѣклес* (5, 9); *ѣкѣља* (6, 11), *ѣклоња* (6). Очувани полугласник ван акцентованог слога забележен је код деривата *ѣклів* (4), *ѣклѣч* (3), *ѣкловѣн* (3). У примерима *ѣклѣчко* (7, 9) и *ѣкловѣн* (2) полугласник ван акцентованог слога прешао је у *a*. Овакве фонетске варијанте с вокалом *a* као континуантом примарног полугласника самостално егзистирају само у пункту 2, док се у пунктовима 7 и 9 употребљавају наредо с фонетским варијантама у којима се полугласник чува. У грађи Н. Богдановића, у Бучуму, забележена је једино глаголска лексема *цѣкли* с очуваним полугласником, што је подударно стању какво смо забележили на терену (Богдановић 1979: 8).

⁶ Белић полугласницима посвећује доста пажње, истичући три кључна момента при њиховом проучавању: 1. *тон или звук*, 2. *дужину самог образовања полугласника* и 3. *место и начин артикулације* (Белић 1999: 87–111).

⁷ Лексема смо ради прегледности навели азбучним редом, док смо стање полугласника сагледали према месту, идући од основе ка наставцима, уз обавезно сагледавање да ли се ради о примарном или секундарном полугласнику, у акцентованом слогу или ван њега.

Географски распоред фонетских варијанти с очуваним полугласником у корену речи ван акцентованог слога и оних у којима је дошло до његове префонологизације, представљен је картографисањем лексеме *вџиџе* / *ваџиџе* и њихових деривата. У једном броју пунктова (6–8, 11) обе варијанте јављају се напоредо. У пунктoвима 2-4, 9-10, 12 потврђене су само варијанте с очуваним полугласником, док се у пунктoвима 1, 5, 13 јављају једино префонологизоване форме. *Тимочки дијалекатски речник* и *Речник тимочког говора* региструју само варијанте с полугласником (Динић 2008: 62; Рајковић Кожељац 2014: 50). А. Белић, а после њега и Н. Богдановић бележе фонетску варијанту *ваџиџа*, која се одликује специфичном артикулационом вредношћу, отворенијом од полугласника, али затворенијом од *a* (Белић 1999: 101; Богдановић 1979: 9).

Очувани полугласник у корену речи у неакцентованом слогу потврђен је и у првом конституенту сложене придевске лексеме прозирне семантике *тњкошијес* (1–9, 12–13) и њоме мотивисаном називу *тњкошија* (1, 3–5, 7, 11, 13). Овакви облици забележени су широм тимочко-лужничког ареала. Изузетак представља само пункт број 10, где самостално егзистира варијанта *танкошија* с префонологизованим полугласником у вокал *a*. Паралелна употреба обе варијанте регистрована је једино у пункту 8. *Тимочки дијалекатски речник* бележи само деривате с очуваним полугласником (Динић 2008: 62), док су у *Речнику тимочког говора* забележени и

облици с очуваним полугласником и континуантом *a* (Рајковић Кожељац 2014: 51). У грађи А. Белића и Н. Богдановића посведочена је само прва лексичка компонента и то у варијантама где се полугласник у свим позицијама чува, али и оним где је дошло до његове делимичне префонологизације: *т^бњк*, *т^бна^бк* (Белић 1999: 94; Богдановић 1979: 8).

Картографисањем придевских лексема *малецак* (12), *мљечак* (6, 8–9, 13), *мљнецак* (1, 3, 7), мотивисаних општесловенским и прасловенским придевом *мали* (Скок II 1972: 374–375), репрезентован је доминантан однос фонетских варијанти у којима је успостављен секундарни полугласник у акцентованом слогу у корену речи, у односу на фонетску варијанту *малецак*, каква је посведочена само у пункту број 12. С друге стране, исти примери сведоче о доследној префонологизацији неакцентованог полугласника у сложеном деминутивном наставку *-ецак/-ечак* (<џк), какву дијалекатски речници не потврђују. *Тимочки дијалекатски речник* региструје варијанте *мљеџк*, *мљечџк*, *мњеџк*, *мњечџк* (Динић 2008: 397–398, 400), а *Речник тимочког говора* фонетску варијанту *мњџк* (Рајковић Кожељац 2014: 277). А. Белић бележи само *м^блечак* (Белић 1999: 101), а Н. Богдановић у Бучуму: *мљечџк*, *мњечџк/мњечак*, *мњенџк/мњена^бк* (Богдановић 1979: 7–8), што није сагласно рефлексима потврђеним у картографисаном материјалу.

Широм ареала особа тамне косе и тена квалификује се сложеним придевима *црномљњес* (1–4, 7–8, 11–13), *црномљњас* (6), *црномљњес* (1–2, 4–6, 8–9), изведених из синтагме „(čovjek) *crne masti* (боје) помоћу суфикса *-jast*” (**crnomastnjast*) (Скок I 1971: 277). На карти је дат географски распоред фонетских варијанти са секундарно успостављеним полугласником на месту вокала *a*, у акцентованом слогу, и оних где се

полугласник није развио. У пунктовима 1, 2, 4, 6 посведочене су обе варијанте. Фонетска варијанта *црномѣс* самостално егзистира у пунктовима 3, 7, 11–13, а фонетска варијанта *црномѣс* у пунктовима 5, 9. У *Тимочком дијалекатском речнику* забележена је лексема *црномлѣс*, *-та*, *-то* са значењем „који је тамне боје коже” (Динић 2008: 883), а у *Речнику тимочког говора* лексема *црномањас*, *-та*, *-то* „црномањаст” (Рајковић Кожељац 2014: 625).

Дериват *слепѣц* / *слепѣц* настао је суфиксним поименичењем придева *слеп* (балтословенски, општесловенски и прасловенски придев *slēpъ (Скок III: 284–285)) посредством творбеног наставка *-ѣц* (<-ѣк), који је на читавом штокавском терену дао рефлекс *-ац*. На карти је представљен однос фонетских варијанти у којима се примарни полугласник у наставку и под акцентом чува и оних у којима је, под истим условима, дошло до његове префонологизације у *а*. Варијанта *слепѣц* јавља се самостално широм говорне зоне, док у само два пункта (3, 7) егзистира напоредо с фонетском варијантом *слепѣц*. У *Тимочком дијалекатском речнику* забележена је једино варијанта *слепѣц* (Динић 2008: 766), какву региструје и Н. Богдановић (1979: 8), а што одговара стању на терену.⁸

Стање палатализованих сугласника *к*, *г*

Палатализовање задњонепчаних сугласника *к* и *г* испред *е*, *и* и *к* иза *ј*, *љ*, *њ* и развијање предњонепчаних сугласника *ћ*, *ђ* на њиховом месту представља иновативну одлику тимочко-лужничких говора, која изостаје у сврљишко-заплањском и призренско-јужноморавском дијалекту. У вези с овом појавом А. Белић говори о различитим степенима палаталности „који се каткад налазе у речима истог краја, чак и истог места”, а који може ићи „од врло мале, једва осетне њихове умекшаности до *ћ*, *ђ*” (Белић 1999: 164). Артикулација гласова *ћ* и *ђ* као континуаната палатализованих сугласника *к* и *г* у примерима које смо ми забележили, не разликује се од африката *ћ* и *ђ* у осталим позицијама.

Илустровању ове појаве и установљавању степена њене доледности и очуваности допринело је картографисање фонетских варијанти лексема: *боћуњав* (1–13); *гѣгав*, *-а*, *-о* (12) / *ћѣгав*, *-а*, *-о* (3, 7); *гѣга* (10), *ћѣгша* (7); *длгорукес* (2, 7–10, 12–13), *длгорућес* (1–8, 11); *кѣпа* (10), *кѣпѣц* (1, 5, 9), *ћѣпѣк* (7), *ћѣпѣц* (6); *ћујав* (4–5), *ћујавичав* (2, 6–7, 9, 11, 13), *ћујало* (1); *ћулав* (1–2, 4–8, 11); *ћулча* (2–7, 9–11, 13), *килча* (2, 7, 12);

⁸ На истом подручју постоји и хомонимна лексема *слепѣц* у значењу „стуб на платформи запрежних кола”, коју у фонетској варијанти *слепѣац* бележи и А. Белић бележи (1999: 96).

шопéљћа (1–3, 5–7, 9, 11), *шопéљќа* (12); *шћембáт* (3, 5), *шћémбав* (6, 11), *шћémба* (5, 8), *шћémбоња* (2, 5), *шќémба* (12).⁹

□ = ħ, ħ̣

■ = к, г

▣ = ħ, ħ̣ / к, г

Картографисањем творбено и семантички прозирних сложених придевских лексема за квалификацију човека дугих руку *длгорúќес* (2, 7–10, 12–13), *длгорúћес* (1–8, 11) прецизирано је географско распрострањање фонетских варијанти у којима је палатализација *к* испред *е* спроведена, и оних где је она изостала. Картографисан материјал показује да палатализована форма гравитира ка истоку, где су села у планинском делу, даље од града и комуникације с њим, док је она у којој палатализација *к* испред *е* није извршена, забележена у пунктовима на граници са сврљишко-запљанским поддијалектом. Једино у пунктовима 2, 7–8, позиционираним у централном делу испитиваног говорног подручја, егзистирају обе фонетске варијанте. Недоследност у спровођењу палатализације уочио је још и А. Белић, који у неколико тимочко-лужничких пунктова, између осталих, бележи и непалатализовану фонетску варијанту *руќе* (Белић 1999: 165–166).¹⁰ Н. Богдановић (1979: 39) и *Тимочки дијалекатски речник* потврђују само палатализовану варијанту *руће* (Динић 2008: 733), док је у *Речнику тимочког говора* забележен једино облик *длгоруќас*, *-та*, *-то* (Рајковић Кожељац 2014: 96), где услова за палатализацију није ни било.

⁹ Лексеме смо навели азбучним редом, док смо анализу вршили идући од лексема у којима је процес палатализације доследно спроведен (*к* испред *е*, *г* испред *е*, *к* испред *и*, *г* испред *и*, *к* иза *љ*) ка онима где је изостао, притом водећи рачуна да ли се ради о домаћим речима или речима страног порекла и како је то утицало на процес палатализације.

¹⁰ Истом појавом бавио се и Љ. Ћирић говорећи о напоредној употреби обе варијанте или чак изостајању палатализације код високофреквентних домаћих речи (Ћирић 1999: 81).

Особа упадљиво великог трбуха квалификује се придевима *шћѐмбáт*, -а, -о (3, 5), *шћѐмбав*, -а, -о (6, 11), насталим према именици *шкѐмбе* (балкански турцизам персијског порекла из терминологије делова тела (perz. *šikenbe* > tur. *işkembe* = *şikembe*) (Скок III 1973: 400) тела) у пејоративном значењу „дебео стомак”. Исту мотивациону основу и значење имају и именички деривати *шкѐмба* (12) / *шћѐмба* (5, 8), *шћѐмбоња* (2, 5). Наведени примери сведоче да су процесом палатализације сугласника *к* испред *и* захваћени и турцизми и то готово доследно јер је пример без палатализације забележен само у пункту 12. Стање на терену компатибилно је оном које региструју речници (Динић 2008: 919; Рајковић Кожељац 2014: 646–647).

За квалификацију особа ниског раста, телесно неразвијених и слабашних употребљава се један од неколико фонетски и морфолошки другачијих ликова од исте основе: *кѐпа* (10), *кѐпиц* (1, 5, 9), *шѐпѐк* (7), *шѐпиц* (6). У само два пункта у централном делу говорног подручја потврђене су палатализоване варијанте, док су у рубним источним и западним пунктовима посведочени непалатализовани облици. Будући да нам је порекло основинске речи непознато (Скок II 1972: 75), не можемо говорити о разлозима оваквог превирања. У *Тимочком дијалекатском речнику* и *Речнику тимочког говора* потврђене су само палатализоване варијанте (Динић 2008: 833; Рајковић Кожељац 2014:566).

У мањем броју пунктова за означавање човека који се клати у ходу забележене су придевске лексеме *gėgav*, -a, -o (12) / *hėgav*, -a, -o (1, 3, 7). Основинску реч ових деривата представља глагол *гєга се*, мотивисан оноματοпејом за опонашање радње (Скок I 1971: 558). Процесом даље деривације настале су именичке лексеме *gėga* (10), *hėgша* (7) за именовање мушкарца као носиоца особине садржане у значењу мотивног придева. Картографисањем ових лексема указано је лоцираност форми у којима је палатализација *g* испред *e* спроведена и оних где она изостаје. Речници бележе само палатализоване облике (Динић 2008: 166; Рајковић Кожељац 2014: 115).

Доследна палатализација сугласника *к* испред *и* представљена је картографисањем лексема *hїjav* (4–5), *hїjavичав* (2, 6–7, 9, 11, 13), *hїjало* (1) (од општесл. корена **кyћ-* (Скок II 1972: 77)), којима се квалификује и номинује човек који има кијавицу. Истоветну ситуацију региструју *Тимочки дијалекатски речник* (Динић 2008: 835) и *Речник тимочког говора* (Рајковић Кожељац 2014: 568).

Прецизирањем географске распрострањености придевских и именичких лексема *ћилав* (1–2, 4–8, 11); *ћилча* (2–7, 9–11, 13), *килча* (2, 7, 12) (од општесл. и прасл. **kuła* (Скок II 1972: 79)), којима се означава човек који има килу, болест трбушних органа, указује се на недоследно спроведен процес палатализације сугласника *к* испред *и*. Иако су палатализоване форме знатно заступљеније, у пунктима 7 и 10 посведочене су обе фонетске варијанте, док непалатализована форма *килча* самостално егзистира само у пункту 12. Речници бележе само варијанте у којима је палатализација спроведена (Динић 2008: 835, Рајковић Кожељац 2014: 568).

Човек заражен богињама широм ареала квалификује се придевом *бођињава* (1–13), који сведочи о доследно спроведеној палатализацији сугласника *г* испред *и*. Иако је основинска реч *богиње* лексичка позајмљеница (од дрјет. pl. *Роскен* (Скок I 1971: 182)), на српском говорном подручју је потпуно одомаћена и фонетски и облички адаптирана те је просечан говорник и не препознаје као страну. Исто стање потврђују и Н. Богдановић (1979: 39) и *Тимочки дијалекатски речник* (Динић 2008: 36).

Именичким лексемама *шопељћа* (1–3, 5–7, 9, 11) / *шопељка* (12), мотивисаним глаголом ономапојејског порекла с прасловенским кореном **sop-* (Скок, III: 306), номинује се човек са сметњама у говору. Картографисан материјал указује на готово доследну палатализацију сугласника *к* иза *љ*, која изостаје само у пункту 12, на западној граници тимочко-лужничког поддијалекта. Палатализација је потврђена и у материјалу који је служио за компарацију (Богдановић 1979: 39; Динић 2008: 914; Рајковић Кожељац 2014: 642).

Закључак

	1	2	3	4	5	6
1	○	●	○	○	◐	
2	●	○	○		◐	
3	○	○	○	○	○	◐
4	○	○	○		◐	○
5	○	●	○		●	○
6	○	◐	○	○	◐	○
7	◐	◐	○	○	○	◐
8		◐	◐	○	◐	○
9	◐	○	○	○	◐	
10		○	●			
11	○	◐	○		○	○
12		○	○	●	○	○
13		●	○	○	○	

	1	2	3	4	5	6	7	8
1	□		■	□	□	□	□	□
2	■	□			□	■	□	□
3	□	□		□		□	□	□
4	□				□	□	□	□
5	□	□	■		□	□	□	□
6	□	□	□		□	□	□	□
7	■		□	□	□	■	□	□
8	■	□				□	□	
9	■		■		□	□	□	□
10	■		■	■		□	□	
11	□	□			□	□	□	□
12	■	■		■		■	□	■
13	■				□	□	□	

○ Ђ = 52,56%	□ ђ, ѓ = 55,77%
● а = 8,97%	■ к, г = 12,5%
○ ђ / а = 19,23%	□ ђ, ѓ / к, г = 4,8%
– = 19,23%	– = 26,9%

Општи закључак био би да стање на терену показује занимљива превирања, која су више резултат спољашњих утицаја него унутрашњег развоја. Мали број примера преузетих из само једног домена „човекове физичке особине” и одсуство података у великом броју пунктова препрека су при доношењу прецизнијих закључака. Али, опсервацијом свих забележених фонетских реализација анализираних лексема можемо потврдити да је, било да се ради о полугласнику или палатализованим сугласницима *к*, *г*, њихова фреквенција у тимочко-лужничким говорима толико приметна, те без обзира на бројна превирања и спољашње упливе, и даље представљају битну фонетску одлику ових говора. Шири корпус свакако би дао и прецизније резултате па пред нама остаје задатак да утврдимо да ли стање наших лексема кореспондира са другим случајевима у истом говору.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1999 – Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Изабрана дела Александра Белића, том 9, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Богдановић – Марковић 2000 – Недељко Богдановић и Јордана Марковић, *Практикум из дијалектологије*, Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу.
- Богдановић 1979 – Недељко Богдановић, *Говори Бучума и Белог Потока*, *Српски дијалектолошки зборник*, XXV, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик САНУ.
- Динић 2008 – Јакша Динић, *Тимочки дијалекатски речник*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ивић 1994 – Павле Ивић, Дијалектолошка проучавања говора призренско-тимочке зоне, *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, зборник радова, Ниш, 55–72.
- Ивић 2009 – Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Милорадовић 2007 – Лексема **korljь* и континуанти групе **tort* на словенској језичкој територији, *Јужнословенски филолог*, LXIII, Београд, 83–96.
- Милорадовић 2012 – *Лингвистички атласи – „централни инструмент” савремене дијалектологије*, Београд – Косовска Митровица.
- Рајковић Кожељац 2014: Љубиша Рајковић Кожељац, *Речник тимочког говора*, Неготин: Књижевно-издавачко друштво *Лексика*.
- Савић-Грујић 2008 – Ана Савић-Грујић *Фонолошки опис говора села Гулијана*, *Културна историја Сврљига*, свеска 7, Сврљиг.
- Скок 1971-1974 – Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Станојевић 1911 – Маринко Станојевић, Севернотимочки дијалекат, *Српски дијалектолошки зборник*, II, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик САНУ, 360–464.
- Ђирић 1983 – Љубисав Ђирић, *Говор Лужнице*, *Српски дијалектолошки зборник*, XXIX, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик САНУ.

Ћирић 1999 – Љубисав Ћирић, Говори Понишавља, *Српски дијалектолошки зборник*, XLVI, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

Ana Savić Grujić

THE CONDITION OF SEMIVOWELS AND PALATALIZED CONSONANTS K, G
IN THE TYPE OF SPEECHES OF TIMOK-LUŽNICA

Summary

Belić's study *The Dialects of the eastern and southern Serbia* comprises the wide area of dialectical types, with the obvious tendency of the young erudite to notice the common features as the signs of the whole, but also to describe the internal differences which form the particular dialectical zones and systems.

That is just why Belić's *Dialects* are the basic and the most complete book about prizren-timok speeches, being also abundantly documented and authoritatively structured, every further research of particular speeches and particular language segments from the areas of Belić's *Dialects* have relied on this foundation stone. In that way many questions, which were made by Belić and also widely resolved, were profounded and precized, which actually contributed to the constitution of the clear linguistic image of the prizren-timok speeches in the frame of Serbian speaking area as a wholeness.

However, in spite of the former research, numerous nonlinguistic factors initiated the appearance of the innovations whose incorporation is particularly obvious in the young people's way of speaking, which, on the linguistic plan, results in the need to continue the further research work and the interpretation of the collected linguistic facts.

Having this idea in mind our tendency is to, taking Belić's *Dialects* into consideration, view the changes which demand phonetic plan, and which are referred to the degree of the preservation of semivowels which as archaisms typical of the whole prizren-timok dialect, and the palatalization of the consonants *k* and *g* in front of *e*, *i* and behind *j*, *lj*, *nj* as the innovative features of the timok-lužnica speaking type. The research is based on the lexical material which is made of the adjective and nominal lexemes, which are used to qualify and nominate the persons of male which is based on the expression of certain (most frequently negative) physical characteristics; this is particularly obvious at the several puncts in the area around Svrljig, which belong to the timok-lužnica dialectical type.

Linguogeographical maps, which are attached, are used to precise geographical spreading of the different phonetic realizations of the analyzed lexemes.

Key words: prizren-timok dialect, timok-lužnica speaking type, semivowel, palatalized consonants.

ПРИЛОГ БИБЛИОГРАФИЈИ ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКИХ ГОВОРА ОД 1992. ДО 2014. ГОДИНЕ

Овај рад замишљен је као наставак *Библиографије призренско-тимочких говора*, коју су 1992. године саставили професори Недељко Богдановић, Вилотије Вукадиновић и Јордана Марковић, а затим је, уз допуне, објавили у Зборнику реферата са научног скупа Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката, 1994. године. Она је у истом облику поново штампана 1996. у Зборнику Филозофског факултета у Нишу *Призренско-тимочки говори*, Лексиколошка проучавања, књ. 1. Нова Библиографија треба да садржи све радове везане за проучавање призренско-тимочких говора, који су објављени у периоду од 1992. до 2014. године, али је она, у ствари, инвентар свих таквих радова до којих су аутори могли доћи; из тог разлога названа је *Прилог библиографији призренско-тимочких говора од 1992. до 2014. године*.

Избор радова је, у начелу, извршен према критеријумима успостављеним приликом састављања прве овакве библиографије. Пописани су радови дијалектолошки у стриктном смислу тог термина, ономастички и они везани за проблеме језика текстова из ранијих времена, затим они везани за употребу дијалекта у књижевним делима, дијалекатски текстови (у народним умотворинама, причама из локалне штампе и сл. који нуде корисну дијалекатску грађу). Изостављене су, међутим, књиге које се могу сматрати уџбеницима, писане за студенте на филолошким или учитељским факултетима, затим, прикази, научне критике, поговори, предговори, рецензије и речи са промоција речника или монографија о призренско-тимочким говорима. Захваљујући љубазности колегиница проф. др Љилане Недељков и мр Бранкице Марковић, у ову библиографију унети су и одговарајући подаци које су оне прикупиле за своју библиографију *Дијалекатска лексикографија итокавског наречја (од 1818. до 2014. године)*.¹ Уведена је и једна новина у прикупљању библиографских података – замољени су сви (ауторима познати) србисти, лингвисти, али и особе које су се бавиле проучавањем поменутих говора иако нису филолози по струци, да сами пошаљу списак својих радова који су у сфери интересовања ове библиографије. Нажалост, неки од њих нису одговорили на молбу.

Циљ је био да проучаваоце призренско тимочке дијалекатске области, али и српског језика уопште, овај рад што потпуније обавести о томе шта је досада истраживано и написано о говорима између Призрена и Тимока. Поред неких библиографских јединица налазе се кратка обавештења (у загради) о разлозима због којих су обухваћене овом библиографијом (на пример, две монографије о косовско-ресавским говорима), иако нису у директној вези са призренско-тимочком дијалекатском области или им није био приоритет изучавање њених говора.

---

¹ *Дијалекатска лексикографија итокавског наречја (од 1818. до 2014. године)* припремљена је за штампање у Српском дијалектолошком зборнику LXII (2015).

Скраћенице

(Научни) часописи:

Баштина Институт за проучавање културе Срба, Црногораца, Хрвата и Муслимана (Приштина), од 1997. године је Институт за српску културу (Приштина) и од 2000. године је Институт за српску културу (Приштина – Лепосавић).

Бдење Часопис за књижевност, уметност и културну баштину, Сврљиг – Књажевац.

БЗБ Белопаланачки зборник, Годишњак радова, Народна библиотека „Вук Караџић”, Бела Паланка.

ВГл Врањски гласник, Народни музеј у Врању, Врање.

ВлЗБ Власотиначки зборник, Власотинце.²

ГлЕИ Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности, Београд

ГСЈКњ Годишњак за српски језик и књижевност (од 2003. до 2011. године), Филозофски факултет Универзитета у Нишу
наставак ЗбФФН

ГСЈ Годишњак за српски језик (од 2012. године), Филозофски факултет Универзитета у Нишу
наставак ГСЈКњ (од 2003. до 2011. г.), и пре тога ЗбФФН

ГУФВ Годишњак Учитељског факултета у Врању, Универзитет у Нишу, Учитељски факултет у Врању, Врање.

Градина Часопис за књижевност, уметност и културу, Нова серија, Ниш.

ЕКЗБ Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области, Етно-културолошка радионица, Сврљиг.

ЗбМСФЛ Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад.

ЗбМСС Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад.

ЗбФФП Зборник Филолошког факултета у Приштини (од 1991. до 2001. године), а после 2001. године – Зборник радова Филозофског факултета у Приштини.³

Посебно издање ЗбФФП

Посебно издање ЗбФФП поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу, Косовска Митровица, 2010.

ЗбФФН Зборник радова Филозофског факултета у Нишу, Ниш.
наставља се као ГСЈКњ (од 2003. до 2011. године), а затим као ГСЈ (од 2012. године)⁴

ЗБУФВ Зборник радова Учитељског факултета у Врању, Врање.

---

² Издавач 1. броја (2003) је Културни центар Власотинца и Информативни лист *Власина*, 2. броја (2006) – Културни центар, а 3. (2009) – Народна библиотека „Десанка Максимовић” Власотинце.

³ Од 1989. до 2001. постоји посебно Филолошки факултет у Приштини и у том периоду излази Зборник Филолошког факултета у Приштини. Од 2002. године Филолошки и Филозофски факултет у Приштини поново се сједињују у Филозофски факултет са седиштем у Косовској Митровици (Универзитета у Приштини). Од те године излази из штампе само Зборник Филозофског факултета у Приштини, с тим што се радови филолошких група штампају одвојено у овом зборнику.

⁴ Најпре се 1990. године појавио *Зборник радова Филозофског факултета у Нишу, Српскохрватски језик и југословенске књижевности* (штампан латиницом), 1991–1992. године изашао је други зборник (свеска 2–3) са новим називом – *Зборник радова Филозофског факултета у Нишу, серија Српски језик и књижевност*, 1996. године објављена је трећа књига зборника (свеска 4–5), а свеска 6 штампана је 1998. године.

- ЈФ** Јужнословенски филолог, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик, Београд.
- ЛЗб** Лесковачки зборник, Народни музеј у Лесковцу, Лесковац.
- МЈ** Македонски јазик, Институт за македонски јазик Крсте Мисирков, Скопје.
- НаСтва** Наше стварање, Часопис за науку, књижевност, друштвена питања, културу и уметност, Дом културе „Жика Илић Жути”, Лесковац.
Од 1998. године и броја XLV, дефинисан је као Часопис за књижевност, уметност и културу (Дом културе).
- НЈ** Наш језик, Нова серија, Институт за српски језик САНУ, Београд
- НССУВД** Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд.
- Октоих** Часопис одјељења за српски језик и књижевност Матице српске – Друштва чланова у Црној Гори, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Подгорица, (Београд : Службени гласник).
- ОП** Ономатолошки прилози, Српска академија наука и уметности, Београд.
- ПЗб** Пиротски зборник, Годишњак радова, Народна библиотека Пирот, Пирот⁵
- ПФл** Прилози из филолингвистике (Зборник радова), Филозофски факултет у Нишу, Ниш: бр. I (Лексиколошка проучавања, књ. 3, 1996. година), бр. II (Лексиколошка проучавања, књ. 5, 1998. година), бр. III (Лексиколошка проучавања, књ. 6, 2002. година), бр. IV (Лексиколошка проучавања, књ. 7, 2004. година), бр. V (Лексиколошка проучавања, књ. 8, 2009. година).
- Развитак** Развитак, Зајечар.
- Расковник** Расковник, Народна библиотека „Вук Караџић”, Београд.
- СДЗб** Српски дијалектолошки зборник, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик, Београд.
- СЈ** Српски језик, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Студије српске и словенске, Серија I, Катедре за српски језик Филолошког факултета у Београду, Филозофског факултета у Никшићу, (од 2000. године и) Филозофског факултета Бањалука и Филозофског факултета Српско Сарајево, Београд.
- Славистика** Славистика и словенство од првог српског устанка до наших дана, Славистичко друштво Србије, Београд.

Научни скупови и зборници радова:⁶

Зборник радова са III симпозијума о флори југоисточне Србије (серија Филолингвистика), Лесковац – Пирот, 1993.

Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката, Зборник радова са научног скупа одржаног у Нишкој Бањи јуна 1992. године, Ниш (Филозофски факултет у Нишу, Институт за српски језик САНУ Београд, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу), 1994.

Књижевно дело Стевана Сремца – ново читање, Лингвистичка секција, Зборник радова са истоимене научне конференције одржане у Нишу 15. и 16. новембра 1996. у Нишу, Ниш, 1997.

⁵ У броју 17–18 (1992) и 19–20 (1994) окарактерисан је као *Годишњак радова о Пироту и Пироћанцима*, а од броја 21 (1995) као *Годишњак радова*. Од 1995. године издавач је Народна библиотека у Пироту.

⁶ Уколико се неки научни скуп или зборник радова спомиње бар три пута у Библиографији, уведена је скраћеница за њега.

О српским народним говорима, Научни скуп, Деспотовац 21–22. 8. 1996, Дани српскога духовног преображења IV, Деспотовац (Народна библиотека Ресавска школа), 1997.

Дијалектолошка истраживања, Зборник радова, Филозофски факултет у Нишу, Ниш.

Трапезата в културата на българи и сърби / Трпеза у култури Бугара и Срба, Велико Трново, 2004.

Живот и дело академика Павла Ивића, Зборник радова са трећег међународног научног скупа (Градска библиотека у Суботици, Српска академија наука и уметности, Филозофски факултет у Новом Саду, Народна библиотека Србије, Матица српска, Институт за српски језик САНУ), Суботица – Нови Сад – Београд, 2004 (у каталогизацији – 2005).

У духу традиције, Зборник радова, Огранак Вукове задужбине, Библиотека Баштина 2, Ниш, 2005.

Језичка култура јавног живота, Зборник радова 1 (Посебна издања 1), Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик, Ниш, 2007.

Зборник Института за српски језик САНУ I (посвећено др Драгу Ћупићу поводом 75-годишњице живота), Београд, 2008.

Српски језик, књижевност и уметност, Зборници радова са Међународног научног скупа *Српски језик, књижевност и уметност*, који се одржава у Крагујевцу у организацији Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу: *Српски језик и друштвена кретања* (одржан 31. октобра и 1. новембра 2006. године), Књига 1, 2007; *Српски језик у (кон)тексту* (одржан 26. и 27. октобра 2007. године), Књига 1, 2008; *Српски језик у употреби* (одржан 31. октобра и 1. новембра 2008. године), Књига 1, 2009; *Језички систем и употреба језика* (одржан 30. и 31. октобра 2009. године), Књига I, 2010; *Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности* (одржан 29. и 30. октобра 2010. године), Књига I, 2011; *Структурне карактеристике српског језика* (одржан 28. и 29. октобра 2011. године), Књига I, 2012; *Традиције и иновације у савременом српском језику* (одржан 26. и 27. октобра 2012. године), Књига I, 2013; *Вишезначност у језику* (одржан 25. и 26. октобра 2013. године), Књига 1, 2014.

Шта очекујем од проучавања језика писаца (Излагања са радног скупа младих истраживача, у Нишу 10. јуна 2008. године), прир. Недељко Богдановић и Мирјана Илић, Писци и језик, Књига 1, Ниш (Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик), 2009, 104 стр.

Именослови српских писаца, прир. Ана Савић-Грујић и Недељко Богдановић, Писци и језик, Књига 2, Ниш (Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик), 2009, 179 стр. (*Азбучни именослов* стр. 126–146. и *Тематски регистар имена* стр. 147–151. на крају овога зборника обједињују податке из свих радова).

Квантитативни односи у прозном тексту, прир. Јелена Стошић и Недељко Богдановић, Писци и језик 3, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик, Ниш, Свен, 2009.

Радови одсека за српски језик, Зборник, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш.

Дијалекат – дијалекатска књижевност, Зборник радова са научног скупа одржаног у Лесковцу 25. и 26. септембра 2008. године (одговорни уредник Радмила Жугић), Лесковац (Лесковачки културни центар), 2009.

Дијалекат – дијалекатска књижевност 3, Зборник радова са научног скупа одржаног у Лесковцу 18. децембра 2010. године (одговорни уредник Радмила Жугић), Лесковац (Лесковачки културни центар), 2011.

Косово и Метохија у цивилизацијским токовима, Међународни тематски зборник, Књига 1: Језик и народна традиција, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2010.

Истраживања српског језика на Косову и Метохији, Зборник радова, Књига 1 (2008), Књига 2 (2009), Књига 3 (2010), Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, Косовска Митровица. (Књига 1 и 2 су изашле из штампе 2010, а књига 3 – 2011. године)

Тело и одело у култури Срба и Бугара / Тяло и дрехи в културата на Сърби и Българи, ур. Владимир Јовановић, Зборник радова, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2010.

Лексички слојеви, Прилози фреквенцијском речнику српског језика, прир. Недељко Богдановић и Ана Савић Грујић, Писци и језик 7, Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик, Ниш, Свен, 2012.

Име у култури Срба и Бугара / Името в културата на Сърби и Българи, Зборник радова, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2012.

НИСУН – Филологија и универзитет, Тематски зборник радова, Наука и савремени универзитет 1, Главни и одговорни уредник: проф. др Бојана Димитријевић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу, Ниш, 2012.

Језик, књижевност и култура, Тематски зборник радова, Наука и савремени универзитет 3, Главни и одговорни уредник: проф. др Бојана Димитријевић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу, Ниш, 2014.

Путеви и донети дијалекатске лексикографије, Зборник радова са истоименог међународног научног скупа, Библиотека научни скупови, прир. Јордана Марковић, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Ниш, 2013.

Време и пространство в културата на Българи и Сърби / Време и простор у култури Бугара и Срба, Издаелство „Славена”, Варна, 2013.

Стварност и фикција у култури Срба и Бугара/ Реалност и фикција в културата на сърби и българи, прир. Надежда Јовић, Зборник радова, Библиотека Сусрети 10, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2014.

Дијалектолошки атласи

Общкарпатский диалектологический атлас, Выпуск 4, Львов, 1993.

Общкарпатский диалектологический атлас, Выпуск 5, Братислава, 1997.

Общкарпатский диалектологический атлас, Выпуск 6, Будапешт, 2001.

Общкарпатский диалектологический атлас, Выпуск 7, Белград–Нови Сад, 2003.

Общеславянский лингвистический атлас, Серия фонетико-грамматическая, Выпуск 3: Рефлексы *ьг, *ьг, *ьл, *ьл, Warszawa, 1994.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. Выпуск 4б: Рефлексы *ь, *ь, Скопје, 2003.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая. Выпуск 4а: Рефлексы *ь, *ь, Загреб, 2006.

Общеславянский лингвистический атлас, Серия фонетико-грамматическая, Выпуск 5: Рефлексы *о, Москва, 2008.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная, Выпуск 2: Животноводство, Warszawa, 2000.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная, Выпуск 3: Растительный мир, Минск, 2000.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная, Выпуск 8: Профессии и общественная жизнь, Warszawa, 2003.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная, Выпуск 6: Домашнее хозяйство и приготовление пищи, Москва, 2007.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная, Выпуск 9: Человек, Kraków, 2009.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная, Выпуск 4: Сельское хозяйство, Братислава, 2012.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная, Выпуск 10: Народные обычаи, Нестор-История, 2015.

Малый диалектологический атлас балканских языков, Андрей Н. Соболев (ред.), Пробный выпуск, München: Biblion Verlag, 2003, 357 с. (мрежом пунктова обухваћен је и говор села Каменице код Књажевца)

Малый диалектологический атлас балканских языков, Андрей Н. Соболев (ред.), Серия лексическая, Том I, Лексика духовной культуры, München: Biblion Verlag, 2005, 432 с.

Малый диалектологический атлас балканских языков, Андрей Н. Соболев (ред.), Серия грамматическая, с преимущественным вниманием к структуре балканославянских языков, Том I, Категории имени существительного, München: Biblion Verlag, 2005, 264 с.

Малый диалектологический атлас балканских языков, Андрей Н. Соболев (ред.), Серия лексическая, Том II, Человек, Семья, München: Biblion Verlag, 2006, 253 с.

Малый диалектологический атлас балканских языков, Андрей Н. Соболев (ред.), Серия лексическая, Том III, Животноводство, Санкт-Петербург: "Наука"; München: Verlag Otto Sagner, 2009, 665 с.

Марина В. Домосилецкая, *Малый диалектологический атлас балканских языков*, Под ред. А. Н. Соболева, Серия лексическая, Том IV, Ландшафт, Санкт-Петербург: "Наука"; München: Verlag Otto Sagner, 2010, 362 с.

Марина Валентиновна Домосилецкая, *Малый диалектологический атлас балканских языков*, Серия лексическая, Том VI, Лексика материальной культуры. Метеорология, Санкт-Петербург: "Наука"; München: Otto Sagner Verlag, 2012, 350 с.

Малый диалектологический атлас балканских языков, Андрей Н. Соболев (ред.), Серия лексическая, Том VII, Полеводство. Огородничество, Санкт-Петербург: "Наука"; München: Otto Sagner Verlag, 2013, 168 с.

Речници српскога језика

Огледна свеска, Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 15, Београд, 1998 (М. Бјелетић, Ј. Влајић-Поповић, П. Ивић, А. Лома, Б. Сикимић, С. Петровић), L + 99 стр.

Етимолошки речник српског језика, Прва свеска, А–АШ, Александар Лома (уредник), Марта Бјелетић, Јасна Влајић-Поповић, Александар Лома, Снежана Петровић (аутори), Марија Вучковић, Маја Ђокић (сарадници), Београд, 2003, 257 стр.

Етимолошки речник српског језика, Друга свеска, БА–БД (Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за етимолошки речник; Институт за српски језик САНУ, Етимолошки одсек, израдили Марта Бјелетић, Јасна Влајић-Поповић, Марија Вучковић, Маја Ђокић, Александар Лома и Снежана Петровић, уредио Александар Лома), Београд, 2006, 289 стр.

Етимолошки речник српског језика, Трећа свеска, БЕ–БЈ (Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за етимолошки речник; Институт за српски језик САНУ, Етимолошки одсек, израдили Марта Бјелетић, Јасна Влајић-Поповић, Марија Вучковић, Александар Лома и Снежана Петровић, уредио Александар Лома), Београд, 2008, 365 стр.

Речник српскохрватског књижевног и народног језика, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик, Књиге XV (1996), XVI (2001), XVII (2006), XVIII (2010), XIX (2014), Београд.

БИБЛИОГРАФИЈА

1992.

1. Недељко Богдановић, *Изоглосе југоисточне Србије*, Ниш, 1992, 80 стр.
2. Недељко Богдановић, *Неке особине говора Великог Алаша*, **Баштина**, св. 3, 1992, 39–45. (прелазни говор села код Липљана)
3. Недељко Богдановић, *Пиротски ојконими*, **ПЗБ** 17–18, 1992, 41–49.
4. Јакша Динић, *Речник тимочког говора (други додатак)*, **СДЗБ XXXVIII**, 1992, 379–586.
5. Драгољуб Златковић, *Пословице у пиротском говору*, **ПЗБ** 17–18, 1992, 51–71.
6. Павле Ивић, *Инвентар морфолошке проблематике итокавских говора*, **ЗБМСФЛ XXXV/1**, 1992, 195–212.
7. Лаза В. Костић, *Народне приче из лужничког краја*, **Расковник**, Година XVIII, бр. 69–70, јесен-зима 1992, 36–38. (записане приче без акцената)
8. Драгослав Манић Форски, *Народне изреке, пословице и клетве из Лужнице*, **Расковник**, Година XVIII, бр. 69–70, јесен-зима 1992, 36–38. (записи без акцената)
9. Јаворка Маринковић, *Микротопонимија Врања и околине у књижевном делу Борисава Станковића*, **ВГл XXIV–XXV**, 1992, 181–190.
10. Јордана Марковић, *Микротопонимија Великог Крчимира*, **ЗБФФН**, св. 2–3, 1991–1992, 59–74.
11. Бранислав Митровић, *Речник лесковачког говора*, Београд, 1992.
12. Андрей Н. Соболев, *Остатки именного склонения в сербохорватских призренско-тимокских говорах*, Проблемы балканистики, Сборник научных статей, Ред. А. В. Десницкая, Издательство Санкт-Петербургского университета, Санкт-Петербург, 1992, 9–21.
13. Андреј Н. Собољев, *Дијалекатски текстови из села Вратарница*, **ЗБМСФЛ XXXV/1**, 1992, 237–251.
14. Станислав Станковић, *Неке од карактеристика власотиначког говора*, *Задужбина*, V/17, 1992, Београд, 4. стр.
15. Жељко Ћупић, *Фитонимске основе у косовскометохијској топонимији*, **Баштина**, св. 3, 1992, 46–62.

1993.

16. Недељко Богдановић, *Именовање биља по боји*, **Зборник радова са III симпозијума о флори југоисточне Србије**, 35–41. (исто у бр. 129)
17. Недељко Богдановић, *Две дијалекатске иновације у пиротском говору*, **ЗБФФП III**, Приштина, 1993, 23–28.
18. Недељко Богдановић, Борислав Првуловић, *Лексика узгоја конопље и лана села Штитарца*, **Зборник радова са III симпозијума о флори југоисточне Србије**, 63–69. (исто у бр. 130)
19. Драгана Вельковић, *Топоними фитонимског порекла у тимочком говору*, **Зборник радова са III симпозијума о флори југоисточне Србије**, 69–79. (исто у бр. 131)
20. Јасна Влајић-Поповић, *Један семантички помак код експресивних и ономатопејских глагола: 'ударати' → 'јести'*, **НССУВД 21/2**, 1993, 125–132.
21. Вилотије Вукадиновић, *Секундарна значења фитонима у сврљишком крају*, **Зборник радова са III симпозијума о флори југоисточне Србије**, 55–63. (исто у бр. 136)

22. Милосав Вукићевић, *Огледи из дијалектолошких истраживања*, Филолошки факултет, Приштина, 1993. (рад *Особине говора Доње Брњице код Приштине*, стр. 85–96)

23. Лили Лашкова, *За балканизацијата на сърбохърватски и български език*, **ЈФ XLIX**, 1993, 29–56.

24. Драган Лилић, *Фразеолошке иновације у прози Слободана Џунића*, **ЗБФФП III**, Приштина, 1993, 117–125.

25. Драган Лилић, *Лексика биља у прози Слободана Џунића*, **Зборник радова са III симпозијума о флори југоисточне Србије**, 79–87.

26. Јордана Марковић, *Из повртарске лексике Заплања*, **Зборник радова са III симпозијума о флори југоисточне Србије**, 41–54. (исто у бр. 149)

27. Миодраг Марковић, *Речник народног говора у Црној Реци*, Књига 2, **СДЗБ XXXIX**, 1993, 151–398.

28. Надежда Петровић, *Страни елементи у лексици украсног биља*, **Зборник радова са III симпозијума о флори југоисточне Србије**, 17–33. (исто у бр. 159)

29. Снежана Петровић, *Об одном псевдотурцизме: сербохорв. алити „баловатъ”*, Балканско езиковознание/Linguistique balkanique XXXVI/2, Софија, 1993, 159–163.

30. Борислав Првуловић, в. бр. 18, 130.

31. Првослав Радић, *О српско-македонским лексичким паралелама (дијалектолошки аспект)*, **ЈФ XLIX**, 1993, 113–136.

32. Првослав Радић, *Од митолошката лексика на стариот Балкан (Марен)*, Прв научен собир на млади македонисти, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Филолошки факултет – Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици, Скопје, 1993, 327–340.

33. Љубисав Ћирић, *Архаизми пиротског говора у дијахроној перспективи*, **ЗБФФП III**, Приштина, 1993, 228–240.

34. Жељко Ћупић, *Зоонимске основе у косовскометохијској топонимији*, **Баштина**, св. 4, 1993, 17–27.

1994.

35. Марта Бјелетић, *О неким експресивним глаголским префиксима*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 351–358.

36. Марта Бјелетић, *Експресивна средства у творби српскохрватских глагола (на материјалу говора југоисточне Србије)*, **НССУВД 22/2**, 1994, 265–271.

37. Недељко Богдановић, *Императив типа чеке, гледе у говорима призренско-тимочке области*, **ЗБМСФЛ XXXVII**, 1994, 75–81.

38. Н(едељко) Богдановић, В(илоотије) Вукадиновић, Ј(ордана) Марковић, *Библиографија призренско-тимочких говора*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 11–54. (исто у бр. 126)

39. Недељко Богдановић, *Лексичка дисперзија у говорима југоисточне Србије*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 241–251.

40. Жарко Бошњаковић, в. бр. 50.

41. Татјана И. Вендина, *Призренско-тимокские говори в јужнославянском диалектном контексте*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 73–84.

42. Божидар Видоески, *Акцентски системи у јужним српским говорима*, **ЗБМСФЛ XXXVII/1–2**, 1994, 123–130.

43. Божидар Видоески, [Дискусија] **Говори призренско-тимочке области ...**, 235–236, 329–330.

44. Јасна Влајић-Поповић, *Германизми у говорима југоисточне Србије*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 445–456.
45. Јасна Влајић-Поповић, *Семантика у решавању једног етимолошког проблема*, **НССУВД** 22/2, 1994, 185–191.
46. Вилотије Вукадиновић, в. бр. 38.
47. Вилотије Вукадиновић, *Структура микротопонимије једног атара*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 265–271.
48. Славко Вукомановић, *Трагови старих именичких облика у призренско-тимочким говорима*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 189–201.
49. Славко Вукомановић, [Дискусија] **Говори призренско-тимочке области ...**, 327–328.
50. Гордана Драгин, Жарко Бошњакловић, *Лингвогеографски поглед на ратарску лексику југоисточне Србије (Zea mays L.)*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 377–404.
51. Радосав Ђуровић, *Гласови Ђ : Џ и Ћ : Ќ у говорима Сукова (код Пирота), Арбанасца (код Прокупља) и Бучума (код Сврљига)*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 273–282.
52. Радмила Жугић, *Хидронимија доњег тока слива Јабланице (семантички аспект)*, **ЛЗБ** XXXIV, 1994, 101–112.
53. Момчило Златановић, *Турцизми у говору јужне Србије (Врање и околина)*, III део, **ЗБУФВ** I, 1994, 91–101.
54. Драгољуб Златковић, *Лазаричке песме*, **ПЗБ** 19–20, Година XXVII, 1994, 97–106.
55. Павле Ивић, *Дијалектолошка проучавања говора призренско-тимочке зоне*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 55–71. (исто у бр. 144)
56. Павле Ивић, [Дискусија] **Говори призренско-тимочке области ...**, 231–232, 236–238, 328–329.
57. Павле Ивић, *О говору Галипољских Срба*, Целокупна дела Павла Ивића, Приредио Драгољуб Петровић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 1994. (поновљено издање)
58. Радојица Јовићевић, *О једном типу презимена у Сиринићкој жупи*, **ЗБФФП** IV, Приштина, 1994, 129–132.
59. Драган Лилић, *Властита имена у делима Слободана Џунића*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 289–296.
60. Александар Лома, *Језичка прошлост југоисточне Србије у светлу топономастике*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 107–136.
61. Александар Лома, [Дискусија] **Говори призренско-тимочке области ...**, 332.
62. Јаворка Маринковић, *Генерациска диференцијација као основ дијалекатских разлика у говорима Врањског Поморавља*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 225–230.
63. Јордана Марковић, в. бр. 38.
64. Јордана Марковић, *Датив у заплањском селу Велики Крчимир*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 283–287.
65. Драган Микетић, *О презименима и традиционалним родовским именима у Пасјану код Гњилана*, **Баштина**, св. 5, 1994, 33–41.
66. Александар Младеновић, *Напомене о језику неких писаних споменика из Ниша и Пирота у XVIII и XIX веку*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 181–187.
67. Љиљана Недељков, *Хидронимијски апелативи у топонимији југоисточне Србије*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 359–376.

68. Јасмина Недељковић, *Именички суфикси у Хиландарском медицинском кодексу (XVI век)*, Археографски прилози, 16, Београд, 1994, 353–373. (Овај рад је само део ауторове необјављене магистарске тезе под насловом: *Творба именица у Хиландарском медицинском кодексу*)
69. Звездана Павловић, *Хидронимски систем слива Јужне Мораве*, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 10, Београд, 1994.
70. Звездана Павловић, *Топоними са основом врм- / врн-*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 433–444.
71. Звездана Павловић, *Релација апелатив – оним*, Осма југословенска ономастичка конференција, Научни скупови, књига 33, Одјелјење умјетности, књига 11, Подгорица, 1994, 13–16.
72. Ирина П. Петлева, *Значение новых диалектных словарей юго-восточной Сербии для славянской этимологии*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 335–344.
73. Александра Петровић, *Народни називи за крушке у говорима југоисточне Србије*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 405–414.
74. Драгољуб Петровић, *О неким карпато-балканским лексичким реликтима у српско-хрватским дијалектима*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 415–425.
75. Надежда Петровић, *Романизми у пиротском говору*, У светлу царских градова, Прир. Недељко Богдановић, Филозофски факултет у Нишу, Народни музеј у Нишу, Ниш, 1994, 63–72.
76. Асим Пецо, *Савремена акценуација говора Пољанице*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 161–179.
77. Асим Пецо, [Дискусија] **Говори призренско-тимочке области ...**, 234–235, 330–331.
78. Асим Пецо, *Једна паралела (писци и дијалектолози о говорима јужне Србије)*, **ЗбМСФЛ XXXVII**, 1994, 481–491. (упоређују се подаци (грађа) које о дијалектима дају Стеван Сремац и Бора Станковић са оним што су о истим говорима приметили дијалектолози)
79. Мато Пижурница, [Дискусија] **Говори призренско-тимочке области ...**, 333–334.
80. Борислав Првуловић, *Лексика боја у говору села Штитарца код Књажевца*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 317–326.
81. Софија Ракић-Милојковић, *Проблем генитива у прелазном говору Доње Мутнице (код Параћина)*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 215–224.
82. Слободан Реметић, *Акценатски систем у призренском говору*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 203–213.
83. Слободан Реметић, [Дискусија] **Говори призренско-тимочке области ...**, 232–233, 331–332.
84. Слободан Реметић, *Икавизми у призренском говору*, **ЗбМСФЛ XXXVII**, 1994, 533–535.
85. Биљана Сикимић, *Слојеви румунских позајмљеница у југоисточној Србији*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 457–468.
86. Андрей Соболев, *Говор села Вратарница во восточной Сербии в историческом и ареальном освещении*, К постановке проблемы южнославянской ч, џ-зоны, Slavistische Beiträge, Bd. 320, München: Verlag Otto Sagner, 1994, 226 с.
87. Андрей Н. Соболев, *О фонеме s в говорах юго-восточной Сербии*, University of Niš, Facta universitatis, Series: Linguistics and Literature, Vol. 1, No. 1. Niš, 1994, 33–40.

88. А(ндрей) Н. Соболев, *О класификацији источних и југо-источних српских говора*, Вестник Санкт-петербургског универзитета (Историја, јазикознање, литературоведње) Сериа 2, Выпуск 3, Санкт-Петербург, 1994, 29–37.

89. Андрей Соболев, *Структура србохорватског јазиковог пространства в балканском контексте*, *Slavia meridionalis, Studia linguistica slavica et balcanica*, 1, Warszawa, 1994, 77–94.

90. Андреј Н. Собољев, *Тимочко-лужнички говори у јужнословенској ч, џ-зони*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 85–105.

91. Андреј Собољев, [Дискусија] **Говори призренско-тимочке области ...**, 234, 333.

92. Вања Станишић, *О неким призренско-тимочким примерима српско-албанских лексичких односа*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 469–478.

93. Станислав Станковић, *Треће лице множине презента у говору власотиначког краја*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 307–316.

94. Светозар Стијовић, *О неким типовима антропонима у јужној Метохији*, **ЗБФФП IV**, Приштина, 1994, 175–178.

95. Светозар Стијовић, [Дискусија] **Говори призренско-тимочке области ...**, 332.

96. Paul-Louis Thomas, *Говори Ниша и околних села у социолингвистичкој перспективи*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 137–147.

97. Зузана Тополињска, *Инфинитив VS да-субјунктив у формули velle-футура*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 149–160.

98. Зузана Тополињска, [Дискусија] **Говори призренско-тимочке области ...**, 233–234, 238–239, 332–333.

99. Љубисав Ћирић, *Семантичко-творбени модели секундарне патронимије белопаланачког краја*, **Говори призренско-тимочке области ...**, 253–264.

100. Жељко Ћупић, *Анатомска лексика у косовскометохијској топонимији*, **Баштина**, св. 5, 1994, 22–32.

1995.

101. Недељко Богдановић, *Лексика плођења у говорима сврљашког краја*, **ЕКЗБ I**, 1995, 249–254.

102. Вилотије Вукадиновић, *Лексика обичаја из животног циклуса човека (околина Сврљига)*, **ЕКЗБ I**, 1995, 243–248. (речник лексике о рођењу на стр. 245–248)

103. Милосав Вукићевић, *Грнчарска лексика у говору Приштине*, **ЗБФФП V–VI**, Приштина, 1995–1996, 265–272.

104. Радмила Жугић, *Микротопоними доњег тока слива Јабланице мотивисани саставом и особинама тла*, **ЈФ LI**, 1995, 283–289.

105. Радмила Жугић, *Покрајинска лексика Борисава Станковића у Речнику САНУ*, **ВГл XXVIII**, 1995, 115–123.

106. Момчило Златановић, *Варваризми, провинцијализми и друге мање познате речи у књижевном делу Борисава Станковића*, **ВГл XXVIII**, 1995, 81–114.

107. Павле Ивић, *Однос између карашевског и свиничког говора*, **МЈ** [за год. 1989–1990] **XL–XLI**, 1995, 201–215 [Посветено на академик Божидар Видоески по повод 70-годишнината].

108. Дејан Крстић, *Обичаји и веровања око рођења у селу Ошљане*, **ЕКЗБ I**, 1995, 103–110. (село на обронцима Старе планине, Књажевац; у раду су често цитирани информатори; в. и бр. 184)

109. Јаворка Маринковић, *Основне карактеристике говорне зоне у сливовима Прешевске Моравице и Кленичке реке*, **ЗБУФВ II**, 1995, 115–124.

110. Радивоје Младеновић, *Горански говор*, Поглавље у монографији *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска*, Српска академија наука и уметности и Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Посебна издања, књ. 40/II, Београд, 1995, 109–148.
111. Јасмина Недељковић-Ковачевић, *О неким језичким особинама у старим записима и натписима из Пирота и околине (XVI–XIX век)*, Археографски прилози, 17, Београд, 1995, 255–269.
112. Звездана Павловић-Стаменковић, *Однос Стојана Новаковића према ономастичком материјалу (на примеру Пишињског поменика)*, Српска академија наука и уметности, књ. LXXVII, Одељење историјских наука, Београд, 1995, 373–381.
113. Надежда Петровић, *Речник страних и мање познатих речи у „Калчиним причама” Михаила Голубовића*, у: Голубовић Михаило, *Калчине приче*, Просвета, Ниш, 1995, 275–293.
114. Надежда Петровић, *Лексички паралели во сточарската терминологија во некои македонски и српски говори*, Втор научен собир на млади македонисти (Редакциски одбор: Лилјана Минова-Ѓуркова, Славица Велева, Ненад Вујадиновић) изд. Универзитет „Св. Кирил и Методиј”, Филолошки факултет, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици, Скопје, 1995, 371–382.
115. Снежана Петровић, *Неки турцизми у српскохрватској кулинарској терминологији*, **ЈФ** LI, 1995, 223–232.
116. Асим Пецо, *Треће лице множине презент глагола типа: носити, вољети и држати у говорима штокавског нарјечја*, **СДЗБ** XLI, 1995, 491–520.
117. Софија Ракић-Милојковић, *Синтаксички упитник за говоре косовско-ресавске и призренско-тимочке дијалекатске зоне*, **СДЗБ** XLI, 1995, 521–570.
118. Ивана Ранђеловић, *Лексика родбинских односа села Нишевца*, **ЕКЗБ** I, 1995, 275–276.
119. Andrej N. Sobolev, *Die serbokroatische Sprache*, München: Hieronymus Verlag, 1995, 88 S.
120. Андреј Н. Собољев, *О неким јужнословенским говорним оазама у источној Србији, западној Бугарској и Румунији (Вратарница, Ново село, Свиница)*, **ЗБМСФЛ** XXXVIII/2, 1995, 183–207.
121. Андреј Н. Собољев, *О пиротском говору у светлости најновијих истраживања*, **ПЗБ** 21, Година XXVIII, 1995, 195–214.
122. Андреј Н. Соболев, *Пристап кон балканската синтакса*, XXI научна дискусија во Охрид, Скопје, 1995, 185–194.
123. Paul-Luis Thomas, *Govori Niša i okolnih sela u sociolingvističkoj perspektivi*, **ЗБМСФЛ** XXXVIII/1, 1995, 185–191.
124. Љубисав Ћирић, *Претеритална времена у говорима источне Србије*, **ЗБФФП** V–VI, Приштина, 1995–1996, 257–264.
125. Жељко Ћупић, *Боје у косовскометохијској топонимији*, **Баштина**, св. 6, 1995, 9–18.

1996.

126. Недељко Богдановић, Вилотије Вукадиновић, Јордана Марковић, *Библиографија призренско-тимочких говора*, Призренско-тимочки говори, Лексиколошка проучавања, књ. 1, Филозофски факултет у Нишу, 1996, 27–81. (прештампано, в. бр. 38)
127. Недељко Богдановић, *Топоними – поуздани трагови историје*, **ПЗБ** 22, Година XXIX, 1996, 191–194.

128. Недељко Богдановић, *Означавање стилских вредности у дијалекатским речницима југоисточне Србије*, **ЗбФФН**, св. 4–5, 1996, 197–207.
129. Недељко Богдановић, *Именовање биља по боји*, **ПФл I**, 27–32. (прештампано, в. бр. 16)
130. Недељко Богдановић, Борислав Првуловић, *Лексика узгоја конопље и лана села Штитарца*, **ПФл I**, 49–55. (прештампано, в. бр. 18).
131. Драгана Вељковић, *Топоними фитонимског порекла у тимочком говору*, **ПФл I**, 87–97. (прештампано, в. бр. 19)
132. Драгана Вељковић, *Фитоними у топонимији врањског краја*, **ПФл I**, 99–117.
133. Вилотије Вукадиновић, в. бр. 126.
134. Вилотије Вукадиновић, *Говор Црне Траве и Власине*, **СДЗб XLII**, 1996, 1–317.
135. Вилотије Вукадиновић, *Топоними зоонимског порекла*, Лексиколошка проучавања, Књига 2, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 1996, 1–65.
136. Вилотије Вукадиновић, *Секундарна значења фитонима у сврљишком крају*, **ПФл I**, 77–86. (прештампано, в. бр. 21)
137. Вилотије Вукадиновић, *Лексика славских обичаја у сврљишком крају (на примерима села Белоиња и Извора)*, **ЕКЗб II**, 1996, 260–265. (речници на стр. 262–264)
138. Милосав Вукићевић, *Турцизми у називима покућства у говору Приштине и њене околине*, О лексичким позајмљеницама, Зборник радова са научног скупа Стране речи и изрази у српском језику, са освртом на исти проблем у језицима националних мањина, Градска библиотека Суботица – Институт за српски језик САНУ, Суботица–Београд, 1996, 269–275.
139. Душан Живковић, в. бр. 166.
140. Радмила Жугић, *Једно поређење истих или сродних лексичких јединица у бугарском језику и јужноморавском говору српског језика*, **ЈФ LI**, 1996, 169–174.
141. Момчило Златановић, *Из ономастике врањског краја*, Слободна реч, Врање, 1996, Бројеви: 13. IX, 9; 20. IX, 9; 27. IX, 9; 4. X, 11; 11. X, 9; 18. X, 10; 26. X, 12; 31. X, 10; 8. XI, 9; 15. XI, 8; 22. XI, 11; 28. XI, 9; 6. XII, 8; 13. XII, 11; 20. XII, 10; 27. XII, 14.
142. Драгољуб Златковић, *Воденице на Градашничкој реци код Пирота*, **Расковник**, Година XXII, бр. 85–86, јесен-зима 1996, 33–39. (записи о воденицама, без акцената)
143. Драгољуб Златковић, в. бр. 166.
144. Павле Ивић, *Досадашња проучавања говора призренско-тимочке зоне*, Призренско-тимочки говори, Лексиколошка проучавања, књ. 1, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 1996, 5–26. (прештампано, в. бр. 55).
145. Предраг Манић, в. бр. 166.
146. Јаворка Маринковић, *Микротопонимија сливова Прешевске Моравице и Кленичке реке*, **ЗБУФВ III**, 1996, 77–84.
147. Слободан Марјановић, *Правопис и језик протокола Народне скупштине у Нишу из 1878. године*, **НССУВД 25/2**, 1996, 245–253.
148. Јордана Марковић, в. бр. 126.
149. Јордана Марковић, *Из повртарске лексике Заплања*, **ПФл I**, 33–47. (прештампано, в. бр. 26).
150. Јордана Марковић, *Народни називи ливадских биљака*, **ПФл I**, 57–75.
151. Јордана Марковић, *Енклитике као носиоци акцента*, **ЗбФФН**, св. 4–5, 1996, 233–237.

152. Јасмина Недељковић, *О језику тефтера нишког храма Светог Николе (XVIII век)*, Археографски прилози, 18, Београд, 1996, 229–251.
153. Звонимир Николић, в. бр. 166.
154. Никола В. Николић, в. бр. 166.
155. Гојко Петровић, в. бр. 166.
156. Звездана Павловић, *Хидроними Србије*, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 13, Институт за српски језик САНУ, Београд, 421 стр.
157. Каја Панчић-Миленковић, в. бр. 166.
158. Надежда Петровић, *Надимци старих Нишлија*, **ЗбФФН**, св. 4–5, 1996, 239–253.
159. Надежда Петровић, *Страни елементи у лексици украсног биља*, **ПФл** I, 5–25. (прештампано, в. бр. 28)
160. Jasna Vlajić-Popović, *Semantic Evolution of Some Greek Loans in Serbo-Croatian*, *Zeitschrift für Balkanologie* 32/1, Wiesbaden, 1996, 109–116.
161. Слободан Реметић, *Српски призренски говор I (Гласови и облици)*, **СДЗб** XLII, 1996, 319–614.
162. Часлав Ристић, в. бр. 166.
163. Andrej N. Sobolev, *Das Sprachgrenzenproblem im Balkanslavischen*. In: *Sprache und Politik: Die Balkansprachen in Vergangenheit und Gegenwart*. Hrsg. von H. Schaller/Südosteuropa-Jahrbuch. 27. Band. München, 1996. S. 59–74.
164. Paul-Louis Thomas, *Govori Niša i okolnih sela u sociolingvističkoj perspektivi*, **ЗбМСФЛ** XXXVIII/1, 1995, 185–191.
165. Алија Цоговић, *Ономастика Горе*, **ОП** XII, 1996.
166. Ивко Јовановић, Никола В. Николић, Часлав Ристић, Гојко Петровић, Предраг Манић, Каја Панчић-Миленковић, Душан Живковић, Драгољуб Златковић, Звонимир Николић (записивачи), *Микротопонимија слива Темитице и Топлодолске реке*, Микротопонимија Старе планине, **ПЗб** 22, Година XXIX, 1996, 115–194. (уп. са бр. 996)
- 1997.**
167. Сава Анђелковић, в. бр. 204.
168. Недељко Богдановић, *Лесковачки говор у језичкој науци*, Лесковчанин, бр. 2, Лесковац, 1997, 8–9.
169. Недељко Богдановић, *Лексиколошка истраживања југоисточне Србије*, **Славистика**, књ. 1, 1997, 151–153.
170. Недељко Богдановић, *Лесковачки говор међу српским дијалектима*, Лесковчанин, бр. С/3; 15. 8. 1997, 9. (чланак у новинама)
171. Недељко Богдановић, *Језичке појаве на додиру призренско–тимочког и косовско–ресавског дијалекта*, **О српским народним говорима...**, 77–83.
172. Недељко Богдановић, *Именослов „Зоне Замфирове”*, **Књижевно дело Стевана Сремца ...**, 79–83.
173. Милета Букумирић, *Ономастика јужног Косова*, **ОП** XIII, 1997, 339–495.
174. Јасна Влајић-Поповић, Сх. *Оловина ‘старинско пиће налик пиву’*, Кодови словенских култура, Храна 2, Београд, 1997, 163–169.
175. Вилотије Вукадиновић, *Лексика биља у обичајима, веровањима и народној медицини сврљашког краја*, **ЕКЗб** III, 1997, 275–280. (речник народних назива лековитих трава, обичаја и веровања на стр. 277–280)
176. Вилотије Вукадиновић, *Међусобни утицаји косовско-ресавских и призренско-тимочких говора*, **О српским народним говорима...**, 85–97.

177. Милица Грковић, *Лична имена у делима Стевана Сремца као слика средине о којој је писао*, **Књижевно дело Стевана Сремца ...**, 69–77.
178. Радмила Жугић, *Придеви који се односе на човекове особине у говору околине Лебана*, **ЈФ** LIII, 1997, 135–145. (У облику речника.)
179. Момчило Златановић, *Из лексике Пољанице*, **ЗБУФВ** IV, 1997, 87–96.
180. Драгољуб Златковић, *Змија у обичајима и веровањима у пиротском крају*, **ЕКЗБ** III, 1997, 205–210.
181. Ценка Иванова, *Типолошки осврт на језик Стевана Сремца*, **Књижевно дело Стевана Сремца ...**, 93–98.
182. Марина Костић, *Прво лице једнине презента у говору Горње Пчиње*, Прилози проучавању језика, бр. 28/29, Нови Сад, 1997–1998, 191–203.
183. Дејан Крстић, *Култни извори средњег Тимока*, **ЕКЗБ** III, 1997, 137–141.
184. Дејан Крстић, *Обичаји и веровања око рођења у селу Ошљане*, **Развитак**, Година XXXVII, књ. 198–199, 1997, 117–125. (село на обронцима Старе планине, Књажевац; рад је „прошаран” причањем на народном језику, с акцентом; в. и бр. 108)
185. Драгослав Манић Форски, *Лужнички речник*, Дом културе – Бабушница, Бабушница, 1997, 99 стр.
186. Јаворка Маринковић, *Неки продуктивнији суфикси за творбу назива у Врањском Поморављу*, **ЗБУФВ** IV, 1997, 135–142.
187. Слободан Марјановић, *Именице субјективне оцене у „Речнику пиротског говора” и граматичка норма*, **НССУВД** 26/2, 1997, 279–287.
188. Слободан Марјановић, *Неки творбени аспекти у префиксацији*, **Књижевно дело Стевана Сремца ...**, 185–190.
189. Слободан Марјановић, *Грамматичка норма именица субјективне оцене у Речнику пиротског говора*, **СЈ** II/1–2, 1997, 265–283.
190. Јордана Марковић, *Функција и облици ословљавања у „Зони Замфировој”*, **Књижевно дело Стевана Сремца...**, 85–92.
191. Јордана Марковић, *Јужноморавска повртарска лексика*, Филозофски факултет, Ниш, 1997, 132 стр.
192. Александар Милановић, *О неким стилистички маркираним творбеним моделима у делу Стевана Сремца*, **Књижевно дело Стевана Сремца ...**, 161–175.
193. Селена Милићевић, *Предлошко-падежне синтагме и валенце глагола у врањским пословицама*, Језичке мене и живот речи, Огледи из лингвистике, Ваљево, 1997, стр. ? (рад садржи око 200 пословица забележених од Олге Златановић, рођене у Врању 1911. године)
194. Радивоје Младеновић, *Падежне дистинкције у говорима Шарпланинске области*, **О српским народним говорима...**, 141–154.
195. Радивоје Младеновић, *О једном периферном српско-македонском говору*, **СЈ** II/1–2, 1997, 245–263.
196. Надежда Петровић, *Славенизми у Сремчевим делима*, **Књижевно дело Стевана Сремца ...**, 145–159.
197. Слободан Реметић, *Српски призренски говор у светлу језичке интерференције*, **О српским народним говорима...**, 155–165.
198. Андреј Собољев, *О синтакси јужноцрногорских и источносрбијанских говора са гледишта балканологије*, **О српским народним говорима...**, 9–20.
199. А(ндреј) Н. Соболев, *Заметки о парадигмах бытийных конструкций с предикатами esse и habere в балканославянском*, Вестник Санкт-петербургского университета (История, языкознание, литературоведение) Серия 2, Выпуск 3, Санкт-Петербург, 1997, 42–52.

200. Мирјана Соколовић, *Јукстапониране реченице у делу Стевана Сремца, Књижевно дело Стевана Сремца ...*, 127–143.
201. Станислав Станковић, *Градски власотиначки говор(и) — социолонгвистички процеси (Опште карактеристике), О српским народним говорима...*, 167–177.
202. Данило Стијовић, *Ономастика Суве Реке и околних села, ОП XIII*, 1997, 497–573.
203. Пол-Луј Тома, *Реченице постојања и непостојања у говорима Ниша и околних села, ЗБМСФЛ XL/2*, 1997, 281–289.
204. Пол-Луј Тома, Сава Анђелковић, *Збирни бројеви и pluralia tantum у Нишу и околним селима, О српским народним говорима...*, 69–75.
205. Пол-Луј Тома, *Стеван Сремац као информатор социолонгвисти и дијалектологу, Књижевно дело Стевана Сремца ...*, 9–18.
206. Љубисав Ћирић, *Дијалекатска микродиференцијација у Понишављу, О српским народним говорима...*, 245–249.
207. Љубисав Ћирић, *Говор Понишавља у светлости историје језика, СЈ III/1–2*, 1997, 235–244.
208. Љубисав Ћирић, *Ономастика белопаланачког краја, ОП XIII*, 1997, 37–338.
209. Божо Ћорић, *Изведенице на -ција у Сремчевим делима, Књижевно дело Стевана Сремца ...*, 177–184.
210. Жељко Ћупић, *„Свето” и „ђавоље” или: трагови култног у косовскометохијској топонимији, Баштина*, св. 8, 1997, 97–109.
211. Михаило Шћепановић, *Антропонимске категорије у књижевном тексту Стевана Сремца, Књижевно дело Стевана Сремца ...*, 57–67.

1998.

212. Недељко Богдановић, *Опште и посебно у фитонимији, ПФл II*, 32–39.
213. Недељко Богдановић, *Лесковачки говор као лингвистичка реалност (наставак), Лесковчанин*, бр. С/6, Лесковац, 1998, 8.
214. Вилотије Вукадиновић, *Биљке у народној медицини сврљишког краја, ПФл II*, 3–9.
215. Марина В. Домосилецкая, в. бр. 247.
216. Гордана Драгин, *Називи коровских биљака у дијалекатским речницима српског језика, ПФл II*, 10–18.
217. Момчило Златановић, *Речник говора јужне Србије (провинцијализми, дијалектизми, варваризми и др.)*, Учитељски факултет, Врање, 1998, 491 стр.
218. Момчило Златановић, *Називи фитонимског порекла у топонимији Пољанице, ПФл II*, 91–96.
219. Момчило Златановић, *Речник – битије народа*, Помак, Лесковац, 1998, бр. 9, стр.11.
220. Драгољуб Златковић, *Душе умрлих као митолошка бића у Горњем Високу, Расковник*, Година XXIV, бр. 93–94, јесен-зима 1998, 44–62.
221. Драгољуб Златковић, *Ђурђевдан у пиротском крају, ПЗБ 23–24*, Година XXXI, 1998, 67–97.
222. Драгољуб Златковић, *Микротопонимија слива Височице – Средњи Висок, Микротопонимија Старе планине, ПЗБ 23–24*, Година XXXI, 1998, 183–246.
223. Драгољуб Златковић, *Микротопонимија слива Височице – Средњи Висок, Бела, Велика Лукања, Гостуша, Завој, Мала Лукања, Паклештица, Покровеник*, Прештампано из Пиротског зборника, књ. 23–24, Пирот, 1998, 183–246.

224. Драгољуб Златковић, *Празници у славу стоке у пиротском крају*, **ЕКЗб** IV, 1998, 275–280.
225. Драгољуб Златковић, *Нечиста места и нечисте силе у Средњем Високу*, **Развитак**, Година XXXVIII, књ. 200, 1998, 154–156. (рад је „прошаран” причањем на народном језику, с акцентом)
226. Драгољуб Златковић, *Народне пословице из пиротског краја*, **Расковник**, Година XXIV, бр. 91–92, пролеће–лето 1998, 14–15. (записи без акцената)
227. Павле Ивић, *Расправе, студије, чланци, I. О фонологији*, Целокупна дела Павла Ивића X/1, Приредио Драгољуб Петровић, Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 1998.
228. Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*, **ЗбМСФЛ** XLI/2, 1998, 113–132. (уп. са бр. 325, 656)
229. Голуб Јашовић, *Пастирска терминологија и лексика у вези са млеком и прерадом млека у западном делу Пећког Подгора и у шарпланинском Горњем Селу*, **ЗбФФП** VII, Приштина, 1998, 107–114.
230. Надежда Јовић, *Лексика дрвета у тимочком говору*, **ПФл** II, 19–31.
231. Драган Лилић, *Вулгаризми у прози Слободана Џунића*, Зборник радова „Опсцена лексика”, Ниш, 1998, 103–113.
232. Драган Лилић, *Дијалекатска лексика у Џунићевој прози*, **ПЗб** 23–24, Година XXXI, 1998, 99–108.
233. Јаворка Маринковић, *Лексика и граматика говора јужне Србије*, **ЗБУФВ** V, 1998, 161–163.
234. Јордана Марковић, *Синонимија и хомонимија у повртарској лексици*, **ПФл** II, 40–49. (исто у бр. 430)
235. Бранислав Остојић, *Мјесто и значај језика Стевана Сремца у српском књижевном језику*, **СЈ** III/1–2, 1998, 141–148.
236. Звездана Павловић, *Континуанте глагола *duti*, **НЈ** XXXII/3–4, 1998, 192–197.
237. Снежана Петровић, *Сх. бага „обољење зглобова код коња и људи”*, **ЈФ** LIV, 1998, 175–185.
238. Ана А. Плотникова, в. бр. 247.
239. Др Борислав Првуловић, *Функција биљног света у магијској пракси (у басмама јужне и источне Србије)*, **ПФл** II, 84–90.
240. Радослав Раденковић, *Неке одлике језика и стила народних приповедака југоисточне Србије*, **ЗбФФН**, св. 6, 1998, стр. ?
241. Др Бранислав Симовић, *Прилози за речник врањског језика*, **ВГл** XXXI–XXXII, 1998–99, 211–237.
242. Andrej N. Sobolev, *Sprachatlas Ostserbiens und Westbulgariens*. Bd. I. Problemstellung, Materialien und Kommentare, Kartenanalyse. Marburg: Biblion Verlag, 1998. XIV, 420 S.
243. Andrej N. Sobolev, *Sprachatlas Ostserbiens und Westbulgariens*. Bd. II. Karten. VII, 300 S. Marburg: Biblion Verlag, 1998.
244. Andrej N. Sobolev, *Sprachatlas Ostserbiens und Westbulgariens*. Bd. III. Texte. 328 S. Marburg: Biblion Verlag, 1998.
245. А(ндрей) Н. Соболев, *О диалектологическом атласе Восточной Сербии и Западной Болгарии*, Исследования по славянской диалектологии, 5, Актуальные проблемы славянской лингвогеографии, Российская академия наук, Институт славяноведения, Москва, 1998, 100–167.

246. Андрей Н. Соболев, *Сербохорватски јазик*, Основы балканског јазикознања, Јазики балканског региона, Част 2, Славјанске јазики, Санкт-Петербург: "Наука", 1998, 114–155.

247. Андрей Н. Соболев, Марина В. Домосилецкаја, Ана А. Плотникова, *Малыи диалектологически атлас балканских јазиков*, Славјанско јазикознање, XII међународни сјезд славистов, Доклади русијској делегацији, Москва: "Наука", 1998.

248. А(ндрей) Н. Соболев, *Диалекти источне Србије и западне Бугарске*, Малыи диалектологически атлас балканских јазиков, Материјали другог радног саветовања, 19 децембра 1997 г. Санкт-Петербург, 1998, 59–79.

249. Владимир Степановић, *Казивања о митолошким бићима у селу Хум код Ниша*, **Расковник**, Година XXIV, бр. 93–94, јесен-зима 1998, 79–87.

250. Пол-Луј Тома, *Говори Ниша и околних села*, **СДЗб XLV**, 1998.

251. Тања Трашевић, *Фитонимска лексика у приповеткама Стевана Сремца*, **ПФл II**, 97–100.

252. Љубисав Тирић, *Конвергенције и дивергенције у ономастиконима призренско-тимочке области*, **ЗБФФП VII**, Приштина, 1998, 45–51.

253. Драго Ћупић, *Опсена лексика и дијалекатски речници*, Зборник радова „Опсена лексика”, Ниш, 1998, 40–47.

254. Жељко Ћупић, *Осврт на називе извора косовскометохијског подручја*, **Баштина**, св. 9–10, 1998–1999, 177–195.

1999.

255. Александар Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*, Изабрана дела Александра Белића, IX том, Београд, 1999. (поновљено издање)

256. Недељко Богдановић, *О односу раћен – рањене у призренско-тимочким говорима*, **ЗБМСФЛ XLII**, 1999, 433–437.

257. Недељко Богдановић, *Говор села Словиња*, **СЈ IV/1–2**, 1999, 269–276.

258. Недељко Богдановић, *Призренско-тимочки говори у Српском дијалектолошком зборнику*, **ЗБФФП**, књ. 9, Приштина (Врање), 1999, 33–47.

259. Јасна Влајић-Поповић, *Редак дијалекатски глагол из југоисточне Србије: сневирам се и сл.*, **НЈ XXXIII**, 1999 [2000], 108–115.

260. Сандра Димић, *Судбина*, **Расковник**, Година XXV, бр. 95–98, пролеће-зима 1999, стр. 80. (запис без акцената)

261. Драгољуб Златковић, *Старост у отпоздравима заборављених*, **Развитак**, Година XXXIX, књ. 201–202, 1999, 108–116. (причање на народном језику, с акцентом, и непознате речи на стр. 115–116)

262. Драгољуб Златковић, *Песме за децу у пиротском крају*, **Расковник**, Година XXV, бр. 95–98, пролеће-зима 1999, 13–28. (записи без акцената)

263. Драгољуб Златковић, *Народна схватања о времену у лексици и фразеологији пиротског краја*, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. 63, Београд, 1999, 237–271.

264. Павле Ивић, *Два старијачка српска дијалекта на тлу Косова и Метохије*, Задужбина, 47, Београд, (јун) 1999, 6.

265. Јордана Марковић, *О односу експлицитне и имплицитне норме*, Актуелни проблеми граматике српског језика, Зборник радова са другог међународног научног скупа Актуелни проблеми граматике српског језика, одржаног у Суботици 22–24. октобра 1997. године, Суботица – Београд, 1999, 289–295.

266. Јордана Марковић, *Основне одлике говора Брестовца (код Лесковца)*, **ЗБФФП**, књ. 9, Приштина (Врање), 1999, 229–237.

267. Раде Милисављевић, *Народне песме из Вароши код Сврљига*, **Расковник**, Година XXV, бр. 95–98, пролеће-зима 1999, 3–10. (записи без акцената из 1938. године)

268. Радивоје Младеновић, *Судбина -л на крају слога у српским говорима на крајњем југозападу Косова и Метохије*, **СЈ** IV/1–2, 1999, 447–468.

269. Звездана Павловић, *О топониму Приче*, **НЈ** XXXIII/1–2, 1999, 107–111.

270. Марија Петровић, *Казивање о сусрету с нечастивим силама из Горње Врежине код Ниша*, **Расковник**, Година XXV, бр. 95–98, пролеће-зима 1999, 78–80. (записи без акцената)

271. Снежана Петровић, *Ни абера нема*, **НЈ** XXXIII/1–2, 1999 [2000], 90–98.

272. Ана А. Плотњикова, *Зимски обичаји у Горњем Високу у етнолингвистичком светлу*, **Расковник**, Година XXV, бр. 95–98, пролеће-зима 1999, 106–119. (појмови везани за обичаје дати су са тумачењима и акценатованим објашњењима информатора)

273. Михај Н. Радан, *Специфичности развоја карашевског фолклора у румунској средини огледане у структури и језику баладе „Манојла Зидојла”*, **ЕКЗБ** V, 1999, 77–84. (у другом делу рада постоји краћа „лингвистичка анализа”)

274. Светозар Стијовић, *Косово и Метохија у огледалу личних и географских имена*, *Задужбина*, 47, Београд, (јун) 1999, 6.

275. Ивана Ћирић, *Бајања из околине Бојника (јужна Србија)*, **Расковник**, Година XXV, бр. 95–98, пролеће-зима 1999, стр. 60. (записи без акцената)

276. Љубисав Ћирић, *Говори Понишавља*, **СДЗБ** XLVI, 1999, 7–262.

277. Драго Ћупић, *Демоношка лексика у источној и јужној Србији*, **ЕКЗБ** V, 1999, 161–166.

2000.

278. Недељко Богдановић, *Географски апелативи у топонимији Сокобањске котлине*, **ЗБМСФЛ** XLIII, 2000, 57–63.

279. Недељко Богдановић, *Акцент као диференцијални знак у говорима призренско-тимочке зоне*, **ЗБУФВ** VII, 2000, 49–57.

280. Недељко Богдановић, *Судбина неких (нових) вокалских група у призренско-тимочким говорима*, *Радови Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци*, бр. 3, Бања Лука, 2000, 29–33.

281. Недељко Богдановић, *Дунђерска лексика сеоског градитељства* (реферат на скупу Традицијска култура источне Србије, Зајечар), *Гласник Етнографског института САНУ*, XLIX, Београд, 2000, 147–153.

282. Недељко Богдановић, *Инвентар морфолошке проблематике призренско-тимочких говора*, **СДЗБ** XLVII, 2000, 309–335.

283. Недељко Богдановић, *Сусрети с речима (груљке, преруч, распорњача)*, *Помак*, 17/18, Лесковац, 2000.

284. Стојче Богдановић (записивач), *Записи из народног песништва: Бела Милена*, **ЗБУФВ** VII, 2000, 281–283.

285. Јован Васић, в. бр. 293, 294.

286. Јасна Влајић-Поповић, *Алоглотија или идиоглотија – још једном о с.-х. Гумати ‘јести, ждерати’*, **ЈФ** LVI, 2000, 211–226.

287. Радиша Драгићевић, *Не Ваља (у народном веровању села Мањинца)*, **Развитак**, Година XL, књ. 203–204, 2000, 64–65. (причање на народном језику, с акценатима, о томе шта не ваља радити)

288. Селена Ђелић, *Удвајање директног објекта у врањском говору и француском језику*, **ЗБФФП**, књ. 10, Приштина (Врање), 2000, 75–81.

289. Др Радосав Ј. Ђуровић, *Летнички говорни тип*, Филолошки факултет Приштина, Врање, 2000, 3–199.
290. Радмила Жугић, *Неке паралеле између бугарског и јужноморавског антропономастикона*, **ЛЗБ** XL, 2000, 153–183.
291. Радмила Жугић, *О компарацији неких именица у јужноморавском говору*, **ЈФ** LVI/1–2, 429–434.
292. Драгољуб Златковић, *Бадњак у пиротском крају*, **ПЗБ** 25–26, Година XXXIII, 2000, 39–59.
293. Драгољуб Златковић, Јован Васић, *Микротопонимија слива Височице – Горњи Висок од Славиње до Владикине плоче*, **ПЗБ** 25–26, Година XXXIII, 2000, 105–168.
294. Драгољуб Златковић, Јован Васић, *Микротопонимија слива Височице – Горњи Висок од Славиње до Владикине плоче*, *Брлог, Височка Ржана, Дојкинци, Јеловица, Росомач, Рсовци, Славиња*, Прештампано из Пиротског зборника, књ. 25–26, Пирот, 2000, 105–168.
295. Драгољуб Златковић, *Речник одгонетки*, **Развитак**, Година XL, књ. 203–204, 2000, 66–78. (загонетке, распоређене према одговорима, на народном језику, с акцентима, и непознате речи на стр. 78)
296. Драгољуб Златковић, *Дечје песме*, **Расковник**, Година XXVI, бр. 99, пролеће 2000, 8–40. (записи песама с акцентима и речник на стр. 39–40)
297. Павле Ивић, *Место говора Малог Извора у Црној Реци међу српским дијалектима*, **ЗБМСФЛ** XLIII, 2000, 249–261.
298. Надежда Јовић, *Називи извора према квалитету воде*, **ЗБМСФЛ** XLIII, 2000, 279–287.
299. Галина П. Клепикова, *Восточно- и јужносербские- говори в „Общекарпатском диалектологическом атласе”*, **ЈФ** LVI/1–2, 515–520.
300. Љубиша Рајковић Кожељац, *Сврљички говор као језик књижевно-уметничких остварења (на примеру песама из збирке Зора Вучића „Мисал и земља”)*, **ЕКЗБ** VI, 2000, 59–62.
301. Данијела Костадиновић, *Добра мисла оро игра: Пословице, изреке и друге кратке говорне форме лесковачког краја*, Ниш, 2000.
302. Јордана Марковић, *Говор Запања*, **СДЗБ** XLVII, 2000, 7–307.
303. Радивоје Младеновић, *Футур, потенцијал и императив за прошлост на југозападу Косова и Метохије*, **ЗБМСФЛ** XLIII, 2000, 363–371.
304. Радивоје Младеновић, *Место акцената именица на југозападу Косова и Метохије*, **ЈФ** LVI/1–2, 2000, 699–725.
305. Радивоје Младеновић, *Акцентат придевских речи на југозападу Косова и Метохије*, **СЈ** V/1–2, 2000, 357–379.
306. Радивоје Младеновић, *Горански говор*, Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије: Проблеми садашњих услова живота и опстанка, Зборник радова са Округлог стола одржаног 19. априла 2000. године у Српској академији наука и уметности, Одбор за проучавање Косова и Метохије и Географски институт „Јован Цвијић”, Београд, 2000, 49–54.
307. Звездана Павловић, *О хидронимима грз-, грез-*, **ЗБМСФЛ** XLIII, 2000, 401–404.
308. Звездана Павловић, *Поводом неких ишчезлих топонима*, **ЈФ** LVI/3–4, 2000, 755–761.
309. Снежана Петровић, *Дијалекти у контакту – порекло и фонетски лик шест турцизама из јужне Србије*, **ЈФ** LVI/3–4, 2000, 803–812.

310. Snežana Petrović, *Some problems of Balkan Slavic Turcisms*, *Balkanlinguistik: Synchronie und Diachronie*, Thessaloniki, 2000 [2002], 175–187.

311. Mihai N. Radan, *Graururile carașovene azi: fonetica și fonologia*, Timișoara, Uniunea Sârbilor din România, 2000.

312. Слободан Реметић, *Призренско-јужноморавски дијалекат у светлу македонског утицаја*, XXVI научна дискусија на XXXII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 2000, 87–103.

313. Биљана Сикимић, *Терминологија производње дрвеног угља у селу Равна Гора*, **ЈФ** LVI/3–4, 2000, 1009–1028.

314. Андрей Н. Соболев, *Јужнословенските и балканските јазици во светлината на ареална лингвистика*, XXVI научна дискусија на XXXII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 2000, 171–190.

315. Станислав Станковић, *Досадашња обавештења о призренско-тимочким говорима на власотиначком земљишту и у суседним областима*, **СЈ** VI/1–2, 2000, 761–775.

316. Зузана Тополињска, *Односот генитив – датив во балканските надежни системи*, **ЈФ** LVI/3–4, 2000, 1229–1236.

317. Rubin Udler, *The semantics of the term vatra in the dialects of the languages of the Balkan-Carpathian area (Based on the General Carpathian Dialectal Atlas, vol. 1, maps 55–59)*, **ЈФ** LVI/3–4, 2000, 1285–1295.

2001.

318. Недељко Богдановић, Драгана Вељковић, *Жупски виноградарски речник*, Александровац (Скупштина општине Александровац, Музеј винарства и виноградарства), 2001, 96 стр.

319. Недељко Богдановић, *Сусрет с речима (потпис, узао, брце, мола)*, Помак, 19, Лесковац, 2001.

320. Драгана Вељковић, в. бр. 318.

321. Јакша Динић, *Микротопонимија Вратарнице и Заграђа*, **Развитак**, Година XLI, књ. 205–206, 2001, 127–138.

322. Драгољуб Златковић, *Срамотно и погано у пиротском говору*, Софија: Диос издател, 2001, 252 стр.

323. Драгољуб Златковић, *Трагови митског и култног у микротопонимији пиротског краја*, **ЕКЗБ** VII, 2001–2002, 155–160.

324. Драгољуб Златковић, *Тужбалице из пиротског краја*, **Развитак**, Година XLI, књ. 205–206, 2001, 80–86. (тужбалице на народном језику, с акцентом)

325. Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација (III)*, **ЗБМСФЛ** XLIV/1–2, 2001, 175–209. (уп. са бр. 228, 656)

326. Радојица Јовићевић, *Сиринићка презимена типа Бошкоћевић*, **СЈ** VI/1–2, 2001, 193–195.

327. Дејан Крстић, *Свадебни обичаји у селу Ошљане*, **Развитак**, Година XLI, књ. 205–206, 2001, 139–146. (село на обронцима Старе планине, Књажевац; рад је „прошаран” причањем на народном језику, с акцентом)

328. Јаворка Маринковић, *Фонетско-морфолошке особине микротопонима Угљара*, **ЗБУФВ** VIII, 2001, 111–119.

329. Слободан Марјановић, *Деминуција у лесковачком говору*, **СЈ** VI/1–2, 2001, 331–348.

330. Радивоје Младеновић, *Говор шарпланинске жупе Гора*, **СДЗБ** XLVIII, 2001, 1–606.

331. Радивоје Младеновић, *Место акцента глагола у Призренско-метохијској котлини*, **СЈ** VI/1–2, 2001, 223–264.
332. Снежана Петровић, *Отворено и затворено као ознаке за светлу и тамну нијансу боја*, *Кодови словенских култура* 6, Боје, Београд, 2001, 32–41.
333. Миљана Радовановић, *Биље и животиње у антропонимији неких предела источне и јужне Србије*, **ЕКЗБ** VII, 2001–2002, 167–169.
334. Зузана Тополињска, *Изражавање надежних односа у српском призренском говору*, **ЗМФСФЛ** XLIV/1–2, 2001, 211–224.
- 2002.**
335. Недељко Богдановић, *Призренско-тимочки говори*, *Даница*, 10, 2002, 331–338.
336. Недељко Богдановић, *Маглен и Ветрен као могућа сабраћа Повлену и Маљену*, **ЗМФСФЛ** XLV/1–2, 2002, 321–322.
337. Недељко Богдановић, *Предлошко-надежне синтагме у топонимији сврљишког краја*, **ЗМФСФЛ** XLV/1–2, 2002, 285–290.
338. Недељко Богдановић, *Ботаничка лексика у „Речнику пиротског говора”*, **ПФл** III, 5–19.
339. Јасна Влајић-Поповић, *Историјска семантика глагола ударања у српском језику (преко етимологије до модела семасиолошког речника)*, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 21, Београд, 2002, 424 + табела.
340. Јакша Динић, *О дистрибуцији полугласника њ, о његовој фонемској функцији и о консонанту х у Тимочкој Крајини*, **Развитак**, Година XLII, књ. 209–210, 2002, 148–150.
341. Радивоје Жугић, *Дискурсне инваријанте у лесковачком говору*, **ЛЗБ** XLII, 2002, 245–249.
342. Радмила Жугић, *Лични надимци у околини Лебана и Лесковца*, **ОП** XV, 2002, 201–214.
343. Радмила Жугић, *Микротопоними слива доњег тока Јабланице мотивисани природним обликом, положајем и изгледом тла (семантички аспект)*, **ОП** XV, 2002, 215–224.
344. Драгољуб Златковић, *Тулу лан булу лан, Песме за децу и дечије песме из пиротског краја*, Дом културе Пирот, Пирот, 2002.
345. Драгољуб Златковић, *Наместила уста ко за целивку (друга колекција поређења из пиротског краја)*, **Развитак**, Година XLII, књ. 209–210, 2002, 91–100. (поређења на народном језику, с акцентом, и непознате речи на стр. 99–100)
346. Драгољуб Златковић, *Време уз огњиште*, Народна приповедања из пиротског краја, Дом културе Пирот, ПИ-ПРЕС, Пирот, 2002.
347. Dragoljub Zlatković, *Tradicionalna medicina Pirotskog kraja između magije i kolektivnog iskustva*, *Тимочки медицински гласник*, Vol. 27, br. 1–4, *Зајечар*, 2002, 84–87.
348. Павле Ивић, *Балкански језички савез и лингвистичка географија*, **ЗМФСФЛ** XLV/1–2, 2002, 7–12.
349. Габриеле Јовановић, *Лексика куће и покућства села Семче*, Филозофски факултет, Ниш, 2002, 87 стр.
350. Надежда Јовић, *Творба лексике дрвета у тимочком говору*, **ПФл** III, 83–93.
351. Јордана Марковић, *Називи места према биљном покривачу*, **ПФл** III, 43–50.
352. Јаворка Маринковић, *Микротопонимија бујановачког и прешевског краја*, **ОП** XV, 2002, 1–169.

353. Радивоје Младеновић, *Генитив именских речи у северношарпланинским и јужнометохијским говорима – флексија и анализација*, **ЗМСФЛ XLV/1–2**, 2002, 291–320.

354. Радивоје Младеновић, *Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије*, **ЈФ LVIII**, 2002, 41–63.

355. Dr. Radivoje Mladenović, *The speech of Goranies*, in: *Goranies, Muslims and Turks in the Šar (Shar) mountain župas (parishes) of Serbia: problems of actual living and surviving conditions*: Proceedings of the Round Table conference held on April 19, 2000, at the Serbian Academy of Sciences and Arts, /Organizers/ Serbian Academy of Sciences and Arts – Committee on Studies Kosovo and Metohia, Geographical Institute „Jovan Cvijić” SASA, Belgrade, 2002, 49–54.

356. Ненад Радосављевић, *Поглед на северозападну границу призренско-тимочког дијалекта*, **СЈ VII/1–2**, 2002, 501–514.

357. Станислав Станковић, *Дијалекти српскога језика на тлу Косова и Метохије (Социолингвистичка скица, ареал и досадашња истраживања)*, **ЗФФП XXXII (12)**, Свеска Б: Филолошки одсек, Косовска Митровица, 2002, 251–259.

358. Слађана Степановић-Николић, *Службена и народна микротопонимија Сврљига*, Етно-културолошка радионица, Прилози културној историји Сврљига, бр. 2, Сврљиг, 2002, 110 стр.

359. Данило Стијовић, *Ономастика шест села у околини Витине*, **ОП XV**, 2002, 227–263.

360. Мирјана Соколовић, *Лесковачко Ч. – о променама у изговору појединих гласова у говору јужне Србије*, **СЈ VII/1–2**, 2002, 487–500.

361. Зузана Тополињска, *Антропоцентричка теорија језика и српски надежни системи*, **ЈФ LVIII**, 2002, 1–13.

362. Ирена Цветковић, *Творба назива за воће*, **ПФл III**, 51–56.

2003.

363. Недељко Богдановић, *Призренско–тимочки говори*, Даница за 2003, Вукова задужбина, Београд, 331–338.

364. Недељко Богдановић, *Досадашња проучавања народних говора југоисточне Србије*, **ГСЈКњ**, Година XIV, Број 7, 2003, 95–104.

365. Драгана Вељковић, *Терминолошко и нетерминолошко у виноградарској лексици југоисточне Србије*, **ГСЈКњ**, Година XIV, Број 7, 2003, 153–163.

366. Славољуб Гацовић, *Етноси у светлу топономастике на простору источне Србије и западне Бугарске*, **ПЗб 27–28**, Година XXXV, 2003, 61–72.

367. Душан Димић, *Ономастика Средске жупе : споменици Горњеселске парохије и антропонимија и топонимија*, Библиотека Језик, 4, Институт за српску културу, Лепосавић – Приштина, 2003, 139 стр.

368. Новица Живковић, *Пиротски говор у литератури*, **ПЗб 27–28**, Година XXXV, 2003, 53–58.

369. Радмила Жугић, *Речник Момчила Златановића, значајан извор за проучавање многих лингвистичких тема*, Стваралаштво Момчила Златановића, Зборник посвећен професору Момчилу Златановићу, Учитељски факултет, Врање, 2003, 81–87.

370. Драгољуб Златковић, *Метак за чин не пита*, **ПЗб 27–28**, Година XXXV, 2003, 101–109.

371. Драгољуб Златковић, *Микротопонимија Старе планине, Горњи Висок од Браћевца до Влковије, и Шугрин*, **ПЗб 27–28**, Година XXXV, 2003, 111–157.

372. Драгољуб Златковић, *Изреке у пиротском говору*, **Развитак**, Година XLIII, књ. 211–212, 2003, 101–108. (изреке на народном језику, с акцентима)
373. Драгољуб Златковић, *Песме за децу и дечје песме из Буџака и његовог ближег суседства*, **Развитак**, Година XLIII, књ. 213–214, 2003, 50–57. (дечје песме на народном језику, с акцентима)
374. Драгољуб Златковић, *Гладно грне*, Анегдотска и друга казивања из пиротског краја, Народна библиотека Пирот, ПИ-ПРЕС, Пирот, 2003.
375. Драгољуб Златковић, *Шаливе песме у Понишављу и суседним областима*, Зборник, књ. 12, Народни музеј Ниш, Ниш, 2003, 83–98.
376. Марија Илић, Владан Јовановић, Бојана Милосављевић, Драгана Ратковић, Биљана Сикимић, Светлана Ђирковић, *Култна места Косова и Метохије*, **Баштина**, св. 15, 2003, 153–174. (транскрипти разговора о култним местима, али неакцентовани)
377. Мирјана Илић, *Властита имена у дијалекатским речницима југоисточне Србије*, **ГСЈКњ**, Година XIV, Број 7, 2003, 143–152.
378. Владан Јовановић, в. бр. 376.
379. Драган Јоцић, *Топоними села Лозана у легенди и предањима*, **Бдење**, бр. 2, мај 2003, 162–186.
380. Драган Јоцић, *Топоними села Лозана у легенди и предањима (наставак)*, **Бдење**, бр. 3–4, децембар 2003, 139–154.
381. Стојан Коцић, *Говори југоисточне Србије (Поводом једног века српске дијалектологије)*, **ВлЗб** 1, 2003, 269–280.
382. Дејан Крстић, *Обичаји и веровања везани за смрт у селу Ошљане*, **Развитак**, Година XLIII, књ. 213–214, 2003, 147–168. (село на обронцима Старе планине, Књажевац; текст је „прошаран” причањем на народном језику, с акцентима)
383. Јаворка Маринковић, *Говор Ратаја*, **ЗБУФВ** X, 2003, 165–168.
384. Јордана Марковић, *Жаргон као израз ученичке креативности*, **ГСЈКњ**, Година XIV, Број 7, 2003, 105–122.
385. Јордана Марковић, *Основне одлике говора Великог Крчимира*, **СЈ** VIII/1–2, 2003, 343–350.
386. Софија Милорадовић, *Употреба надежних облика у говору Параћинског Поморавља, Балканистички и етномиграциони аспект*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања, књ. 50, Београд, 2003, 1–365. (косовско-ресавски говор са изразитом тенденцијом ка аналитизму)
387. Бојана Милосављевић, в. бр. 376.
388. Snežana Petrović, *On Some Serbian Dialectal Turcisms*, *Съпоставително езикознание* 28/2, София, 2003, 70–77.
389. Сретен Петровић, *Казивања о митским и демонским бићима*, **ЕКЗб** VIII, 2003, 108–110. (неакцентовани текстови)
390. Ивана Ранђеловић-Николић, *Славска лексика села Нишевца*, **Бдење**, бр. 3–4, децембар 2003, 130–138.
391. Драгана Ратковић, в. бр. 376.
392. Биљана Сикимић, в. бр. 376.
393. Андрей Н. Соболев, *Јужнославјанские јазики в балканском ареале*, Доклад к XIII међународному сјезду славистов (Любљана, август 2003), Marburg: Institut für Slavische Philologie, 2003, 20 с.
394. Станислав Станковић, *Досадашња обавештења о призренско-тимочким говорима на власотиначком земљишту и у суседним областима (Са белешкама из географије, историје и етнографије)*, **ВлЗб** 1, 2003, 251–268 + две карте.
395. Станислав Станковић, *Прилог за библиографију радова о језику, географији, историји и етнографији власотиначкога краја*, **ВлЗб** 1, 2003, 359–365.

396. Љубисав Ћирић, *О односу пиротског и царибродског говора*, ГСЈКњ, Година XIV, Број 7, 2003, 123–134.

397. Љубисав Ћирић, *Неке најмаркантније особине говора Изморника*, СЈ VIII/1–2, 2003, 329–341.

398. Светлана Ћирковић, в. бр. 376.

399. Жељко Ћупић, *Вук и вучићи – прилог проучавању косовскометохијске антропонимије*, Баштина, св. 15, 2003, 9–15.

400. Жељко Ћупић, *Ономастика и књижевност – оглед*, Баштина, св. 16, 2003, 217–227.

2004.

401. Недељко Богдановић, *Почетак и крај речи у говорима југоисточне Србије*, Живот и дело ..., 191–197.

402. Недељко Богдановић, *Љуто, слано, ћисело, нагорњује – на благо*, Трапезата ..., стр: ?

403. Недељко Богдановић, *Суфиксална деривација фитонима и фитонимима мотивисаних речи*, ПФл IV, 5–11.

404. Недељко Богдановић, *Флора у микропонимији Сврљишке котлине*, ПФл IV, 55–68.

405. Недељко Богдановић, *Око извора* (Запис оречима: Стањинац истањани, Ћоштица, Шестигабар, Кална), *Око извора* (Зборник), Књажевац, 2004, 14–16.

406. Недељко Богдановић, *Сусрети с речима (питом, привитљив, биковит, ко(мо)њ, наконче)*, Развитак, књ. 217–218, 2004, 71–72.

407. Недељко Богдановић, *Топоними зоонимског порекла на тлу Сврљишке котлине*, Дијалектолошка истраживања I, 2004, 25–33.

408. Недељко Богдановић, *Лексиколошка проучавања призренско-тимочких говора српског језика*, Славистика, књ. 8, 2004, 58–62.

409. Недељко Богдановић, *Вода у микропонимији сврљишког краја*, Бдење, бр. 7, децембар 2004, 157–164.

410. Милета Букумирић, *Из ономастике града Приштине*, Баштина, св. 17, 2004, 9–36.

411. Јакша Динић, *Ономастика Заглавка*, ОП XVII, 2004, 5–404.

412. Радмила Жугић, *Мотивисаност зоонима и њихов однос према личним надимцима и личним именима*, ЈФ LX, 2004, 177–192.

413. Драгољуб Златковић, *Дума*, 2. издање, Пирот: Pi-press, 2004, 136 стр. (*Непознате речи* на стр. 99–118 + *Неке одлике пиротског говора у Думи*, Мр Драгана Лилића на стр. 126–133)

414. Драгољуб Златковић, *Клетве и заклетве из пиротског краја*, ПЗб 29–30, 2004–2005, 173–196.

415. Драгољуб Златковић, *Лечење речима у традиционалној култури пиротског краја*, Развитак, Година XLIV, књ. 217–218, 2004, 77–82. (о лечењу, на народном језику, с акцентима)

416. Драгољуб Златковић, *Лечење речима у традиционалној култури пиротског краја*, (1), Istorija medicine i zdravstvene kulture, Timočki medicinski glasnik, Vol. 29, br. 1, Zaječar, 2004, 52–58.

417. Драгољуб Златковић, *Петко и Јана, Ласцивна и скатолошка приповедања, певања, и фразе из пиротског краја*, Институт за књижевност и уметност, Београд, Народна библиотека Пирот, Пирот, 2004.

418. Мирјана Илић, *Типови лексикографских дефиниција у дијалекатским речницима југоисточне Србије*, Дијалектолошка истраживања I, 2004, 91–110.

419. Мирјана Илић, *Неке особености семантичког поља кулинарска лексика у Речнику пиротског говора Новице Живковића*, **Трапезата ...**, 106–114.
420. Татјана Јанков, *Лексика прераде вуне и конопље у селу Горње Гаре*, **ЛЗБ XLIV**, 2004, 351–372.
421. Марина Јањић, *Настава надежа у основним школама призренско-тимочког дијалекта*, *Књижевност и језик*, књ. LI, св. 3–4, Београд, 2004, 407–425.
422. Властимир Јовановић, *Речник села Каменице код Ниша*, **СДЗБ LI**, 2004, 313–688.
423. Надежда Јовић, *Црепуљарска лексика*, **Дијалектолошка истраживања I**, 2004, 65–90.
424. Мр Драган Лилић, *Неке одлике пиротског говора у Думи*, *Дума*, 2. издање, Пирот: Pi-press, 2004, 126–133.
425. Александар Лома, *Од Теранде до Призрена, од Скадра до Шаре: Топономастика јужне Метохије као огледало њене далеке прошлости*, *Глас САНУ*, Одељење језика и књижевности, Београд, СССХCVIII, књ. 20, 2004, 49–61.
426. Јаворка Маринковић, *Дијалектолошка и ономастичка истраживања призренско-тимочких говора у XX веку*, **Славистика**, књ. 8, 2004, 91–102.
427. Јаворка Маринковић, *Допринос академика Павла Ивића ономастичким и дијалектолошким истраживањима јужне и југоисточне Србије*, **Живот и дело ...**, 173–182.
428. Јаворка Маринковић, *Топономастичка метонимија*, **СЈ IX/1–2**, 2004, 591–598.
429. Јордана Марковић, *Народна лексика прехране у Заплању*, **Трапезата ...**, 131–144.
430. Јордана Марковић, *Синонимија и хомонимија у повртарској лексици*, *Браничево*, *Часопис за књижевност, језик и културу*, јануар-март, 1/2004, 147–154. (прештампано, в. бр. 234)
431. Јордана Марковић, *Народни називи за ткану сукњу*, **Дијалектолошка истраживања I**, 2004, 35–43.
432. Јордана Марковић, *Број као основа фитонима*, **ПФл IV**, 45–54.
433. Софија Милорадовић, *Истраженост српских народних говора Косова и Метохије у оквиру пројеката лингвистичке географије*, **ЈФ LX**, 2004, 125–134.
434. Sofija Miloradović, *Analytismus in serbischen Dialekten*, *Sammelband „Die europäischen Sprachen auf dem Wege zum analytischen Sprachtyp“ (=Eurolinguistische Arbeiten 1)*, Uwe Hinrichs und Uwe Buettner (Hrsg.), *Der Verlag Harrassowitz, Wiesbaden – Institut für Slavistik an der Universität Leipzig*, 2004, 303–317.
435. Радивоје Младеновић, *О неким надежним конструкцијама месног значења са вишезначним предлозима у јужнометохијским и северношарпланинским говорима*, **СЈ IX/1–2**, 2004, 193–210.
436. Радивоје Младеновић, *Српски говори на југозападу Косова и Метохије (географски, историјски и социогеографски предуслови за формирање говора)*, *Зборник радова Косово и Метохија у светлу етнологије (Етнографски музеј у Београду)*, Београд, 2004, 193–205.
437. Радивоје Младеновић, *Словенска лингвистичка припадност, конфесионална припадност и етнички трансфер у светлу скривених мањина на југозападу Косова и Метохије у „Скривене мањине“*, *Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт, Посебна издања 82*, Београд, 2004, 245–256.
438. Радивоје Младеновић, *Дијалекатска диференцијација српских говора на југозападу Косова и Метохије*, **Живот и дело ...**, 209–249.

439. Радивоје Младеновић, *Глаголски облици у северношарпланинским и јужнометохијским говорима*, **ЗБМСФЛ** XLVII/1–2, 2004, 445–474.

440. Јасмина Недељковић, *Говор Пирота у XVIII веку*, Београд: Народна библиотека Србије – Пирот: Народна библиотека; Музеј Понишавља, 2004, 424 стр.

441. Звездана Павловић, *Утицаји пограничних међујезичких контаката у топонимији*, **Живот и дело ...**, 149–158.

442. Христивоје Пејчић, *Пољопривредна прошлост у називима места (Прилог из Пиротског округа)*, **ПЗБ** 29–30, 2004–2005, 205–213. (није акцентовано)

443. Снежана Петровић, *Путеви лексичког позајмљивања: Позајмљенице из албанског у српском призренском говору*, *Balkanica*, XXXIV, Београд, 2004, 157–172.

444. Снежана Петровић, *За произхода на два турцизма: сњрб. бенг „младеж”, болме „тњњк зид, преграда” и техните паралели в балканските езици*, *Български Език*, LI/4, Софија, 2004 [2005], 89–94.

445. Јованка Радић, *Топонимија Белице*, **ОП** XVI, 2004, 17–322.

446. Првослав Радић, *Глаголске ће-конструкције у говорима Косова и Метохије*, **ЈФ** LX, 2004, 135–145.

447. Слободан Реметић, *Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције*, **ЈФ** LX, 2004, 113–123.

448. Биљана Сикимић, *Тај тешко да гу има у књиге*, *Лицеум* 8, Избегличко Косово, Крагујевац, 2004 [2005], 31–69.

449. Андреј Н. Собољев, *Ивићев допринос проучавању говора источне Србије у светлу нових истраживања*, **Живот и дело ...**, 569–580.

450. Слађана Степановић-Николић, *Лексика обраде вуне у сврљишком крају*, **Бдење**, бр. 5–6, јун 2004, 184–190.

451. Божидар Стефановић, *Булумач (прича мога оца Новице Стефановића (1902–1978) из Бериловца)*, **ПЗБ** 29–30, 2004–2005, 197–200. (акцентована прича)

452. Владимир Стојанчевић, *Етно-историјска подлога за Ивићево становиште о прелазном типу говора у западној Бугарској*, **Живот и дело ...**, 183–190.

453. Љубисав Ћирић, *Две фонетске појаве у говору новобрдске Криве Реке на Косову*, **Живот и дело ...**, 199–207.

454. Љубисав Ћирић, *Топоними инвентивног постања*, **Дијалектолошка истраживања** I, 2004, 45–63.

455. Љубисав Ћирић, *Топоними фитонимског порекла Понишавља и Поморавља – паралела*, **ПФл** IV, 13–30.

456. Светлана Ћирковић, *Мек љеб ко сунђур да једеш*, *Лицеум* 8, Избегличко Косово, (ур. Биљана Сикимић), Центар за научна истраживања САНУ у Крагујевцу, Универзитет у Крагујевцу, Крагујевац, 2004, 85–108.

2005.

457. Недељко Богдановић, *Белопаланачки ојконими*, **БЗБ**, књ. 1, 2005, 93–99.

458. Недељко Богдановић, *Микротопонимија Сврљига*, **ОП** XVIII, 2005, 39–180.

459. Недељко Богдановић, *Досадашња проучавања народних говора југоисточне Србије*, **У духу традиције**, 49–59.

460. Јасна Влајић-Поповић, *Лексичка породица батати / ботати / бутати ‘ударати и сл.’ – деривација, семантика, етимологија*, **ЈФ** LXI, 2005, 57–93.

461. Бранко Димић, *Ланот и проклетија код Црнотраваца*, **ЛЗБ** XLV, 2005, 212–238. (тумаче се поменуте лексеме и њихове изведенице кроз причу; неакцентовано)

462. Јакша Динић, *Топонимија слива Грлишке реке*, **ОП** XVIII, 2005, 181–278.

463. Радмила Жугић, *Речник говора јабланичког краја*, **СДЗБ** LI, 2005, 1–470.

464. Радмила Жугић, *Предлог НА у говору јабланичког краја*, Србистички прилози, Зборник у част професора Славка Вукомановића, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, 2005, 99–107.

465. Радмила Жугић, *Еквиваленти адноминалног беспредлошког генитива и генитивних синтагми с предлозима ОД и У за исказивање посесивних значења у говору јабланичког краја*, **ЈФ** LXI, 2005, 179–189.

466. Момчило Златановић, *Давија Вуке Поп-Младенове*, **ВГл** XXXIII, 2005, 337–378. (речник мање познатих речи на стр. 376–378, без акцената)

467. Драгољуб Златковић, *Приповедања из пиротског краја*, Београд – Пирот, 2005, 578 стр.

468. Драгољуб Златковић, *Душа и влас се лбко не испуштају, шеста колекција пословица из југоисточне Србије*, **БЗб**, бр.1, 2005, 201–213.

469. Драгољуб Златковић, *Анегдоте и сродна казивања из пиротског краја*, **Развитак**, Година XLV, књ. 219–220, 2005, 47–58. (на народном језику, с акцентима)

470. Драгољуб Златковић, *Шаљиви низови и њима сродне песме у Понишављу и суседним областима*, Зборник, књ. 13–14, Народни музеј Ниш, „Бонес”, Ниш, 2005, 205–222.

471. Мирјана Илић, *Лексикографски поступци у дијалектским речницима југоисточне Србије*, Универзитет у Нишу – Филозофски факултет Ниш, Просвета, 2005, 159 стр.

472. Мирјана Илић, *Дијалекатски речници југоисточне Србије у светлу Вуковог „Рјечнка”, У духу традиције*, 69–82.

473. Марина Јањић, *Настава надежа у дијалекатској средини*, Књижевност и језик, књ. LII, св. 1–2, Београд, 2005, 137–143.

474. Марина Јањић, *Неки проблеми у вези са наставним интерпретацијама акузатива и локатива у основним школама на дијалекатском подручју*, **СЈ** X/1–2, 2005, 629–637.

475. Надежда Јовић, *Називи за делове тела, унутрашње органе, друге потребе, појаве и психичка стања у Хиландарском медицинском кодексу*, **ЗбМСФЛ** XLVIII/1–2, 2005, 53–75.

476. Надежда Јовић, *О језику „Хиландарског медицинског кодекса № 517”, У духу традиције*, 93–98.

477. Драган Јоцић, *Сточарска лексика села Лозана*, Сврљиг: Етно-културолошка радионица; Ниш: Свен, 2005, 111 стр. (Културна историја Сврљига, 3)

478. Марина Јуришић, *Систем личних заменица у јужном појасу призренско-јужноморавских говора*, **ЗбМСФЛ** XLVIII/1–2, 2005, 299–318.

479. Љубиша Рајковић Кожељац, *Тој било овак (Анегдотска и њима слична казивања)*, **Развитак**, Година XLV, књ. 219–220, 2005, 60–62. (на народном језику, с акцентима)

480. Јордана Марковић, *О неким глаголским образовањима*, Србистички прилози, Зборник у част професора Славка Вукомановића, Филолошки факултет универзитета у Београду, Београд, 2005, 133–139.

481. Јордана Марковић, *Говори југоисточне Србије у поређењу са стандардним језиком*, **У духу традиције**, 61–68.

482. Радмило Миловановић, *Врањски без муку у 25 лекције: врањско-српски речник*, Врањске књиге, Врање, 2005, 101 стр.

483. Радивоје Младеновић, *Граматишка основа именица са номинативом множине на -и (мужи, синови, дедови, прући, јарићи) у јужнометохијским и северношарпланинским говорима*, **ЈФ** LXI, 2005, 147–177.

484. Радивое Младенович, *Говори трех мусульманских славянских этнокультурных групп на юго-западе Косово и Метохии* (Материјали Међународнй научной конференции (Санкт-Петербург, 11–12 июня 2004 г.), Санкт-Петербург – Мюнхен : Институт лингвистических исследований РАН, Комиссия по балканскому языкознанию при Међународном комитете славистов, Biblion Verlag, 2005, 52–82.

485. Радивоје Младеновић, *Дијалектолошко истраживање Сиринића*, Живот у енклави, Лицеум 9 (Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета Крагујевац), Крагујевац, 2005, 167–192.

486. Михај Радан, *Из свадбене лексике Карашевака*, Иследования по славјанској диалектологији 12, Ареалне аспекти изучења славјанској лексики, Росийская академия наук, Институт славјановедения, Москва, 2005, 64–75.

487. Михај Р. Радан, *Родбинска терминологија Карашевака*, Српско-румунске везе и прожимања на културолошком плану, Темишвар, 2005, 55–61. (у облику речника, али није узбучено)

488. Слободан Реметић, *Статус пограничних говора у делу Божидара Видоеског*, Ареална лингвистика – Теорији и методи – Материјали од научната конференција по повод петгодишњицата од смртта на Божидар Видоески, Скопје (Македонска академија на науките и уметностите. Истражувачки центар за ареална лингвистика), 2005, 337–350.

489. Биљана Сикимић, *Латинско Косово*, В поисках „западног” на Балканах, Предварительные материалы, Москва, 2005, 157–162.

490. Ирена Цветковић, *Говор Ниша, У духу традиције*, 83–92.

491. Љубисав Тирић, *О говорима и именима Понишавља и суседних области: стање и паралеле у историјској перспективи*, Ниш (Филозофски факултет Ниш и Просвета), 2006, 197 стр.

492. Љубисав Тирић, *Белопаланачки говор у свом окружењу*, **БЗБ**, књ. 1, 2005, 79–90.

493. Светлана Ћирковић, *Перцептивна димензија грнчарске терминологије: Веселин Герић, последњи грнчар из Штрпца*, Лицеум 9, Живот у енклави (ур. Биљана Сикимић), Центар за научна истраживања САНУ у Крагујевцу, Универзитет у Крагујевцу, Крагујевац, 2005, 193–220.

494. Жељко Ћупић, *Етнонимска постања у косовскометохијској топонимији – Оглед из косовскометохијске ономастике*, **Баштина**, св. 19, 2005, 19–25.

495. Жељко Ћупић, „Обојени надимци”, **Баштина**, св. 18, 2005, 247–256.

2006.

496. Ђорђе П. Алексић, *Пословице и други говорни облици*, Врање, 2006, 117 стр.

497. Марта Бјелетић, *Исковрнути глаголи*, Монографије 2, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2006, 490 стр. (у монографији се, између осталог, анализира лексика из свих расположивих дијалекатских извора призренско-тимочких говора)

498. Марта Бјелетић, *Из лексике југоисточне Србије (папљак, патрче, памрака)*, **НССУВД** 35/1, 2006, 451–459.

499. Марта Бјелетић, *Падртине (творбени архаизам из Бучума)*, **ГСЈКњ**, Година XX, Број 8, 2006, 39–43.

500. Недељко Богдановић, *Митологија и географска лексика*, **ЕКЗБ** XI, 2006–2007, 63–66.

501. Недељко Богдановић, *Влахоромански елементи у говорима југоисточне Србије*, Probleme de filologie slavă – Вопросы славјанској филологии – Проблеми словенске филологије, XIV, Timișoara (Universitatea de vest din Timișoara, Facultatea de litere, istorie si teologie, Catedra de limbi si literaturi slave), 2006, 19–26.

502. Недељко Богдановић, *Пирот у дијалектолошким атласима* (белешка), Слобода, Пирот, 18. 3. 2006, 13.
503. Јасна Влајић-Поповић, *Да ли се иза псеудохунгаризма крије нсл. *butarъ /*buturъ /*butyrъ?*, *Studia etymologica Brunensia* 3, Прага, 2006, 413–426.
504. Јасна Влајић-Поповић, *Српско-хрватско сáмпас 'pastio sine pastoribus' у штокавском и општесловенском контексту*, **ГСЈКњ**, Година XX, Број 8, 2006, 75–87.
505. Станиша Војиновић, *Народне песме и речи из Црне Траве у записима Миодрага Поповића*, **ВлЗб** 2, 2006, 167–190. (речник са неакцентованим лексемама, стр. 172–189)
506. Јелена Глишић, *Лексика народне медицине сврљешког краја*, **Бдење**, бр. 11–12, мај 2006, 185–194.
507. Драгољуб Б. Ђорђевић, *Доњокомренски азбучник*, **Градина**, Година XLII, Број 14, 2006, 216–217. (Доњи Комрен је предграђе Ниша)
508. Радмила Жугић, *Темпорално генитивно значење у говору јабланичког краја*, **ЗбМСС**, бр. 69, 2006, 217–225.
509. Радмила Жугић, *Исказивање значења партитивног адноминалног беспредлошког генитива у говору јабланичког краја*, **ЗбМСС**, бр. 70, 2006, 349–364.
510. Радмила Жугић, *Предлози у релационим микротопонимима јабланичког краја (граматички и ономастички аспект)*, **ГСЈКњ**, Година XX, Број 8, 2006, 135–144.
511. Радмила Жугић, *Генитивне предлошко-надежне синтагме просторне и месне семантике у говору јабланичког краја*, **ЈФ LXII**, 2006, 259–280.
512. Радмила Жугић, *Придевски деминутиви у говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне који се односе на особине ентитета из човековог окружења (семантичко-творбени аспект)*, **ЗбФФП XXXVI/2006**, Косовска Митровица, 2007, 377–391.
513. Драгољуб Златковић, *Шале из пиротског краја (Прва колекција)*, **ПЗб** 31, Година XXXIX, 2006, 99–114.
514. Драгољуб Златковић, *Микротопонија десне обале Нишаве од Милојковца и Обреновца до Градашнице и Нишора*, **ПЗб** 31, Година XXXIX, 2006, 125–205.
515. Драгољуб Златковић, *Шале из пиротског краја*, **Развитак**, Година XLVI, књ. 223–224, 2006, 38–45. (на народном језику, с акцентима; непознате речи на стр. 44–45)
516. Драгољуб Златковић, *Старопланинци о свом сточарству*, **Развитак**, Година XLVI, књ. 225–226, 2006, 146–154. (на народном језику, с акцентима)
517. Драгољуб Златковић, *Снови у традиционалној култури пиротског краја*, **ЕКЗб** XI, 2006–2007, 51–59.
518. Борисав Јовановић, *Из речника старих заната*, **ПЗб** 31, Година XXXIX, 2006, 115–124. (1. ћурчија – кожухар, 2. опанчар, 3. кречар, 4. ваљавичар)
519. Надежда Јовић, *О балканизмима у Хиландарском медицинском кодексу N° 517 као одлици народног језика*, **ГСЈКњ**, Година XX, Број 8, 2006, 165–183.
520. Надежда Јовић, *Називи животиња и инсеката у Хиландарском медицинском кодексу*, **ЗбМСФЛ XLIX/2**, 2006, 57–72.
521. Марина Јуришић, *О неким карактеристикама говора села Сејаце*, **ГСЈКњ**, Година XX, Број 8, 2006, 185–191.
522. Стојан Коцић, *О називу неких топонима у југоисточној Србији*, **ВлЗб** 2, 2006, 339–342.
523. Александар Лома, *О једном источносрбијанско-западнобугарском дијалектизму (срп. дијал. ивора, буг. дијал. ивер и сл.)*, **ГСЈКњ**, Година XX, Број 8, 2006, 229–233.

524. Јордана Марковић, *Ткачка лексика југоисточне Србије*, Филозофски факултет, Ниш, 2006, 136 стр.
525. Јордана Марковић, *Инвентар, путеви и домети македонизама у српским народним говорима*, **ГСЈКњ**, Година XX, Број 8, 2006, 235–260.
526. Јордана Марковић, *Ткачка лексика југоисточне Србије*, **ЕКЗ6** XI, 2006–2007, 67–82.
527. Радмило Миловановић Чапља, *Врањски без муку у 25 лекције: врањско-српски речник* (2. издање), Врањске књиге, Врање, 2006, 101 стр. (Библиотека Посебно)
528. Sofija Miloradović, *Iskazivanje posesivnosti predlogom od u srpskim narodnim govorima*, Slavia Meridionalis, Studia Linguistica, Slavica at Balkanica (Red. Stanisław Karolak), No 6, Instytutu Slawistyku Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 2006, 57–64.
529. Тања Милосављевић, *Дивергентне особине у нишком говору српских и турских ликова Јелене Димитријевић*, Јелена Димитријевић – живот и дело, Зборник реферата са научног скупа (одржаног 28. и 29. X 2004. у Нишу), Ниш (Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Уредник: Мирољуб Стојановић), 2006, 203–211.
530. Радивоје Младеновић, *Романски трагови у ономастици северношарпланинских говора*, Probleme de filologie slavă – Вопросы славянской филологии – Проблеми словенске филологије, XIV, Timișoara (Universitatea de vest din Timișoara, Facultatea de litere, istorie si teologie, Catedra de limbi si literaturi slave), 2006, 99–116.
531. Радивоје Младеновић, *Прозодијски системи у српским говорима на југозападу Косова и Метохије*, **ГСЈКњ**, Година XX, Број 8, 2006, 267–290.
532. Радивоје Младеновић, *Лабјудализација вокала /ə/, /a/ и /e/ у српским говорима на југозападу Косова и Метохије*, **СЈ** XI/1–2, 2006, 201–221.
533. Снежана Петровић, *Срп. дијал. кавал „каналѝ између оцака са расадом поврћа” – порекло и балканске паралеле*, **ГСЈКњ**, Година XX, Број 8, 2006, 345–350.
534. Данијела Поповић, *Атрибути невесте и младожење у свадбеним песмама сврљишког краја*, **ЕКЗ6** XI, 2006–2007, 91–94.
535. Љубиша Рајковић Кожељац, *Тóј билó овáк*, **Развитак**, Година XLVI, књ. 223–224, 2006, 48. (на народном језику, с акцентима)
536. Слободан Реметић, *Језик моравског слива*, Морава (монографија групе аутора), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2006, 673–697.
537. Андрей Н. Соболев, *Южнославянский инструментал и его балканские эквиваленты (инструментальность в поле притяжения агентивности и пациентивности)*, Прилози, кн. XXXI/2, Македонската академија на науките и уметностите, Скопје, 2006, 59–71.
538. Андрей Н. Соболев, *Об общеалканской лексике духовной культуры: неподвижные праздники народного календаря*, Probleme de filologie slavă – Вопросы славянской филологии – Проблеми словенске филологије, XIV, Timișoara (Universitatea de vest din Timișoara, Facultatea de litere, istorie si teologie, Catedra de limbi si literaturi slave), 2006, 165–173.
539. Андрей Н. Соболев, *Где га је Миле (одна сербско-македонско-арумынска синтаксическа параллел)*, **ГСЈКњ**, Година XX, Број 8, 2006, 413–421.
540. Станислав Станковић, *Проматрања балканскословенских прелазних ареала (Из наставе дијалектологије српскога језика)*, Нови аспекти у настави језика, Зборник радова са научног скупа, Косовска Митровица, 27. и 28. маја 2005, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2006, 141–152.

541. Новица Тричковић, *Потеси у атару Црне Баре – Називи и карактеристике*, **ВлЗб** 2, 2006, 343–358.

542. Љубисав Ђирић, *Топоними митолошко-паганске мотивације у белопаланачком крају*, **БЗб**, бр. 2, 2006, 111–122.

543. Љубисав Ђирић, *Топоними митолошко-религијске мотивације у белопаланачком крају*, **ЕКЗб** XI, 2006–2007, 83–90.

544. Жељко Ђупић, *Из ономастикона Звездана, Баштина*, св. 20, 2006, 11–25. (говор припада области Црна Река, косовско-ресавски је, али под великом утицајем призренско-тимочких говора)

2007.

545. Ђорђе П. Алексић, *Пословице и сродни облици из јужне Србије*, **НаСтва** LIV (1–2), 2007, 106–114.

546. Ивана Ашић, *Из савременог ономастикона града Ниша*, **Језичка култура јавног живота**, 19–28.

547. Недељко Богдановић, *Српски дијалекти и књижевнорелигијска норма*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2007, 47–50.

548. Недељко Богдановић, *Конструкције са буде, биће; ће/че у призренско-тимочким говорима*, **СЈ** XII/1–2, 2007, 109–112.

549. Недељко Богдановић, *Крњи императив у призренско-тимочким говорима*, **ЗбМСФЛ** L, 2007, 77–80.

550. Недељко Богдановић, *Змијски речник југоисточне Србије*, **СДЗб** LIV, 2007, 525–547.

551. Недељко Богдановић, *Језички остаци – споменици људскога памћења*, **ЛЗб** XLVII, 2007, 383–393. (говори се о топонимима на простору југа Србије – Ниш, Пирот, Лесковац, Врање)

552. Јања Димитријевић, Милица Милојковић, *О неким етницима и ктетицима нишке околине*, **Језичка култура јавног живота**, 34–39.

553. Радивоје Жугић, *Комуникативни однос говора јабланичког краја и стандардног језика*, **НаСтва** LIV (1–2), 2007, 44–46.

554. Радмила Жугић, *Придевски деминутиви за означавање особина човека у призренско-тимочкој дијалекатској зони (семантичко-творбени аспект)*, **СЈ** XII/1–2, 2007, 303–319.

555. Радмила Жугић, *Обрада придевских деминутива у српским дијалекатским речницима*, *Лексикографијата и лексикологијата в съвременен свят*, Българско лексикографско дружество, Секција за българска лексикологија и лексикографија при Института за български език, проф. Любомир Андрейчин, БАН, София, 2007, 343–354.

556. Радмила Жугић, *Дијалекат у електронским медијима*, **НаСтва** LIV (1–2), 2007, 22–33.

557. Радмила Жугић, *Именичке сложенице с придевом као првим делом у призренско-тимочким говорима (паралеле са стандардним српским језиком)*, **НаСтва** LIV (1–2), 2007, 34–43.

558. Радмила Жугић, *Именичке сложенице с именицом као првим конституентом у призренско-тимочким говорима (паралеле са стандардним српским језиком)*, **ЛЗб** XLVII, 2007, 383–393.

559. Радмила Жугић, *Од теренског прикупљања лексичке грађе до објављеног речника (аутореферат са промоције Речника говора јабланичког краја)*, **НаСтва** LIV (1–2), 2007, 176–178.

560. Радмила Жугић, *Предлошко-надежне синтагме узрочног значења с предлогом ОД у говору јабланичког краја*, Шездесет година Института за српски језик САНУ, Зборник радова I, Београд, 2007, 279–291.
561. Радмила Жугић, *Глаголски деминутиви с префиксом ПО- у призренско-тимочким говорима*, **ЗбМСФЛ** L, 2007, 257–270.
562. Радмила Жугић, *Генитивне предлошко-надежне синтагме просторне и месне семантике у говору јабланичког краја с предлозима: ОКО, ПОРЕД/СПОРЕД, ПОЗА, ВИШЕ/ПОВИШЕ/ИЗВИШЕ, ВРЗ, СДЗб* LIV, 2007, 549–568.
563. Драгољуб Златковић, *Имена коза, Дијалектолошка истраживања II*, 2007, 99–110.
564. Драгољуб Златковић, *Приповетке и предања из пиротског краја*, Део I – *Приповетке*, Београд (Институт за књижевност и уметност) – Пирот (Дом културе), 2007, 464 стр.
565. Драгољуб Златковић, *Приповетке и предања из пиротског краја*, Део II – *Предања*, Београд (Институт за књижевност и уметност) – Пирот (Дом културе), 2007, 464–928. (Речник мање познатих речи и израза на стр. 839–922)
566. Драгољуб Златковић, *Анегдотска и њима сродна казивања из пиротског краја, Градина*, Година XLIII, Број 17, 2007, 60–72. (све је са акцентима; непознате речи на стр. 70–71)
567. Драгољуб Златковић, *Микротопонимија десне обале Нишаве од Сопота до Враништанске реке, и Станичење*, **ПЗб** 32–33, Година XL, 2007–2008, 187–246.
568. Мирјана Илић, *Узвици у речницима југоисточне Србије, Дијалектолошка истраживања II*, 2007, 73–79.
569. Властимир Јовановић, *Додатак Речнику села Каменице код Ниша*, **СДЗб** LIV, 2007, 403–520.
570. Властимир Јовановић, *Социјално-психолошке основе односа човека и животиње, Дијалектолошка истраживања II*, 2007, 5–25. (мали речник мање познатих речи из говора села Каменице код Ниша, стр. 22–24).
571. Ивко Јовановић, *Дијалекатски говор у прозној књижевности*, **НаСтва** LIV (1–2), 2007, 63–75.
572. Надежда Јовић, *Сточарска терминологија у Речнику тимочког говора, у Дијалектолошка истраживања II*, 2007, 27–71.
573. Марина Јуришић, *Неколико напомена о унутрашњим диференцијацијама пчињскога говора*, **ЗбМСФЛ** L, 2007, 377–382.
574. Марина Јуришић, *Неке акценатске занимљивости из пчињских села*, Шездесет година Института за српски језик САНУ, Зборник радова II, Београд, 2007, 87–95.
575. Јаворка Маринковић, *Ново и старо у култури говора села*, Традиционално и савремено у раду и животу људи у селу, XIII међународни научни скуп „Власински сусрети 2007”, Зборник радова, Завод за проучавање села, Српско удружење за социологију села и пољопривреде, Балканска асоцијација за социологију села и пољопривреда, Власотинце, Власинско језеро, 2007, 107–110.
576. Јордана Марковић, *Опцена лексика у дијалекатским речницима*, Еротско у култури Срба и Бугара / Еротичното в културата на Съби и Българи, Зборник радова, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2007, 74–87.
577. Јордана Марковић, *Имена паса у југоисточној Србији, Дијалектолошка истраживања II*, 2007, 89–97.
578. Јордана Марковић, *Лесковачки говор и српска дијалектологија*, **НаСтва** LIV (1–4), 2007, 19–21.
579. Милица Милојковић, в. бр. 552.

580. Софија Милорадовић, *Дијахрони и синхрони аспект аналитичких појава у српским народним говорима*, **ЗбМСС**, бр. 7172, 2007, 357–375.
581. Биљана Мичић, *Употреба дијалекта у роману „Ветрови Старе планине” Слободана Цунића*, **НаСтва LIV** (1–2), 2007, 97–100.
582. Радивоје Младеновић, *Семантика и граматичка стабилност именица pluralia tantum у српским (словенским) говорима на југозападу Косова и Метохије*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2007, 97–118.
583. Радивоје Младеновић, *Судбина групе /ej/ у српским (словенским) говорима на југозападу Косова и Метохије*, **ЗбМСФЛ L/1–2**, 2007, 585–603.
584. Радивоје Младеновић, *Судбина африката на југозападу Косова и Метохије у светлу балканске језичке интерференције*, *Probleme de filologie slavă – Вопросы славянской филологии – Проблеми словенске филологије*, XV, Timișoara (Universitatea de vest din Timișoara, Facultatea de litere, istorie si teologie, Catedra de limbi si literaturi slave), 2007, 249–263.
585. Radivoje Mladenovic, *The Sirinićka Župa: Štrpce Municipality – Historical Background and Current Field Research*, Kosovo and Metohija, Living in the enclave, Edited by Dusan T. Batakovic, Belgrade : SASA, Institute for Balkan Studies, Special editions 96, 2007, 155–174.
586. Борисав Николић, *Селска мука и работа. Етнографски запис*, **ПЗб** 32–33, Година XL, 2007–2008, 111–122. (неакцентоване приче)
587. Марија Пејчић-Митић, *Метеоролошка лексика у говору Сврљига* (на бази говора села Мерцелата), *Етно-културолошка радионица*, Прилози културној историји Сврљига, бр. 5, Сврљиг, 2007, 93 стр.
588. Снежана Петровић, *Раздвајање хомонима, словенско–балканска прожимања*, *Словенска етимологија данас*, Зборник радова са скупа одржаног од 5. до 7. септембра 2006. у Београду, Београд, 2007, 349–359.
589. Др Борислав Првуловић, *Прилози лексике старих заната југоисточне Србије*, **Развитак**, Година XLVII, књ. 227–228, 2007, 126–132.
590. Михај Н. Радан, *Утицај страних и савременог српског/хрватског језика на карашевске говоре*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2007, 251–262.
591. Ана Савић-Грујић, *Географски распоред двеју фитонимских лексема у призренско-тимочким говорима (клип, окомак)*, Шездесет година Института за српски језик САНУ, Зборник радова II, Београд, 2007, 177–189.
592. Андрей Н. Соболев, *Календарна лексика балканских славян*, Зборник радова Института за српски језик САНУ, Књ. I, Београд, 2007, 427–443.
593. Андрей Н. Соболев, *Инструментал в сербском языке на славянском и балканском фоне*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2007, 31–36.
594. Слађана Степановић Николић, *Ојконими, етници и ктетници подручја града Ниша*, **Језичка култура јавног живота**, 29–33.
595. Чедомир Стојменовић, *О акценту презента у Житију Стефана Дечанског – Граматиков препис*, **ЗбФФП XXXVI**, Косовска Митровица, 2007, 367–376.
596. Јован Ћирић, *Топографија Пирота. Прилог за енциклопедију*, **ПЗб** 32–33, Година XL, 2007–2008, 153–185. (неакцентовани појмови-топоними са тумачењима)
597. Љубисав Ћирић, *Турци су отишли, али су турцизми остали*, **БЗб**, књ. 3, 2007, 200–213. (речник турцизама, организован према Упитнику за Српски дијалектолошки атлас, стр. 201–211)
598. Љубисав Ћирић, *Топоними сточарске провенијенције у белопаланачком крају*, **Дијалектолошка истраживања II**, 2007, 145–154.

2008.

599. Недељко Богдановић, *Земљописна и њој сродна лексика југоисточне Србије*, СДЗб LV, 2008, 429–518.
600. Недељко Богдановић, „Везане” лексеме у фитонимији, **ЈФ** LXIV, 2008, 15–19. (лексеме су из говора нишког краја)
601. Јасмина Гмитровић, *Говор села Милушинца (у Сокобањској котлини)*, СДЗб LV, 2008, 323–428.
602. Јакша Динић, *Тимочки дијалекатски речник*, Монографије 4, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2008, 921 стр.
603. Милан Ђорђевић, *Црквено-хришћанска лексика у роману Ангелус Радосава Стојановића*, **Градина**, Година XLIV, Број 27, 2008, 119–122. (акцентовано је; непознате речи на стр. 70–71)
604. Радмила Жугић, *Генитивне предлошко-надежне синтагме узрочног значења с предлогом ИЗ у говору јабланичког краја (паралеле са призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима)*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2008, 357–368.
605. Радмила Жугић, *Лексикографска интерпретација глаголских деминутива у речницима призренско-тимочке дијалекатске области*, **ЗбМССФЛ** LI/1–2, 2008, 175–189.
606. Радмила Жугић, *Предлошко-надежне синтагме узрочног значења с генитивним предлозима ДО, ЗБОГ, ЗАРАД и акузативним предлогом ЗА у говору јабланичког краја*, **ЗбМСС**, бр. 74, 2008, 231–253.
607. Радмила Жугић, *Семантичка диференцијација сложених глагола с префиксом ИЗ- у стандардном српском језику*, **ЗбФФП** XXXVII, Косовска Митровица, 2008, 89–99.
608. Радмила Жугић, *Еквиваленти темпоралног беспредлошког адвербалног генитива у говору јабланичког краја (стање у осталим призренско-тимочким говорима и њихов утицај на косовско-ресавске говоре)*, **Зборник Института...**, 179–187.
609. Дејан Крстић, *Легенде везане за култна места средњег Тимока*, **ЕКЗб** XII, 2008, 77–94.
610. Јордана Марковић, *Прозодијски систем(и) призренско-тимочких говора*, **Зборник Института...**, 293–297.
611. Радивоје Младеновић, *Заменичке енклитике у српско-македонском пограничју*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2008, 327–344.
612. Радивоје Младеновић, *Показне заменице на југозападу Косова и Метохије*, **Зборник Института...**, 329–342.
613. Проф. др Христивоје Пејчић, *Сточарско искуство у називима места*, **БЗб**, књ. 4, 2008, 73–76.
614. Снежана Петровић, *О турцизмима гаваз / каваз, голсуз / колсуз, гумрија / кумрија*, **Зборник Института...**, 429–434.
615. Радмило Поскуричић, *Белопаланачки надимци*, **БЗб**, књ. 4, 2008, 77–81.
616. Борислав Првуловић, *Лексика старих заната*, Регионална занатска комора, Свен, Ниш, 2008, 146 стр.
617. Ана Савић-Грујић, *Фонолошки опис говора села Гулијана*, Културна историја Сврљига, књ. 7, Сврљиг, 2008.
618. Андрей Н. Соболев, *О балканским називима за жртвену животињу на Бурђевдан*, Крвна жртва, Трансформације једног ритуала, прир. Биљана Сикимић, Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт, Посебна издања 108, Београд, 2008, 253–268 + 2 карте.

619. Станислав Станковић, *Границе призренско-тимочких говора у власотиначком крају*, Монографије 5, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2008, 1–247.

620. Станислав Станковић, *Ареал заплањскога говора на власотиначком земљишту*, **ЗбФФП XXXVII/2007**, Косовска Митровица, 2008, 67–78.

621. Љубисав Ђирић, *Неке лексичке и граматичке појединости у пиротском варошком говору*, **Зборник Института...**, 621–628.

2009.

622. Недељко Богдановић, *Африканизација у призренско–тимочким говорима*, **Радови одсека за српски језик**, Књига 1, 2009, 15–20.

623. Недељко Богдановић, *Африканизација у призренско–тимочким говорима*, **ГСЈКњ**, Година XXII, Број 9, 2009, 25–28. (прештампано)

624. Недељко Богдановић, *Олаф Брок и српска дијалектологија*, **Радови одсека за српски језик**, Књига 1, 2009, 109–115.

625. Недељко Богдановић, *Записи о речима (Дим и дом, Тишина и тајина, Славуј)*, **Бдење**, бр. 18–19, фебруар–април 2009, 187–189.

626. Недељко Богдановић, *Записи о речима (Допуна Бучумикама: Млади се небо, Чуркало, Подвала, Заглавка, Задорица, Услуга)*, **Бдење**, бр. 20, јул–септембар 2009, 134–139.

627. Недељко Богдановић, *Лексика одевања мотивисана називима делова тела*, Традиционална естетска култура: Тело и одевање, Зборник радова са III међународног научног симпозијума, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш, 2009, 151–155.

628. Недељко Богдановић, *О лесковачком говору*, Лесковац (Лесковачки културни центар), 2009, 112 стр.

629. Недељко Богдановић, *Културолошки значај дијалекатских речника*, **ВлЗб 3**, 2009, 429–434.

630. Недељко Богдановић, *Вегетативни елементи у свадбеним песмама сврљишког краја*, **ПФл V**, 5–13.

631. Недељко Богдановић, *Именослов Медовине Слободана Џунића*, **Именослови српских писаца**, 105–125.

632. Недељко Богдановић, *Ветрови Старе планине Слободана Џунића*, **Квантитативни односи у прозном тексту**, 52–58.

633. Недељко Богдановић, *Силазак у време Саше Хаџи Танчића*, **Квантитативни односи у прозном тексту**, 68–82.

634. Недељко Богдановић, в. бр. 715.

635. Маринко Божовић, *Неке заједничке појаве у српском, албанском и турском језику на Косову и Метохији*, **ГСЈКњ**, Година XXII, Број 9, 2009, 37–45.

636. Маринко Божовић, *Неке заједничке језичке појаве у српском, албанском и турском језику на Косову и Метохији*, **Баштина**, св. 26, 2009, 11–21. (прештампано)

637. Маја Вукић, *Начинско-поредбене реченице и конструкције у Ветровима Старе планине Слободана Џунића*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност**, 183–189.

638. Маја Вукић, *Употреба локалног идиома у књижевности – потешкоће и одговорност*, **Шта очекујем од проучавања језика писаца**, 43–53.

639. Јасмина Гмитровић, *Говор села Милушинца (у Сокобањској котлини) према говорима из окружења*, **Радови одсека за српски језик**, Књига 1, 2009, 53–58.

640. Јања Димитријевић, *Именослов Ивкове славе*, **Именослови српских писаца**, 35–60.

641. Јања Димитријевић, *Ибиш-ага Стевана Сремца*, **Квантитативни односи у прозном тексту**, 9–17.
642. Милан Ђорђевић, *Творба футура конструкцијом да + презент*, **Радови одсека за српски језик**, Књига 1, 2009, 25–42.
643. Милан Ђорђевић, *Црквено-хришћанска лексика у роману Ангелус Радосава Стојановића*, **Шта очекујем од проучавања језика писаца**, 54–62.
644. Милан Ђорђевић, *Ангелус Радосава Стојановића*, **Квантитативни односи у прозном тексту**, 102–111.
645. Милијана Ђорђевић, *Медовина Слободана Џунића*, **Квантитативни односи у прозном тексту**, 59–67.
646. Сандра Ђорђевић, *Лексика куће и покућства села Доњи Крупац*, Карацић, Часопис за историју, етнологију, археологију и уметност, Нова серија, бр. 1, Завичајни музеј, Алексинац, 2009, 52–74.
647. Милица Живановић, *Три лексеме у географском распореду призренско-тимочке зоне: кичма, зеница, зглоб*, **Радови одсека за српски језик**, Књига 1, 2009, 69–81.
648. Радмила Жугић, *Редуција вокала као дијахроно стабилна фонетска појава у призренско-тимочкој дијалекатској области*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност**, 26–32.
649. Радмила Жугић, *Генитивне синтагме за исказивање месног односа оријентационог типа у говору јабланичког краја*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност**, 33–47.
650. Радмила Жугић, Стана Смиљковић, *О значају диференцијалне граматике призренско-тимочког дијалекта и стандардног српског језика у настави на југоистоку Србије*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност**, 9–25.
651. Радмила Жугић, *Семантичко-творбена анализа пејоратива за женска лица у јабланичком говору (југозападно од Лесковца)*, **ЗБМСФЛ LII/2**, 2009, 81–106.
652. Радивоје Жугић, *Однос стандардног језика и дијалекта у новинарском стваралаштву дописничке мреже РТС-а*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност**, 101–103.
653. Драгољуб Златковић, *Израда црепуља на Старој планини*, **ЕКЗБ XIII**, 2009, 73–80.
654. Драгољуб Златковић, *Микротопонимија леве обале Нишаве од Срећковца до Држине*, **ПЗБ 34**, Година XLI, 2009, 245–330.
655. Драгољуб Златковић, *Приповетке и предања из белопаланачког краја*, **БЗБ**, књ. 5, 2009, 165–178.
656. Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*, Приредио Слободан Реметић, Издавачка књијарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 2009. (уп. са бр. 228, 325)
657. Ивана Илић-Стојадиновић, *Црнотравске приче Радосава Стојановића*, **Квантитативни односи у прозном тексту**, 92–101.
658. Мирјана Илић, *Називи за боје и њихови деривати у Речнику пиротског говора Новице Живковића*, **ГСЈКњ**, Година XXII, Број 9, 2009, 111–116.
659. Мирјана Илић, *Проучавања језика писаца могла би пратити проучавање народних говора*, **Шта очекујем од проучавања језика писаца**, 68–71.
660. Марина Јањић, *Падежни систем у настави на дијалекатском подручју*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност**, 69–77.
661. Голуб Јашовић, *Лични надимци у Великом Ропотову код Косовске Каменице*, **Баштина**, св. 26, 2009, 23–34.

662. Ивко Јовановић, *Пиротски говор у прозној књижевности*, **ПЗБ** 34, Година XLI, 2009, 193–212.
663. Надежда Јовић, *Неки називи биљака у Хиландарском медицинском кодексу*, **ПФЛ** V, 15–28. (овде се не виде фонтови, али рад је прештампан са мањим техничким и библиографским изменама у **ГСЈКњ**, в. бр. 748)
664. Марина Јуришић, *Говор Горње Пчиње, Гласови и облици*, Монографије 6, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2009, 1–324.
665. Марина Јуришић, *Друго лице множине аориста у говору Горње Пчиње*, **ГСЈКњ**, Година XXII, Број 9, 2009, 179–183.
666. Стојан Коцић, *Говори југоисточних Србијанаца*, **ВЛЗБ** 3, 2009, 411–428.
667. Др Драган Лилић, *Фразеологија Слободана Џунића*, Писци и језик, Књига 4, Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу, Одсек за српски језик, Косовска Митровица – Ниш, Свен, 2009.
668. Драган Лилић, *Структура именована романа Слободана Џунића, Именовани српских писаца*, 85–104.
669. Данијела Маравић, *Караван светог Влаха Саше Хаџи Танчића, Квантитативни односи у прозном тексту*, 83–91.
670. Јаворка Маринковић, *Диференцијална граматика – иновативни приступ у настави српског језика на дијалекатском језичком подручју* (прегледни научни рад), Педагогија, Часопис Форума педагога Србије и Црне Горе, бр. 3, Београд, 2009, 469–479.
671. Јордана Марковић, *Ословљавање као последица друштвених кретања, Српски језик, књижевност и уметност*, 2009, 117–123.
672. Јордана Марковић, *Глаголи без облика за једнину, Радови одсека за српски језик*, Књига 1, 2009, 21–24.
673. Јордана Марковић, *Фитоними у ткачкој лексици*, **ПФЛ** V, 63–67.
674. Јордана Марковић, *Језик као идентификациони маркер*, Језик, књижевност, идентитет, Језичка истраживања, Зборник радова, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2009, 42–47.
675. Јордана Марковић, *Балканизми у српским говорима Косова и Метохије*, **ГСЈКњ**, Година XXII, Број 9, 2009, 269–277.
676. Јордана Марковић, *О неким глаголским образовањима*, **ГСЈКњ**, Година XXII, Број 9, 2009, 279–285.
677. Јордана Марковић, *Сто година проучавања говора источне и јужне Србије, Радови одсека за српски језик*, Књига 1, 2009, 129–138.
678. Јордана Марковић, *Полугласник у говору, читању и писању, Дијалекат – дијалекатска књижевност*, 48–54.
679. Милица Милојковић, *Зона Замфирова Стевана Сремца, Квантитативни односи у прозном тексту*, 18–26.
680. Милица Милојковић, *Именовани Зоне Замфирове Стевана Сремца, Именовани српских писаца*, 17–34.
681. Софија Милорадовић, *Статус објекатске редупликације у српским народним говорима*, **ГСЈКњ**, Година XXII, број 9, 2009, 287–295.
682. Тања Милосављевић, *Говор села Присјана (Горњег и Доњег)*, **СДЗБ** LVI, 2009, 383–558.
683. Јелена Милошевић-Петровић, *Ратарска и повртарска лексика села Дебелице*, Језички прилози 1, Ниш (Филозофски факултет – Департман за српски језик и књижевност, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу), 2009, 1–105.

684. Биљана Мичић, *Језик и дух у народним легендама и предањима из лесковачког краја*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност**, 178–182.
685. Радивоје Младеновић, *Деклинација заменица ж. р. јд. у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије*, **ЈФ LXV**, 2009, 181–228.
686. Радивоје Младеновић, *Заменице за каквоћу и заменице за количину у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије у словенском балканском ареалу*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2009, 27–51.
687. Драгана Нејковић, *Лексика пиротског ћилимарства*, **ПЗб 34**, Година XXI, 2009, 213–237.
688. Звездана Павловић, *Ороними Србије (А–Ј)*, **ОП XIX–XX**, 2009, 37–330.
689. Христивоје Пејчић, *Српски народни обичаји из Пиротског округа*, **БЗб**, књ. 5, 2009, 223–227.
690. Ирена Петровић, *Глаголски систем Власотинца (дијалектолошки рад)*, **ВлЗб 3**, 2009, 445–458.
691. Снежана Петровић, *Прилог проучавању турцизама из Врања и суседних говора*, Истоци и утоци, Сећање на Славољуба Ђинђића, Зборник радова, Београд, 2009, 147–157.
692. Борислав Првуловић, *Лексика старих заната у источној Србији*, **ГСЈКњ**, Година XXII, Број 9, 2009, 409–418.
693. Mihai N. Radan, *Иновације у српским говорима у румунском Банату у светлу језичке интерференције (са посебним освртом на карашевске говоре)*, **НССУВД 38/1**, 2009, 287–302.
694. Сања Радојчић, *Интерпретација Коштане – карактеристике говора глумаца*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност**, 190–202.
695. Данијела Радоњић, *Лексика лесковачког краја у Речнику Српске академије наука и уметности*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност**, 243–246.
696. Милена Ранђеловић, *Три лексеме у географском распореду призренско-тимочке зоне: колевка, слеме, жарач*, **Радови одсека за српски језик**, Књига 1, 2009, 59–68.
697. Новица М. Ранђеловић, *О називу села Шишава*, **ВлЗб 3**, 2009, 167–170.
698. Слободан Реметић, *Страни научници – проучаваоци јужносрбијанских говора*, **Радови одсека за српски језик**, Књига 1, 2009, 117–128.
699. Ана Савић-Грујић, *Једно поређење српских дијалекатских речника*, **ГСЈКњ**, Година XXII, Број 9, 2009, 455–464.
700. Ана Савић-Грујић, *Фонолошки опис говора села Гулијана*, **Радови одсека за српски језик**, Књига 1, 2009, 43–52.
701. Ана Савић-Грујић, *Лексика украшавања женског тела у говору села Гулијана*, Традиционална естетска култура: Тело и одевање, Зборник радова са III међународног научног симпозијума, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш, 2009, 157–161.
702. Ана Савић-Грујић, *Именослов Божјих људи Борисава Станковића*, **Именослови српских писаца**, 78–84.
703. Ана Савић-Грујић, *Божји људи Борисава Станковића*, **Квантитативни односи у прозном тексту**, 27–37.
704. Биљана Сикимић, *Вампировић у Новом Брду: Политика транскрипције и интерперформативности*, Моћ књижевности, In *memoriam* Ана Радин, Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт, Посебна издања 110, Београд, 2009, 171–200.
705. Стана Смиљковић, в. бр. 650.

706. Andrej Sobolev, *From Synthetic to Analytic Case: Variation in South Slavic Dialects*, The Oxford Handbook of Case, Edited by Andrej Malchukov and Andrew Spencer, Oxford, 2009, 716–729.

707. Андрей Н. Соболев, *Атрибутивна група как исходни пункт еволуције одређеног артикла в балканославјанских језиках*, Балканско езигознање/Linguistique balkanique, XLVIII (2009), 1–2, Софија, 2009, 15–19.

708. Зоран Д. Станковић, *Прилози за проучавање печурки у сливу реке Власине*, **ВлЗб** 3, 2009, 393–410. (има народних назива за печурке, без акцената)

709. Саша З. Станковић, *Предрасуде о српским говорима Јужне Србије*, **ВлЗб** 3, 2009, 435–444.

710. Selena Stanković, в. бр. 711.

711. Stanislav Stanković, Selena Stanković, *Image géo-linguistique de la région de Vlasotince (Serbie) dans un contexte d'anthropo-géographie et de lexique dialectal différentiel*, Journal of Linguistic Studies 2 (2008), Timișoara, 2009, 95–112.

712. Божидар Стефановић, *Ономастика Берилочана од 1877. до 2000. године*, **ПЗб** 34, Година XXI, 2009, 239–244.

713. Радосав Стојановић, *Црнотравски речник (слово А)*, **ВлЗб** 3, 2009, 467–490.

714. Јелена Стошић, *Нечиста крв Борисава Станковића*, **Квантитативни односи у прозној тексту**, 38–51.

715. Јелена Стошић, Недељко Богдановић, *Табеларни приказ*, **Квантитативни односи у прозној тексту**, 112–120.

716. Јелена Стошић, *Именослов Нечисте крви Боре Станковића*, **Именослови српских писаца**, 61–77.

717. Татјана Трајковић, *Српско-албански језички односи у фитонимима прешевског краја*, **ПФл** V, 69–73.

718. Татјана Трајковић, *Апелативи у топонимији прешевског краја*, **ГСЈКњ**, Година XXII, Број 9, 2009, 503–507.

719. Љубисав Ћирић, *Хипокоризација и пејоризација у фитонимији Лужнице*, **ГСЈКњ**, Година XXII, Број 9, 2009, 509–514.

720. Светлана Ћирковић, *Стратегије у структурисању усменог наратива: загробни живот у религијском контексту*, Моћ књижевности, In memoriam Ана Радин, Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт, Посебна издања 110, Београд, 2009, 201–226. (саговорница је из Велике Хоче)

721. Ирена Цветковић, *Значај проучавања језика писаца за историју српског језика*, **Шта очекујем од проучавања језика писаца**, 63–67.

2010.

722. Марта Бјелетић, *Пабрстиње: праславјанскиј реликт на Славјанском Југе*, **ЈФ** LXVI, 2010, 123–134.

723. Недељко Богдановић, *Дијалекатска лексика (Један поглед са лексикографске стране)*, **ГСЈКњ**, Година XXIII, бр. 10, 2010, 397–402.

724. Недељко Богдановић, *Лексичким траговима (о речима: врзло, дање, деја, зградиче, изницкам, исна, лазурка, лелејка, мостевља, остеник, перајка, попечка, причавка, разбунство, раславим, репа, сирина, тејеџи, шерпе)*, **ГУФВ**, Година прва, 2010, 299–304.

725. Недељко Богдановић, *Тело као мер(к)а*, **Посебно издање ЗбФФП**, 23–27.

726. Недељко Богдановић, *Записи о речима (љуљни се љуљни лелејко, разбунство, хлеб)*, **Бдење**, бр. 23–24, април 2010, 222–224.

727. Недељко Богдановић, *Културолошки значај дијалекатских речника*, **Истраживања српског језика на Косову и Метохији**, Књига 1 (2008), 2010, 13–18.

728. Недељко Богдановић, *Називи за незване свате*, **ЕКЗБ XIV**, 2010, 57–61.
729. Недељко Богдановић, *Именослов села Бучума из средине XIX века*, **Бдење**, бр. 23–24, април 2010, 217–221.
730. Недељко Богдановић, *Мотивациона основа творбе речи у вези са хлебом*, Традиционална естетска култура: Хлеб, Зборник радова са IV међународног научног симпозијума, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш, 2010, 249–254.
731. Жарко Бошњаковић, в. бр. 775.
732. Милета Букумирић, *Прилог познавању метохијске ономастике*, **Истраживања српског језика на Косову и Метохији**, Књига 1 (2008), 2010, 19–42.
733. Смиља Васић, *Архаизми у поезији Даринке Јеврић*, **Истраживања српског језика на Косову и Метохији**, Књига 1 (2008), 2010, 226–233.
734. Радмила Жугић, *Исказивање генитивних значења у говору јабланичког краја (у светлу призренско-тимочких говора као целине)*, Монографије 13, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2010, 1–226.
735. Радмила Жугић, *Пејоративи за мушка лица у јабланичком говору образовани суфиксима -ко, -ља, -оња, -ча*, **Посебно издање ЗБФФП**, 97–112.
736. Радмила Жугић, *Пејоративи за мушка лица у јабланичком говору од нископродуктивних суфикса и њихов семантичко-творбени однос према пејоративима са продуктивним суфиксима -ко, -ља, -оња, -ча*, **ЗБМСС**, бр. 78, 2010, 219–239.
737. Момчило Златановић, *Варваризми, провинцијализми и друге мање познате речи у књижевном делу Борисава Станковића*, Зборник радова „Борисав Станковић у Врањском гласнику”, прир. Сунчица Денић, Врање, 2010, 42–48.
738. Др Момчило Златановић, *Турцизми у говору на југу Србије*, **ВГЛ XXXIV**, 2010, 287–302.
739. Драгољуб Златковић, *Традиционална медицина Пирота и околине*, Гласник Етнографског музеја 74/2, Београд, 2010, 133–176.
740. Драгољуб Златковић, *Однос човека и животиње у веровању, приповедању и искуству старопланинаца*, **ЕКЗБ XIV**, 2010, 27–36.
741. Драгољуб Златковић, *Песме за децу и дечје песме из белопаланачког краја*, **БЗБ**, књ. 6, 2010, 199–217. (песме с акцентима)
742. Голуб Јашовић, *Лични надимци са Косова и Метохије*, Београд (Друштво за неговање и проучавање српског језика) – Косовска Митровица (Филозофски факултет), 2010, 213 стр.
743. Голуб Јашовић, *Лични надимци у Угљару код Косова Поља*, **ЗБФФП XXXIX / 2009**, Косовска Митровица, 2010, 25–40.
744. Голуб Јашовић, *Топонимија села Угљара код Приштине*, **ЗБФФП XL / 2010**, Косовска Митровица, 2010, 13–24.
745. Голуб Јашовић, *Неке особине говора Угљара код Косова Поља*, **Истраживања српског језика на Косову и Метохији**, Књига 1 (2008), 2010, 93–138.
746. Голуб Јашовић, *Антропонимија Угљара код Приштине*, **Истраживања српског језика на Косову и Метохији**, Књига 2 (2009), 2010, 121–160.
747. Надежда Јовић, *Употреба партиципа у Хиландарском медицинском кодексу*, **ГСЈКњ**, Година XXIII, Број 10, 2010, 415–422.
748. Надежда Јовић, *Неки називи биљака у Хиландарском медицинском кодексу*, **ГСЈКњ**, Година XXIII, Број 10, 2010, 437–445. (рад је прештампан са мањим техничким и библиографским изменама, в. бр. 663)
749. Марина Јуришић, *Номинатив у говору Горње Пчиње*, **Посебно издање ЗБФФП**, 201–217.

750. Данијела Костадиновић, *Тело у кратким говорним формама лесковачког краја*, **Тело и одело ...**, 99–114.
751. Драган Лилић, *Фразеологија у драмским текстовима Стојадина Трајића*, **Истраживања српског језика на Косову и Метохији**, Књига 1 (2008), 2010, 207–223. (дело *Панетова љубав* написано је на језику гњиланског краја)
752. Драган Лилић, *Синонимија и синонимичност у прози Слободана Џунића*, **Посебно издање ЗбФФП**, 231–243.
753. Јаворка Маринковић, Драгана Томић, Борислав Првуловић, *Диференцијална граматика – иновативни приступ у настави матерњег језика на дијалекатском језичком подручју ГУФВ*, Година прва, 2010, 305–313.
754. Јаворка Маринковић, *Разликовна граматика, Српски језик и призренско-тимочки говорни простор*, Врање: Аурора, 2010, 190 стр.
755. Јаворка Маринковић, *Разликовни речник, Српски језик и призренско-тимочки говорни простор*, Врање: Аурора, 2010, 170 стр.
756. Јордана Марковић, *Тело и одело у народним песмама југоисточне Србије*, **Тело и одело ...**, 137–148.
757. Јордана Марковић, *Именослов „Родослова” Мирољуба Стојановића као сведочанство времена*, **ГСЈКњ**, Година XXIII, бр. 10, 2010, 101–108.
758. Јордана Марковић, *Косовско-метохијске одлике српских народних говора*, **Косово и Метохија ...**, 145–158.
759. Софија Милорадовић, Станислав Станковић, *О исказивању припадничко-поседничког односа у српским народним говорима на Косову и Метохији*, **Косово и Метохија ...**, 159–174.
760. Софија Милорадовић, Станислав Станковић, *Из семантике конструкција с предлогом од у говорима Скопске Црне Горе и Горње Мораве*, **МЈ LXI**, 2010, 25–36.
761. Тања Милосављевић, *Говор Горњег и Доњег Присјана у светлости суседних говора*, **Посебно издање ЗбФФП**, 295–304.
762. Данијела Милчић, *Заборављена лексика подручја Црне Траве, положај, физичко-географске одлике и порекло становништва*, Караџић, Часопис за историју, етнологију, археологију и уметност, Нова серија, бр. 2, Завичајни музеј, Алексинац, 2010, 106–115.
763. Радивоје Младеновић, *Заменице у говорима југозападног дела Косова и Метохије*, Монографије 12, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2010, 1–472.
764. Радивоје Младеновић, *Номинатив множине заменичких и придевских речи у говорима југозападног дела Косова и Метохије*, **СЈ XV/1–2**, 2010, 415–433.
765. Радивоје Младеновић, *Антиципацијска палаталност у светлу балканистичког смањења палаталности*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2010, 211–234.
766. Радивоје Младеновић, *Језички и дијалекатски односи у Северношарпланинској области*, **Косово и Метохија ...**, 175–193.
767. Наташа Мркшић, *На Борковом трагу (Медицинска народна знања)*, **Бдење**, бр. 25, година VIII, јул 2010, 57–61. (акцентован разговор са једном бабом-траварком)
768. Јасмина Недељковић, *О неким језичким особинама рукописног Законика из прве половине XVI века*, **ЈФ LXVI**, 2010, 325–334.
769. Марија Павловић, в. бр. 795.
770. Томислав Г. Панајотовић, *Речник пиротског говора*, Пирот: Pi – press, 2010, 154 стр.
771. Снежана Петровић, *Збирка речи из Призрена Димитрија Чемериџића као извор за проучавање језичке и културне интерференције на Косову и Метохији*, **Косово и Метохија ...**, 195–206.

772. Борислав Првуловић, в. бр. 753.
773. Mihai Radan, *Архаична лексика карашевских говора – извор за ближе одређивање порекла и старине Карашевака у Банату*, НССУВД 39/1, 2010, 431–444.
774. Михај Н. Радан, *Деминуција у карашевским говорима*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2010, 235–248.
775. Михај Н. Радан, Жарко Бошњаковић, *Досадашња истраживања утицаја румунског језика на лексику српских говора у румунском делу Баната*, **ЈФ** 66, 2010, 135–161.
776. Миљана-Радмила Радан, *Лексичка и граматичка средства за исказивање времена у карашевским говорима*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2010, 249–256.
777. Љубинко Раденковић, *Називи митолошких бића код Срба на Косову и Метохији*, **Косово и Метохија ...**, 217–228.
778. Ана Савић-Грујић, *Лексика у вези са хлебом у Тимочком дијалекатском речнику Јакше Динића*, Традиционална естетска култура: Хлеб, Зборник радова са IV међународног научног симпозијума, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш, 2010, 255–258.
779. Андрей Н. Соболев, *Древнейшие славянские, сербские и македонские лексические заимствования в албанских диалектах: проблемы диахронической и диатопической стратификации*, **МЈ** LXI, 2010, 37–52.
780. Андрей Николаевич Соболев, *О говоре Горанов Албаније в общебалканской перспективе*, **Косово и Метохија ...**, 291–299.
781. Станислав Станковић, в. бр. 759 и 760.
782. Станислав Станковић, *О дијалектолошкој екскурзији у витинском крају у Горњој Морави (Извештај, напомене о говору, дијалекатски текстови)*, **Посебно издање ЗБФФП**, 519–540.
783. Станислав Станковић, *Из говора села Бинач у Горњој Морави (Лингвогеографска скица и дијалекатска грађа)*, **Истраживања српског језика на Косову и Метохији**, Књига 1 (2008), 2010, 139–156.
784. Станислав Станковић, *Из говора села Клокот у Горњој Морави (Лингвогеографска скица и дијалекатска грађа)*, **Истраживања српског језика на Косову и Метохији**, Књига 2 (2009), 2010, 161–170.
785. Рада Стијовић, *Прилог утврђивању границе префонологизације наглашених вокала е и о у призренско-јужноморавским говорима на територији Косова и Метохије*, **Косово и Метохија ...**, 319–325.
786. Јелица Стојановић, *Континуитет и фазе у развоју српског језика у писаној споменичкој грађи с подручја Косова и Метохије : у поређењу са ширим српским језичким подручјем*, **Косово и Метохија ...**, 327–339.
787. Радосав Стојановић, *Црноотравски речник*, **СДЗБ** LVII, 2010, 1–1060.
788. Чедомир Стојменовић, *О језику Владислава Граматика*, **Косово и Метохија ...**, 341–352. (правописне и језичке одлике преписа Владислава Граматика из Новог Брда; нагласак је у складу са стањем у јужноморавском и кумановском говору)
789. Светлана М. Толстая, *Лексика традиционалне духовне културе Косова в јужнославјанској и общеславјанској перспективе*, **Косово и Метохија ...**, 381–390.
790. Драгана Томић, в. бр. 753.
791. Zuzanna Topolińska, *The Balkan Sprachbund from a Slavic Perspective*, **ЗБМСФЛ** LIII/1, 2010, 33–60.
792. Татјана Трајковић, *Топонимија Великог и Малог Трновца*, **Посебно издање ЗБФФП**, 583–592.

793. Љубисав Ђирић, *Неке лексичке и граматичке појединости у говору Лужнице*, **ГСЈКњ**, Година XXIII, бр. 10, 2010, 455–463.

794. Љубисав Ђирић, *Језичке карактеристике топонима фитонимског порекла у Понишављу*, **Посебно издање ЗбФФП**, 593–601.

795. Др Љубисав Ђирић, Марија Павловић, *Именослов Паланачког гробља*, **БЗб**, књ. 6, 2010, 155–168.

2011.

796. Недељко Богдановић, *Тематски и(ли) термилошки дијалекатски речник*, **ГСЈКњ**, Година XXIV, број 11, 2011, 15–25.

797. Недељко Богдановић, *Невеста : нова и/или непозната*, **ЕКЗб XV**, 2011, 177–180.

798. Жарко Бошњаковић, Драгана Радовановић, *Синтетички поглед на творбу аориста и ареал наставака у штокавском наречју*, **ЗбМСФЛ LIV/1**, 2011, 181–204. (радом су обухваћени и призренско-тимочки говори)

799. Милета Букумирић, *Из ономастике Липљанске околине*, **ОП XXI**, 2011, 47–190.

800. Смиља Васић, *Антропоними и топоними у „Грачаничкој повељи”*, **Истраживања српског језика на Косову и Метохији**, Књига 3 (2010), 2011, 173–182.

801. Јасна Влајић-Поповић, *Српска етимологија између дијахроније и дијалектологије*, Граматика и лексика у словенским језицима, Нови Сад – Београд, 2011, 323–336.

802. Јакша Динић, *Имена река и других вода у поречју Тимока*, **ОП XXI**, 2011, 191–330.

803. Радмила Жугић, *Резултати и перспективе истраживања призренско-тимочких говора*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност 3**, 9–27.

804. Радмила Жугић, *Микротопоними доњег тока слива Јабланице мотивисани ратарством и сточарством*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност 3**, 61–71.

805. Радмила Жугић, *Сродствени термини у микротопонимији доњег тока слива Јабланице*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност 3**, 190–193.

806. Радмила Жугић, *Дијалекатски речници југоисточне Србије и њихова применљивост у српској лексикографији*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност 3**, 241–250.

807. Радмила Жугић, *Лексикографски поступци тумачења семантике изведеница на основу односа творбене основе и творбеног форманта*, Граматика и лексика у словенским језицима, Зборник радова с међународног симпозијума, Нови Сад – Београд (Матица српска – Институт за српски језик САНУ), 2011, 403–413.

808. Радмила Жугић, *Синонимски односи у лексичко-семантичкој групи глаголских лексема с доминантом зборим ‘говорим’ у јабланичком говору (југозападно од Лесковца)*, **ЗбФФП XLI/2011**, Косовска Митровица, 2011, 51–72.

809. Радмила Жугић, *Синонимски односи у лексичко-семантичкој групи глаголских лексема с доминантом зборим ‘говорим’ у јабланичком говору (југозападно од Лесковца)*, **ГУФВ**, Година друга, 2011, 289–310. (прештампано)

810. Момчило Златановић, *Речник говора југа Србије (провинцијализми, дијалектизми, варваризми и др.)*, Врање, 2011, 561 стр.

811. Драгољуб Златковић, *Приповетке и предања из белопаланачког краја (друга колекција)*, **БЗб**, књ. 7, 2011, 336–359.

812. Драгољуб Златковић, *Теренски запис о припреми атентата на регента Александра Карађорђевића*, **ПЗб 35/36**, 2011, 347–351.

813. Драгољуб Златковић, *Свадба, обичај који обавезује учеснике на најсмелије шале*, **ПЗБ** 35/36, 2011, 159–169.
814. Драгољуб Златковић, *Свадба, обичај који обавезује учеснике на најсмелије шале*, **ЕКЗБ** XV, 2011, 37–44. (прештампано)
815. Драгољуб Златковић, *Микротопонимија слива Расничке и Костурске реке*, **ПЗБ** 35/36, 2011, 227–335.
816. Марина Јањић, *Говор младих Врањанаца: од дијалектизама до англицизама*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност** 3, 109–115.
817. Голуб Јашовић, *Лексика за именовање простора, мера и мерила у околини Приштине*, **Октоих** I/1–2, 2011, 257–271.
818. Голуб Јашовић, *Дијалектизми у књизи „Кратке косовске каже” Новице Китића*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност** 3, 83–92.
819. Надежда Јовић, *О лексичким слојевима у језику Нишког трговинског гласника (8.10.1895–25.12.1895)*, **ГСЈКњ**, Година XXIV, број 11, 2011, 81–89.
820. Надежда Јовић, *Партиципи, глаголски прилози и придеви у Хиландарском медицинском кодексу*, **ЗБМСФЛ** LIV/1, 2011, 79–86.
821. Марина Јуришић, *Просторна значења аналитичких конструкција са предлогом по у говору Горње Пчиње*, **ЗБМСФЛ** LIV/2, 2011, 199–206.
822. Дејан Крстић, *Дијалекат као маркер торлачког идентитета*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност** 3, 295–313.
823. Драган Лилић, *Антонимија у топонимији Косова и Метохије, Истраживања српског језика на Косову и Метохији*, Књига 3 (2010), 2011, 75–84.
824. Јаворка Маринковић, *Фонетске карактеристике топонима Призренско-јужноморавске (Врањске) зоне*, **Баштина**, св. 30, 2011, 15–29.
825. Јаворка Маринковић, *Диференцијална граматика – српски језик и призренско-тимочки говорни простор*, Стандардно јазичната норма на македонскиот јазик – јазикот и идентитетот, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков”, Скопје, 2011, 79–95.
826. Јаворка Маринковић, *Балканизми као спона сусретања у култури Косова и Метохије*, Духовне и материјалне специфичности културе Косова и Метохије кроз историју, Српски језик као чинилац културе Косова и Метохије, Тематски зборник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић 2011, 11–19.
827. Јаворка Маринковић, *Врањска фразеологија са малим фразеолошким речником*, Институт за српску културу, Приштина – Лепосавић, 2011, 1–150.
828. Јордана Марковић, *Врањски говор у „Нечистој крви”, Нечиста крв Борисава Станковића – Сто година после (1910–2010)*, Тематски зборник, Универзитет у Нишу, Учитељски факултет у Врању, Врање, 2011, 219–229.
829. Јордана Марковић, *Функције апострофа*, **НаСтва** LVIII (1–4), 2011, 31–45.
830. Јордана Марковић, *Ниш у називима нишке периодике*, **ГСЈКњ**, Година XXIV, број 11, 2011, 53–58.
831. Наташа Миланов, *О речнику пиротског говора Н. Живковића*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност** 3, 221–229.
832. Тања Милосављевић, *Међугенерациске разлике у систему источносрбијанских говора*, **Октоих** I/1–2, 2011, 233–238.
833. Тања Милосављевић, *Дијалекатски текстови као могућа основа литерарног казивања*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност** 3, 319–325.
834. Тања Милосављевић, *Ковачка лексика у Заплању*, **ГСЈКњ**, Година XXIV, број 11, 2011, 165–184.
835. Радивоје Младеновић, *Именице мушкога рода на -φ у говору јужнокосовског села Гатње*, **СЈ** XVI/1–2, 2011, 269–292.

836. Радивоје Младеновић, *Морфолошка и синтаксичка плурализација збирних именица и неких заменица у говорима југозападног дела Косова и Метохије*, **ЗбМСФЛ LIV/1**, 2011, 205–226.

837. Радивоје Младеновић, *Језик дијалеката и дијалекатски језик у Записима Ивана Степановича Јастребова*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2011, 289–306.

838. Михај Н. Радан, *Творбени модели карашевских хипокористика*, *Лексикологија, ономастика, синтакса* (Зборник у част Гордани Вуковић), Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2011, 257–268.

839. Драгана Радовановић, в. бр. 798.

840. Ана Савић-Грујић, *Особености дијалекатске лексикологије и лексикографије*, **Октоих I/1–2**, 2011, 197–208.

841. Станислав Станковић, в. бр. 849.

842. Рада Стијовић, *Још неколико напомена о префонологизацији у призренско-јужноморавским говорима на територији Косова и Метохије*, *Косовско-метохијски зборник*, Српска академија наука и уметности: Међуодељењски одбор за проучавање Косова и Метохије, Књига 4, Београд, 2011, 149–157.

843. Милица Стојановић, *Лексикографски поступци у речницима Јакше Динића*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност 3**, 212–220.

844. Драгана Томић, *Систем личних заменица у призренско-тимочкој говорној зони*, **Радови одсека за српски језик**, Књига 2, 2011, 61–89.

845. Татјана Трајковић, *Микротопонимија прешевског краја*, **ОП XXI**, 2011, 331–425.

846. Татјана Трајковић, *Језичке интерференције у топонимији Прешева*, **Октоих I/1–2**, 2011, 273–282.

847. Љубисав Ћирић, *Неке маркантне особине говора Горњег Стрижевца у Лужници*, **ГСЈКњ**, Година XXIV, број 11, 2011, 65–72.

848. Данка Урошевић, *Досадашња испитивања хипотактичких структура у призренско-тимочким говорима*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност 3**, 123–133.

849. Сандра Шаре, Станислав Станковић, *О феномену лингвизма међу србијском академском филолошком елитом*, **Дијалекат – дијалекатска књижевност 3**, 46–54.

2012.

850. Недељко Богдановић, Ана Савић-Грујић, *Игла у језику и народној култури*, **ЕКЗб XVI**, 2012, 77–82.

851. Недељко Богдановић, *Именовање људи по пореклу или месту живљења у прошлости Пирота*, **Име у култури ...**, 45–52.

852. Недељко Богдановић, *Један (не)могућ дијалектолошки речник*, **ЕКЗб XVI**, 2012, 93–101. (в. бр. 985)

853. Недељко Богдановић, Тања Милосављевић, *Нос у народном језику, фразеологији и култури*, **ЕКЗб XVI**, 2012, 83–89.

854. Недељко Богдановић, *Фреквенција именица у причи „Динчина кућа” Радосава Стојановића*, **Лексички слојеви**, 101–109.

855. Недељко Богдановић, *Лексички фонд Миљковићеве „Утве златокриле”*, **Лексички слојеви**, 111–123.

856. Милета Букумирић, *Преименовања топонима на Косову и Метохији*, **Октоих III**, 2012, 19–26.

857. Радмила Жугић, *Именичке изведенице суфиксима -ЦЕ, -Е, -ЛЕ у призренско-тимочким говорима*, **ЗбМСФЛ LIV/2**, 2012, 193–202.

858. Радмила Жугић, *Семантичке реализације суфикса -ЧЕ у именичким изведеницама средњег рода у призренско-тимочким говорима*, **ЗбФФП** XLII (1), Косовска Митровица, 2012, 223–230.

859. Радмила Жугић, *Неке одлике писане језичке културе студената на призренско-тимочком дијалекатском подручју (на примерима синтаксе падежа и синтаксе реченице)*, **НаСтва** LIX (3–4), 2012, 265–275.

860. Радмила Жугић, *Неке стилске одлике реченица у писаној језичкој култури студената на призренско-тимочком подручју*, **НаСтва** LIX (1–2), 2012, 137–150.

861. Драгољуб Златковић, *Ругалице и њима сродни облици у традицији пиротског краја и суседних области*, Народна библиотека Пирот, Пирот, 2012, 100 стр.

862. Драгољуб Златковић, *Ругалице и њима сродни облици у традицији пиротског краја*, **ЕКЗб** XVI, 2012, 69–76.

863. Мирјана К. Илић, *О једном дијалекатском творбеном моделу*, **ГСЈ**, Година XXV, број 12, 2012, 53–58.

864. Александра Јанић, *Фреквенцијски речник именица у приповеци „Галопирајући војник” (I, II) Саше Хаџи Танчића*, **Лексички слојеви**, 83–99.

865. Марина Јањић, Илијана Чутура, *Дискурс младих на дијалекатском подручју: урбани дијалекат као резултат језичке хибридизације*, *Језик, књижевност, комуникација: језичка истраживања*, Зборник радова Филозофског факултета у Нишу, 2012, 332–348.

866. Голуб Јашовић, *Тамнич на Тимоку, Лексика и ономастика*, Косовска Митровица (Филозофски факултет) – Крагујевац (Биолошко друштво „Бошко Јаковљевић”) – Београд (Свет књиге), 2012, 249 стр. (косовско-ресавски говор у коме аутор налази доста одлика призренско-јужноморавских говора)

867. Голуб Јашовић, *Прилог проучавању говора села Тамница код Неготина*, **ЗбФФП** XLII(2)/2012, Косовска Митровица, 2012, 65–82. (косовско-ресавски говор у коме аутор налази доста одлика призренско-јужноморавских говора)

868. Голуб Јашовић, *Први речници Старосрбијанаца Љубе Кујунџића и Пере Симоновића објављени уочи балканских ратова*, Међународни тематски зборник „Косово и Метохија 1912–2012”, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2012, 263–279.

869. Голуб Јашовић, *Дијалектизми у приповеткама учитеља Петра Д. Петровића објављеним 1906–1912. у новосадским гласилима*, *Васпитно-образовни и спортски хоризонти*, Зборник реферата са IV међународне интердисциплинарне конференције одржане у Суботици маја 2011, Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера, Суботица, 2012, 365–371.

870. Голуб Јашовић, *Неке језичке особине народних лирских песама у записима Рада Јанићијевића*, **НаСтва** LIX (1–2), 2012, 133–136.

871. Борисав С. Јовановић, *Стари занати Пирота и околине*, Народна библиотека, Пирот, 2012, 280 стр.

872. Надежда Јовић, *О језику нишких и београдских новина с краја XIX века, у: Време и историја в славјанските езици, литератури и култури*, Зборник с доклади от Единадесети национални славистични четенија 19–22 април 2012, Том I Езикознание, Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски”, Софија, 2012, 287–293.

873. Надежда Јовић, *О неким синтаксичким одликама језика нишких и београдских новина с краја XIX века*, **ГСЈ**, Година XXV, број 12, 2012, 89–98.

874. Надежда Јовић, *Елементи косовско-ресавског и призренско-тимочког дијалекта у Хиландарском медицинском кодексу*, **НИСУН**, 2012, 34–54.

875. Марина Јуришић, *Датив и општи падеж у дативним функцијама у говору Горње Пчиње*, **ЗбМСФЛ** LV/1, 2012, 237–253.

876. Драган Лилић, *Лексика и фразеологија у прози Слободана Џунића*, Филозофски факултет у Косовској Митровици, 2012.

877. Јаворка Маринковић, *Савремени статус идиома урбаних средина у јужнословенским језицима*, Зборник на трудови од научниот собир Савремени лингвистички истражувања во македонистика, Институт за македонски јазик "Крсте Мисирков", Скопје, Јазикот наш денешен, книга 21, Скопје, 2012, 51–59.

878. Јаворка В. Маринковић, *Језичка култура у језику медија на изразито дијалекатском језичком подручју*, Наука и идентитет, Филолошке науке: зборник радова са Научног скупа, Пале, 21–22. мај 2011 (Посебна издања, Научни скупови, 6, 1), Филозофски факултет, Пале, 2012, 147–154.

879. Јордана Марковић, *Језик Ибиш Аге Стевана Сремца*, ГСЈ, Година XXV, број 12, 2012, 99–115.

880. Јордана Марковић, *Микротопоними са предлогом у иницијалном положају, Име у култури ...*, 53–69.

881. Јордана Марковић, *Језик деце предиколског узраста између стандарда и дијалекта*, Српски језик, књижевност и уметност, 2012, 245–251.

882. Јордана Марковић, *Антоними у српској и македонској топонимији*, XXXVIII научна конференција на XLIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Лингвистика, (Охрид 14–15. јули 2011), Скопје, 2012, 207–224.

883. Јордана Марковић, *Именице плуралиа тантум у Речнику македонског језика Б. Конеског*, Меѓународен научен симпозиум Блаже Конески и македонскиот јазик, литература и култура, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје, Скопје, 2012, 317–325.

884. Јордана Марковић, *Странци у српској дијалектологији између свемоћи и немоћи*, Други о Србима – Срби о другима, Зборник радова, Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Прир. Дубравка Поповић Срдановић, Ниш, 2012, 121–129.

885. Софија Милорадовић, в. бр. 906.

886. Тања Милосављевић, в. бр. 853.

887. Тања Милосављевић, *Дијалекатска лексика којом се изражава однос према материјалним добрима*, Српски језик, књижевност и уметност, 2012, 299–306.

888. Тања Милосављевић, *Фреквенцијски речник именица у приповеци „Кусидол“ Слободана Џунића*, Лексички слојеви, 67–82.

889. Радивоје Младеновић, *Флексија и аналитизам у призренско-јужноморавским говорима Косова и Метохије*, II Меѓународный научный симпозиум „Славянские языки и культуры в современном мире“, Москва, МГУ, 21–24. марта 2012, Труды и материалы, 2012, 154.

890. Радивоје Младеновић, *Основински вокали -е и -и у презентској основи српских призренско-јужноморавских говора Косова и Метохије и северне Македоније*, СЈ XVII, 2012, 191–212.

891. Радивоје Младеновић, *Флексија и аналитизам именица на -а у говору јужнокосовског села Гатње*, ЈФ LXVIII, 2012, 27–47.

892. Радивоје Младеновић, *Словенски лингвистички и етнички идентитет на Косову и Метохији*, Научни трудове, том 49. кн. 1, сб. Б, 2011, Филологија, Пловдивски универзитет „Паисий Хилендарски“, Филологически факултет, Пловдив, 2012, 196–209.

893. Радивоје Младеновић, *Преобликовање 3л. јд. и 3л. мн. одричног перфекта актива у призренско-тимочким говорима Косова и Метохије*, Језици и културе у времену и простору, I, Тематски зборник (уредник проф. др Снежана Гудурић), Нови Сад (Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет), 2012, 453–461.

894. Радивоје Младеновић, *Пасивне конструкције метохијско-косовских говора призренско-јужноморавског типа*, **ЗбМСФЛ** LV/2, 2012, 153–167.

895. Радивоје Младеновић, *Подгорански – један мешавински горанско-јужнометохијски говор*, *Време и историја в славјанските езици, литератури и култури*, Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения 19–21 април 2012, Том I – Езикознание (Редакционна колегија проф. д-р Панайот Карагџозов и др.), Софија (Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“), 2012, 301–314.

896. Радивоје Младенович, *В поисках етнического определения – славјанские мусульманские группы на југо-западе Косово и Метохији*, *Slavic Eurasian Studies* No. 25. *Slavia Islamica: Language, Religion and Identity* (Edited by Robert D. Greenberg, Motoki Nomachi). Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 2012, 115–147.

897. Јелена Павловић, *Лична имена у стенографским белешкама Народне скупштине одржане у Нишу 1898. године*, **ГСЈ**, Година XXV, број 12, 2012, 117–127.

898. Снежана Петровић, *Туризми у српском призренском говору*, Институт за српски језик САНУ, Монографије 16, Београд, 2012, 424 стр.

899. Владимир Поломац, *Језик повеља и писама деспота Лазара и Стефана Бранковића са аспекта историјске дијалектологије*, **СЈ** XVII, 2012, 333–359. (језик испитиваних докумената изграђен је на основици југоисточних – косовско-ресавских и призренско-јужноморавских, српских говора)

900. Владимир Поломац, *О језику повеља и писама деспота Ђурђа Бранковића са аспекта историјске дијалектологије*, **ЗбМСФЛ** LV/1, 2012, 121–147. (у питању је југоисточни српски дијалекат у коме су се крајем 14. и почетком 15. века почели раздвајати косовско-ресавски од призренско-тимочких говора)

901. Михај Н. Радан, *Порекло појединих заједничких конјугацијских особина у карашевским, банатским и призренско-тимочким српским говорима*, *Српско језичко наслеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас*, Зборник радова са Међународног научног скупа одржаног у Хеџег Новом 20–23. априла 2012, Никшић, 2012, 503–517.

902. Првослав Радић, *О једном творбеном балканизму у српском језику. Глаголски суфикс -оса: порекло и распрострањеност*, *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима – Зборник радова са четрнаесте међународне конференције Комисије за творбу речи при међународном комитету слависта*, Филолошки факултет, Београд, 2012, 701–710.

903. Ана Савић Грујић, *Фреквенцијски речник именица у „Божјим људима” Борисава Станковића*, **Лексички слојеви**, 15–48.

904. Ана Савић-Грујић, в. бр. 850.

905. Никола Ц. Станковић, *Говорите ли прекопчелачки?: речник говора мештана из околине Царичиног Града*, *Културно-просветна заједница Србије (Хроника села, Посебно издање, 75)*, Београд, 2012, 143 стр.

906. Селена Станковић, Софија Милорадовић, *Српски културни идентитет у контексту балканског језичког мозаика*, **НИСУН**, 2012, 952–968.

907. Јелена Стошић, *Фреквенција именица у приповеци „Ибиш-ага” Стевана Сремца*, **Лексички слојеви**, 49–65.

908. Драгана Томић, *Акцент говора врањске деце предшколског узраста*, **ГУФВ**, Година трећа, 2012, 437–449.

909. Драгана Томић, *Говор врањске деце предшколског узраста и језички стандард*, *Тематски зборник Књижевност за децу и њена улога у васпитању и образовању деце предшколског узраста*, *Врање (Учитељски факултет)*, 2012, 252–273.

910. Тајјана Трајковић, *Глаголски систем говора Прешева у светлу језичке интерференције*, **ГСЈ**, Година XXV, број 12, 2012, 163–172.

911. Татјана Трајковић, *Антропонимија прешевске микротопонимије*, **Име у култури ...**, 79–87.

912. Љубисав Ђирић, *Типови личних имена у Призренско-тимочкој области*, **Име у култури ...**, 29–43.

913. Светлана Ђирковић, *Стереотип времена у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије*, Балканолошки институт САНУ, Београд, 2012, 223 стр. (у овој монографији нису разграничени косовско-ресавски од призренско-тимочких говора, нити су потврде акцентоване)

914. Илијана Чутура, в. бр. 865.

2013.

915. Недељко Р. Богдановић, *Лексика у Белићевим Дијалектима источне и јужне Србије*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, 2013, 95–105.

916. Недељко Богдановић, *Микротопоними Белог Потока*, Белопоточки зборник, 1, Завичајни музеј Књажевац, Књажевац, 2013, 54–60.

917. Недељко Богдановић, *Отворена питања израде дијалекатских речника*, **Путеви и дometri ...**, 25–29.

918. Недељко Богдановић, *Завичајни идиом као конструктивни фактор ономастици*, **ЕКЗб XVII**, 2013, 153–157.

919. Милета Д. Букумирић, *Преглед метохијских ојконима*, **ЗбФФП XLIII (1)/2013**, Косовска Митровица, 2013, 9–38.

920. Срба Ђорђевић, *Врањски речовник*, *Речник вароши Врање, врањско-српски (кадимлијски)*, 2013, 205 стр. (замишљен је као инвентар речи које су се употребљавале у 19. и до средине 20. века код Врањанаца, али речи нису акцентоване)

921. Тамара Р. Ђуканов, *Неке морфолошке особине говора села Велика Лукања (околина Пирота)*, **СЈ XVIII**, 2013, 709–725.

922. Радмила Жугић, *Правопис у писаном изражавању студената на подручју призренско-тимочког дијалекта*, Митолошки зборник, 29, Зборник реферата са међународног научног скупа „Професор доктор Гордана Јовановић”, Деспотовац (15. јун. 2013. године), Центар за митолошке студије Србије, Рача, 2013, 385–394.

923. Радмила Жугић, *Употреба падежа у писаном изражавању студената на подручју призренско-тимочког дијалекта*, **ЗбФФП XLIII (2)/2013**, Косовска Митровица, 2013, 497–514.

924. Радмила В. Жугић, *Деминутивни мушкога рода на -љк -(ак) и његову проширену варијанту -љк -(чак) у призренско-тимочким говорима*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, 2013, 219–232.

925. Радмила Жугић, *Творба личних хипокористика у доњем сливу Јабланице*, **НаСтва LX (3–4)**, 2013, 279–301.

926. Радмила Жугић, *Нека запажања о језичкој култури у писаном изражавању студената на призренско-тимочком дијалекатском подручју*, **НаСтва LX (3–4)**, 2013, 266–278.

927. Момчило Златановић, *Турцизми у говору на југу Србије*, Методичка пракса, бр. 2, Београд, 2013, 353–360.

928. Драгољуб Златковић, *Микротопонимија леве обале Нишаве од Малог Јовановца до Пирота*, **ПЗб 37/38**, 2013, 311–350.

929. Мирјана Илић, *Развој лексикографских дефиниција у речницима ЈИ Србије*, **Путеви и дometri ...**, 123–130.

930. Мирјана К. Илић, *Један могући кратки нацрт дијалекатског речника ПТ говорне зоне*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, 2013, 233–239.

931. Марина С. Јањић, *Прагматички приступ дијалекатској лексици у новинама Врањским, Путеви и дometи ...*, 131–141.
932. Голуб Јашовић, *Дијалекатска лексика у стихозбирци „Страори”, Путеви и дometи ...*, 143–148.
933. Голуб Јашовић, *Дијалекатски и покрајински обележена лексика у стихозбирци Страори Р. Поповића*, **ЗбФФП** XLIII (2)/2013, Косовска Митровица, 2013, 529–540.
934. Голуб Јашовић, *Неке особине српских говора Косова и Метохије у приповеткама учитеља Петра Д. Петровића*, **ЗбФФП** XLIII (1), Косовска Митровица, 2013, 91–105.
935. Надежда Јовић, *Метеоролошка лексика у Хиландарском медицинском кодексу (XVI век), Време и пространство ...*, 68–83.
936. Марина Јуришић, *Предлог врз у српским народним говорима*, **ЗбМСФЛ** LVI/1, 2013, 119–127.
937. Марина Јуришић, *Израда јединственог речника призренско-тимочке дијалекатске области, Путеви и дometи ...*, 161–166.
938. Марина С. Јуришић, *Предлози откуд(е), накуд(е) и докуд(е) у призренско-тимочким говорима*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, 2013, 265–277.
939. Данијела Д. Костадиновић, *Народна поређења из лесковачког краја*, *Philologia Mediana: Годишњак за српску и компаративну књижевност*, Година V, Број 5, Филозофски факултет, Ниш, 2013, 541–559. (грађа је дата без акцената, али постоји речник на крају рада с акценатованим речима, стр. 558–559)
940. Јордана Марковић, *Појам времена исказан прилошки, Време и пространство ...*, 121–143.
941. Јордана Марковић, *Ибиш-ага Стевана Сремца и Видосава Петровића, Српски језик, књижевност и уметност*, 2013, 101–111.
942. Јордана Марковић, *Језик Сремчевог Ибиш-аге као одраз културолошких преплитања*, „Српско језичко наслеђе на мултикултурном простору Баната”, *Зборник радова са истоименог научног скупа са међународним учешћем*, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару, Темишвар, 2013, 102–112.
943. Јордана Марковић, *Дијалекатски речник као слика свога аутора, Путеви и дometи ...*, 193–202.
944. Марјан Марковић, *Етимолошка анализа на називите за ‘молив’ и ‘хартија’ во словенските дијалекти, Путеви и дometи ...*, 203–208.
945. Софија Р. Милорадовић, *О реакцији предикативних прилога стања ‘жао’ и ‘мило’ у косовско-ресавским и призренско-тимочким говорима*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, 2013, 355–366.
946. Софија Милорадовић, *Вода и понешто од воде у српским дијалекатским речницима*, *Зборник радова „Aquatica: књижевност, култура”* (Ур. Мирјана Детелић и Лидија Делић), Балканолошки институт САНУ, Посебна издања, бр. 122, Београд, 2013, 11–32.
947. Тања Милосављевић, *Поступци лексикографисања варијетета у новијим дијалекатским речницима, Путеви и дometи ...*, 209–219.
948. Тања Милосављевић, *Називи за свиралу у светлу језичке интерференције*, *Савремена проучавања језика и књижевности*, Година IV, Књига 1, *Зборник радова са IV научног скупа младих филолога Србије (одржаног 17. III 2012. на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу)*, Крагујевац, 2013, 65–76.
949. Тања З. Милосављевић, *Метеоролошка лексика у говору Заплања*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, 2013, 367–382.

950. Радивоје Младеновић, *Говор јужнокосовског села Гатње*, Монографије 18, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2013, 1–471.
951. Радивоје Младеновић, *Вокализам говора јужнокосовског села Гатње*, **СЈ** XVIII, 2013, 263–278.
952. Радивоје Младеновић, *Линеаризација предикатскофранзних енклитика у говорима јужног Косова и јужне Метохије*, **ЈФ** LXIX, 2013, 401–415.
953. Радивоје Младеновић, *Предлози временског значења пред + и пре + у призренско-јужноморавским говорима метохијско-косовско-сиринићког ареала*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2013, 91–99.
954. Радивоје Младеновић, *Преобликовање множине имперфекта и аориста српских говора у српско-македонском пограничју*, Тематски зборник „Језици и културе у времену и простору”, II/2 (ур. Снежана Гудурић и Марија Стефановић), Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад, 2013, 171–181.
955. Радивоје Младеновић, Михај Н. Радан, *Дистрибуција енклитика у карашевским и југозападним косовско-метохијским говорима*, Зборник радова са Међународног научног скупа Српско културно наслеђе на мултикултурном простору Баната, одржаног на Филолошком, историјском и теолошком факултету Западног универзитета у Темишвару (19–21. X 2012), Прир. Михај Н. Радан, Темишвар (Савез Срба у Румунији), 2013, 139–158.
956. Радивоје М. Младеновић, *Призренски говор у метохијско-косовско-сиринићком ареалу*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, 2013, 383–402.
957. Снежана Петровић, Тома Тасовац, *Електронско издање рукописне збирке речи из Призрена Димитрија Чемерицића* (у оквиру платформе за транскрипцију, електронска издања и транскрипцију рукописа <http://www.prepis.org>), Београд, 2013.
958. Сретен Петровић, *Timaco Maiori i Timaco Minori као Горњи (Високи) и Доњи Тимок*, **ЕКЗБ** XVII, 2013, 143–152.
959. Владимир Поломац, *О неким примерима аналитичких тенденција у српским повељама и писмима од краја XIV и током XV века*, **СЈ** XVIII, 2013, 315–327. (истражује се присуство најважнијих аналитичких тенденција у српским повељама и писмима из (југо)источних штокавских области)
960. Јасна Б. Влајић-Поповић, *Српска етимологија у ишчекивању Дигиталне дијалекатске лексикографске базе – пример грецизама у Јабланици*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2013, 149–164.
961. Михај Н. Радан, в. бр. 955.
962. Михај Н. Радан, *Дијалекатска лексика и реконструкција некадашњег предмиграционог стања (на примерима лексике карашевских, призренско-тимочких и косовско-ресавских говора)*, **Путеви и домети ...**, 265–282.
963. Михај Н. Радан, *Неке заједничке особине банатских и карашевских говора. Њихово порекло и значај*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, 2013, 433–449.
964. Првослав Радић, *Глаголски суфикс -оса у српском језику*, **СЈ** XVIII, 2013, 147–165.
965. Првослав Радић, *Косовскометохијска словенска периферија између језичких архаизама и иновација*, **ЗБМСС**, бр. 83, 2013, 217–228.
966. Слободан Реметић, *Шта очекујем(о) од дијалекатског речника?*, **Путеви и домети ...**, 11–23.
967. Ана Р. Савић Грујић, *Однос суфикса -(ч)ић и -че (из перспективе призренско-тимочких говора)*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, 2013, 471–479.
968. Ана Савић-Грујић, *Општи надеж у говорима призренско-тимочке дијалекатске области*, Савремена проучавања језика и књижевности, Зборник радова

са IV научног скупа младих филолога Србије (одржаног 17. III 2012. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу), Крагујевац, 2013, 55–64.

969. Ана Савић-Грујић, *Негативна номинација човека мотивисана говором, Путеви и дometи ...*, 99–114.

970. Бранимир Станковић, *Македонски јазик, југоисточните српски говори и DP/NP параметарот*, **МЈ** LXIV, 2013, 137–147.

971. Селена Станковић, в. бр. 972.

972. Станислав Станковић, Селена Станковић, *Посесивни датив у „Нечистој крви” Б. Станковића и његови француски еквиваленти*, Тематски зборник „Језици и културе у времену и простору”, II/2 (ур. Снежана Гудурић и Марија Стефановић), Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад, 2013, 105–116.

973. Станислав Р. Станковић, *Најјужнији призренско-тимочки говори у светлу пресељеничкога корпуса из НР Македоније у јужни Банат*, Зборник радова са Међународног научног скупа Српско културно наслеђе на мултикултурном простору Баната, одржаног на Филолошком, историјском и теолошком факултету Западног универзитета у Темишвару (19–21. X 2012), Прир. Михај Н. Радан, Темишвар (Савез Срба у Румунији), 2013, 201–217.

974. Тома Тасовац, в. бр. 957.

975. Драгана Томић, *Балканизми у призренско-тимочној говорној зони*, Паисиеви четения: Иво Андрић и балканското историческо битие, Научни трудове, том 50, кн. 1, сб. Б, 2012, Филологија, Пловдивски универзитет Паисий Хилендарски, Филологически факултет, Пловдив, 2013, 245–258.

976. Татјана Трајковић, *Ономастичка грађа у дијалекатским речницима југоисточне Србије, Путеви и дometи ...*, 357–369.

977. Татјана Трајковић, *Спацијални прилози у призренско-тимочким говорима, Време и пространство ...*, 144–169.

978. Татјана Г. Трајковић, *Ситуациона употреба стандарда код носилаца дијалекта*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, 2013, 549–561.

979. Љубисав Ћирић, *Обим диференцијације и мера егземплификације у дијалекатским речницима, Путеви и дometи ...*, 369–376.

980. Љубисав Н. Ћирић, *Синтаксичка конкурентност предлога у говору Лужнице*, **ГСЈ**, Година XXVI, Број 13, 2013, 563–568.

981. Светлана Ћирковић, *Изражавање будућности у дискурсу расељених лица са Косова и Метохије*, Косовско-Метохијски зборник 5, Српска академија наука и уметности, Београд, 2013, 299–319.

982. Миљана-Радмила М. Ускату, *О карашевском обреду и терминологији крштења, Путеви и дometи ...*, 377–386.

983. Видоје Цветановић, *Речник заплањског говора*, Народна библиотека „Бранко Миљковић”, Гацин Хан, 2013, 249 стр.

2014.

984. Недељко Богдановић, *Ситни алати, помагала и опрема (о речима за урутке)*, **Бдење**, бр. 39, 2014, 165–167.

985. Недељко Богдановић, *Један (не)могућ дијалекатски речник*, **ЕКЗБ** XVIII, 2014, 117–123. (прештампано, в. бр. 852)

986. Драгана Вељковић, в. бр. 1006.

987. Новица Живковић, *Говор Пирота*, **ПЗБ** 39, Година XLVI, 2014, 71–113.

988. Радмила Жугић, *Микротопонимија доњег слива Јабланице (семантичко-творбени аспект)*, Монографије 20, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2014, 1–272.

989. Радмила Жугић, *Једнокоренски синоними у лексичко-семантичкој групи пејоратива за мушка лица у јабланичком говору*, **МЈ** LXV, 2014, 131–143.
990. Радмила Жугић, *Синонимија у лексичко-семантичкој групи пејоратива за женска лица у јабланичком говору*, **ЗБФФП** XLIV (2), Косовска Митровица, 2014, 295–314.
991. Радмила Жугић, *Аугментативно-пејоративне изведенице на суфикс -иште у призренско-тимочким говорима*, **Октоих** V, 2014, 29–36.
992. Момчило Златановић, *Речник говора југа Србије (провинцијализми, дијалектизми, варваризми и др.)*, Учитељски факултет, Врање, 2014.
993. Драгољуб Златковић, *Речник пиротског говора*, Том I (А–Њ) и Том II (О–Ш), Службени гласник, Београд, 2014.
994. Драгољуб Златковић, *Традиционална личност у отпоздравима пиротског краја и суседних области*, Промислања традиције, фолклорна и литерарна истраживања, Зборник радова посвећен Мирјани Дрндарски и Ненаду Љубинковићу, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2014, 325–332.
995. Драгољуб Златковић, *Старопланински овчар Миодраг Дадић из Топлог Дола (Пирот)*, Занатлија у пограничју источне и југоисточне Србије, Универзитет у Нишу, Машински факултет, Ниш, 2014, 217–226.
996. Драгољуб Златковић, *Микротопонимија слива Топлодолске реке и Темитице (Куманово и Топли До)*, **ПЗБ** 39, Година XLVI, 2014, 203–240. (уп. са бр. 166)
997. Драгољуб Златковић, *Предања из пиротског краја*, **Развитак**, књ. 245–146, 2014, 177–184.
998. Голуб Јашовић, *О говору и именима Угљара код Приштине*, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2014, 5–228.
999. Голуб М. Јашовић, *Голубарска лексика Угљара код Приштине*, **ЗБФФП** XLIV (1), Косовска Митровица, 2014, 125–140.
1000. Голуб Јашовић, *Дијалекатска лексика у Страорима Ратка Поповића*, Градска библиотека „Вук Караџић” – Књижевно друштво Косова и Метохије, Косовска Митровица, 2014, 1–97.
1001. Надежда Јовић, *О грађењу глаголских начина у неким рукописима српске редакције из XVI века и у говорима југоисточне Србије*, **Стварност и фикција ...**, 119–131.
1002. Марина Јуришић, *Предлог без у призренско-тимочким говорима*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2014, 217–227.
1003. Марина Јуришић, *Синтакса падежа Горње Пчиње (Одредбене функције)*, **СДЗБ** LXI, 2014, 367–534.
1004. Јордана Марковић, *Речник говора југоисточне Србије између стварности и фикције*, **Стварност и фикција ...**, 155–165.
1005. Јордана Марковић, *Окамењене падежне форме у призренско-тимочким говорима*, **НИСУН**, 2014, 115–123.
1006. Софија Милорадовић, Драгана Вељковић, *„Скени цедило с разбоја!” Вишезначност дијалекатске лексике и механизми њеног остваривања*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2014, 183–199.
1007. Тања Милосављевић, *Метафоричка номинација човека у српском призренском говору*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2014, 229–239.
1008. Тања Милосављевић, *Померања у употреби предлога у вези са опитим падежом призренско-тимочких говора*, **НИСУН**, 2014, 124–135.
1009. Тања Милосављевић, *Називи за сукњу и кецељу у контексту контактне лингвистике*, Contexts, Zbornik radova sa prvog međunarodnog interdisciplinarnog skupa

mladih naučnika društvenih i humanističkih nauka *Konteksti* (održanog 1. decembra 2012. na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu), Novi Sad, 2014, 213–225.

1010. Тања З. Милосављевић, Ана Р. Савић-Грујић, *Основна и фигуративна значења лексеме 'ђаво' у говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне*, **Стварност и фикција ...**, 167–177.

1011. Радивоје Младеновић, *Егзистенцијалне конструкције призренско-јужноморавских говора у Метохијској и Косовској котлини*, **ЈФ LXX**, 2014, 151–171.

1012. Радивоје Младеновић, *Перлативни предлози НИЗ+, УЗ+, КРОЗ+ у говорима југозападног дела Косова и Метохије у ширем балканском простору*, **Српски језик, књижевност и уметност**, 2014, 201–227.

1013. Радивоје Младеновић, *Редослед енклитика у горанском говору*, Тематски зборник „Језици и културе у времену и простору”, III (ур. Снежана Гудурић и Марија Стефановић), Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад, 2014, 717–726.

1014. Снежана Петровић, Тома Тасовац, *Збирка речи Димитрија Чемерицића као извор за етнолингвистичка и етнологишка истраживања*, Гласник Етнографског института САНУ 62/2, Београд, 2014, 171–180.

1015. Љубиша Рајковић Кожељац, *Речник тимочког говора*, Неготин, 2014, 658 стр.

1016. Ана Р. Савић-Грујић, в. бр. 1010.

1017. Ана Савић-Грујић, *Лексика цвећа у Црнотравском речнику Радосава Стојановића*, Традиционална естетска култура: Врт, Зборник радова са истоименог научног симпозијума одржаног 25. новембра 2011. године, Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу и Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Београд – Ниш, 2014, 107–114.

1018. Биљана Сикимић, *Како разговарати о биљкама*, Биље у традиционалној култури Срба, Приручник фолклорне ботанике II, Филозофски факултет, Нови Сад, 2014, 113–124.

1019. Биљана Сикимић, *Антрополошко-лингвистички речник лековитог биља, Књажевац и околина*, Биље у традиционалној култури Срба, Приручник фолклорне ботанике II, Филозофски факултет, Нови Сад, 2014, 125–143.

1020. Биљана Сикимић, *Света путова: Летница на Косову*, Гласник етнографског института САНУ, LXII/1, Београд, 2014, 15–32.

1021. Бранимир Станковић, *Изделен DP-модел за македонскиот и за српскиот јазик и за југоисточните српски говори*, **МЈ LXV**, 2014, 145–165.

1022. Селена Станковић, *Француске позајмљенице у говорима југоисточне Србије*, **НИСУН**, 2014, 303–315.

1023. Тома Тасовац, в. бр. 1014.

1024. Светлана Ћирковић, *Дискурс инструкција – између когнитивне и антрополошке лингвистике*, **ЈФ LXX**, 2014, 207–223.

Регистар аутора

- Ђорђе П. Алексић 496, 545
Сава Анђелковић 167, 204
Ивана Ашић 546
Александар Белић 255
Марта Бјелетић 35, 36, 497, 498, 499, 722
Недељко Богдановић 1–3, 16–18, 37–39, 101, 126–130, 168–172, 212, 213, 256–
258, 278–283, 318, 319, 335–338, 363, 364, 401–409, 457–459, 500–502, 547–551, 599, 600,
622–634, 715, 723–730, 796, 797, 850–855, 915–918, 984, 985
Стојче Богдановић 284
Маринко Божовић 635, 636
Жарко Бошњаковић 40, 50, 731, 775, 798
Милета Букумирић 173, 410, 732, 799, 856, 919
Јован Васић 285, 293, 294
Смиља Васић 733, 800
Татјана И. Вендина 41
Драгана Вельковић 19, 131, 132, 318, 320, 365, 986, 1006
Божидар Видоески 42, 43
Јасна Влајић-Поповић 20, 44, 45, 160, 174, 259, 286, 339, 460, 503, 504, 801, 960
Станиша Војиновић 505
Вилотије Вукадиновић 21, 38, 46, 47, 102, 126, 133–137, 175, 176, 214
Маја Вукић 637, 638
Милосав Вукићевић 22, 103, 138
Славко Вукомановић 48, 49
Славољуб Гацовић 366
Јелена Глишић 506
Јасмина Гмитровић 601, 639
Милица Грковић 177
Јања Димитријевић 552, 640, 641
Бранко Димић 461
Душан Димић 367
Сандра Димић 260
Јакша Динић 4, 321, 340, 411, 462, 602, 802
Марина В. Домосилецкаја 215, 247
Гордана Драгин 50, 216
Радиша Драгићевић 287
Селена Ђелић (в. Селена Станковић) 288
Драгољуб Б. Ђорђевић 507
Милан Ђорђевић 603, 642–644
Миљана Ђорђевић 645
Срба Ђорђевић 920
Сандра Ђорђевић 646
Тамара Р. Ђуканов 921
Радосав Ђуровић 51, 289
Милица Живановић 647
Душан Живковић 139, 166
Новица Живковић 368, 987
Радмила Жугић 52, 104, 105, 140, 178, 290, 291, 342, 343, 369, 412, 463–465, 508–
512, 554–562, 604–608, 648–651, 734–736, 803–809, 857–860, 922–926, 988–991

Радивоје Жугић 341, 553, 652
Момчило Златановић 53, 106, 141, 179, 217–219, 466, 737, 738, 810, 927, 992
Драгољуб Златковић 5, 54, 142, 143, 166, 180, 220–226, 261–263, 292–296, 322–324, 344–347, 370–375, 413–417, 467–470, 513–517, 563–567, 653–655, 739–741, 811–815, 861, 862, 928, 993–997
Ценка Иванова 181
Павле Ивић 6, 55–57, 107, 144, 227, 228, 264, 297, 325, 348, 656
Ивана Илић-Стојадиновић 657
Марија Илић 376
Мирјана Илић 377, 418, 419, 471, 472, 568, 658, 659, 863, 929, 930
Александра Јанић 864
Татјана Јанков 420
Марина Јањић 473, 474, 660, 816, 865, 931
Голуб Јашовић 229, 661, 742–746, 817, 818, 866–870, 932–934, 998–1000
Борисав С. Јовановић 518, 871
Владан Јовановић 376, 378
Властимир Јовановић 422, 569, 570
Габриеле Јовановић 349
Ивко Јовановић 166, 571, 662
Надежда Јовић (в. Надежда Петровић) 230, 298, 350, 423, 475, 476, 519, 520, 572, 663, 747, 748, 819, 820, 872–874, 935, 1001
Радојица Јовићевић 58, 326
Драган Јоцић 379, 380, 477
Марина Јуришић (в. Марина Костић) 478, 521, 573, 574, 664, 665, 749, 821, 875, 936–938, 1002, 1003
Галина П. Клепикова 299
Данијела Костадиновић 301, 750, 939
Лаза В. Костић 7
Марина Костић (в. Марина Јуришић) 182
Стојан Коцић 381, 522, 666
Дејан Крстић 108, 183, 184, 327, 382, 609, 822
Лили Лашкова 23
Драган Лилић 24, 25, 59, 231, 232, 413, 424, 667, 668, 751, 752, 823, 876
Александар Лома 60, 61, 425, 523
Драгослав Манић Форски 8, 185
Предраг Манић 145, 166
Данијела Маравић 669
Јаворка Маринковић 9, 62, 109, 146, 186, 233, 328, 352, 383, 426–428, 575, 670, 753–755, 824–827, 877, 878
Слободан Марјановић 147, 187–189, 329
Јордана Марковић 10, 26, 38, 63, 64, 126, 148–151, 190, 191, 234, 265, 266, 302, 351, 384, 385, 429–432, 480, 481, 524–526, 576–578, 671–678, 756–758, 828–830, 879–884, 940–943, 1004–1005
Миодраг Марковић 27
Марјан Марковић 944
Наташа Миланов 831
Александар Милановић 192
Раде Милисављевић 267
Селена Милићевић 193
Радмило Миловановић Чапља 482, 527

- Милица Милојковић 552, 579, 679, 680
 Софија Милорадовић (в. Софија Ракић-Милојковић) 386, 433, 434, 528, 580, 681, 759, 760, 885, 906, 945, 946, 1006
 Бојана Милосављевић 376, 387
 Тања Милосављевић 529, 682, 761, 832–834, 853, 886–888, 947–949, 1007–1010
 Јелена Милошевић-Петровић 683
 Драган Микетић 65
 Данијела Милчић 762
 Бранислав Митровић 11
 Биљана Мичић 581, 684
 Александар Младеновић 66
 Радивоје Младеновић 110, 194, 195, 268, 303–306, 330, 331, 353–355, 435–439, 483–485, 530–532, 582–585, 611, 612, 685, 686, 763–766, 835–837, 889–896, 950–956, 1011–1013
 Наташа Мркшић 767
 Љиљана Недељков 67
 Јасмина Недељковић-Ковачевић (в. Јасмина Недељковић) 111
 Јасмина Недељковић (в. Јасмина Недељковић-Ковачевић) 68, 152, 440, 768
 Драгана Нејковић 687
 Борисав Николић 586
 Звонимир Николић 153, 166
 Никола В. Николић 154, 166
 Бранислав Остојић 235
 Звездана Павловић (в. Звездана Павловић-Стаменковић) 69–71, 156, 236, 269, 307, 308, 441, 688,
 Звездана Павловић-Стаменковић (в. Звездана Павловић) 112
 Јелена Павловић
 Марија Павловић 769, 795
 Томислав Г. Панајотовић 770
 Каја Панчић-Миленковић 157, 166
 Марија Пејчић-Митић 587
 Христивоје Пејчић 442, 613, 689
 Ирина П. Петлева 72
 Александра Петровић 73
 Гојко Петровић 155, 166
 Драгољуб Петровић 74
 Ирена Петровић 690
 Марија Петровић 270
 Надежда Петровић (в. Надежда Јовић) 28, 75, 113, 114, 158, 159, 196
 Снежана Петровић 115, 237, 271, 309, 310, 332, 388, 443, 444, 533, 588, 614, 691, 771, 898, 957, 1014
 Сретен Петровић 389, 958
 Асим Пецо 76–78, 116
 Мато Пижурица 79
 Ана А. Плотњикова 238, 247, 272
 Владимир Поломац 899, 900, 959
 Данијела Поповић 534
 Радмило Поскуричић 615
 Борислав Првуловић 18, 30, 80, 130, 239, 589, 616, 692, 753, 772
 Миљана-Радмила Радан (в. Миљана-Радмила М. Ускату) 776

- Михај Н. Радан 273, 311, 486, 487, 590, 693, 773–775, 838, 901, 955, 961–963
Радослав Раденковић 240
Љубинко Раденковић 777
Јованка Радић 445
Првослав Радић 31, 32, 446, 902, 964, 965
Драгана Радовановић 798, 839
Миљана Радовановић 333
Сања Радојчић 694
Данијела Радоњић 695
Ненад Радосављевић 356
Љубиша Рајковић Кожељац 300, 479, 535, 1015
Софија Ракић-Милојковић (в. Софија Милорадовић) 81, 117
Ивана Ранђеловић (в. Ивана Ранђеловић-Николић) 118
Ивана Ранђеловић-Николић (в. Ивана Ранђеловић) 390
Милена Ранђеловић 696
Новица М. Ранђеловић 697
Драгана Ратковић 391, 376
Слободан Реметић 82–84, 161, 197, 312, 447, 488, 536, 698, 966
Часлав Ристић 162, 166
Ана Савић Грујић 591, 617, 699–703, 778, 840, 850, 903, 904, 967–969, 1010, 1016,
1017
Биљана Сикимић 85, 313, 376, 392, 448, 489, 704, 1018–1020
Бранислав Симовић 241
Андреј Н. Соболев 12, 13, 86–91, 119–122, 163, 198, 199, 242–248, 314, 393, 537–
539, 592, 593, 618, 706, 707, 779, 780
Мирјана Соколовић 200, 360
Вања Станишић 92
Бранимир Станковић 970, 1021
Зоран Д. Станковић 708
Никола Ц. Станковић 905
Саша З. Станковић 709
Селена Станковић (в. Селена Ђелић) 710, 711, 906, 971, 972, 1022
Станислав Станковић 14, 93, 201, 315, 357, 394, 395, 540, 619, 620, 711, 759, 760,
781–784, 841, 849, 972, 973,
Владимир Степановић 549
Слађана Степановић Николић 358, 450, 594
Божидар Стефановић 451, 712
Данило Стијовић 202, 359
Рада Стијовић 785, 842
Светозар Стијовић 94, 95, 274
Јелица Стојановић 786
Милица Стојановић 843
Радосав Стојановић 713, 787
Владимир Стојанчевић 452
Чедомир Стојменовић 595, 788
Јелена Стошић 714–716, 907
Тома Тасовац 957, 974, 1014, 1023
Светлана М. Толстая 789
Paul-Louis Thomas 96, 123, 164, 203–205, 250
Драгана Томић 753, 790, 844, 908, 909, 975

Зузана Тополињска 97, 98, 316, 334, 361, 791
Татјана Трајковић 717, 718, 792, 845, 846, 910, 911, 976–978,
Тања Трашевић 251
Новица Тричковић 541
Ивана Тирић 275
Јован Тирић 596
Љубисав Тирић 33, 99, 124, 206–208, 252, 276, 396, 397, 453–455, 491, 492, 542,
543, 597, 598, 621, 719, 793–795, 847, 912, 979, 980
Светлана Тирковић 376, 398, 456, 493, 720, 913, 981, 1024
Божо Торић 209
Драго Тупић 253, 277
Жељко Тупић 15, 34, 100, 125, 210, 254, 399, 400, 494, 495, 544
Rubin Udler 317
Данка Урошевић 848
Миљана-Радмила М. Ускату (в. Миљана-Радмила Радан) 982
Видоје Цветановић 983
Ирена Цветковић 362, 490, 721
Илијана Чутура 865, 914
Алија Цоговић 165
Сандра Шаре 849
Михаило Шћепановић 211

АЛЕКСАНДРАР БЕЛИЋ – 110 ГОДИНА ОД ПОЈАВЕ СРПСКОГ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКОГ ЗБОРНИКА
Зборник радова са истоименог научног скупа

Издавач
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ

За издавача
Проф. др Наталија Јовановић, декан

Лектура
Департман за српски језик
Филозофског факултета у Нишу

Формат
17 x 24cm

Тираж
100

Штампа
SCERO PRINT - Ниш

Ниш, 2017.

ISBN
978-86-7379-442-6

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41'282.2(082)
81:929 Белић А.(082)

НАУЧНИ скуп Александрар Белић - 110 година од појаве Српског
дијалектолошког зборника (2015 ; Ниш)

Александрар Белић - 110 година од појаве Српског дијалектолошког
зборника : зборник радова са истоименог научног скупа [одржаног од 17. до
18. априла 2015. године] / приредила Јордана Марковић. - Ниш : Филозофски
факултет, 2017 (Ниш : Scero print). - 191 стр. : илустр. ; 24 см. -
(Библиотека Научни скупови / [Филозофски факултет , Ниш])

Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија
уз сваки рад. - Резюме ; Summary. - Библиографија: стр. 137-185. -
Регистар.

ISBN 978-86-7379-442-6

1. Марковић, Јордана [приређивач, сакупљач]

а) Белић, Александар (1976-1960) - Зборници б) Српски језик - Говори -
Зборници

COBISS.SR-ID 230664460